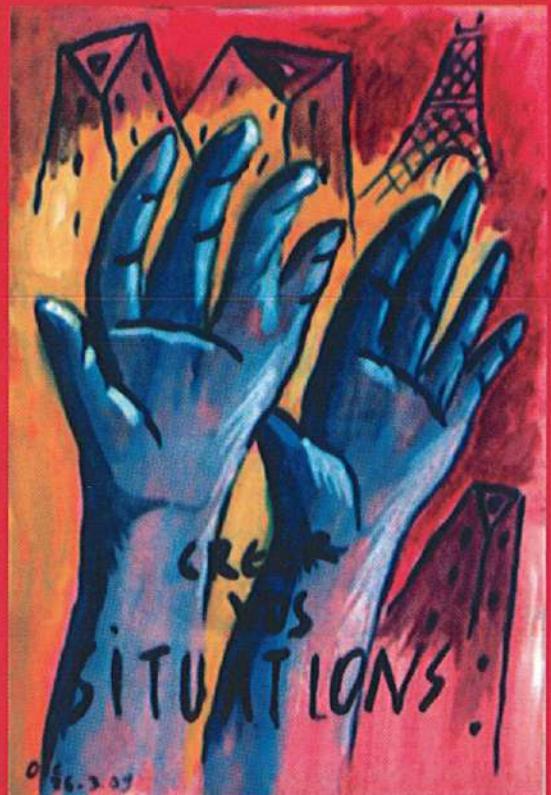

ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΤΕΛΟΣ ΕΠΟΧΗΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ
ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

Άφιέρωμα στούς
Καταστασιακούς

Το πιο ενημερωμένο
βιβλιοπωλείο της Αθήνας όπου θα βρείτε:

- Όλη τη σύγχρονη εκδοτική παραγωγή
- Βιβλία περασμένων επών, σε μεγάλο χρονικό διάστημα
- Τις εκδόσεις όλων των οημαντικών πνευματικών ιδρυμάτων
- Μεγάλη συλλογή βιβλίων για την τοπική ιστορία
- Την πλουσιότερη συλλογή περιοδικών

ΑΚΟΜΗ:

- ΕΚΠΤΩΣΗ ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ
- ΜΕΓΑΛΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΦΟΡΩΝ
- ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ
- ΠΙΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΡΤΕΣ ΜΕ ΑΤΟΚΕΣ ΔΟΣΕΙΣ
- ΑΝΤΙΚΑΤΑΒΟΛΗ ΣΕ ΟΛΗ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

www.estiabookstore.gr

sales@estiabookstore.gr

info@estiabookstore.gr

ΣΟΛΩΝΟΣ 60, ΑΘΗΝΑ 106 72

ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ 46

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΣ 23ος ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ 2010 ΤΙΜΗ 10 €
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Μελέτης Η. Μελετόπουλος

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ

Γιάννης Χατζόπουλος

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Κωνσταντίνος Γιαννακόπουλος, κοινωνιολόγος • Γιώργος Εύαγγελόπουλος, νομικός - διεθνολόγος • Νέδα Κανελλοπούλου, συνταγματολόγος, Πάντειο Παν/μιο • Άλεξανδρος Κόντος, γλωσσολόγος - νομικός - φιλόλογος • Άθηνα Λιάπη, κοινωνιολόγος • Γιάννης Μ. Μαθιουδάκης, φιλόλογος • Γεώργιος Π. Μαλούχος, πολιτικός έπιστημαν • Χρήστος Π. Μπαλόγλου, ιστορικός της οίκονομίας • Χρήστος Παζής, φιλόλογος • Ιωάννης Παπαδόπουλος, πολιτικός έπιστημαν, Παν/μιο Λαζανίου • Άρης Σίτας, κοινωνιολόγος, Παν/μιο Durban, N. Αφρική • Γιώργος Σκουλάς, κοινωνιολόγος, Παν/μιο Μακεδονίας • Κωνσταντίνος Σταματόπουλος, ιστορικός • Γιώργος Τριάντης, έπικουνιολόγος, Παν/μιο Indianapolis • Γιώργος Τσουμπάνογλου, κοινωνιολόγος, Παν/μιο Αιγαίου

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Γιώργος Τσομπάνογλου

[www.tsobanoglou@soc.aegean.gr](mailto:tsobanoglou@soc.aegean.gr)

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ – ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Χρήστος Μπαλόγλου

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Φωτεινή Βλαχοπούλου – Γεωργία Τσιλίκη

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ- ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Γιάννης Μαθιουδάκης

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Σπύρος Οίκονόμου

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ – ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Τ.Θ. 63535, Φυλοθέη 152 37

τηλ.: 210.68.12.723

ήλ. ταχυδρομείο: meletopoulos@yahoo.gr

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ

Γιώργος Φραγκούδης

Σταδίου 60, Αθήνα

τηλ.: 210.32.27.323

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

Έκδόσεις Παπαζήση

Νικηταρά 2 & Έμπ. Μπενάκη, 106 78 Αθήνα

τηλ.: 210.38.22.496 – 210.38.38.020

ISSN 1105-8099

<http://www.newsociology.gr>

Περιεχόμενα

Άπο τήν Διεύθυνση

Μελέτης Η. Μελετόπουλος: ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, 1988-2010.

Τέλος έποχης 3

Μελέτης Η. Μελετόπουλος: Ό εύσυνεδητος διορθωτής – *In Memoriam* 8

Κώστας Μ. Σταματόπουλος: Olivier Clément – *In Memoriam* 9

Γιάννης Χατζόπουλος: Δημήτρης Καρμοκόλας (1943-2008) – *In Memoriam* 11

διάλογος γιά τόν Καστοριάδη

Μελέτης Μελετόπουλος: Τά καστοριαδικά μικρομάγαζα 13

Σπύρος Β. Μπαζίνας: Σχόλιο στό άρθρο του Μελέτη Η. Μελετόπουλου

«Η αγγωστή νεότητα του Καστοριάδη» 14

Άλεξανδρος Κόντος: Ή δύψη άρχαιογνωσία του Κορνήλιου Καστοριάδη ... 15

Jens Zinn: Ή βιογραφική βεβαιώτητα στήν Άνακλαστική Νεωτερικότητα 19

ΑΦΙΕΡΩΜΑ: Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΑΚΗ ΔΙΕΘΝΗΣ 33

Κώστας Δεσποινιάδης: Ή Καταστασιακή Διεθνής 34

ΤΒ Λέ Μανάκ: Τό καταστασιακό Ίδειδες 36

Γιάννης Δ. Ιωαννίδης: Ή Κοινωνία τοῦ Θεάματος σήμερα

Michèle Bernstein: Ντοκουμέντα σχετικά με τήν Καταστασιακή Ιστορία, 1. 51

Gil J. Wolman: Ντοκουμέντα σχετικά με τήν Καταστασιακή Ιστορία, 2..... 53

Asger Jorn: Ντοκουμέντα σχετικά με τήν Καταστασιακή Ιστορία, 3 55

Κώστας Δεσποινιάδης: Όρισμοί 57

Κώστας Δεσποινιάδης: Τά πρόσωπα 58

Κώστας Δεσποινιάδης: Βιβλιογραφία καταστασιανών στά έλληνικά 62

Νίκος Τζ. Σέργης: Ή Καταστασιακή Διεθνής στήν έποχή τής παγκο-

σμοποίησης 64

Νίκος Τζ. Σέργης: Φιλοσοφικές προϋποθέσεις τής σκέψης τῶν καταστασιανῶν

– Από τόν άριστερό έγελιανισμό στούς καταστασιακούς 82

Γιώργος Ε. Σκουλᾶς: Σύγχρονος Κόσμος καὶ ἡ ἔξελη τῆς κριτικῆς θεωρίας 100

Ιωάννης Μαθιουδάκης: Έπικαιρες Παρεκβάσεις – Οργανισμός

– Ήνωμένων Έθνων: Τά νέα διλήμματα μιᾶς παλαιᾶς ίδεας 113

ΒΙΒΛΙΟΦΟΡΙΕΣ

Γιάννης Ζέρβας: Στοῦ Χατζηφράγου τοῦ Κοσμᾶ Πολίτη 116

Χρήστος Μπαλόγλου: Ή Δικτατορία τῶν Συνταγματαρχῶν, Κοινωνία,

Ίδεολογία, Οίκονομία, Τρίτη ἔκδοση, τοῦ Μελέτη Η. Μελετόπουλου .. 118

Μελέτης Η. Μελετόπουλος: Ή Παναγιώτης Κανελλόπουλος καὶ ἡ

Ιστορία τοῦ Εύρωπαίκου Πνεύματος 119

‘Η Νέα Κοινωνιολογία κυκλοφορεῖ κάθε έξαμηνο στά βιβλιοπωλεῖα και στά κέντρα τύπου όλης της έπικράτειας. ’Αποστέλλεται κατ’ οίκον στους συνδρομητές. Τιμή τεύχους: 10 εύρω. Τιμή έτήσιας συνδρομής (2 τεύχη): 25 εύρω. Τιμή έτήσιας φοιτητικής συνδρομής: 20 εύρω. ’Ιδρυματα, ’Οργανισμοί, Τράπεζες κλπ.: 75 εύρω. Παλαιά τεύχη διατίθενται στά γραφεῖα του περιοδικοῦ και στόν έκδοτικό οίκο.

‘Η Νέα Κοινωνιολογία δέχεται άρθρα, έργασίες, βιβλιοκρισίες κ.λπ. Οι δημοσιεύμενες άπόψεις έκφραζουν άποκλειστικά τούς συγγραφεῖς τους, οι όποιοι είναι ύπευθυνοι γι’ αὐτές. Δημοσιεύεται κάθε εύπρεπής έπιστολή πού λαμβάνει τό περιοδικό. Βεβαιώσεις μελλοντικής δημοσίευσης άρθρων δέν δίδονται. Τά άποστελλόμενα στήν Νέα Κοινωνιολογία άρθρα όφείλουν νά είναι άδημοσίευτα, πρωτότυπα, έπιστημονικά, εύπρεπη και συντεταγμένα σέ δρθά έλληνικά. Παραπομπές πρέπει νά άναφέρονται σέ διεθνή και μόνον κατ’ έξαίρεσιν σέ έγκυρη έλληνική βιβλιογραφία. ’Αποκλείονται κείμενα πού πολιτικολογοῦν άμεσα ή έμμεσα και προσπαθοῦν νά πρωθήσουν μέ οιοδήποτε τρόπο συγκεκριμένα προσωπικά ή όμαδικά συμφέροντα. Οι στήλες του περιοδικοῦ είναι άνοικτές σέ δλα τά ρεύματα τῶν ίδεων. ’Ο πλουραλισμός είναι ή μόνη «γραμμή» του. Τό περιοδικό αύτό άποτελεῖ έλευθερο βῆμα διαλόγου και δέν έχει έπιστημονικές, έπιστημολογικές ή άλλες προκαταλήψεις.

Οι έργασίες πρέπει νά ύποβάλλονται άπαραιτήτως δαχτυλογραφημένες σέ διπλό διάστημα μέχρι 25 σελίδες χωρίς τήν περίληφη, τίς παραπομπές και τήν βιβλιογραφία, σέ τρία άντίτυπα και νά χωρίζονται σέ κεφάλαια μέ ύποτίτλους. ’Επίσης νά άποστέλλονται στήν ήλεκτρονική διεύθυνση:

e-mail: meletopoulosm@yahoo.gr

Τά άρθρα κρίνονται σύμφωνα μέ τό διεθνῶς καθιερωμένο «blind system». Δίδεται άπαντηση στόν συγγραφέα σέ εύλογο χρονικό διάστημα. Τά χειρόγραφα δέν έπιστρέφονται.

‘Η έργασία πρέπει νά έχει:

1. Σελίδα τίτλου μέ τόν τίτλο της έργασίας (μέχρι 10 λέξεις) και τά όνόματα τῶν συγγραφέων, τήν διεύθυνση και τό τηλέφωνό τους. ’Απαιτεῖται σύντομο βιογραφικό σημείωμα τῶν συγγραφέων.
2. Σελίδα περίληφης (abstract). ’Η περίληφη δέν πρέπει νά ύπερβαίνει τίς 200 λέξεις. ’Ανακεφαλαιώνει τόν στόχο της έργασίας, τήν μέθοδο, τά άποτελέσματα και τά συμπεράσματα.
3. Σελίδα περίληφης στά άγγλικά ή γαλλικά.
4. Τό κείμενο της έργασίας, μέ κατάληλο χωρισμό σέ διάφορα κεφάλαια και ύποτίτλους.
5. Βιβλιογραφικές παραπομπές και βιβλιογραφία μέ ένα διεθνῶς άποδεκτό σύστημα.

Έργασίες πού δέν θά πληροῦν αύτές τίς προϋποθέσεις θά έπιστρέφονται στούς άποστολεῖς τους χωρίς νά έξετάζεται τό περιεχόμενό τους.

Έπιτρέπεται ή χωρίς διαστρεβλώσεις, συντμήσεις και παρερμηνεῖς άναδημοσίευση τής ίδιας ή μέρους της, καθώς και ή γραπτή, ραδιοφωνική, τηλεοπτική ή άλλη άναπαραγωγή της, έφ’ οσον ύπάρχει σχετική παραπομπή.

ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ, 1988-2010

Τέλος έποχης

Είχοσι δύο χρόνια κυκλοφορίας (είχοσι τρία, αν συνυπολογίσει κανείς τήν περίοδο προπαρασκευής ἀπό τήν ἀνοιξη του 1987 μέχρι τίς 13 Ιανουαρίου 1988, πού κυκλοφόρησε τό πρώτο τεῦχος) είναι μία μακρά περίοδος. Στόν χῶρο τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν κολοσσοί ὅπως τά 'Αρχεῖα του Παναγιώτη Κανελλόπουλου καί τῶν 'Αβροτέλους 'Ελευθεροπούλου - Δημητρίου Τσάκωνα δέν ἐπεβίωσαν πάνω ἀπό μερικά χρόνια. Βεβαίως ήταν ἄλλες ἐποχές, μέ πολέμους, καταστροφές κ.λπ. Ἀλλά καί κατά τήν Μεταπολίτευση, περίοδο προσφορώτατη καί πληθωρική σέ ἐκδόσεις, κανένα σοβαρό κοινωνιολογικό περιοδικό δέν ὑπερέβη τά δύο χρόνια. Φυσικά μιλᾶμε γιά περιοδικό, δηλαδή γιά ἔντυπο μέ στατιστικά ὑπαρκτή κυκλοφορία στόν σκληρό κόσμο τῆς ἀγορᾶς, ὅχι γιά ἐπιδοτούμενες ἐκδόσεις ἐσωτερικῆς κατανάλωσης μέ ἀνύπαρκτους ἀγοραστές.

Ἡ ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ἀπέκτησε σταθερό καί φανατικό κοινό, καί μάλιστα ἐπώνυμο: ὁ σημερινός πρωθυπουργός, στά χρόνια τῆς ἀθωότητας, ήταν μεταξύ τῶν πρώτων συνδρομητῶν του, ὁ προκάτοχός του στήν νεότητά του εἶχε ἀρθρογραφήσει σέ εἰδικό ἀφιέρωμα, ἐνῶ ἔνας πρώην πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας κατά δήλωσή του δέν ἔχει χάσει τεῦχος.

Ἡ αἵτια τῆς δημοτικότητας τῆς ΝΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ δέν ὀφείλεται μόνον στό πλῆθος τῶν διασημοτήτων, Ἐλλήνων καί ἔνων, πού ἀρθρογράφησαν καί συνεργάστηκαν μέ τό περιοδικό. Οὔτε μόνον στά ποιοτικά ἀφιέρωματα καί εἰδικά τεῦχη, πού ἔφεραν σέ ἐπαφή τήν κοινωνιολογική σκέψη μέ τά προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας. Οὔτε μόνον στήν ἀποφή, ἀπροκατάληπτη καί τεκμηριωμένη, πού ἔξεφραζε τό περιοδικό ἀπό τίς μόνιμες στῆλες καί τίς ἐπιφυλλίδες του.

Βαρύνοντα ρόλο ἔπαιξε ἡ πολεμική στάση πού κράτησε ἡ ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ἀπέναντι στά φαινόμενα ἀθλιότητας καί παρακμῆς τῆς κοινωνίας μας. Τό περιοδικό αὐτό ἔξεφρασε μία ἡθική ἀντίληψη, τήν ὅποια θεώρησε ως ἀναγκαία προϋπόθεση τῆς Ἐπιστήμης.

"Ἀλλωστε, ἡ ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ δέν ὑπῆρξε ποτέ προϊόν κάποιας συντεχνίας ἢ «παρέας», ἐπαγγελματικό ἔργαλεῖο, κομματικό φέουδο, μηχανισμός ἀναπαραγωγῆς κυρίαρχης

ιδεολογίας. Δέν κινήθηκε στό γνωστό στήν ‘Ελλάδα τῆς Μεταπολίτευσης μαρξίζον (άς ήταν πραγματικά μαρξιστικό τούλαχιστον) ιδεολογικό κλίμα, ούτε δύμως καί σέ κάποιο άλλο. Δημοσίευσε μέν αφιερώματα στήν σύγχρονη διεθνή μαρξιστική σκέψη καί στούς σημαντικώτερους ‘Ελληνες μαρξιστές τοῦ Είκοστοῦ Αἰώνα, όπως καί συνεντεύξεις από έπιφανεῖς Εύρωπαίους μαρξιστές (Bottomore, Ziegler, Annie Kriegel κ. ά.). Αντίστοιχο δύμως ένδιαφέρον καί άντιστοιχο χώρο άφιέρωσε καί στά άλλα, μή μαρξιστικά ρεύματα ίδεων. Καί κατηγορηματικά άρνήθηκε νά αποκτήσει ιδεολογική ταμπέλλα, άπό αύτές πού διευκολύνουν τήν κατάταξη τῶν ἀνθρώπων καί τῶν πνευματικῶν κινήσεων σέ ἀγέλες ήμετέρων καί άντιπάλων. Διότι τό περιοδικό αύτό κινήθηκε πάντοτε στήν γραμμή τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος.

’Ασφαλῶς, γιά νά δημοσιεύει ή ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ύλη ούσιας, άποκλείσθηκαν κείμενα κοινότυπα, κείμενα μέ σκοπό τήν ἀπόκτηση τυπικῶν προσόντων γιά ἐπαγγελματική πραγματική καί γενικώτερα γιά ἐμπλουτισμό βιογραφικῶν, κείμενα ύμνητικά γιά τούς γνωστούς σατραπίσκους τῆς ήμετέρας ἐπιστημονικῆς κοινότητας, κείμενα προϊόντα ἀνακύκλωσης γνωστῶν ὄλικῶν (ή ἀνακύκλωση σώζει ἀπό τήν κατηγορία τῆς κλεφιτυπίας). Άποκλείστηκαν κείμενα φίλων, μέ ἀποτέλεσμα νά καταστραφοῦν φιλίες ή λυκοφιλίες. Άπορρίφθηκαν ἄρθρα πρυτάνεων καί καθηγητῶν, διότι ἀπλούστατα ἡσαν ἀπαράδεκτα, μέ ἀποτέλεσμα τήν μῆνι τῶν (γνωστῶν ἀπό ἄλλες πιό πρόσφατες ὑποθέσεις) παντειακῶν κύκλων.

Τό πνευματικό κατεστημένο τῆς Μεταπολίτευσης ἐνοχλήθηκε σφόδρα ἀπό τήν ἐπιτυχία τοῦ περιοδικοῦ μίας δύμάδας θρασύτατων νεαρῶν στά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ ’80. Ιδίως πού τούς συνόδευε ή φήμη ὅτι ἡσαν «ὑπερβολικά αὐτόνομοι» καί «ἀνεξέλεγκτοι» (ή φήμη αὐτή συνοδεύει ἀκόμη δρισμένους ἀπό αύτούς. Κάποιοι ἀλλοι ἐντάχθηκαν στά ἐγχώρια μαντριά, ὥστε νά προκόφουν). Δύο κορυφαῖοι πανεπιστημιακοί (δ ἔνας μακαρίτης τώρα καί ὁ ἄλλος ὑπέργηρος, δόπτε παρέλκουν τά ὄνοματεπώνυμα), ἔνας ἐπιφανῆς δημοσιογράφος (μακαρίτης καί αὐτός) καί κάποια κυκλώματα (ἀπό αὐτά πού δόδγησαν τό ἐλληνικό κράτος στήν συνολική χρεωκοπία του) ξήτησαν πιεστικά, μετά τήν κυκλοφορία τοῦ πρώτου τεύχους, ἀπό τόν ἐκδότη Βίκτωρα Παπαζήση, νά τό κλείσει ή νά ἀντικαταστήσει τόν νεαρό διευθυντή του (ὅταν κυκλοφόρησε τό πρώτο τεύχος δ ὑπογράφων ἡταν 25 χρονῶν) μέ πρόσωπο ἐγνωσμένης ἐλεγχιμότητας. Ο Παπαζήσης, ἀνθρωπος ἀνεξάρτητος καί ἀνώτερος, ὅχι μόνον ἀρνήθηκε ἀλλά μέ ἐνημέρωσε - πρός γνῶσιν ἀλλά ὅχι συμμόρφωσιν. Ας εἶναι ἐλαφρύ τό χῶμα πού τόν σκεπάζει.

Λίγα ἀκόμα ἀποκαλυπτικά: τό 1987 ἡμουν μεταπτυχιακός φοιτητής στό Πανεπιστήμιο τῆς Γενεύης καί προετοίμαζα τήν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ σέ συνεργασία μέ ἔναν φίλο μου, φοιτητή τοῦ Πανεπιστημίου ’Αθηνῶν, πού ἔξελίχθηκε ἀργότερα σέ δημοσιογράφο. Μάλιστα δ ἐν λόγῳ φίλος θά ἐμφανιζόταν ώς συνδιευθυντής (μεγάλη εύκαιρια, πρόκληση, διάκριση καί βεβαίως τιμή γιά ἔναν νεαρό 23 χρονῶν νά εἶναι στήν διεύθυνση ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ τῶν ἐκδόσεων Παπαζήση). Ακριβῶς τήν παραμονή τοῦ ραντεβού μας μέ τόν ἀείμνηστο Μαυρομάτη, πού εἶχε ἀναλάβει τήν φωτοστοιχειοθεσία, ἀρχές Σεπτεμβρίου 1987, δ νεαρός αἰφνιδίως μοῦ ἀνακοινώνει ὅτι ἀποσύρεται, κατόπιν -ὅπως δήλωσε- ὑποδείξεως «τῶν γερόντων». Ποιοί ἡταν αύτοί οί «γέροντες» δέν μάθαμε ποτέ. Μαζί του ἀπέσυρε καί τό μέρος τῆς ύλης πού εἶχε εἰσφέρει (ἄρθρα κάποιων φίλων του πανεπιστημιακῶν, μία μετάφραση κ.λπ.), δηλαδή περίπου τό μισό τεῦχος.

’Ασφαλῶς δ σκοπός ἡταν ή ἀκύρωση τοῦ ἐκδοτικοῦ ἐγχειρήματος. Άλλα ἐγώ μέν ούδόλως

πτοηθηκα, παρενέβη δέ ὁ Ρένος Ἀποστολίδης ἐμφυχωτικά καὶ ὑπέδειξε τὸν τρόπο νά καλυφθοῦν τά κενά τῆς ὅλης μέ ἀναδημοσιεύσεις, ὥστε νά βγει τό πρῶτο τεῦχος. «Τό σημαντικό εἶναι νά βγει τό πρῶτο τεῦχος», εἶπε. “Οπως καὶ ἔγινε, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1988.

Τόν Δεκέμβριο τοῦ 1987, λίγο πρίν τήν κυκλοφορία τοῦ πρώτου τεύχους, ἐμφανίσθηκε ἀπροσδόκητα ὁ Γιάννης Σακιώτης. Πρέπει νά τόν ἔστειλε ἡ Θεία Πρόνοια, διότι, ἐνώ τό πρῶτο τεῦχος τῆς ΝΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ κυκλοφόρησε στίς 13 Ἰανουαρίου 1988, στίς 14 ὁ ὑποφαινόμενος παρουσιάστηκε στό Πολεμικό Ναυτικό. Εύτυχως ἡδη εἶχε ἀναλάβει συν-διευθυντής ὁ Γιάννης Σακιώτης, ὅποτε ἡ διετής ἀπουσία μου σέ ἀκριτικές περιοχές οὐδόλως ἐπηρέασε τήν τακτική ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ.

‘Ο Ρένος Ἀποστολίδης ἔπαιξε βασικό ρόλο στήν δημιουργία τῆς ΝΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ. ‘Ο ἀναμφισβήτητα σημαντικώτερος κριτικός λογοτεχνίας καὶ ἔνας ἀπό τούς κορυφαίους φιλολόγους καὶ συγγραφεῖς τοῦ Μεταπολέμου ἦταν ἀποκλεισμένος ἀπό τά διάφορα ἔντυπα δῆθεν λόγω τῆς (ἀνύπαρκτης) συνεργασίας του μέ τήν Δικτατορία, στήν πραγματικότητα διότι ἦταν ἔνας ἐλεύθερος καὶ ἀνυπότακτος ἄνθρωπος. Δέχθηκε νά γράφει στήν κυοφορούμενη ἐπιθεώρηση ὑπό δύο δρους: πρῶτον, τό κείμενό του νά προηγεῖται παντός ἄλλου. Δεύτερον, νά μήν τοῦ ἀσκηθεῖ οἰαδήποτε κριτική στά κείμενά του, οὕτε καν μνεία. Καί οἱ δύο δροὶ τηρήθηκαν, μέ ἀποτέλεσμα ἐπί μία περίπου δεκαετία νά δημοσιεύει τά ἔκλεκτά του κείμενα στό περιοδικό.

Πηγή ἔμπνευσης τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ ἦταν, ὅπως δηλώθηκε καὶ στό ἐντιτόριαλ τοῦ πρώτου τεύχους, τό μεσοπολεμικό ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου καὶ τό κατοχικό ΑΡΧΕΙΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗΣ τῶν Ἀβροτέλους Ἐλευθεροπούλου καὶ Δημητρίου Τσάκωνα. ‘Ο δείμνηστος Τσάκωνας, κορυφαῖος κοινωνιολόγος (καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τῆς Βόννης καὶ συγγραφέας τόν δροῖον παραπέμπει πολλάκις ὁ Τόγνη στήν Ἰστορία του), περιθωριοποιήθηκε μέν λόγω τῆς ἀτυχοῦς συνεργασίας του μέ τήν Δικτατορία τῆς 21ης Απριλίου, ἀλλά ἦταν ἔνας τίμιος ἄνθρωπος μέ γνήσια πνευματικότητα. Ζοῦσε αὐτοεξόριστος σέ μία ἐργατική πολυκατοικία τῆς Γενεύης καὶ συνέγραφε τήν μνημειώδη πολύτομη Ἰστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Αὐτός μέ ἐνεθάρρυνε νά προχωρήσω στήν ἰδρυση τοῦ περιοδικοῦ.

Δύο πρόσωπα πού λειτούργησαν ἐνθαρρυντικά ἦταν ὁ Κώστας Βεργόπουλος καὶ ὁ Νίκος Μουζέλης, πού πρότεινε ώς ἔκδότη τόν Βίκτωρα Παπαζήση. Στήν ἔναρξη λειτουργίας τοῦ περιοδικοῦ, πράγματι, ὁμάδα ἐπιφανῶν πανεπιστημιακῶν, τοῦ χώρου τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, συγκρότησαν τήν ἐπιστημονική του ἐπιτροπή. Οἱ περισσότεροι ἦταν λαμπροί ἄνθρωποι. Ἀλλά ἔνας ἐξ αὐτῶν ἦταν αὐτός πού ἀπαίτησε, ως μή ὥφειλε, ἀπό τόν Παπαζήση νά ἔκτοπίσει τόν νεαρό διευθυντή, κι ἔνας ἄλλος τους ἦταν ὁ προταθείς ἀπό τόν προηγούμενο ώς νέος διευθυντής! (“Ολα αὐτά παρέμειναν στήν φαντασία τους φυσικά.) Τό κακό τρίτωσε ὅταν ἄλλο μέλος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπιτροπῆς ἐνεπλάκη σέ ποινικό σκάνδαλο μεγάλης ἐμβέλειας, πού ἀποσταθεροποίησε τό πολιτικό σύστημα. ‘Οπότε, μέ παρότρυνση τοῦ ἔκδότη, καὶ ἐπειδή δέν ἦταν εὔχολο νά ἀποβληθοῦν κάποια μέλη τῆς ἐπιτροπῆς, ὅταν μάλιστα ἦταν φίλοι μέ τά ὑπόλοιπα, ἡ ἐπιτροπή καταργήθηκε in toto, κάτι πού τό «σύστημα» θεώρησε ώς ἀκόμη μία ἔνδειξη ἀνελεγξιμότητας τῶν νεαρῶν διευθυντῶν.

Πολλές δεκάδες προσώπων πέρασαν άπό την συντακτική έπιτροπή της ΝΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ. Στήν πρώτη φάση, την νεανική, σχηματίσθηκε μία ένθουσιωδης παρέα, άποτελουμένη άπό φοιτητές, φαντάρους κ.λπ., ήλικιας 20-25 χρονών. Μνημονεύω έδω, έκτος άπό τόν Γιάννη Σακιώτη, τόν Σπύρο Κουτρούλη και τόν Χρήστο Βρούστη. Άργοτερα, μετά τό 1990, ή συντακτική όμαδα διευρύνθηκε, ήρθαν νέα άτομα, φοιτητές, νέοι έπιστημονες κ. α., τό περιοδικό έγινε μεγαλύτερο, δραγανώθηκε δίκτυο διεθνών έπιστημονικῶν ἐπαφῶν, καθιερώθηκε τό συνεδριακό ρεπορτάζ, συγχροτήθηκε μεταφραστικό τμῆμα, άρχισαν νά εισρέουν δεκάδες άρθρα, υιοθετήθηκαν έπομένως αύστηροί τυποποιημένοι και άπρόσωποι κανόνες έγκρισης ή άπόρριψης (τό ποσοστό άπόρριψης στατιστικά έκινετο σταθερά στό 90-99 %!).

Τό πρώτο διάστημα, μέχρι τό 1997, τό περιοδικό έβγαινε τρεῖς έως τέσσερις φορές τόν χρόνο. Τό 1997 άνακοίνωσα στόν Παπαζήση τήν άπόφασή μου νά σταματήσω τήν έκδοση, λόγω ύπερκόπωσης και έπαγγελματικοῦ φόρτου. Ό Παπαζήσης έξανέστη και μοῦ άντιπρότεινε τήν συνέχιση τής έκδοσης μέ δύο πολυσέλιδα άφιερωματικά τεύχη τόν χρόνο, ώστε νά «άραιώσει» ή έκδοτική διαδικασία. Μέ αύτό τό σχῆμα τό περιοδικό εισήλθε στήν β' περίοδό του. Τό 2007, νέο χῦμα φόρτου και ί ί ί περαπασχόλησης (άπό τό 2005 δημιουργήσαμε και διευθύναμε έπι μία τετραετία άπό κοινοῦ δι Γιάννης Σακιώτης κι έγω τήν μηνιαία ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, έπίσης τῶν έκδόσεων Παπαζήση) άθησε στήν μεταβολή τής δομῆς τοῦ περιοδικοῦ, πού εισήλθε έτσι στήν γ' περίοδο. Τό τεράστιο μέγεθος πού είχε άποκτήσει ή ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ πρός τό τέλος τής β' περίοδου (μιλάμε γιά τεύχη 250 και πλέον σελίδων, μέ άνθρωπολογικό ένθετο, έκτενη ρεπορτάζ άπό διεθνῆ συνέδρια, βιβλιοχριτική κ. α.) συρρικνώθηκε στό διαχειρίσιμο μέγεθος τῶν 100-120 σελίδων. "Έγιναν και άλλες άλλαγές στήν δομή και στήν έμφάνιση τοῦ έντυπου. Τό κασέ έμπλουτίσθηκε μέ είκόνες τοῦ ζωγράφου Σπύρου Οίκονόμου. Στήλες καταργήθηκαν, άλλες συρρικνώθηκαν. Μέ αύτό τό σχῆμα έξεδόθησαν τά τρία τελευταῖα τεύχη, μέ τά άντιστοιχα άφιερωματα στήν άγνωστη νεότητα τοῦ Καστοριάδη (44), στόν Έλληνικό τροτσισμό (45) και τό παρόν και τελευταῖο γιά τούς Καταστασιακούς (46).

Στήν άλη πορεία τοῦ περιοδικοῦ διάφοροι ήρθαν και άπηλθαν, πολλά νέα παιδιά έγιναν άρχισυντάκτες και άπέκτησαν έκδοτική έμπειρία. Κάποιοι άλλοι έκαναν τίς γνωριμίες τους και τίς δημοσιεύσεις τους, έφτιαξαν καριέρα, έγιναν πανεπιστημιακοί κ.λπ. Ή ίδιοτέλεια αύτῶν τῶν τελευταίων άντισταθμίστηκε, γιατί και τό περιοδικό εισέπραξε τήν δωρεάν προσφορά έργασίας τους τό διάστημα πού συμμετεῖχαν στήν Συντακτική Έπιτροπή (άλλωστε μέ δωρεάν προσφορά έργασίας έβγαινε τόσα χρόνια αύτό τό περιοδικό). "Όμως ίππορξαν και οί άνιδιοτελεῖς, πού συμμετεῖχαν χωρίς έπαγγελματικές σκοπιμότητες, μέ μόνο «άνταλλαγμα» τήν ίκανοποίηση τής συμμετοχῆς σέ μία δημιουργική συλλογικότητα και τής δημοσίευσης τῶν άρθρων τους σ' ένα περιοδικό μέ άναγνωσμότητα. Άπό αύτούς μνημονεύω έδω τόν δείμνηστο Δημήτριο Πουλάκο, τήν Αθηνᾶ Λιάπη, τόν Κώστα Σταματόπουλο, τήν τριάδα τῶν Γιώργου Τριάντη, Γιάννη Μαθιουδάκη και Δημήτρη Κουτσονίκα, τόν Αλέξανδρο Κόντο, τόν Χρήστο Μπαλόγλου, τόν Δημήτρη Τσατσούλη πού δημιούργησε τίς Βιβλιοφορίες, τόν Γιώργο Σκουλᾶ πού μερίμνησε γιά τήν δημιουργία τής ίστοσελίδας τοῦ περιοδικοῦ ανων. newsociology. gr, τόν Γιώργο Τσομπάνογλου πού άργάνωσε τίς διεθνεῖς άκαδημαϊκές μας σχέσεις, τόν Χρήστο Παΐζη, τόν μαθητή μου

Κωνσταντίνο Γιαννακόπουλο. Τήν Αγγελική Κουτσούκου πού ἐπί χρόνια στοιχειοθετοῦσε τό περιοδικό καί προσέφερε τό σπίτι της ώς χῶρο συγκέντρωσης τῆς συντακτικῆς διμάδας. Καί τόν τελευταῖο ἀρχισυντάκτη τοῦ περιοδικοῦ, τόν Γιάννη Χατζόπουλο.

Ως προσωπική κατακλεῖδα, θά ἦθελα νά ἔκφρασω τήν εὐγνωμοσύνη μου γιά τόν Βίκτωρα Παπαζήση, τόν χαρισματικό ἔκδότη πού στήν ζωή του ἀγνόησε συστηματικά τίς ἴσορροπίες, τίς παρέες καί τά φευδοσυστήματα (σύστημα εἶναι κάτι πού λειτουργεῖ, στήν Έλλάδα ταιριάζει πιό πολύ ὁ ὄρος κύκλωμα, πού ὑποδηλοῦ μικροσυμφέροντα εἰς βάρος τοῦ δημοσίου συμφέροντος). Ο Παπαζήσης ἔδωσε τήν εὐχαρίστια νά συγχροτηθεῖ ἐνα περιοδικό μέθεμειώδη ἀρχή τήν ἐλευθερία τοῦ πνεύματος καί τήν ἀνεξαρτησία τῆς συνείδησης.

Στό ἀναπόφευκτο ἔρωτημα «γιατί κλείνει ή ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ», δέν ὑπάρχει -ὅπως στά περισσότερα ζητήματα- μία καί μοναδική ἀπάντηση. Στήν ἀπόφαση αὐτή -προσωπική ἀπόφαση τοῦ διευθυντῆ καί ἰδιοκτήτη τοῦ τίτλου- βάρυναν οἱ ὅλο καί περισσότερες ἐπαγγελματικές ὑποχρεώσεις, καθώς καί μία ἀνορθολογική αἰσθηση ὅτι τό περιοδικό αὐτό ἔκλεισε τόν κύκλο του. Αὐτή εἶναι ή ὑποχειμενική διάσταση. Η ἀντικειμενική διάσταση εἶναι ἀσφαλῶς ή σαρωτική οἰκονομική κρίση καί ή συνεπαγόμενη κοινωνική ἀποσταθεροποίηση, ἀλλά καί τό γεγονός ὅτι τό χριτικά σκεπτόμενο ἀναγνωστικό κοινό συρρικνοῦται διαρκῶς λόγω τῆς κατάρρευσης τοῦ ἔκπαιδευτικοῦ συστήματος καί τῆς συνολικῆς πνευματικῆς παρακμῆς. Ἐπειτα ή ὅλη συζήτηση ἔχει πλέον μετατοπιστεῖ στό διαδίκτυο. Γιά παράδειγμα, τό ἡλεκτρονικό πολιτικό περιοδικό ΔΟΥΡΕΙΟΣ πού δημιουργήσαμε μέτον Γιάννη Σακιώτη καί τόν Αντώνη Τσαμούλη στήν ἡλεκτρονική διεύθυνση aww. doureios. gr ἔχει ἥδη ξεπεράσει τούς 35. 000 μοναδικούς ἀναγνῶστες. Ἐνας ἄλλος λόγος εἶναι τό ἀπροσδόκητο γεγονός ὅτι ή συντακτική ἐπιτροπή τῆς ΝΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ, στήν ὅποια ἐπί δεκαετίες προσέρχονταν διαρκῶς νέοι ἐπιστήμονες, φοιτητές κ.λπ., ἐπαφε νά ἀνανεώνεται ἡλικιακά. Πιθανότατα καί αὐτό ὀφείλεται στήν ἀπαρδεία ή στό διαδίκτυο ή καί στά δύο μαζί. Ὁπωσδήποτε, Ἐνας ζωντανός ὄργανισμός, ὅπως εἶναι καί ὅπως πρέπει νά εἶναι ἐνα περιοδικό, πρέπει νά ἀποχωρεῖ ἐγκαίρως, στήν ἀκμή του, καί πρίν ἐμφανισθοῦν σημεῖα κόπωσης, ἀπό τό προσκήνιο.

Η διαδρομή ὑπῆρξε συναρπαστική. Γιά νά ἀνατρέξουμε στόν Καβάφη, ὁ δρόμος ἦταν πράγματι, ὅπως παροτρύνει ὁ ποιητής, μακρύς, γεμάτος περιπέτειες, γεμάτος γνώσεις. Αν πρόκειται νά συνεχίσει νά ὑπάρχει ὁ Έλληνικός πολιτισμός στό μέλλον, ἀν συνεχίσει νά γεννᾶ αὐτή ή χώρα σημαντικούς διανοούμενους, συγγραφεῖς καί καλλιτέχνες, στοχαστές καί χριτικούς, τότε εἶναι βέβαιο ὅτι θά γεννηθοῦν νέα περιοδικά καί θά δημιουργηθοῦν νέες συντροφίες πού θά ἀποτυπώσουν σ' αὐτά τό στίγμα τους, τό ηθος τους καί τήν ἀγάπη τους γιά τήν Έλλάδα.

Μελέτης Ή. Μελετόπουλος

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ: ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΠΟΥ ΥΠΟΛΕΙΠΕΤΑΙ ΕΝΑ ΤΕΥΧΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΟΦΛΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ, ΠΑΡΑΚΑΛΟΥΝΤΑΙ ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΕΣ ΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΗΣΟΥΝ ΜΕ ΤΟΝ ΓΙΑΝΝΗ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟ, ΤΗΛ. 6978-774874.

‘Ο εύσυνείδητος διορθωτής

‘Ο Βίκτωρ ’Αθανασιάδης (1927-2009) ξεχίνησε τήν μακρά καί ταραχώδη πορεία του ἀπό τήν Κορνοφωλιά τοῦ Ἐβρου. ‘Ως ἰδεαλιστής ἔφηβος ἐνετάχθη στό ΕΑΜ ἐπί Κατοχῆς καί ἔγινε ἔφεδρος ἀξιωματικός τοῦ ΕΛΑΣ. Η ἡττα τοῦ ἀντάρτικου τόν ὁδήγησε πρόσφυγα ἀρχικῶς στήν Βουλγαρία, ὅπου συγκαταλέχθηκε μεταξύ τῶν ἐξιλαστηρίων θυμάτων πού ἀναζητοῦσε ἡ κομμουνιστική ἥγεσία γιά νά ἀποπλύνει τά ἀνομήματά της. Καί ὑπέστη τίς τρομερές προσωπικές συνέπειες. Η περιπέτειά του κατέληξε στήν Ρουμανία, στό Βουκουρέστι, ὅπου ἐργάσθηκε στόν κομματικό ραδιοφωνικό σταθμό τοῦ ἐξόριστου πλέον ΚΚΕ, ἀλλά ταυτόχρονα σπούδασε ρουμανική φιλολογία. Οἱ Ρουμάνοι καθηγητές του τοῦ συνέστησαν νά ἀκολουθήσει ἀκαδημαϊκή σταδιοδρομία, ἀλλά προϋποτίθετο ἡ ἀπόκτηση ρουμανικῆς ὑπηκοότητος καί ἡ ἀποκύρηξη τῆς Ἑλληνικῆς, κάτι πού ὁ Βίκτωρ ἀρνήθηκε. Τό 1968 μετέσχε στό κομματικό συνέδριο στήν Βουδαπέστη, ὅπου διασπάστηκε τό ΚΚΕ. ‘Ο ’Αθανασιάδης προσχώρησε στούς ἀνανεωτές. ‘Αλλά καί σ’ αὐτούς ἔπεφτε πολύ ἀκέραιος.’ Ετσι, ἔμεινε ούσιαστικῶς πολιτικά ἀστεγος. Στήν Ἑλλάδα ἐπέστρεψε μόλις τό 1983, λόγω γραφειοκρατικῶν ἡ «γραφειοκρατικῶν» κωλυμάτων.

“Αν καί ἀριστοκράτης τοῦ πνεύματος, ὁ ’Αθανασιάδης ἦταν οἰκονομικός προλετάριος. Δέν φοβήθηκε ποτέ τήν σκληρή δουλειά, καί ἔργαζόταν σκληρά μέχρι τά ὅγδοντα δύο του χρό-

νια πού πέθανε. Η κύρια ἐργασία του ἦταν ἡ γλωσσική ἐπιμέλεια καί διόρθωση. Ἡταν, μεταξύ ἀλλων, ἐπιμελητής τῶν Πανεπιστημιακῶν Ἐκδόσεων Κρήτης. “Οταν τόν γνώρισα, τό 1990, ἦταν ὁ γλωσσικός ἐπιμελητής τῆς ἐγκυλοπαίδειας Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάννικα, ἔνας σοφός ἀνθρωπος, γλυκός, ἀλλά αὐστηρός, δωρικός καί βαθύτατος γνώστης τῶν μηχανισμῶν τῆς γλώσσας. Δούλευε σ’ ἔνα μικροσκοπικό γραφειάκι, ἀνάμεσα σέ τεράστια λεξικά δυσκολιῶν καί γλωσσολογικά συγγράμματα. Υπό ἀλλες περιστάσεις, θά ἦταν καθηγητής πανεπιστημίου, ἀκαδημαϊκός κ.λπ. ”Αλλωστε τόν θυμᾶμαι νά διορθώνει γνωστούς πανεπιστημιακούς. Δέν ἔξεφρασε ὅμως ποτέ του καμία πικρία, καί θεωροῦσε αὐτονόχτες τίς συνέπειες τῶν πολιτικῶν του ἐπιλογῶν.

“Οταν ἀνέλαβε ἐπιμελητής-διορθωτής τῆς ΝΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ, λειτουργοῦσε μέ πατρική στοργή ἔναντι συγγραφέων καί κειμένων. Παρενέβαινε ἐνίστε καί στό περιεχόμενο, διορθώνοντας ἀνακρίβειες καί πραγματολογικές παρεκκλίσεις. Μέχρι τόν αἰφνίδιο θάνατό του, τόν ἐπισκεπτόμουν στό λιτό καί μικρό διαμέρισμά του στό Χαλάνδρι. Η συναναστροφή μαζί του ἦταν γεμάτη σοφία καί ἀγάπη.

Γαῖαν ἔχοι ἐλαφράν.

M. H. M.

IN MEMORIAM

Olivier Clément

Καλότυχοι εἶναι ὅσοι ἔτυχε, στήν διάρκεια τῆς ζωῆς τους, νά γνωρίσουν ἀνθρώπους ἔχωριστούς, ὑπηρέτες γενναιόδωρους, συνειδητούς καί ὀφοσιωμένους εὐγενικῶν ἰδαινικῶν, τά ὅποια δίδοντας νόημα στήν ζωή τους τούς μετέτρεπαν σέ φάρους ἀκτινοβολοῦντες καί φωτίζοντες καί νοηματοδοτοῦντες τῶν ἄλλων τήν ὑπαρξή. «Ἄθεος εἶναι ἐκεῖνος τοῦ ὅποίου τό βλέμμα οὐδέποτε συνήντησε τήν ματιά ἀγίου», ἔγραψε κάπου ὁ Παῦλος Εὔδοκίμωφ. Τό βλέμμα τοῦ Olivier Clément ἦταν ὁξύ, διεισδυτικό, εὐαίσθητο, ἀπίστευτα λαμπερό, νεανικό κι εὐπροσήγορο, γεμάτο μία χαρά μεταδοτική, πού μόνον ἡ βεβαιότητα μιᾶς πίστης φιλάνθρωπης δημιουργεῖ, πίστης ἀενάως κατακτούμενης καί ἐπιβεβαιούμενης μέσω τῆς διακονίας καί τῆς αὐτοπροσφορᾶς. Καί τήν ματιά συνόδευε καί ἐνίσχυε ἡ φωνή, δυνατή, βαθειά, μουσική καί παλλόμενη, πού μέ τήν σειρά της ὑπηρετοῦσε τόν λόγο. Ήταν ὁ Olivier Clément ἀπό τούς λαμπρότερους ὄμιλητές τῆς γενιᾶς του, σέ μία χώρα πού ἀπό αἰώνων κατέχει τά σκῆπτρα σ' αὐτήν τήν παράδοση. Διά τοῦ λόγου του δέ ὁ ἔξοχος αὐτὸς ρήτορας ὑπηρετοῦσε τόν ἐνανθρωπίσαντα Λόγο, δηλαδή τόν Θεό καί τόν Ἀνθρωπο.

Στόν Olivier Clément, Γάλλο τοῦ νότου, ἔσμιξαν τρεῖς πνευματικές παραδόσεις: ἡ προτεσταντική γαλλική -πού ἀποτελοῦσε τήν μακρινή πνευματική καταβολή τῆς ἔστω ἀπό γενεές ἀθεης πιά οἰχογενείας του-, ἡ αὐστηρή, ἀκατάβλητα αἰσιόδοξη, ἀνθρωπιστική, ἐπίσης ἀθεη, ἰδεολογία τῶν διανοούμενων τῆς γαλλικῆς ἀριστερᾶς πού ἔδωσε θαυμασίους διδασκάλους στήν Γαλλία, καί τέλος ἡ ρωσσική θεολογική σκέψη τοῦ πρώτου ἡμίσεως τοῦ 20οῦ αἰώνα. Κι ἐνώ ἡ πρώτη πλάθει ἀτομα μέ ἔντονη τήν αἰσθηση τοῦ καθήκοντος καί τῆς προσωπικῆς εὐθύνης, ἡ δεύτερη, ἀπορρέοντας -παρά

τίς μύριες διαφεύσεις ἐκ μέρους τῆς ἴστορίας- ἀπό τήν πεποίθηση ὅτι ὁ ἀνθρωπος κατά βάθος εἶναι καλός καί πρέπει νά τόν ἐμπιστεύεσαι, ὡθεῖ ἀλτρουιστικά στήν στράτευση ὑπέρ τῆς κοινωνίας, ἐνώ ἡ τρίτη, πού ἔκαμε εὐπεπτη καί προσιτή τήν πατερική θεολογία στόν σύγχρονο ἀνθρωπο, δίνει στήν ὥθηση αὐτήν πρός τόν ἄλλο, μεταφυσικό ὑπόβαθρο, βάθος, περιχωρητικότητα καί εὕρος, καί διά τῆς Ἐκκλησίας ἀγκαλιάζει δλόκληρη τήν δημιουργία. Τόν Clément δέν τόν περιόριζαν δογματισμοί, καί προσπερνοῦσε, μέ τήν χαρακτηριστική γαλλική κίνηση τῶν χεριῶν, ὡς κάτι τό μοιρατο πλήν τό ἐπουσιῶδες, καί τό ἀνίκανο πάντως νά μεταβάλει ριζικῶς τά πράγματα - τήν ἀνθρώπινη στενοχεφαλιά καί τήν ἀνθρώπινη στενοκαρδία, πού τόσο συχνά βρῆκε στόν δρόμο του. Ἔξ οὖ καί ἡ πνευματική του συνάφεια μέ τόν οἰκουμενικό πατριάρχη Ἀθηναγόρα, πού ὑπῆρξε ἔνας ἀπό τούς μεγάλους δασκάλους του.

Τόν Olivier Clément συνήντησα στήν γαλλόφωνη κρύπτη τῆς, ὑπό τό πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, ρωσσικῆς ἐκκλησίας στό Παρίσι. Σ' αὐτήν, χάρις σέ μεγάλο βαθμό στήν προσωπικότητα τοῦ πατρός Μπορίς Μπομπρίνσκοϊ, ἀλλά καί τήν ὑφηλή ἀνθρώπινη ποιότητα τοῦ ἐκκλησιάσματος, ξαναζωντάνευε, χωρίς ὑπερβολή, στά μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ '70, ἡ ἀποστολική ἐκκλησία, συγκεντρώνοντας στούς κόλπους της τήν πιό φιλελεύθερη πτέρυγα τῆς ρωσσικῆς διασπορᾶς στήν γαλλική πρωτεύουσα, Γάλλους ὁρθοδόξους πού ἥδη ἀποτελοῦσαν τήν πλειονότητα τοῦ πληρώματος, καί ἔναν μόνον -έξ ὅσων θυμοῦμαι- «Ἐλληνα, ὡς σταθερό ἐνορίτη, τόν γράφοντα μέ εὐγνωμοσύνη καί συγχίνηση αὐτές τίς γραμμές. Ταχύτατα, μετά τήν πρώτη γνωριμία μας, ἀρχισα ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος, πρωί-πρωι, ἀλλάζοντας δύο λεωφορεῖα, νά διασχίζω τό Παρίσι

ζώς τήν ἀκραία συνοικία τῶν Buttes Chaumont, ὅπου εἶναι ἡ Ρωσική Θεολογική Σχολή τοῦ Ἀγίου Σεργίου, γιά νά ἀκούσω, στήν ξύλινη αἴθουσα, κάτω ἀπό τὸν ναό, διδάσκοντες, τὸν ἔναν κατόπιν τοῦ ἄλλου, τὸν π. Μπορίς καὶ τὸν Olivier Clément. Δύο-τρεῖς φορές μέ κάλεσε νά γευματίσω στὸ σπίτι του, ὅπου ἐπίσης ἔκαμα τήν πρώτη ἀπό τίς δύο τηλεοπτικές μου ἐμφανίσεις στήν γαλλική τηλεόραση. Τό θέμα ἐκείνης τῆς ἐκπομπῆς ἦταν τὸ Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο. Εἶχα ἀφάνταστο τράκ. Ὁ Olivier Clément, ἡ πιό διακεχριμένη τότε προσωπικότητα τῆς Γαλλικῆς Ὀρθοδοξίας, μέ λεπτότητα παραμέριζε, γιά νά δώσει τήν εὐκαιρία στὸν 22/23 χρονο ἔνο φοιτητή νά μιλήσει... Στόν νοῦ μου, ἐπίσης, ἔρχεται μιά εἰκόνα ἀξέχαστη. Ἡταν εἴτε σέ μία ἀπό τίς ἑτήσιες συνάξεις τῆς ὁρθόδοξης νεολαίας στήν Γαλλία εἴτε σέ ἔνα ἀπό τὰ ἀνά τριετία διορθόδοξα συνέδρια τῆς Δ. Εύρωπης (δέν θυμοῦμαι ἀκριβῶς), ὅπου τὸν εἶδα στὸ διάλειμμα, μετά τήν δύμιλία του, ὅπου ὡς συνήθως εἶχε συναρπάσει καὶ συνεγείρει τοὺς πάντες, νά τακτοποιεῖ ἥσυχα-ἥσυχα τίς καρέκλες, ὥστε ἡ αἴθουσα νά εἶναι ἔτοιμη γιά τὸν ἐπόμενο δυμιλητή...

Γιά τελευταία φορά τὸν συνήντησα, ὕστερα ἀπό πολλά χρόνια, στήν Ἀθήνα, ὅπου εἶχε ἔλθει νά μιλήσει, μέ ἀφορμή νομίζω τήν ἔκδοση κάποιου βιβλίου του, μεταφρασμένου στά ἑλληνικά. Τό σῶμα εἶχε γεράσει, ἀλλά τό βλέμμα παρέμενε ἀναλλοίωτο, ἔντονο, τρυφερό, πατρικό καὶ συντροφικό συνάμα, κι ἀφάνταστα νεανικό, μέ αὐτό τό κάτι στό βάθος τῆς ἔκφρασης πού ἰσοδυναμοῦσε μέ πρόσκληση, νά μοιρασθεῖς τὸν δρόμο Του καὶ νά γευθεῖς τήν χαρά Του.

Ο Olivier Clément πέθανε στό Παρίσι, στίς 15 Ἰανουαρίου 2009, σέ ἡλικία 87 ἑτῶν, μετά ἀπό σκληρή, μακροχρόνια ἀσθένεια. Συγκαταλέγεται χωρίς ἀμφιβολία στοὺς μείζονες πνευματικούς ἐργάτες τῆς νεαρῆς Ὀρθοδοξίας στήν Δ. Εύρωπη, τολμῶ νά πῶ ὅτι εἶναι ἔνας ἀπό τοὺς πρώτους καὶ τοὺς πιό πρώιμους θεολογικούς της πατέρες... Τό ἀπόσπασμα πού ἀκολουθεῖ καὶ τό δόποιο πρόχειρα μεταφράζω ὡς μία ἀρχή γνωριμίας τοῦ ἀναγνώστη τῆς Νέας Κοινωνιολογίας μέ τὸν σημαντικό αὐτόν ἀνθρώπο, εἶναι παραμένο ἀπό τό ἅρθρο του «Ζωή, Θάνατος» πού δημοσιεύθηκε

στό ἑβδομαδιαῖο περιοδικό *Rance Catholique* στίς 10 Ἀπριλίου 1998 καὶ τό δόποιο, μεταξύ ἄλλων κειμένων του Clément, ἀναδημοσίευσε τό περιοδικό *Service Orthodoxe de Presse* (SOP), στό τεῦχος πού ἀνήγγειλε τόν θάνατό του:

«... Ἀν θεωρήσομε τόν κάθη ἀνθρωπο μέ τήν βεβαιότητα τῆς θνητότητάς του, τότε ἡ κάθη στιγμή μαζί του γίνεται σημαντική. Τό γνωρίζομε αὐτό καλά: ὅταν ἔνα δικό μας πρόσωπο πληγεῖ θανασίμως, ἡ κάθη στιγμή μαζί του μπορεῖ νά εἶναι ἡ στερνή. Παύομε τότε νά σημειώνομε σέ πρόχειρα, διότι δέν θά ἔχομε τόν χρόνο γιά μεταγενέστερες διορθώσεις ἡ γιά νά ξαναπάρομε τά πράγματα ἀπό τήν ἀρχή. Χρονικά περιθώρια γιά ὅποιαδήποτε “ἐπανάληψη” δέν θά ὑπάρξουν. Τότε, ἀκόμα καὶ τό παραμικρό σημάδι ἔγνοιας καὶ προσοχῆς φορτίζεται μέ ὅλο τό βάρος τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας, αὐτῆς τῆς κοινωνίας μέ τόν ἄλλον, τῆς δόποιας ὅλοι αἰσθανόμεθα τήν νοσταλγία καὶ τήν δόποια σχεδόν ποτέ δέν πραγματώνομε.

»Εάν πρέπει νά ἀτενίζομε τούς ζωντανούς σάν ἐτοιμοθάνατους, τότε ἵσως νά πρέπει ταυτόχρονα νά μάθομε νά σκεπτόμαστε τούς πεθαμένους ὡς αὐτοί νά ησαν ἐν ζωῇ. Ὁ Χριστός ἀναστήθηκε καὶ ἐν Αὐτῷ οἱ νεκροί ζοῦν: ἡ Εὐχαριστία εἶναι ὁ τόπος τῆς συνεύρεσής μας μαζί τους. Εἶναι ἔκεī ὅπου οἱ πεθαμένοι, πού ὅμως δέν εἶναι νεκροί, ἐπικοινωνοῦν μαζί μας. Στήν ζωή τά πράγματα εἶναι ὅπως σέ μία ἐπίθεση στήν μάχη: οἱ πρῶτες γραμμές ἀποδεκατίζονται, κατόπιν αὐτές πού ἀκολουθοῦν, ὥσπου νά βρεθοῦμε κι ἐμεῖς μπροστά στό πῦρ. Κι εἶναι καλό τοιουτοράπως νά συμβαίνουν τά πράγματα: ὅλοι αὐτοί πού προπορεύθηκαν, πού μᾶς βοήθησαν, πού μᾶς ἐδίδαξαν, ἔχουν τώρα περάσει στήν ἄλλη ὅψη τῆς ὑπαρξῆς. Ἀποτελοῦν τίς ρίζες μας στόν ἀράτο κόσμο. Ἐνώπιόν μας ἡ ἀπεραντοσύνη πού ἀνοίγεται δέν εἶναι ἔκείνη τοῦ τίποτε, ἀλλ’ ἔκείνη τῆς Βασιλείας “Θανάτῳ θάνατον πατήσας”. Ἐνίκησε τόν θάνατο μέσα ἀπό τήν ἀνθρώπινή Του διάσταση καὶ συνεχίζει νά τόν νικᾷ μέσα ἀπό τήν δική μας, καθ’ ὅτι εἶναι ἡ ίδια καὶ ἡ αὐτή.

»Ας τολμήσουν οἱ Χριστιανοί ἐπί τέλους νά μαρτυρήσουν τό μέγα ἀναστάσιμο ὅραμα τοῦ Εὐαγγελίου...».

Κώστας Μ. Σταματόπουλος

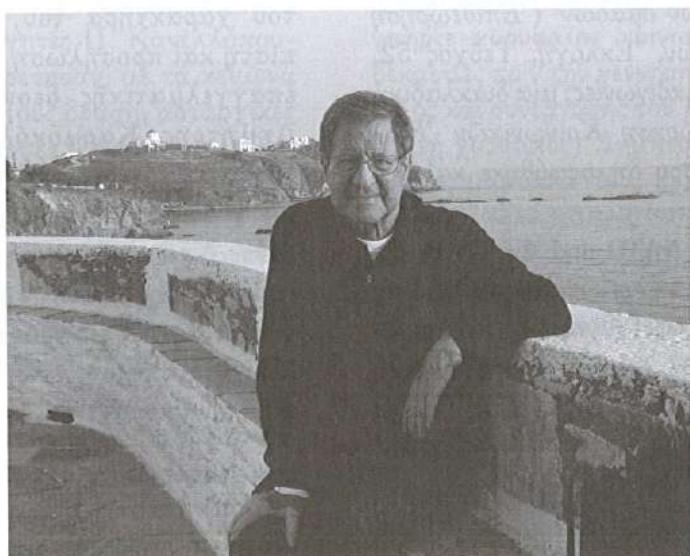
IN MEMORIAM

Δημήτρης Καρμοχόλιας (1943-2008)

Τό Σάββατο 1 Νοεμβρίου 2008, συγγενεῖς, φίλοι καί συνεργάτες συνόδεψαν τόν καθηγητή κοινωνιολογίας Δημήτρη Καρμοχόλια στήν τελευταία του κατοικία στό Κοιμητήριο Αγίας Παρασκευῆς. Ο Δρ. Δημήτρης Καρμοχόλιας, πού ἔπασχε ἀπό νεφρική ἀνεπάρκεια (μάλιστα ὁ πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου La Verne Jeff Nememaker τοῦ εἶχε δωρίσει τό ἐνα του νεφρό, κάνοντας μία μεγαλόφυχη κίνηση ἀνθρωπιᾶς), «έφυγε» ἀπό τήν ζωή σέ ήλικια 65 ἑτῶν, ἀφήνοντας δυσαναπλήρωτο κενό στήν οἰκογένειά του καί τήν ἀκαδημαϊκή κοινότητα.

Ο Δημήτρης Καρμοχόλιας γεννήθηκε τό 1943 στήν Πάτρα. Μιχρός θαύμαζε τόν Παναγιώτη Κανελλόπουλο, πού εἰσήγαγε στήν Ελλάδα τήν νέα τότε ἐπιστήμη τῆς Κοινωνιολογίας. "Ετοι, ὅταν ἀποφοίτησε ἀπό τό Λεόντειο Λύκειο Αθηνῶν τό 1961, μετέβη στίς Ήνωμένες Πολιτεῖες, μέ

συνειδητή πρόθεση νά γίνει κοινωνιολόγος. 'Αρχικά φοίτησε στό St. Mark's College Preparatory, Salt Lake City, Utah, μέ ύποτροφία τῆς Field American Service. Στήν συνέχεια σπούδασε Κοινωνιολογία στό City College of the City University of New York(1962-'66) καί τό 1967 ἀπέκτησε Master ἀπό τό Πανεπιστήμιο Columbia. Τό 1972 τοῦ ἀπονεμήθη ἀπό τό Πανεπιστήμιο Columbia ὁ τίτλος τοῦ διδάκτορος Κοινωνιολογίας. Στό διάστημα 1968-'70, εἶχε τήν πρώτη του διδακτική ἐμπειρία ὡς καθηγητής τῆς 'Ελληνικῆς γλώσσας σέ 'Αμερικανούς φοιτητές πού ἐπρόκειτο νά ἔρθουν στήν Έλλάδα μέ διεθνῆ προγράμματα ἀνταλλαγῶν. Τήν περίοδο 1973-'76, ὁ Δημήτρης Καρμοχόλιας διετέλεσε ἐπίκουρος καθηγητής κοινωνιολογίας τοῦ Deree College, ἐνῶ ἀπό τό 1974 δίδασκε μαθήματα κοινωνιολογίας, πολιτικῆς κοινωνιολογίας καί μεθοδολογίας ἔρευνας κοινωνικῶν ἐπιστημῶν στό Πανεπιστήμιο

La Verne 'Αθηνῶν, στό διπότο διετέλεσε καί πρόεδρος τοῦ τμήματος κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Τήν διετία 1983-'84, ὁ Δ. Καρμοκόλιας δίδαξε ὡς ἔκτακτος καθηγητής κοινωνιολογίας στήν Στρατιωτική Σχολή Εὑελπίδων. Ἐπίσης, ἀπό τό 1979 μέχρι τό 1992, ἦταν διευθυντής-διμιλητής ἐπιμορφωτικῶν σεμιναρίων σέ θέματα μεθοδολογίας-ἔρευνας των κοινωνικῶν ἐπιστημῶν στό Κέντρο Ψυχικῆς Ύγιεινῆς. Τέλος, τό 2003, ὑπῆρξε ἐπισκέπτης καθηγητής στό 'Αμερικανικό Πανεπιστήμιο τῆς Βουλγαρίας στό Blagoevgrad, ὅπου δίδαξε κοινωνιολογία τῆς θρησκείας, εἰσαγωγική κοινωνιολογία, ἔγχληματολογία καί ἀποκλίνουσα συμπεριφορά.

'Ο καθηγητής Καρμοκόλιας συνέγραψε τό βιβλίο μέ τίτλο *Political Communication in Greece, 1965-1967*, τό διπότο ἐκδόθηκε ἀπό τό 'Εθνικό Κέντρο Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν τό 1974. Τό βιβλίο ἔστιάζεται στίς διαμετρικά ἀντίθετες παρουσιάσεις καί ἔρμηνετες πολιτικῶν γεγονότων ἀπό τόν 'Αθηναϊκό 'Ημερήσιο Τύπο τήν περίοδο 1965-'67.

'Ἐπίσης, ὁ Δημήτρης Καρμοκόλιας συνέγραψε σημαντικά ἐπιστημονικά ἄρθρα κοινωνιολογικοῦ περιεχομένου, πού δημοσιεύθηκαν σέ διακεχριμένες ἐπιστημονικές ἐκδόσεις - μεταξύ τῶν διποίων καί ἡ *Nέα Κοινωνιολογία*. Τάχις χυριώτερα ἦταν: 'Ανάλυση περιεχομένου καί δομημένη παρατήρηση συμπεριφορᾶς μικρῶν ὁμάδων ('Ἐπιθεώρηση Κοινωνικῶν Λειτουργῶν, 'Εκλογή, Τεῦχος 52, 1980), «Κοινωνικές ἐπικοινωνίες: μία διακλαδική προσέγγιση» ('Ἐπιθεώρηση Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν, 1981). Τό ἄρθρο δημοσιεύθηκε καί στό συλλογικό ἔργο *'Η Κοινωνιολογία στήν Έλλάδα σήμερα*) καί "Image of NATO and the US in the Athens Daily Press" (*Journal of Political and Military Sociology*, 1981, Τόμος 9, Τεῦχος 2), «'Αποκλίνουσα συμπεριφορά καί ἔγχλημα» ('Έλληνική 'Εγκληματολογική 'Ἐπιθεώρηση, 1986, Τεῦχος 20), "Gunnar Myrdal, 1898-1987" (*Nέα Κοινωνιολογία*, Τεῦχος 1) καί «Κοινωνικο-ψυχολογική ἔρευνα σέ θέματα Ιατρικοῦ ἐνδιαφέροντος: Εἰδική

ἀναφορά στή Δωρεά 'Οργάνων» ('Ἐπιστημονική 'Ἐπετηρίδα, 'Επτάλοφος, 1ος Τόμος, 2002).

'Ο Δημήτρης Καρμοκόλιας διακρινόταν γιά τήν ἔντονη δραστηριότητά του καί ἔκτος ἐπιστημονικοῦ πεδίου. Συγκεκριμένα, διετέλεσε μέλος τοῦ Πανελλήνιου Συλλόγου 'Αθλουμένων Νεφροπαθῶν καί συμμετεῖχε σέ πανελλήνια, πανευρωπαϊκά καί παγκόσμια πρωταθλήματα, κερδίζοντας μετάλλια στήν κολύμβηση καί τήν ἐπιτραπέζια ἀντισφαίριση.

'Ηταν πάντα εὐγενικός μέ τούς συνεργάτες του καθηγητές καί τούς φοιτητές, πάντα ἑτοιμόλογος καί πρόθυμος νά βοηθήσει καί νά μεταλαμπαδεύσει τήν γνώση του. 'Ηταν πραγματικά πρότυπο γιά τήν ἀκαδημαϊκή κοινότητα τοῦ Πανεπιστημίου La Verne. 'Αναδείχθηκε σέ ἔναν ἀπό τούς πιό ἀξιόλογους ὑπηρέτες τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, μέ τό πολυετές διδακτικό καί ἔρευνητικό του ἔργο, δίχως νά λιγοφυχεῖ μπροστά στό πρόβλημα ὑγείας πού ἀντιμετώπιζε. "Εδειχνε πάντα, μέ τήν στάση ζωῆς του, παρά τίς συνεχεῖς καί ἔξαντλητικές θεραπείες καί τήν καθημερινή κούραση ἀπό τήν πολύωρη ἔργασία στό πανεπιστήμιο, ὅτι ἀποτελοῦσε ἔνα φωτεινό παράδειγμα θέλησης, ὑπομονῆς καί ἐπιμονῆς. Διακρινόταν γιά τήν ἀκεραιότητα τῆς προσωπικότητας, τήν εὐθύτητα καί τήν γλυκύτητα τοῦ χαρακτήρα του, τήν ἀδιαπραγμάτευτη πίστη καί προσήλωση στίς ἀρχές καί ἀξίες τῆς ἐπαγγελματικῆς δεοντολογίας του. 'Ο Δρ. Δημήτρης Καρμοκόλιας ἔχασε τήν ἀνιση μάχη μέ τόν θάνατο, ὅμως θά ζει γιά πάντα μέσα στίς καρδιές μας. Οι ἀρθρογράφοι τῆς *Nέας Κοινωνιολογίας* ἐκφράζουν τήν βαθύτατη θλίψη τους καί τήν ἀμέριστη συμπαράστασή τους πρός τήν σύντροφο τῆς ζωῆς του Εὐαγγελία Φιλιππαίου. "Ας εἶναι ἐλαφρύ τό χῶμα πού τόν σκεπάζει!

Γιάννης Χατζόπουλος

διάλογος γιά τόν Καστοριάδη

ΤΑ ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΙΚΑ ΜΙΚΡΟΜΑΓΑΖΑ

Σέ κάποιο ζήτημα που δέν γνωρίζω, δημοσιεύθηκε ένα κείμενο του πρώην μέλους της Συντακτικής Έπιτροπής της Νέας Κοινωνιολογίας Γιώργου Οίκονόμου, όπως «άπαντηση» στο κείμενό μου γιά την άγνωστη νεότητα του Καστοριάδη, στό τεῦχος 44 της Νέας Κοινωνιολογίας. Σημειώνω έδω για τους άναγνωστες ότι διαφέρει από την Συντακτική Έπιτροπή της Νέας Κοινωνιολογίας γιά άντιδεοντολογική συμπεριφορά: ένω έστειλε τό κείμενό του στήν Νέας Κοινωνιολογίας και έλαβε την αύτονότητη διαβεβαίωση ότι θά δημοσιευθεί μαζί με όλες έπιστολές περί Καστοριάδη που έφθασαν εν τῷ μεταξύ, άπροειδοποίητα τό δημοσίευσε σέ κάποιο άλλο ζήτημα, έντελως άγνωστο σέ μας, μέ τήν αίτιολογία ότι «δέν μποροῦσε νά περιμένει». Ής έάν ή έπιστημονική κοινότητα περίμενε μέ άγωνία τήν άπαντηση Οίκονόμου. Έν πάσῃ περιπτώσει, έπειδή στό mail μου ύπάρχει άκόμα ή έπιστολή Οίκονόμου μαζί μέ τό αίτημα δημοσίευσής της, άνταπαντώ έδω.

Στό κείμενό του, διαφέρει από την άποφή μου ότι ή σκέψη του νεαρού Καστοριάδη έπηρεάστηκε καθοριστικά άπό τόν πλατωνικό ίδεαλισμό και τήν καντιανή ήθική που δίδασκαν οι Κανελλόπουλος, Θεοδωρακόπουλος και Τσάτσος στόν Μεσοπόλεμο και στήν Κατοχή. Χρησιμοποιεῖ τό έπιχειρημα ότι «οι καθηγητές Π. Κανελλόπουλος και Κ. Τσάτσος ήπηρέτησαν, μέ τά κείμενά τους και τήν προσωπική τους δράση, αύταρχικές και άντιδημοκρατικές μορφές έξουσίας» κ.λπ.

Άλλα πώς ή μεταπολεμική πολιτική δράση τῶν δύο αύτῶν προσωπικοτήτων άποτελεῖ άντεπιχείρημα στήν προπολεμική τους έπιδραση στόν Καστοριάδη; Πέραν αύτοῦ του άτοπου έπιχειρήματος, και ἐπί τῆς ούσίας, διαφέρει βασικά ιστορικά γεγονότα. Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος ήπηρέσε σφοδρός πολέμιος έμπρακτως τόσο τής Δικατορίας Μεταξάς όσο και αύτής τῶν Συνταγματαρχῶν, έδιωχθη και έξορίστηκε άπό τόν Μεταξά, άνετράπη βιαίως, συνελήφθη και περιορίστηκε κατ' οίκον άπι τούς

Συνταγματάρχες, όταν διάφοροι αύτοπροσδιορίζομενοι ώς άριστεροί έκαναν άντισταση στά καφενεῖα τῶν Παρισίων.

«Η κατανόηση τής Αρχαίας Αθήνας έξαντεῖται στόν μέν Κανελλόπουλο στήν περιβόητη παρομοίωση τής μετεμφυλιακής Ελλάδας τῶν έξοριών και τῶν βασανιστηρίων μέ τόν Παρθενώνα...». Προφανέσταστα διαφέρει από τόν Κανελλόπουλον Άπό τόν Μαραθώνα στήν Πύδνα, τήν Ιστορία του Εύρωπαϊκοῦ Πνεύματος κ.λπ. Ένω έπαναλαμβάνει μία κατ' έπανάληψιν διαφευσθεῖσα δήλωση περί Παρθενώνος τής δεκαετίας τού '40, τήν διόπια τόν προκαλῶ νά τεκμηριώσει μέ τήν πρωτότυπη δημοσίευσή της στόν άθηναϊκό τύπο.

Άντιστοιχη υποτιμητική του άναφορά στόν Κωνσταντίνο Τσάτσο, πού έλαμπρυνε τό πρεδρικό άξιωμα μέ τήν πνευματικότητά του, άντανακλα πολιτικές έμπαθειες τής δεκαετίας τού '50, και μᾶλλον δέν χρήζει κανέναν άπαντήσεως.

Προσπερνώντας τίς φιλοσοφικές άκροβασίες πού έπιχειρεῖ διαφέρει από την άντικρούσει τήν σχέση τής αύτονομίας μέ τήν καντιανή ήθική, τήν διόπια έχω ήδη τεκμηριώσει έπαρκως, έρχομαι στίς «άμφιλεγόμενες άποψεις του Πουλάκου και του χουντικοῦ Τσάκωνα, ότι δηθεν διαφέρει ο Καστοριάδης δέν ήπηρέσε ποτέ μαρξιστής». Ο Δημήτριος Τσάκωνας, πέραν τής χουντικής του ίδιότητας, ήπηρέσε κορυφαῖος κοινωνιολόγος και -πολλές δεκαετίες πρίν τήν γέννηση τού Οίκονόμου- στενός φίλος και συνεργάτης τού Καστοριάδη. «Οπως και διαφέρει η μαρτυρία τους έχει μεγαλύτερη σημασία άπό τίς διαβεβαιώσεις τού άνυπαρκτου τότε Οίκονόμου.

Ο Οίκονόμου έπιτίθεται, στήν έπιστολή του, άδοκήτως και στόν νεαρό έπιστήμονα Σ. Β. Στολίγχα, διότι αύτός άφιέρωσε τό μικρό (και έξαιρετικά ένδιαφέρον, διότι άποδίδει στόν Καστοριάδη μία άντιστροφη μεταφυσική) κείμενό του στόν μέντορά του μακαριστό Αρχιεπίσκοπο Αθηνῶν Χριστόδουλο, ήποθεση άπολύτως πρωταρχική. Υπενθυμίζω ότι διαφέρει από τόν Κανελλόπουλον Άπό τής Δικατορίας Μεταξάς, ήπηρέσε σφοδρός πολέμιος έμπρακτως τόσο τής Δικατορίας Μεταξάς όσο και αύτής τῶν Συνταγματαρχῶν, έδιωχθη και έξορίστηκε άπό τόν Μεταξά, άνετράπη βιαίως, συνελήφθη και περιορίστηκε κατ' οίκον άπι τούς

ότερα ἀφιερώσει κείμενό του γιά τόν Καστοριάδη στήν Νέας Κοινωνιολογία στόν "Αγιδα Στίνα, φίλο του καί μέντορά του. Δέν βλέπω γιατί ὁ Στίνας εἶναι «πολιτικῶς ὄρθοτερη» έννοια ἀπό τόν Χριστόδουλο. Καί δέν βλέπω μέ ποιό δικαίωμα ὁ Οίκονόμου παρεμβαίνει στήν ἐπιλογή τῆς προσωπικῆς ἀφιέρωσης τοῦ συγγραφέα ἐνός κειμένου.

'Ο Οίκονόμου ἐπίσης ἀναγνωρίζει στήν ταπεινότητά μου καί στόν νεαρό Στολίγχα «παγκόσμια πρωτοτυπία» στήν ἑρμηνεία τοῦ Καστοριάδη, ὡς ἔάν ἡ πρωτοτυπία στήν ἐπιστήμη νά ἀποτελεῖ μίασμα. Αύτό δείχνει τήν βαθειά συντηρητική σκέψη

τοῦ Οίκονόμου καί τόν ἐγχλωβισμό του στά παραδεεγμένα σχήματα ἀνάλυσης τοῦ Καστοριάδη, κάτι πού ἀσφαλῶς ὀντιβαίνει στόν πυρῆνα τῆς φιλοσοφίας τοῦ ίδιου τοῦ Καστοριάδη.

'Επίσης δείχνει τήν γνωστή τάση τῶν νεοελληνικῶν «μικρομάγαζων» νά διαφυλάσσουν ζηλότυπα τήν ἰδεολογική τους πραμάτεια, ἔναντι τῶν «παρείσακτων» πού εἰσβάλλουν στόν χῶρο τῆς «ἀποκλειστικῆς» τους ἀρμοδιότητας.

Αὐτά περί Οίκονόμου καί δέν θά ἐπανέλθω.

Μελέτης Ή. Μελετόπουλος

ΣΧΟΛΙΟ ΣΤΟ ΑΡΘΡΟ ΤΟΥ ΜΕΛΕΤΗ Η. ΜΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΥ «Η ΑΓΝΩΣΤΗ ΝΕΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗ»

Τό ἄρθρο τοῦ Μελέτη Ή. Μελετόπουλου «Η ἀγνωστή νεότητα τοῦ Καστοριάδη», πού δημοσιεύθηκε στό τεῦχος 44 τῆς Νέας Κοινωνιολογίας, εἶναι ἔξαιρετικά ἐνδιαφέρον γιατί ἀποκαλύπτει κάποιες ἀγνωστες πτυχές τῆς ζωῆς τοῦ Κορνήλιου Καστοριάδη. Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσσα εἶναι ἡ ἀφήγηση γιά τίς σχέσεις τοῦ Κορνήλιου Καστοριάδη μέ στοχαστές τῆς γενιᾶς του πού ἀνήκαν σέ ἄλλα ἰδεολογικοπολιτικά στρατόπεδα, ὥπως ὁ Δημήτριος Τσάκωνας. Τέτοιες σχέσεις εἶναι ἔνδειξη ἐνός πολιτισμοῦ πού διαχωρίζει τό πρόσωπο ἀπό τίς ἰδέες καί τίς πράξεις καί ἔτσι ἡ ἰδεολογικοπολιτική ἀντίθεση δέν ἐμποδίζει τόν σεβασμό ἡ καί τήν φιλία ἀκόμα καί ἀνάμεσα σέ ἰδεολογικούς ἡ πολιτικούς ἀντιπάλους. Η σύγχρονη Ἑλλάδα ἔχει ἀνάγκη νά ξαναβρεῖ αὐτόν τόν πολιτισμό της, ἀποφεύγοντας ξένα πρότυπα ποὺ θέλουν τόν ἀντίπαλο νά ρίχνεται στήν πυρά.

Λείπει ὅμως ἀπό τό ἄρθρο ἡ κριτική ἀποτίμηση τοῦ ἔργου τοῦ Κορνήλιου Καστοριάδη, κυρίως ἀπό τήν πλευρά τῆς Κοινωνιολογίας τοῦ Χριστιανισμοῦ (βλ. Γεωργίου Ι. Μαντζαρίδη, Κοινωνιολογία τοῦ Χριστιανισμοῦ, Ἐκδόσεις Π. Σ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1999). Τήν ἀποτολμῶ πολύ σύντομα. Εἶναι σαφές ὅτι ὁ Κορνήλιος Καστοριάδης δέν ἐστερεῖτο θάρρους νά ἀντιταχθεῖ ὅχι μόνον στόν ἰδεαλισμό ἀπό τόν δποτον ξεκίνησε, ἀλλά καί στόν σοσιαλισμό,

ὅπως αὐτός ἐκφράσθηκε ἀπό τήν Σοβιετική "Ἐνωση". Εἶναι ἔξισον σαφές ὅτι ἀναζητᾶ κάτι ἄλλο, μή ἀρκούμενος στά εὔκολα πού ἀναμασοῦν οἱ πολλοί στήν Δύση. Ἀλλά φαίνεται νά θέλει νά ξεχάσει τήν οἰκογένειά του καί τήν Πόλη καί νά ξεφορτωθεῖ τό «βάρος» τῆς Ρωμιοσύνης. Σέ αὐτό δέν εἶναι μόνος. Τό σύνολο σχεδόν τῆς νεοελληνικῆς διανόησης, μέ λίγες φωτεινές ἔξαιρέσεις, προσπαθεῖ νά ἀποτινάξει ἀπό πάνω του τό βάρος τῆς Ρωμιοσύνης καί βρίσκεται ἀπό τήν 'Επανάσταση σέ μία βαβυλώνια αἰχμαλωσία σέ δυτικές ἰδεολογίες καί ἰδεοληφίες.

Τό κλειδί γιά τήν κατανόηση τῆς σχέσης του μέ τήν 'Ορθοδοξία μᾶς τό δίνει ὁ Μελέτης Ή. Μελετόπουλος, μέ τήν ἀναφορά του ὅτι κατά τόν Κορνήλιο Καστοριάδη ὁ ἰδανικός πολίτης εἶναι ὁ «ἄθεος καί μεταφυσικά ἀποχρωματισμένος». Τά δύο αὐτά κατηγορήματα: «ἄθεος-μεταφυσικά ἀποχρωματισμένος» συνδέονται μόνον στά πλαίσια μιᾶς ἀντίληφης πού ταυτίζει τήν θρησκεία μέ τήν μεταφυσική. "Ομως, αὐτή ἡ ἀντίληφη δέν ἔχει καμμία σχέση μέ τήν 'Ορθοδοξία, πού δέν εἶναι θρησκεία ἀλλά ἐμπειρική θεογνωσία σέ αὐτόν τόν κόσμο, κατά τό βιβλικό «ἐν τῷ "Ἄδῃ οὐκ ἔστι μετάνοια» καί τό πατερικό «ὅποιος δέν δεῖ τόν Θεό σέ αὐτόν τόν κόσμο δέν θά Τόν δεῖ οὕτε στόν ἄλλο». Η θεωρία αὐτή τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς κάθαρσης, τοῦ φωτι-

σμοῦ καί τῆς θέωσης, πού μόνον σέ αὐτόν τὸν κόσμο μπορεῖ νά γίνει, ὅχι στὸν μεταφυσικό, καί ἀποτελεῖ θεραπεία τῆς ἀρρώστιας τῆς θρησκείας (βλ. Πρωτοπρεσβυτέρου Ἰωάννη Σ. Ρωμανίδη, ‘Η θρησκεία εἶναι νευρολογική ἀσθένεια, ή δέ ’Ορθοδοξία ή θεραπεία της, http://www.romanity.org/htm/rom_e_02.i-thriskeia-einai-neurobiologiki-astheneia.01.htm).

Ἐπίσης, ή σύνδεση πού κάνει ὁ Κορνήλιος Καστοριάδης κατά τὸν Μελέτη Μελετόπουλο ἀνάμεσα στὴν ἐλευθερία καί στὸ αὐτεξούσιο καί ἀνεξάρτητο, μιά σύνδεση πού ἔχει ἐπικρατήσει γενικά στὴν ὑλιστική ἐποχή μας, σημαίνει, κατά τὴν ’Ορθόδοξη Παράδοση, ὑποταγή σέ χίλια πάθη. Ἡ ἀνεξάρτητοποίηση ἀπό τὸν Θεό, δηλαδή τὴν πραγματική ἐλευθερία, ὁδηγεῖ σέ ἕναν ἄνθρωπο φυχικά ἀρρωστο, αἰχμάλωτο τῶν

παθῶν του, ἀνίκανο νά βοηθήσει τὸν ἑαυτό του ἢ τοὺς ἄλλους καί ἔτσι κοινωνικά προβληματικό καί περιθωριακό. Ἀντίθετα, αὐτός πού περνᾶ μέσα ἀπό τὴν ’Ορθόδοξη φυχοθεραπεία, μέ τὴν κάθαρση, τὸν φωτισμό καί τὴν θέωση, γίνεται φυχικά ὑγιῆς καί κοινωνικά χρήσιμος ἄνθρωπος, κέντρο τῆς σωστῆς κοινωνικῆς ζωῆς (βλ. Πατέρα Μωυσῆ Ἀγιορείτη, ‘Η κοινωνία τῆς ἐρήμου καί ἡ ἐρημία τῶν πόλεων).

Κατατίθεται αὐτὸ τὸ σχόλιο, μέ σεβασμό γιά τὸν Κορνήλιο Καστοριάδη, σάν ἔνα δάχρυ παρά τῷ ποταμῷ Βαβυλῶνος, μέ τὴν ἔκφραση τῆς ἐλπίδας ὅτι θά βροῦμε ἔνα μονοπάτι νά ἀνηφορήσουμε καί πάλι πρός τὰ «ὅρη τά ὑψηλά τοῖς ἐλάφοις, πέτρα καταφυγή τοῖς λαγωοῖς».

Σπύρος Β. Μπαζίνας

Η ΟΨΙΜΗ ΑΡΧΑΙΟΓΝΩΣΙΑ ΤΟΥ ΚΟΡΝΗΛΙΟΥ ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗ

Μέ τὸν τίτλο: «Οἱ Ἑλληνες, οἱ Ρωμαῖοι κι ἐμεῖς. Ἡ Ἀρχαιότητα εἶναι σύγχρονη», ή γαλλική ἐφημερίδα *Le Monde* ὀργάνωσε συνέδριο στὴν περιοχή τῆς Γαλλίας Le Mans τὸ 1991. Τά κείμενα τοῦ συνεδρίου συλλέχθηκαν καί ἐκδόθηκαν ἀπό τὴν ἐφημερίδα. Ἡταν τὸ ἐτήσιο συνέδριο πού ὄργάνωνε ἡ *Monde* πάνω στὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς. Ἐκεῖ ὁ Κορνήλιος Καστοριάδης μίλησε γιά τὴν κλήρωση στὴν ἀρχαία Ἀθήνα, χωρίς ὅμως νά τῆς δώσει τὴν σημασία πού τῆς ἔχει δώσει ὁ Μωυσῆς Φίνλεϋ:

«Ἄλλα αὐτές οἱ ἀρχές [οἱ ἀθηναϊκές ἀρχές] χωρίζονται σέ δύο κατηγορίες: τίς ἀρχές πού οἱ ἀρμοδιότητές τους συνεπάγονται κάποια ἐμπειρία καί αὐτές οἱ ἀρχές εἶναι αἱρετές. Καί καθώς η ὑπόθεση, ἵσως ὅχι ἀποκλειστική ἀλλά κεντρική, τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων εἶναι ὁ πόλεμος, η ἐμπειρία ή πιό σπουδαία εἶναι ἐκείνη πού ἀφορᾶ τὸν πόλεμο, ἐπομένως οἱ στρατηγοί εἶναι αἱρετοί. Ὁλόκληρη μιά σειρά ἀπό ἄλλες ἀρχές, ἀνάμεσα στίς διποτεῖς ἀρχετές εἶναι σπουδαίες, δέν εἶναι αἱρετές, γίνονται ἀρχοντες μέ κλήρωση ἢ μέ περιτροπή ή μέ ἔνα σύστημα πού συνδυάζει καί τοὺς δύο τρόπους, διποτεῖς ὅταν πρόκειται γιά τοὺς πρωτάνεις ή τούς ἐπιστάτες τῶν πρυτάνεων, οἱ διποτοί γιά

μιά μέρα παίζουν τὸν ρόλο τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας (*Republique*) τῶν Ἀθηναίων».

Ο Καστοριάδης δέν ἀναφέρει πώς οἱ αἱρετοί στρατηγοί δέν ἀντιπροσωπεύουν παρά τὸ 0,06% τῶν ἀρχόντων, ἐνῶ τὰ 99,94% εἶναι κληρωτοί, ὅπως μπορεῖ νά τό ὑπολογίσει ὅποιοσδήποτε ἔχει διαβάσει τὴν Ἀθηναίων Πολιτεία τοῦ Ἀριστοτέλους καί πιό συγκεκριμένα τὸ ἐδάφιο 24. Κι ὅσο γιά τὴν «περιτροπή», αὐτή δέν ὑπῆρχε στὴν ἀρχαία Ἀθήνα. Ἡ περιτροπή συνεπάγεται τὴν προβλεψιμότητα, ή κλήρωση ὅχι. Καί ή φιλοσοφία τῆς Δημοκρατίας θέλει τὴν μή προβλεψιμότητα. Γιατί ή προβλεψιμότητα συνεπάγεται καί τὴν διαφοριμότητα. Αὐτά δέν φαίνεται νά τά συμμερίζεται ὁ Καστοριάδης: ἔχει παραμείνει ἔνας διανοούμενος, ὅπως ὁ Σωκράτης ή ὁ Πλάτων, πού δέ θά δέχονται πώς ή πολιτική δυνατότητα ἐνός βασιλιά ή πανεπιστημιακοῦ δέν διαφέρει ἀπό ἐκείνην τοῦ ὅποιουδήποτε μανάβη ή λιμενεργάτη.

Ἡ περιτροπή συνεπάγεται ἀκόμα καί νέα ἀνάληψη τοῦ ἀξιώματος. “Ολα αὐτά, ὅμως, συνεπάγονται πάλι τὴν προβλεψιμότητα τοῦ ἀρχοντα, τὴν ὅποια οἱ Ἀθηναῖοι ἡθελαν ἀκριβῶς νά ἀποφύγουν μέ τὴν κλήρωση. Καί ἐπειδή οἱ Ἀθηναῖοι δέν

ήθελαν τήν περιτροπή καί τήν προβλεψιμότητά της, δέν είχαν χρησιμοποιήσει ποτέ τήν ἀλφαβητική σειρά. Παράδειγμα: ή σειρά τῆς πρυτανείας (δηλαδή τῆς διαχυβέρνησης γιά ἔνα δέκατο τῆς χρονιᾶς) γιά κάθε φυλή καθοριζόταν μέχελήρωση, γιά νά μήν μπορεῖ κανείς νά προβλέψει ποιά ἀπό τίς δέκα φυλές θά πρυτάνευε πρώτη καί ποιά τελευταία. Οι δέκα στρατηγοί ἐναλλάσσονταν στήν διοίκηση τοῦ ἀθηναϊκοῦ στρατεύματος, ἔνας κάθε μέρα, σύμφωνα μέ τήν κληρωμένη γιά τήν φυλή τους σειρά γιά τήν πρυτανεία. Στήν περίπτωση τῶν στρατηγῶν, βέβαια, δίνεται ή ἐντύπωση πώς ἵσχε ή περιτροπή, ἐφ' ὅσον κάθε δέκα μέρες ἐπανερχόταν ὁ ἴδιος στρατηγός. Κατ' οὐσίαν, ὄμως, πάλι ή κληρωση εἶχε καθορίσει τήν σειρά.

"Οσο γιά τό ἀξίωμα τοῦ Ἐπιστάτη τῶν Πρυτάνεων, τά πράγματα ἡσαν τελείως σαφῆ. Τόσο αὐτό, ὅσο καί κάθε ἄλλο ἀξίωμα πού ἀνῆκε στό ἀρχικό μόριο τῆς πολιτείας, δέν ἐπιτρεπόταν νά τό ἀναλάβει γιά δεύτερη φορά ὁ ἴδιος πολίτης. Υπῆρχε ή ἀρχή «οὐδένα δὶς ἀρχειν», σύμφωνα μέ τήν δοπία κανείς δέν μποροῦσε νά ἀναλάβει τό ἴδιο ἀξίωμα δύο φορές καί κανείς δέ μποροῦσε νά ἔχει δύο ἀξιώματα ταυτόχρονα. "Ολα αὐτά γιατί ή Δημοκρατία δέν εἰσάγει τήν ἔννοια τῆς εἰδίκευσης καί τῆς ἐμπειρίας στήν Πολιτική. Τίς ἔννοιες τῆς εἰδίκευσης καί τῆς ἐμπειρίας καί στήν πολιτική τίς εἰσήγαγαν κατά τήν Ἑλληνική Ἀρχαιότητα ὁ Σωκράτης καί ὁ Πλάτων, καί ἀπό τότε ὅλοι οἱ ὀλιγαρχικοί τό ἐπαναλαμβάνουν. Ή ὅφιμη ἀρχαιογνωσία τοῦ Καστοριάδη δέν πάει πιό πέρα ἀπό τήν ὀλιγαρχική σκέψη τοῦ Πλάτωνος. Στήν ἐποχή μας, τήν ἔννοια τῆς εἰδίκευσης τήν εἰσάγει ὁ Κοινοβουλευτισμός, ὁ δοπίος εἶναι Συρρικνωμένη Μοναρχία καί ὀλιγαρχικό πολιτικό σύστημα, κι ὃς σφετερίζεται τό ὄνομα τῆς Δημοκρατίας.

"Ο Ἑλληνο-γάλλος φιλόσοφος Καστοριάδης εἶχε ἀσχοληθεῖ μέ τήν Ἑλληνική Ἀρχαιότητα ἀπό τά νιάτα του. Αὐτό γίνεται σαφέστατο ἀπό τά ἀφιερώματα πού τοῦ ἔχουν γίνει ἀπό τήν Νέα Κοινωνιολογία (τεύχη 31, 43 καί 44). "Ομως, οὐσιαστικά, δέν είχε μπορέσει ποτέ νά δεῖ πιό μακριά ἀπό τήν ὀλιγαρχική ἀποφη τοῦ Σωκράτους καί τοῦ Πλάτωνος. Παρέμεινε ὀλιγαρχικός κατά βάθιος, ἐπηρεασμένος ἀπό τόν μαρξισμό καί ὡς ἀναγνωρισμένος διανοούμενος, καί ή βαθύτερη ἔννοια τοῦ θεμελιώδους νόμου τῆς

Δημοκρατίας δέν τόν ἀγγιέε. "Αλλωστε τήν Κλήρωση, πού πολύ λίγο τήν ἀναφέρει στό πονημάτιό του: *Η ἀρχαία ἐλληνική δημοκρατία καί η σημασία της γιά μᾶς σήμερα* ("Εκδ. "Ψυλον / βιβλία, Ἀθήνα 1986), ὑποστηρίζω ὅτι τήν ἔμαθε ἀπό τόν γράφοντα σχετικά ὄφιμα καί νά πῶς.

Τόν Δεκέμβριο τοῦ 1983, στό τεῦχος 83 τοῦ περιοδικοῦ *Διαβάζω*, στίς σ.σ. 22-30, δη-μοσιεύθηκε ἄρθρο μου μέ τίτλο: «Ο Μάρξ καί οι ἀρχαῖοι». Ἐκεῖ παρουσιάζεται ἀναλυτικά ή ὀνειραρχής κατανόηση ἀπό τόν Μάρξ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς πολιτικῆς σκέψης. Κάποιοι διάβασαν τό ἄρθρο καί ἀναζήτησαν τόν συγγραφέα του. Τόν Φεβρουάριο-Μάρτιο τοῦ 1985, ή κινηματογραφική ὁμάδα «Παρασκήνιο» τῆς Τέτας Παπαδοπούλου καί τοῦ Τάκη Χατζόπουλου ζήτησαν τήν συνδρομή τοῦ γράφοντος γιά μιά μικρή ταινία μέ θέμα τήν Ἀρχαία Ἑλλάδα καί τήν Δημοκρατία. Τότε διαπιστώθηκε ἀπό τόν γράφοντα πώς οἱ θύμοντες τοῦ «Παρασκηνίου» γνώριζαν τόν Κορνήλιο Καστοριάδη καί εἶχαν σχέσεις μαζί του τουλάχιστον ἀπό τό 1984. Αὐτό ἐμφαίνεται καί ἀπό τόν Πρόλογο τοῦ ἴδιου τοῦ Καστοριάδη στό ἀναφερομένο πονημάτιό του ἀλλά καί ἀπό τό κυρίως κείμενο (σελ. 13). Στό ἐργαστήριο τῶν δύο κινηματογραφιστῶν εἶδα σέ γενικές φάσεις τήν διάλεξη τοῦ Καστοριάδη στό Λεωνίδιο· αὐτή εἶχε γίνει στίς 17 Αὔγουστου 1984. Τότε διαπίστωσα ὅτι διακήρυσσε πώς οἱ Ἀθηναῖοι ἐφάρμοζαν τήν περιτροπή στήν ἀνάδειξη τῶν ἀρχόντων τους. Σ' αὐτό τό λάθος τόν ὥθησε προφανῶς ή ἐλλιπής γνώση του γιά τήν ἀθηναϊκή Δημοκρατία καί ή παλαιομαρξιστική του τάση, πού θεωρεῖ τήν περιτροπή ἀμεσοδημοκρατική κατάκτηση (βλ. τό πονημάτιό του καί τήν συζήτηση πού ἐπακολούθησε, σ.σ. 39, 57). Τοῦ διεμήνυσα λοιπόν μέσω τῆς Τέτας Παπαδοπούλου καί τοῦ Τάκη Χατζόπουλου πώς οἱ Ἀθηναῖοι δέν χρησιμοποιοῦσαν τήν περιτροπή ἀλλά τήν *Κλήρωση*. Ετοι στό βιβλίο του (σ.σ. 31 καί 35) ἀναφέρει τήν *Κλήρωση*, χωρίς ὄμως νά τής ἀποδώσει τήν δέουσα σημασία. Καί παρ' ὅλ' αὐτά, ὄμως, ὁ Καστοριάδης ξαναμιλάει -καί εἶναι βασικό του λάθος- γιά περιτροπή μαζί μέ τήν *Κλήρωση* βέβαια αὐτή τήν φορά, τόσο στό συνέδριο τοῦ 1991, ὅπως τό ἔχουμε ἥδη ἀναφέρει, ὅσο καί στό τελευταῖο ἔργο του, πού ἐκδόθηκε μεταθανάτια: *Παιάνουν τό ἀξίωμα μέ κλήρωση ή ἐκ περι-*

τροπῆς ή μ' ἔνα σύστημα πού συνδυάζει αὐτά τά δύο, δύπως στήν περίπτωση τῶν πρυτάνεων καί τῶν ἐπιστατῶν τῶν πρυτάνεων, οἱ ὁποῖοι παίζουν τὸν ρόλο τοῦ "προέδρου τῆς Δημοκρατίας" τῶν Ἀθηναίων γιά μιά μέρα. (βλ. Κόρν. Καστοριάδης, *'Η ἄνοδος τῆς ἀσημαντότητας. "Ψύλων / βιβλία, Ἀθήνα 1999, σ.σ. 198-199).*

Τό 1992 βρέθηκα στό Παρίσι καί πῆγα ν' ἀκούσω τόν Καστοριάδη. Πλησίαζε ὅμως τό Πάσχα καί δι Καστοριάδης εἶχε ἥδη φύγει. Συνάντησα μία ὁμάδα μαθητῶν του, πού εἶχαν ἀποφασίσει νά ἰδρύσουν Σύλλογο Φίλων τοῦ Καστοριάδη. Πρότεινα τό προεδρεῖο τοῦ Συλλόγου νά είναι κληρωτό, πιστεύοντας πώς δι Καστοριάδης θά εἶχε μεταδώσει τήν γνώση του γιά τήν συσχέτιση της ("Ἀμεσης") Δημοκρατίας μέ τήν κλήρωση στούς μαθητές του. Φάνηκε ὅμως ὅτι οι μαθητές τοῦ Καστοριάδη ἀγνοοῦσαν τήν βασική αὐτή συσχέτιση. Ἐργότερα ἔμαθα πώς δι Σύλλογος ἔγινε μέ βάση τήν ἐκλογή καί πρῶτος πρόεδρος του στάθηκε δι Ελληνιστής Vidal- Naquet.

Κατά τό συνέδριο πού εἶχε διοργανώσει δι Μonde, κάποιος ἀκροατής ἔθεσε στόν Καστοριάδη τήν ἐρώτηση: «Δέν μποροῦμε νά σκεφθοῦμε πώς οἱ Ἑλληνες ἀπεχθάνονταν τήν ἔξουσία καί δέν τήν θεωροῦσαν παρά ἀναγκαῖο κακό, καθώς τό δείχνει γιά παράδειγμα ἡ χρήση τῆς κλήρωσης στήν θέση τῆς ἐκλογῆς;». Μέ τό ρῆμα «ἀπεχθάνονταν» δι ἀκροατής ἔκανε σαφῆ τήν ἀναρχική ἡ ἀναρχίζουσα ἴδεολογία του καί ηταν φανερό πώς ηταν ἐλάχιστα γνώστης τῆς Δημοκρατίας, δύπως συμβαίνει ἀκόμα καί τώρα μέ τούς ἀναρχικούς. Ο Καστοριάδης δέν φαίνεται νά ἀσχολήθηκε μ' αὐτήν τήν ἐρώτηση. Ο ἀκροατής πάλι δέν φαίνεται νά εἶχε καταλάβει πώς οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες δέν ηταν δυνατόν νά ἀπεχθάνονταν τήν ἔξουσία.

Οι Ἑλληνες θά ἔπρεπε νά ἀπεχθάνονταν τούς ἴδιους τούς ἑαυτούς τους, ἀν ἀπεχθάνονταν τήν ἔξουσία, ἐπειδή ἡ ἔξουσία μέσω τῆς κλήρωσης δινόταν μέ τήν ἴδια πιθανότητα σ' δλοντς τούς πολίτες· κανείς καί γιά κανέναν λόγο δέν ηταν περισσότερο εύνοημένος ἡ ἀδικημένος στίς διάφορες κληρώσεις. Τό δόνομα ὅποιου εἶχε κληρωθεῖ καί θητεύσει σέ κάποιο ἀξίωμα δέν ἔαναέμπαινε πιά στά κληρωτήρια, πού ἀφοροῦσαν τό ἀξίωμα αὐτό. Η σκέψη πώς οἱ Ἑλληνες μέ τήν κλήρωση ἀνέθεταν τάχα στούς θεούς τους τήν ἀνάδειξη τοῦ

ἄρχοντα εἶναι ἀπό ἀστοχη μέχρι φαιδρή, ὅταν εἶναι γνωστή ἡ ἀρχή «οὐδένα δίς ἄρχειν» καί ἡ ἀφαίρεση τοῦ ὄντος ἀπό τήν κληρωτίδα ὅποιου εἶχε ἀσκήσει τό ἀξίωμα. Οι Ἑλληνες πίστευαν στούς θεούς τους ἀλλά φαίνεται πώς δέν ἤθελαν νά ἀφήσουν κάποιον θεό νά δείξει γιά δεύτερη φορά τήν εὔνοιά του σέ κάποιον πολίτη!

Οι Ἑλληνες χρησιμοποιοῦσαν τήν κλήρωση, γιά νά μπορεῖ κάθε πολίτης νά ἀσκεῖ ἔξουσία καί στά τρία μόρια τῆς πολιτείας. Γιατί κάθε πολίτης ἔθεωρετο ἵκανός γι' αὐτό. Κι αὐτά δέν τά ἔξασφαλίζει ἡ ἐκλογή, στήν ὅποια φαίνεται νά ηταν προσολλημένος καί δι ἀναρχικός ἐρωτητής τοῦ Καστοριάδη. Εἶναι φανερό πώς δέν ἤξερε δι ἀκροατής αὐτός πώς οἱ Ἑλληνες μέ θετικό ὄρισμό εἶπαν πώς ἡ Δημοκρατία ταυτίζεται μέ τήν κλήρωση, ἐνῶ ἡ Ὁλιγαρχία ταυτίζεται μέ τήν ἐκλογή. Τήν ἐπιγραμματική ρήση τοῦ Ἀριστοτέλους «δημοκρατικόν μέν τό κληρωτάς εἶναι τάς ἀρχάς τό δι αἰρετάς ὀλιγαρχικόν» (*Ἀριστοτέλης, Πολιτικά, Δ, 1294β 8-9*) τήν ἀγνοοῦσε βέβαια δι Γάλλος ἐρωτητής ἀλλά καί δι Καστοριάδης δέ φαίνεται νά τήν εἶχε ὑπ' ὄψιν του. Τήν ἀσκηση τῆς ἔξουσίας τήν εύδοκοῦσε κάθε Ἑλληνας πολίτης. Τήν μονοπώλησή της, ὅμως, τήν κατέτρεχε καί συλλογικά καί ἀτομικά, δύπως ἔχει καταγραφεῖ στόν *"Ορχο τῶν Ἀθηναίων Ἐφήβων.* Καί δύνομάστηκε τύραννος ὅποιος μονοπώλησε τήν ἔξουσία μέ τίς παρεπόμενες γιά τόν ἴδιο συνέπειες. Κατά τόν Πλούταρχο, εἶπε δι Θαλῆς δι Μιλήσιος, ὅταν τόν ρώτησαν τί θά ηταν τό πιό παράδοξο: «Νά δεῖς γέρο τύραννο!» Γιατί, βέβαια, οἱ Ἑλληνες τόν τύραννο δέν τόν ἀφηναν νά γεράσει. Κι ὅποιος σκότωνε τύραννο ἀναδεικνύοταν σέ ἥρωα.

Τήν γνώση του γιά τήν Δημοκρατία δι Καστοριάδης τήν ἀρύεται δχι ἀμεσα ἀπό τήν Ἀθηναίων Πολιτεία τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀλλά νομίζει ὅτι τήν ἐχμαίλευε ἀπό τόν *Ἐπιτάφιο*, πού δι ὀλιγαρχικός Θουκυδίδης ἀποδίδει στόν Περικλῆ. Τό κείμενο, ὅμως, αὐτό ούσιαστικά δέν λέει τίποτε γιά τό δημοκρατικό πολίτευμα καί τίποτε γιά τήν Κλήρωση. Ο *Ἐπιτάφιος* παρουσιάζει τήν Ἀθήνα σάν μεγάλη ἐπεκτατική δύναμη κι δχι ὡς τήν κύρια ἐλληνική προσπάθεια νά κρατηθοῦν οἱ Ἑλληνες ἐνωμένοι, ἔτσι ώστε νά μήν τολμήσουν πιά οἱ Μηδο-Περσο-Φοίνικες στήν *Ἀνατολή* καί οἱ Καρχηδόνιοι στήν Δύση νά θίξουν

τίς Έλληνικές Πόλεις. Καί σ' όλο τό κείμενο, άλλωστε, τοῦ Θουκυδίδη, ή Κλήρωση μιά φορά μόνο άναφέρεται, όταν δὲ οἰλιγαρχικός ιστορικός λέει (Θουκ. Η, 66 1) πώς η Ὀλιγαρχία τῶν Τετρακοσίων κατάργησε τήν Βουλή τῶν Πεντακοσίων, πού ήταν «ἀπὸ τοῦ κυάμου», δηλαδή εἶχε βγεῖ μέ τά κουκιά, μέ τήν Κλήρωση, ἀφοῦ οἱ κληρώσεις γίνονταν συχνά μέ κουκιά.

Ο Καστοριάδης φαίνεται πώς ἀσχολήθηκε μέ τήν Δημοκρατία, ἀκριβῶς γιά νά υποστηρίξει τό ἀδύνατο τῆς ἀναβίωσής της. Ἔχει γραφεῖ χαρακτηριστικά στό ὅπισθόφυλλο καί τῶν δύο ἐκδόσεων (1986 καί μεταθανάτια 1999) τῆς Ἀρχαίας ἔλληνικῆς δημοκρατίας..., μέ δική του προφανῶς ὑπόδειξη:

«Δέν βλέπω, ὅπως νομίζω ὅτι καί κανείς δέν μπορεῖ νά δεῖ, ἔκτός ἀν εἶναι τελείως φαντασιόπληκτος ἢ προγονόπληκτος, τήν ἀρχαία Ἑλλάδα ὡς πρότυπο τό ὅποιο θά ἀρκοῦσε νά τό ἀντιγράφουμε γιά νά βροῦμε τήν ἐλευθερία, τήν δικαιοσύνη, τήν ἴσοτητα καί πᾶν τό ἀγαθόν. Η ἀρχαία Ἑλλάδα δέν εἶναι πρότυπο, οὔτε μοντέλο πρός μίμηση, ὅπως ἄλλωστε δέν μπορεῖ νά εἶναι κανένα ιστορικό ἔργο σέ ὅποιονδήποτε τομέα. Θεωρῶ, ὅμως, ὅτι μπορεῖ νά λειτουργήσει γιά μᾶς σάν γονιμοποιό σπέρμα, δεδομένου ὅτι μᾶς ἐπιτρέπει νά δοῦμε ἐν τῇ γενέσει τους πληθώρα στοιχείων πάντοτε ἐπικαίρων μπορεῖ καί πρέπει νά εἶναι γιά μᾶς κέντρισμα, ἔμπνευση καί πηγή ἰδεῶν».

Ούσιαστικά, στό ἀπόσπασμα αὐτό θεωρεῖται «φαντασιόπληκτος ἢ προγονόπληκτος» ὅποιος θά πρότεινε ἀναβίωση τῆς κλήρωσης. «Οσο γιά τό «κέντρισμα, ἔμπνευση καί πηγή ἰδεῶν» πού προτείνει, αὐτό γίνεται ἀπό τήν Ἀναγέννηση μέχρι σήμερα, χωρίς τήν προτροπή τοῦ Καστοριάδη.

Ἐν κατακλεῖδι, κρίνουμε σκόπιμο νά κάνουμε μιά συνοπτική κρίση γιά τόν Ἐλληνισμό καί τό

πολίτευμά του. Ἡ ἀφομοιωτική ἰδιότητα τοῦ Ἐλληνισμοῦ ἥταν πάντα πολύ μεγάλη. Αὐτό ὁφείλεται στήν ἀνωτερότητα πού τοῦ ἐπέφερε τό ισοκρατικό πολίτευμα. Χωρίς τήν Ἰσοκρατία, πού στήν Ἀθήνα ἔγινε Δημοκρατία καί Κλήρωση, ἡ Ἑλλάδα δέν θά εἶχε ἀναδειχθεῖ πρωτοπόρα στήν φιλοσοφία, τήν ἐπιστήμη, τήν τέχνη. Γ' αὐτό, ὅποιοι λαοί καί νά κατέλαβαν τήν Ἑλλάδα τελικά ἔξελληνίστηκαν, ἀφήνοντάς μας μόνο, κάποιες λέξεις καί κάποια τοπωνύμια. Ἐτοι, εἶναι πιό εύκολο νά δεχθεῖς ὅτι εἶσαι κληρονόμος τοῦ Σόλωνος, τοῦ Δημοκρίτου, τοῦ Θαλῆ, τοῦ Ἐμπεδοκλέους, παρά τοῦ τυχαίου κτηνοτρόφου. Γιά παράδειγμα, δὲ Χριστιανισμός ἔχει δανεισθεῖ ὅλη του τήν ὄρολογία ἀλλά καί ἔννοιες ἀπό τήν Ἀθηναϊκή Δημοκρατία (ἐκκλησία, λειτουργία, ἐπίσκοπος, πρεσβύτερος, διάκονος), δημιουργία, φιλανθρωπία, ἴσότητα κ.ἄ. ἔχει ἐνστερνισθεῖ τά περισσότερα ἀρχαιοελληνικά ἔθιμα, ἔχει καταλάβει τούς ἀρχαιοελληνικούς μικρότερους ἢ μεγαλύτερους ναούς, ἔγκαθιστώντας ἔκει τούς δικούς του ἀγίους· ἔχει ἀναθέσει τίς ἀρμοδιότητες τῶν ἀρχαιο-έλληνικῶν θεῶν σέ δικούς του ἀγίους. Κλασικό παράδειγμα εἶναι δὲ ναΐσκος τοῦ "Ἄγιου Ἐλευθέριου δίπλα στήν Μητρόπολη τῆς Ἀθήνας· ὁ ναΐσκος ἔχει κατασκευαστεῖ πάνω στόν ἀρχαῖο ναΐσκο τῆς Ἐλευθῶς καί ἔχει ἀφιερωθεῖ στόν "Άγιο Ἐλευθέριο· ἡ Ἐλευθῶ εἶναι κόρη τοῦ Δία καί τῆς Ἡρας καί ἀρμοδιότητά της εἶναι ὁ τοκετός· τήν ἴδια ἀρμοδιότητα ἔχει καί ὁ χριστιανός ἄγιος. "Ολα αὐτά μέσα στήν προσπάθεια νά ἐπικρατήσει. Ἀποτέλεσμα στάθηκε δὲ ἔξελληνισμός τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ ἀφομοιωτική δύναμη τοῦ Ἐλληνισμοῦ ὁφείλεται, πιστεύω, στήν Δημοκρατία.

Αλέξανδρος Κόντος

www.newsociology.gr

Στήν Ἰστοσελίδα μας δὲ ἀναγνώστης μπορεῖ νά διαβάσει σέ μορφή PDF
τά προηγούμενα τεύχη τῆς ΝΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ, καθώς
καί πληροφορίες σχετικά μέ τήν δομή καί τήν λειτουργία τοῦ περιοδικοῦ.

‘Η Βιογραφική Βεβαιότητα στην ’Ανακλαστική Νεωτερικότητα

τοῦ Jens Zinn

Μετάφραση: Φωτεινή Βλαχοπούλου
’Επιμέλεια: Κωνσταντίνος Γιαννακόπουλος

Στίς μέρες μας, ή παραγωγή τῆς βιογραφικῆς βεβαιότητας, ύπό τὴν ἔννοια τῶν σαφῶν προσδοκιῶν καὶ τῆς διαμόρφωσης τῆς πορείας τῆς ζωῆς ἐνός ἀτόμου, μοιάζει ὀλοένα καὶ δυσκολώτερη, ἐξ αἰτίας τῶν συνεχῶν κοινωνικῶν ἀλλαγῶν. “Ο, τι προηγουμένως μπορούσαμε νά θεωρήσουμε δεδομένο, μετασχηματίζεται σέ (πραγματικές ή φαινομενικές) ἀποφάσεις μέσα ἀπό κοινωνικές διαδικασίες ἐξατομίκευσης καὶ ἀτομικές διαδικασίες σταδιακῆς συγκρότησης τῆς βιογραφίας τοῦ ἀτόμου ἀπό τό ἕδιο τό ἄτομο (Beck 1992). Ή πορεία τῆς ζωῆς δέν εἶναι πιά δεδομένη, ἀλλά (ύποτιθεται ὅτι) ἐξαρτᾶται ἀπό ἀποφάσεις, μέ ἀποτέλεσμα νά αὐξάνεται ή πίεση πού ἀσκεῖται στά ἀτομα ὡς πρός τὴν λήψη τῶν σωστῶν ἀποφάσεων.

Στόχος τῆς παρούσας ἐργασίας εἶναι ὁ καθορισμός τῶν διαφορετικῶν προτύπων δράσης καὶ ἐρμηνείας βάσει τῶν ὅποιων δημιουργεῖται ή βιογραφική βεβαιότητα, ύπό τίς συνθῆκες ἐνός συστηματικά ἀβέβαιου κόσμου. Θά παρουσιαστεῖ μιά τυπολογία τῆς βιογραφικῆς βεβαιότητας, ή ὅποια προέκυψε ἀπό ποιοτικές συνεντεύξεις. Στό τέλος τῆς ἐργασίας, τά ἀποτελέσματα θά ἐνσωματωθοῦν στόν διάλογο σχετικά μέ τὴν θεμελιώδη ἀλλαγή ἡ δομική ρήξη στό πλαίσιο τῆς νεωτερικότητας.

Αὐτό πού μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς κεντρικό πόρισμα εἶναι ὅτι, στήν ἐποχή μας, δρισμένες φαινομενικά ἔπειρασμένες στρατηγικές βεβαιότητας συνιστοῦν ἀποτελεσματικούς τρόπους δημιουργίας βιογραφικῆς βεβαιότητας ἐξ ἵσου μέ κάποιες ἄλλες, φαινομενικά νέες. Συνεπῶς, σέ μεθοδολογικό ἐπίπεδο, πρέπει νά ἀποφεύγεται τό σφάλμα νά ἔξισώνονται συγχειριμένα πρότυπα ἀτομικῆς δράσης μέ συγχειριμένες ἐποχές. Ἀντιθέτως, κατά τὴν ἐρμηνεία καὶ τὴν ταξινόμηση τῶν ἀποτελεσμάτων, πρέπει νά διασφηνίζεται ή στάση πού υἱοθετεῖ κανείς ὡς ἐπιστημονικός παρατηρητής, καθώς καὶ ποιες κανονιστικές συνέπειες ὑπεισέρχονται στήν ἐρμηνεία καὶ τὴν ταξινόμηση τῶν ἀποτελεσμάτων.

Λέξεις κλειδιά

Βιογραφική Βεβαιότητα (*Biographical Certainty*), ’Έκσυγχρονισμός (*Modernization*), ’Ανακλαστική Νεωτερικότητα (*Reflexive Modernization*), πορεία τῆς ζωῆς (*life-course*), *Βιογραφία* (*Biography*), Διακινδύνευση (*Risk*).

Εἰσαγωγή

Τό ζήτημα τῆς βιογραφικῆς βεβαιότητας¹ προϋποθέτει ὅτι ή πορεία τῆς ζωῆς ἐνός ἀτόμου ὑπόκειται σέ ἀτομικές καὶ κοινωνικές δυνάμεις πού τὴν διαμορφώνουν. Αὐτή ή παραδοχή, τόσο αὐταπόδεικτη γιά ἐμας σήμερα (ώστόσο καὶ πάλι ὑπό ἀμφισβήτηση), συνιστᾶ τό ἀποτέλεσμα μιᾶς

μακρᾶς ἴστορικῆς διαδικασίας τῆς μετάβασης στήν νεωτερικότητα.

Βασική προϋπόθεση αὐτῆς τῆς διαδικασίας ἦταν ή ἀπελευθέρωση τοῦ ὑποκειμένου ἀπό τίς καθολικά ισχύουσες κοσμοθεωρήσεις πού ἐπικρατοῦσαν κατά τόν Μεσαίωνα. Σέ αὐτές τίς κοσμοθεωρήσεις, ή μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου ἦταν πάντα

προκαθορισμένη - καί ώς ἐκ τούτου, βέβαιη. Ταυτόχρονα, ή ἀτομική δράση δέν τήν ἐπηρέαζε, καί ή ἔξελιξη της ήταν ὀπρόβλεπτη. "Οσο κι ἀν προσπαθοῦσε κανείς νά ἔξευμενίσει τούς θεούς μέ δῶρα καί προσευχές, τελικά, ή πραγματική πορεία τῆς ζωῆς κάθε ἀτόμου καθορίζοταν πάντα ἀπό τήν ἀνεξιχνίαστη θεϊκή βούληση καί ἀπό τά χτυπήματα τῆς μοίρας (ἐπιδημίες, παιδική θνησιμότητα, πόλεμος). Ό ανθρωπος δέν μποροῦσε νά ξεφύγει ἀπό τό πεπρωμένο του, ἀνεξάρτητα ἀπό τό πόσο εύφυη καί ὑπερβολικά μέτρα ἀσφαλείας μπορεῖ νά ἐλάμβανε (Delumeau, 1978).

"Οταν ἐπικράτησε ή νεωτερικότητα, ή ἵδεα ὅτι δ ἀνθρωπος μπορεῖ νά τιθασεύσει τήν ἐσωτερική καί ἔξωτερική φύση κέρδισε ἔδαφος, ἐνώ ἐνισχύθηκε ή πίστη στήν ἀτελεύτητη τεχνολογική πρόοδο καί τήν κοινωνική δράση μέσω τῆς ἔμμισθης ἐργασίας. "Ολες αὐτές οι ἔννοιες ἐπηρέασαν τήν πορεία τοῦ ἀτομικοῦ βίου. Τήν ἐποχή πού ή ζωή ἔξακολουθοῦσε νά καθορίζεται, πρῶτα καί κύρια, ἀπό τήν κοινωνική τάξη καί τούς τοπικούς δεσμούς, ἔξελίχθηκε μιά νέα κοινωνική δομή, ή θεσμοποιημένη πορεία τῆς ζωῆς (Kohli, 1986: 274 x. ἐ.). Ή πορεία τῆς ζωῆς τῶν ἀτόμων ἔγινε προβλέψιμη, καί μποροῦσε νά διαμορφωθεῖ ἀτομικά καί θεσμικά, καθώς ὁ μέσος ὄρος ζωῆς αὔξηθηκε σημαντικά, καί ὁ θάνατος μετατέθηκε σέ πολύ μεγαλύτερη ἡλικία (Imhof, 1981). Άκολούθησε ἔνα κανονιστικό πρόγραμμα πού ὑποδείχνυε τόν σωστό τρόπο ζωῆς καί τόν προστάτευε θεσμικά, καθώς ἔγκαινιάστηκε ή κοινωνική ἀσφάλεια καί ἀδραιώθηκε ἀποτελεσματικά σέ εύρεια κλίμακα (Kohli, 1986: 277 x. ἐ.). "Ετσι, γεννήθηκε ή φαντασίωση ὅτι ή ζωή τῶν ἀνθρώπων μποροῦσε νά ὀργανωθεῖ μέ ἀσφάλεια καί σύμφωνα μέ τήν ἀτομική βούληση.

Τό ἀτομο, ἔχοντας ἀπελευθερωθεῖ ἀπό τά δεσμά τοῦ συντεχνιακοῦ κράτους κατά τήν περίοδο μετάβασης στήν βιομηχανοποιημένη νεωτερικότητα, ἐπανεντάχθηκε σέ μεγάλες κοινωνικές διμάδες (τάξεις) καί σέ πρότυπα καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, πού ἀντλοῦσαν τήν νομιμοποίησή τους ἀπό τά ἀντίστοιχα πρότυπα πού ὑπάρχουν στήν φύση, π. χ. ἀπό τούς ρόλους τῶν φύλων. Άπο τήν στιγμή πού τό ὑποκείμενο ἀποδεσμεύθηκε βρέθηκε ἀντιμέτωπο μέ νέες σταθερές

συνθήκες, μέσα στίς δύοτες ή πορεία τῆς ζωῆς μποροῦσε νά σχεδιαστεῖ. Σέ δρισμένες σύγχρονες θεωρίες, ὅπως ή θεωρία τῶν θεσμῶν τοῦ Gehlen (1980, 1988), ὁ δομολειτουργισμός τοῦ Parsons (1964) ή ή θεωρία τοῦ Erikson γιά τήν συγκρότηση τῆς ταυτότητας (1950), σταθερά καί προβλέψιμα πλαίσια δράσης ἔγγυῶνται τήν διαμόρφωση τοῦ ὑποκειμένου καί ἀποτελοῦν τίς προϋποθέσεις γιά τήν ἐπιτυχημένη ὀργάνωση τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου.

Οι ἀντιφάσεις ἀνάμεσα στίς ἀντιλήψεις τῆς πρώιμης νεωτερικότητας ὅτι ή πορεία τῆς ζωῆς μποροῦσε νά διαμορφωθεῖ ἀτομικά, καί στίς θεσμικές ἀπαιτήσεις πού περιόριζαν αὐτήν τήν δυνατότητα, ἀσκοῦσαν ὀλοένα καί μεγαλύτερη πίεση στήν θεσμοποιημένη πορεία τῆς ζωῆς (Kohli, 1986) καί στήν βιογραφία τῆς κοινωνικῆς θέσης (Levy, 1991/1996). Βασικές βεβαιότητες σχετικά μέ τόν σχεδιασμό τῆς πορείας τῆς ζωῆς τοῦ ἀνδρα καί τῆς γυναίκας γίνονται ὀλοένα καί πιό ἀμφίβολες καί πρέπει νά τεκμηριώνονται συνεχῶς ὅπως καταδεικνύουν γιά παράδειγμα ή χειραφέτηση τῆς γυναίκας ή οἱ δομικές ἀλλαγές στήν ἀγορά ἐργασίας. Ός πρός τόν ἀτομικό σχεδιασμό τῆς πορείας τῆς ζωῆς, ὑποσκάπτονται, πρῶτα καί κύρια, οἱ βασικές βεβαιότητες τῶν σχέσεων ἐργαζομένου-ἐργοδότη καί τῆς ἐπαγγελματικῆς ἔξελιξης καθώς καί τῆς οἰκογένειας, θέτοντας ὑπό ἀμφισβήτηση τήν μέχρι πρότινος ἀδιαμφισβήτητη ἀναφορά σέ πρότυπα σχεδιασμοῦ τῆς πορείας τῆς ζωῆς (π. χ. Berger, 1996 ή Berger, Sopp, 1994, η Brose, Hildenbrand, 1988). Έξέλιξη ή ὅποια, μέσα ἀπό τό πρίσμα τῆς σύγχρονης θεωρίας, ὑποθάλπει ἐμφανῶς τήν ἀβεβαιότητα.

Συνακόλουθα, αὐτές οι ἔξαιρετικά μεταβαλλόμενες συνθήκες σχεδιασμοῦ τῆς πορείας τῆς ζωῆς ἐνός ἀτόμου ἀπό τό ἵδιο τό ἀτομο, ἐπηρεάζουν καί τά πρότυπα βιογραφικῆς βεβαιότητας. Τα ἐν λόγῳ πρότυπα ἀναλύονται παρακάτω².

Θά ξεκινήσουμε ἀπό κάποιες βασικές ἐννοιολογικές θεωρήσεις σχετικά μέ τόν ὄρο βιογραφική βεβαιότητα (2). Ἐν συνεχείᾳ, θά περάσουμε στό ἐμπειρικό μέρος, ὅπου θά παρουσιάσουμε μιά τυπολογία τῆς βιογραφικῆς βεβαιότητας (3). Τέλος, θά πραγματευθοῦμε τά πορίσματα, ὅσον

άφορά τόν διάλογο γιά τήν μεταβαλλόμενη νεωτερικότητα και τίς συνέπειές της στά ύποκείμενα (4).

Μάγεινη θεωρητική σύλληψη της βεβαιότητας

‘Ο όρος βεβαιότητα, τόσο στήν καθημερινή σο σαί στήν άκαδημαϊκή χρήση του, έχει διάφορες σημασίες, όπως: προστασία, διπούσια κινδύνου, διπούσια φόβου, δισφάλεια, έμπιστοσύνη, εύταξία, σταθερότητα ή έλεγχος. Ταυτόχρονα, γίνεται λόγος γιά βεβαιότητα σέ κάθε πεδίο που μπορούμε νά διανοθοῦμε.’ Ετσι, διαφερόμαστε στήν έσωτερη και έξωτερη δισφάλεια, όπως και στήν πολιτική, κοινωνική, οικονομική και τεχνική δισφάλεια. Έπισης, θεματοποιούμε τήν νομική βεβαιότητα, τήν δημόσια δισφάλεια, καθώς και τήν έθνική και διεθνή δισφάλεια. Τέλος, διαφερόμαστε στήν έννοια της αύτοπεποίθησης, στήν προσωπική δισφάλεια, στήν βεβαιότητα γνώσης, στήν βεβαιότητα προσανατολισμού και σέ πολλές άλλες σχετικές έννοιες. Τό διακύβευμα άφορά πάντα τίς προσδοκίες γιά τό μέλλον. Έάν τό μέλλον είναι βέβαιο, τότε είναι και συγκεχριμένο, καθορισμένο, και δέν έντάσσεται σέ κανένα χρονικό πλαίσιο (Kaufmann, 1970: 357).

Στήν νεωτερικότητα, όπου ο κόσμος δεχί μόνον δέν είναι δεδομένος άλλα μπορεῖ φαινομενικά νά δργανωθεῖ και νά έλεγχθεῖ, τό μέλλον ύπόκειται σέ άλλαγές. Έτσι, σέ ένα μέλλον που θεωρεῖται κατ’ άρχην διβέβαιο (Luhmann, 1985: 24), ή βεβαιότητα μετατρέπεται σέ πρόβλημα και σέ θετική κοινωνική άξια (Kaufmann, 1970: 45). Από τήν μία πλευρά άποτελεῖ γενική προϋπόθεση γιά κάθε δράση, διότι, χωρίς τήν έλάχιστη βεβαιότητα γιά τόν ίδιο μας τόν έαυτό και τό περιβάλλον, οι δράσεις καθίστανται άνεφικτες. Από τήν άλλη, οι ίδιες οι δράσεις προκαλούν διβεβαιότητα, διότι μπορεῖ νά ήταν πάντα διαφορετικές και έτσι νά έχουν διαφορετική έξέλιξη άπό τήν άναμενόμενη (Luhmann, 1985: 24).

Η βεβαιότητα τῶν προσδοκιῶν έμφανίζεται κάθε φορά που μία άπειροιστη και πολύπλοκη σφαῖρα δυνατοτήτων, όπου τά πάντα μοιάζουν πιθανά, μετασχηματίζεται σέ ένα έπιπεδο προσ-

δοκιῶν μέ περιορισμένο δριθμό πιθανῶν λύσεων, άπό τίς όποιες γίνεται ή τελική έπιλογή. Μέ άλλα λόγια, δταν οι (μή διαχειρίσιμες) «ένδεχομενικότητες» έπαναπροσδιορίζονται ως «διαχειρίσιμες πολυπλοκότητες» (Bonß, 1997: 24). Στήν περίπτωση μιᾶς διαχειρίσιμης σφαῖρας δυνατοτήτων, οι προσδοκίες μποροῦν νά είναι περισσότερο ή λιγότερο βέβαιες/ άβέβαιες (Luhmann, 1995: 307). Η βεβαιότητα τῶν προσδοκιῶν κινεῖται πάντα άναμεσα στούς πόλους τής διπόλυτης βεβαιότητας, όπου έξ δρισμοῦ οι δράσεις είναι άνεφικτες, καθώς δέν έπάρχει περιθώριο έπιλογῆς άναμεσα σέ έναλλακτικές λύσεις, και τής ένδεχομενικότητας, που άποκλείει τήν άναδυση τής παραμικρῆς προσδοκίας, ή όποια θά καθιστοῦσε άναγκαία τήν διάληψη όποιασδήποτε δράσης.

Βιογραφική βεβαιότητα μέσω τής έρμηνείας και τής δράσης:

Οι στρατηγικές τής βιογραφικής βεβαιότητας μποροῦν άφ’ ένός νά διαφορούν προσδοκίες, και άφ’ έτέρου, στρατηγικές δράσης που στοχεύουν στήν έπιτευξη τής βεβαιότητας, ύπό τήν έννοια τής προστασίας άπό γεγονότα που έχουν άποτιμηθεῖ ώς άρνητικά (προστατευτικές δράσεις). Οι κατασκευές τής βεβαιότητας ύποδεικνύουν τόν τρόπο άντιμετώπισης τῶν άνεπιθύμητων γεγονότων. Ως έκ τούτου, προκύπτουν διάφορες προστατευτικές δράσεις, οι όποιες μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν κατά τήν προσπάθεια τοῦ άτόμου νά προφυλαχθεῖ άπό τά έν λόγω άνεπιθύμητα γεγονότα, γιά παράδειγμα, μέσω τοῦ δρθιολογικοῦ ή πολογισμοῦ, τής έλπιδας ή τής προσευχῆς. Σημαντική είναι ή διάκριση που πρέπει νά γίνεται μεταξύ βιογραφικῶν κατασκευῶν και προστατευτικῶν δράσεων, καθώς ή βιογραφική βεβαιότητα δέν έπιτυγχάνεται μόνο μέσα άπό τίς προστατευτικές δράσεις και τήν πίστη στήν άποτελεσματικότητά τους, άλλα και μέ τήν έπανερμηνεία μιᾶς κατάστασης ή μέ τήν άλλαγή μιᾶς κατασκευῆς τής πραγματικότητας. Αύτό ίσχυει, γιά παράδειγμα, στήν περίπτωση που μία κοσμική θεώρηση τής ζωῆς και οι άσαφῶς προσδιορισμένοι ρόλοι τῶν φύλων δίνουν τήν θέση τους σέ μιά θρησκευ-

τική φιλοσοφία μέ προκαθορισμένους ρόλους βασισμένους στήν βεβαιότητα.

‘Η παραπάνω διαφορά γίνεται περισσότερο κατανοητή, ἂν χρησιμοποιήσουμε τό παράδειγμα τοῦ διαζυγίου. Η λήψη μέτρων γιά τήν ἀποφυγή τοῦ διαζυγίου (π. χ. θεραπεία ζεύγους) προϋποθέτει μιά κατασκευή τῆς πραγματικότητας, πού περιλαμβάνει τό διαζύγιο ως δυνατότητα (ἀκόμη καί ἄν, κατά τήν στιγμή τοῦ γάμου, τό ἐνδεχόμενο ἐνός διαζυγίου θεωρεῖται ἀπίθανο). Στήν περίπτωση πού παραμένει ἀβέβαιο τό κατά πόσον ἔνα διαζύγιο μπορεῖ νά ἀποφευχθεῖ μέσα ἀπό τίς προσπάθειες πού καταβάλλει τό ἴδιο τό ἀτομο, ἔξακολουθεῖ νά ὑπάρχει ἡ δυνατότητα προστασίας ἀπό τίς ἀρνητικές ἐπιπτώσεις τοῦ διαζυγίου, παραδείγματος χάριν μέσω τῆς σύναφης ἐνός προγαμιαίου συμβολαίου³. Σέ αὐτά τά δύο παραδείγματα, ἡ ἀβεβαιότητα ἐκλαμβάνεται ως διακινδύνευση⁴, δηλαδή τά ὑποκείμενα θεωροῦν ὅτι μποροῦν νά ἐπηρεάσουν ἡ νά χειριστοῦν ἔνα γεγονός καί τίς συνέπειές του.

‘Ενας ἀκόμη τρόπος ἐπίτευξης τῆς βεβαιότητας στόν γάμο εἶναι νά ἀποκλείεται τό ἐνδεχόμενο ἐνός διαζυγίου. ‘Ακόμη καί ἄν τά ὑπόλοιπα ζευγάρια χωρίζουν, μπορεῖ κανείς νά εἶναι ἀπόλυτα πεπεισμένος ὅτι στήν δική του περίπτωση τό διαζύγιο δέν θά συμβεῖ, ἡ ὅτι εἶναι τόσο ἀπίθανο νά συμβεῖ ὥστε δέν χρειάζεται νά ληφθοῦν προληπτικά μέτρα. Στήν προκειμένη περίπτωση, τό διαζύγιο ἐντάσσεται σέ μιά λογική κινδύνου: δέν περιλαμβάνεται στήν σφαῖρα τῶν γεγονότων πού μπορεῖ κανείς νά ἐπηρεάσει, καί συμβαίνει ἀπροσδόκητα. ‘Επομένως, δέν λαμβάνονται προφυλάξεις προκειμένου νά ἀποτραπεῖ. Τέλος, ὑπάρχει μία ἀκόμη περίπτωση. ‘Εάν τό διαζύγιο θεωρεῖται ἀνεξέλεγχτος καί μή διαχειρίσιμος κίνδυνος, τότε μπορεῖ κανείς νά ἀποκλείσει ἐντελῶς τό ἐνδεχόμενο τοῦ γάμου, ἐκμηδενίζοντας κάθε πιθανότητα διαζυγίου. Κάθε ἀλλαγή πλαισίου, π. χ. ἡ ἀπόφαση κάποιου νά κλειστεῖ σέ μοναστήρι, καθιστᾶ τό διαζύγιο ἔνα μή ἀναμενόμενο βιογραφικό γεγονός, ἐφ’ ὅσον ἡ πιθανότητα τοῦ διαζυγίου δέν χρειάζεται νά λαμβάνεται ὑπ’ ὄφιν τήν στιγμή πού ἡ δυνατότητα τοῦ γάμου εἶναι οὐσιαστικά ἀνύπαρκτη (βλ. Bonß et al. 2003· Bonß, Zinn, 2003).

Βιογραφική βεβαιότητα ὑπό τήν ὄπτική μιᾶς θεωρίας τῆς ταυτότητας καί τῆς δράσης

Συχνά, στόν ἀκαδημαϊκό λόγο, δέν γίνεται σαφής διάχριση ἀνάμεσα στό αἰσθημα τῆς ἀβεβαιότητας καί στήν γνώση πού σχετίζεται μέ τίς πολύπλοκες δυνατότητες λήψης ἀποφάσεων (ἀναλυτικότερα, βλ. Zinn, Eßer, 2002). Η ἀμφισημία ταυτίζεται πολλές φορές μέ τά αἰσθήματα ἀβεβαιότητας, καί σέ αὐτό τό πλαίσιο παραμένει ἀναπόντητο τό ἔρωτημα πού ἀφορᾷ τόν βαθμό στόν ὅποιο ἡ πληθώρα τῶν ἐπιλογῶν παράγει ἀναπόδραστα ἀβεβαιότητα⁵. ‘Ωστόσο, λίγες εἶναι οἱ μελέτες πού ἔχεταί ζουν τίς νέες κοινωνικές ἀβεβαιότητες ἡ τίς διακινδυνεύσεις τῆς πορείας τῆς ζωῆς (π. χ. Wohlrab-Sahr, 1993· Behringer, 1998· Mutz et al. 1995). Οἱ ἐν λόγῳ μελέτες παρέχουν μιά ἀρνητική, ὡς ἐπί τό πλεῖστον, ἀξιολόγηση τῆς ἀλλαγῆς τῶν μέχρι πρότινος ἀποτελεσματικῶν προκαθορισμένων δομῶν, γεγονός πού θεωροῦν ὑπεύθυνο γιά τήν αὔξηση τῆς προσωπικῆς ἀβεβαιότητας (π. χ. Behringer, 1998).

‘Ενας ἀπό τούς λόγους πού ὁδηγούμαστε ἀναπόφευκτα σέ αὐτό τό συμπέρασμα εἶναι ἡ σύλληψη τοῦ προβλήματος τῆς ἀβεβαιότητας στό πλαίσιο μιᾶς κοινωνιολογικῆς ἐρευνητικῆς παράδοσης μέ κύρια κατεύθυνση τό ζήτημα τῆς κοινωνικῆς τάξης (εὐταξίας) (Bohn, 1995: 13 κ. ἐ.). Αὐτές οἱ ἐννοιολογήσεις ἔστιαζουν στό ἔργο τῆς συγκρότησης καί παγίωσης μιᾶς σαφοῦς, συνέχοντος καί συνεκτικῆς (βιογραφικῆς) ταυτότητας. ‘Υπό αὐτήν τήν ἔννοια, ἡ ταυτότητα μετατρέπεται σέ ἐννοιολογική σύλληψη, πού σχετίζεται ἀμέσως μέ τήν συγκρότηση τῆς προσωπικῆς βεβαιότητας (Bauman 1995)⁶. Σέ περίπτωση πού αὐτή διακινδυνεύεται ἡ ὑπονομεύεται ἀπό ἀμφισημίες, τό ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ ἀβεβαιότητα. Κατά συνέπεια, ἡ ἀβεβαιότητα ἀξιολογεῖται ὡς ἀρνητική, ὡς κάτι πού πρέπει νά ἐλαχιστοποιηθεῖ καί νά καταπολεμηθεῖ ὅσο τό δυνατόν πιό ἀποτελεσματικά. ‘Ως ἐκ τούτου, ἡ ἐρευνητική προοπτική ἐπικεντρώνεται στούς διαφορετικούς τρόπους διντιμετώπισης τῶν ἐπιδράσεων πού ἀπειλοῦν τήν ταυτότητα τοῦ ἀτόμου.

‘Από τά παραπάνω, μποροῦμε νά ἔξαγουμε

δύο βασικά συμπεράσματα: προκειμένου νά
ἀποφευχθοῦν οἱ κίνδυνοι τῶν ταυτοικῶν-
λογικῶν ἐννοιῶν - π. χ. ἀξιολόγηση ἐξ ἀρχῆς
ὅρισμένων ἀναφορῶν σχετικά μέ τήν πορεία τῆς
ζωῆς πού δέν ἀνταποκρίνονται στήν ὑποκείμενη
ἐννοια τῆς ταυτότητας (Geissler, Oechsle, 1996) ἢ
ὅλική ἔξαίρεσή τους ἀπό τήν ἀνάλυση (Baethge, et
al. 1988) - δέν ἐστιάζουμε στήν ταυτότητα, ἀλλά
στίς βιογραφικές δράσεις (Zinn, 2003). Κατά
συνέπεια, δέν ἔξετάζουμε πλέον τήν συνέχεια καί
τήν συνεκτικότητα τῶν βιογραφικῶν ταυτοτή-
των, ἀλλά τούς βιογραφικούς τρόπους σχεδια-
σμοῦ τῆς πορείας τῆς ζωῆς. "Ετσι, παρατηροῦμε
διάφορους τρόπους ἀλληλοσυσχετισμοῦ τῆς
βεβαιότητας μέ τήν ἀβεβαιότητα.

Έρευνα

Στόχος τῆς ἐμπειρικῆς ἔρευνας ήταν νά
προσδιοριστοῦν οἱ στρατηγικές βιογραφικῆς
βεβαιότητας στίς ὁποῖες οἱ ἀνθρώποι καταφεύ-
γουν, καθώς διαμορφώνουν τήν ζωή τους στίς
τρέχουσες κοινωνικές συνθῆκες. Γι' αὐτόν τόν
σκοπό, ἐρωτήθηκαν 60 ἄτομα, ἡλικίας ἀπό 30
ἔως 40 ἔτῶν (+/-5 χρόνια) (βλ. λεπτομερῶς:
Zinn/ Eber, 2001:8).

Βασική παραδοχή ήταν ὅτι, στίς διαφοροποιη-
μένες νεωτερικές κοινωνίες, ἡ βιογραφική βεβαι-
ότητα μπορεῖ νά διαφέρει ἀνάλογα μέ τά ἰδιαίτε-
ρα κοινωνικά περιβάλλοντα. Έπομένως, κατά
τήν ἀνάλυση τοῦ τρόπου μέ τόν ὁποῖο παράγεται
ἡ βιογραφική βεβαιότητα κατά τήν διαμόρφωση
τοῦ ἀτομικοῦ βίου, ήταν εὔλογο νά ἐστιάσουμε
τήν ἔρευνα στούς βασικούς παράγον-τες πού
μπορεῖ νά ἀποδειχθεῖ ὅτι δομοῦν τήν ζωή τῶν
ἀνθρώπων. Αύτοί οἱ παράγοντες περιλαμβάνουν
τήν ὑλική ἀναπαραγωγή μέσω τῆς ἔμμισθης
ἔργασίας (ὑλική ἀσφάλεια) καί τήν ὀργάνωση
τῶν συντροφικῶν σχέσεων στό πλαίσιο τοῦ
γάμου (βεβαιότητα στίς σχέσεις). "Ηδη ἀπό τά
μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1960, ὁ Schelsky (1979:
254) ὑποστήριξε ὅτι οἱ παραπάνω παράγοντες
ἀποτελοῦσαν τά βασικά στοιχεῖα τῆς βεβαιότη-
τας στήν σύγχρονη ζωή. Στά στοιχεῖα αὐτά προ-
στέθηκε ἔνα τρίτο, τό ὁποῖο ἐπικεντρωνόταν
στούς κυριώτερους παράγοντες πού νοηματοδο-

τοῦν τήν ζωή. Οἱ θρησκευτικές καί ἡθικές πεποι-
θήσεις, ἀλλά καί ὁρισμένες ἔννοιες, ὅπως ἡ
οἰκογένεια ὡς «ὅμαδα μάχης», ἡ ἀποφθέγματα
ὅπως «ἡ ζωή εἶναι αὐτό πού ἐμεῖς τήν κάνουμε νά
εἶναι», θέτουν τήν ζωή σέ ἔνα κατανοητικό νοη-
ματικό πλαίσιο, συμβάλλοντας μέ αὐτόν τόν
τρόπο στήν δόμηση τῶν βιογραφικῶν προσδο-
κιῶν (έρμηνευτική βεβαιότητα).

Τύποι δράσης - τύποι ἀτόμων

"Οσον ἀφορᾶ στήν ἀνάπτυξη μιᾶς τυπολογίας,
ὅ στόχος δέν ἡταν σέ καμμία περίπτωση νά μελε-
τηθοῦν λεπτομερῶς συγκεκριμένες κατασκευές
βεβαιότητας πού σχετίζονται μέ συγκεκριμένα
ὑποκείμενα. 'Αντιθέτως, καταβλήθηκε μιά προ-
σπάθεια γιά τόν καθορισμό ὀλόκληρου τοῦ εύρους
τῶν δυνατῶν τύπων βιογραφικῆς βεβαιότητας.
Αύτός εἶναι ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο ἡ ἀκόλουθη
παρουσίαση ἀποτελεῖ μιά τυπολογία τῶν τύπων
δράσης (βλ. Zinn, 2001a, b).

'Ακόμη καί ἀν ἡ παρακάτω παρουσίαση
ὑπονοεῖ ὅτι οἱ ἰδεότυποι μποροῦν νά γενικευθοῦν
γιά νά περιγράφουν τά ὑποκείμενα στήν ὀλότητά
τους, δέν πρέπει κανεὶς νά ὀδηγεῖται σέ αὐτό τό
λανθασμένο συμπέρασμα. Εἶναι πιθανόν στό
πεδίο τῆς ἔμμισθης ἔργασίας, γιά παράδειγμα, τά
ὑποκείμενα νά ἐφαρμάζουν ἀλλες στρατηγικές
βεβαιότητας ἀπ' ὅτι στό πεδίο τῶν συντροφικῶν
σχέσεων.

Τό πλαίσιο τῶν προβλημάτων τῆς βιογραφικῆς βεβαιότητας

Στήν τυπολογία τῆς βιογραφικῆς βεβαιότητας
διαχρίνονται μεμονωμένοι τύποι, ἀνάλογα μέ τίς
διάφορες ἀναφορές προβλημάτων. 'Εάν κάποιος
ἐπιτυγχάνει τήν βεβαιότητα στήν ζωή του, αὐτό
συμβαίνει πάντα ἀναφορικά μέ ὁρισμένους κανό-
νες. 'Εάν ἡ ἀβεβαιότητα γίνεται ἀντιληπτή κατά
ἔναν συγκεκριμένο τρόπο, τότε αὐτό σημαίνει ὅτι
ἔχει καθοριστεῖ μία συγκεκριμένη χρονική προο-
πτική, καί ὅτι ἔχει κατασκευαστεῖ μία βάση γιά
δράση. "Ολες οἱ κατασκευές τῆς βεβαιότητας
σχετίζονται μέ πολιτισμικά μοντέλα, πού ὑποδει-
κνύουν τόν σωστό τρόπο ζωῆς ἡ μέ κανόνες πού

άφοροῦν, γιά παράδειγμα, τήν ἔμμισθη ἐργασία ἡ τίς συντροφικές σχέσεις. Τά ἀναπάντεχα γεγονότα πού προκύπτουν στήν διάρκεια τῆς ζωῆς ἐνός ἀτόμου (ἀβεβαιότητα), ἀποδίδονται πάντα εἴτε στό ἴδιο τό ἄτομο (διακινδύνευση) εἴτε σέ παράγοντες πού βρίσκονται ἔξω ἀπό τήν σφαῖρα ἐπιρροῆς του (κίνδυνος)⁷. "Ολες οἱ προσδοκίες στρέφονται πρός τό μέλλον. Ὡστόσο, διαφέρουν ὡς πρός τό χρονικό διάστημα πού μεσολαβεῖ γιά τήν ἐκπλήρωσή τους ἡ ὡς πρός τήν ἀκριβῆ ποσότητα χρόνου πού χρειάζεται γιά τόν ἴδιο σκοπό. Τέλος, φαίνεται ὅτι ἡ ἀνάληψη τής ὁποιασδήποτε δράσης προϋποθέτει τήν κατασκευή μιᾶς ἀσφαλοῦς βάσης. Γιά λόγους οἰκονομίας, στήν παρούσα ἐργασία θά ἔξεταστοῦν διεκδικά μόνον οἱ κανόνες καί ἡ ἀβεβαιότητα - προκειμένου νά διευχρινιστοῦν οἱ διάφοροι τύποι. Ὡστόσο, αὐτό ἐπαρκεῖ γιά νά διασαφηνιστεῖ ἡ λογική κατασκευῆς ὅλων τῶν τύπων. Ἀπό τήν ἄλλη, τά ὑφιστάμενα χρονικά μοντέλα καί οἱ βάσεις τῆς δράσης θά ἔξεταστοῦν μόνο συνοπτικά (βλ. ἐπίσης πίνακα, καί Bonß, Zinn, 2003).

Η τυπολογία τῶν τρόπων κατασκευῆς τῆς βιογραφικῆς βεβαιότητας

Τό ἔμπειρικό ὑλικό ὀδήγησε στήν ἀνάπτυξη πέντε ἰδεοτύπων σχετικά μέ τούς τρόπους κατασκευῆς βιογραφικῆς βεβαιότητας, οἱ ὅποιοι είναι οἱ ἔξης: παραδοσιοποίηση, προσέγγιση, βελτιστοποίηση, αὐτονόμηση καί πλαισιοποίηση. Οἱ ἐν λόγῳ τύποι θα παρουσιαστοῦν διαδοχικά, καί θά διασαφηνιστοῦν μέ ὑλικό ἀπό συνεντεύξεις, σχετικά μέ τά θέματα τῶν συντροφικῶν σχέσεων, τοῦ γάμου καί τοῦ διαζυγίου. Στό τέλος τοῦ ἔμπειρικοῦ μέρους τῆς παρούσας ἐργασίας, θά παρουσιαστεῖ μία σύνοψη τῆς τυπολογίας σέ μορφή πίνακα.

Ο τρόπος τῆς παραδοσιοποίησης καί ὁ τρόπος τῆς προσέγγισης

Στόν τρόπο τῆς παραδοσιοποίησης, ἡ βεβαιότητα βασίζεται σέ κανόνες πού μοιάζουν δεδομένοι. Δέν προβλέπονται ἀποκλίσεις καί ἀναπάντεχα γεγονότα. Ήσ εἰκόνα, δέν λαμβάνονται

προφυλάξεις (ούτε ἀναπτύσσονται συστήματα βεβαιότητας) γιά τήν προστασία τοῦ ἀτόμου σέ τέτοιες περιπτώσεις. Τό διαζύγιο, γιά παράδειγμα, ἐμφανίζεται ως μοιραία καταστροφή. Ἡ ἔμφανιση ἀνεπιθύμητων γεγονότων θεωρεῖται ἀναμενόμενη μέ ἐναν πολύ ἀόριστο τρόπο, ώς ἀποτέλεσμα τῆς ἀναπότρεπτα ἀτελοῦς φύσης τοῦ κόσμου, πού ἀντιτίθεται στήν ἀμεση πραγμάτωση μιᾶς ἔξιδανικευμένης ζωῆς, ἡ ὅποια ὑπαγορεύει τόν ὄρθο τρόπο ζωῆς. Καθώς οἱ προφυλάξεις δέν είναι ἐφικτές, ὁ τρόπος τῆς προσέγγισης χρησιμοποιεῖται γιά τήν συμμόρφωση τοῦ ἀτόμου μέ τίς ἀπαιτήσεις ἐνός συστήματος ἀξιῶν πού θεωρεῖται δεσμευτικό, μέσω τοῦ αὐτοσχεδιασμοῦ καί τῆς ἐπανόρθωσης.

Στόν τρόπο τῆς παραδοσιοποίησης, ἡ σάση ἀπέναντι στούς κανόνες χαρακτηρίζεται ἀπό τήν ἀναπαραγωγή δεδομένων προτύπων δράσης, τά ὅποια μοιάζουν φυσικά ἡ αὐταπόδεικτα. Στό ζήτημα τῶν ἀποφάσεων πού ἀφοροῦν στήν ἐπαγγελματική ζωή καί στίς συντροφικές σχέσεις (γάμος, δημιουργία οἰκογένειας, εύρεση ἐργασίας) αὐτό πού ἐνδιαφέρει είναι τό πότε καί ὑπό ποιές συνθήκες τά μεμονωμένα γεγονότα ἐνός παραδοσιοποιημένου προτύπου ἀλληλοδιαδοχῆς [γεγονότων] πρέπει νά πραγματοποιούνται. Τό παράδειγμα τῆς Sonjia (511) καταδεικνύει τόν τρόπο μέ τόν ὅποιο ἀλληλοδιαπλέκονται στήν πράξη οἱ ἔννοιες τῆς κανονικότητας ὅσον ἀφορᾶ τόν γάμο καί τήν δημιουργία οἰκογένειας, ἀκόμη καί ὅταν προκύπτουν ἀναπάντεχα γεγονότα, ὅπως μιά μή προγραμματισμένη ἐγκυμοσύνη: «'Αν συζεῖς μέ κάποιον καί ἀποκτᾶς παιδιά, τότε ὑποθέτω ὅτι είσαι παντρεμένος. Αὐτή ηταν καί ἡ δική μας περίπτωση ὅταν γνωριστήκαμε. Θέλαμε νά παντρευτοῦμε, ὅπως ἐπίσης θέλαμε καί νά ἀποκτήσουμε παιδιά, καί τότε τά παιδιά ἥρθαν πρίν τόν γάμο, καί δέν ὑπῆρχε πιά θέμα, ἀπλῶς εἴπαμε: τώρα, είναι ώρα νά παντρευτοῦμε, καί αὐτή ηταν ἡ σωστή ἀπόφαση.»

Μέ αὐτόν τόν τρόπο, οἱ βιογραφικές ἀβεβαιότητες θεωροῦνται κίνδυνοι. Τά ἀνεπιθύμητα γεγονότα συνιστοῦν βιογραφικές καταστροφές, πού ἐνσκήπτουν σέ μιά ζωή πού διέπεται ἀπό ἀντιλήφεις τῆς κανονικότητας. Αποτελοῦν τό

πεπρωμένο ένός άτομου καί ως ἔκ τούτου οι διτομικές δράσεις δέν τίς ἐπηρεάζουν. 'Ακόμη καί σέ περίπτωση πού ἔνα δινεπιθύμητο γεγονός, ὅπως ἔνα διαζύγιο, παρατηρεῖται στήν ζωή κάποιου ἄλλου άτομου, δέν θεωρεῖται πιθανό στήν δική μας ζωή. 'Ωστόσο, ή Rosina, γιά παράδειγμα, διαπιστώνει μέ λύπη ὅτι πολλοί φίλοι της εἶναι διαζευγμένοι:

«'Ισως θά 'θελα νά ἔχω ἔναν κύκλο φίλων που νά μοιράζεται τίς ίδιες ἀξίες μέ ἐμάς, πού θά ζούσε ὅπως ἐμεῖς, πού θά ἥταν, δηλαδή, παντρεμένοι, μέ ἔνα ἡ περισσότερα παιδιά, καθώς πολλοί ἀπ' τούς φίλους μου εἶναι χωρισμένοι, ἐργένηδες... ἡ ἔχουν χωρίσει ἀρχετές φορές... Συχνά, αὐτό που θά 'θελα εἶναι ἔνα ἐντελῶς φυσιογνωμικό παντρεμένο ζευγάρι, ὅπου δέν ὑπάρχει κανένα ἀπολύτως πρόβλημα» (Rosina, 345).

Παρ' ὅλα τά βιώματά της, ή Rosina δέν θεωρεῖ πιθανό τό ἐνδεχόμενο ένός διαζυγίου στήν περίπτωσή της. 'Ως ἔκ τούτου, δέν λαμβάνει προστατευτικά μέτρα. 'Εξαίρεση ἀποτελεῖ ἡ περίπτωση στήν ὅποια λαμβάνονται παραδοσιοποιημένα προστατευτικά μέτρα, σύμφωνα μέ μιά λογική παραδοσιοποίησης: «'Ετσι εἴθισται!». 'Εν τούτοις, ή Rosina ἔχει ἀποδεχθεῖ τήν οἰκονομική ἐξάρτησή της, κατά ἔναν μεγάλο βαθμό, ἀπό τόν σύζυγό της.

Σ: «'Έχεις μεγάλη οἰκονομική ὑποστήριξη ἀπό τόν σύζυγό σου, ἔτσι δέν εἶναι;» -R: «Ναί». -Σ: «'Έχεις σκεφτεῖ ποτέ τί θά συμβεῖ ἂν χωρίσετε;» -R: «Ναί, θά ἀναγκαστῶ νά προσφύγω στήν κοινωνική πρόνοια». -Σ: «Καί αὐτό δέν σέ προβληματίζει;» -R: «'Οχι». (Rosina, 137). Αὐτό τό «δχι» ἀποδεικνύει τό γεγονός ὅτι, στήν πραγματικότητα, ή Rosina δέν θεωρεῖ ὅτι θά ἀναγκαστεῖ νά «προσφύγει στήν κοινωνική πρόνοια». 'Επομένως, δέν χρειάζεται νά λάβει κανένα ἀπολύτως μέτρο.

Στόν τρόπο τής προσέγγισης, ή σύνδεση μέ τούς κανόνες δέν εἶναι τόσο προφανής καί τροποποιεῖται ἀπό τήν πρακτική ἐμπειρία. 'Αντί γιά μιά ισχύουσα παράδοση, ἐπικρατεῖ μιά γενική ἡθική πού διέζει τό σωστό καί τό λάθος. 'Ωστόσο, ή ἐν λόγω ἡθική πρέπει νά ἐφαρμόζεται μεμονωμένα σέ μιά πολύπλοκη πραγματικότητα. Μιά

τέτοια λογική ἐκφράζεται, γιά παράδειγμα, στήν παρακάτω δήλωση: «Αὐτό ὑπαγορεύει ἡ Βίβλος, ἀρα αὐτός εἶναι ὁ τρόπος πού πρέπει νά γίνονται τά πράγματα, χωρίς νά τό πολυσυζητᾶμε» (Anton, 1022 κ. ἔ.).

Η τροποποίηση τῆς ἡθικῆς στήν πρακτική ζωή εἶναι προφανής σέ μιά ἄλλη δήλωση τοῦ Anton (1090): «Πρός τό παρόν, ή πορεία τῆς ζωῆς μου δέν εἶναι μία εὐθεῖα, καί ὁ στόχος μου δέν βρίσκεται ἀκριβῶς μπροστά μου, ὥστε τό μόνο πού ἔχω νά κάνω εἶναι νά προσπαθήσω νά τόν πετύχω. Εἶναι πιθανό νά χρειαστοῦν διρισμένες παρακάμφεις, τίς ὁποῖες αὐτήν τήν στιγμή δέν γνωρίζω, οὔτε μπορῶ νά ἀξιολογήσω.»

Στόν τρόπο τῆς προσέγγισης, ὅπως καί στόν τρόπο τῆς παραδοσιοποίησης, ή ίσχυς τῶν κανονιστικῶν ἐννοιῶν θεωρεῖται ἀδιαφιλονίκητη. 'Ωστόσο, ὑπεισέρχεται ὁ παράγων τοῦ κοινοῦ νοῦ, πού δρᾶ ώς διαμεσολαβητική δύναμη, ἀντιμετωπίζοντας τά ἀναπάντεχα προβλήματα. Αὐτή ή διαμεσολαβητική δύναμη ἐμπεριέχεται στήν βεβαιότητα τῶν μειωμένων προσδοκιῶν πού παρέχουν οἱ δεδομένοι κανόνες καί χρησιμοποιεῖται γιά νά ὑλοποιηθοῦν πρακτικές λύσεις δράσης, πού θά μποροῦσαν διρισμένες φορές ἀκόμη καί νά παραβιάζουν τά ἡθικά πρότυπα. «'Ετσι, ὁ Anton δικαιολογεῖ τό ὅτι διέπραξε μοιχεία, ίσχυριζόμενος ὅτι ηθελε νά ἀποφύγει τό διαζύγιο (528 κ. ε.): «'Ας ποῦμε ὅτι ὁ γάμος εἶναι, κανονικά, μιά μαχροχρόνια σχέση, πού δημιουργησε ὁ Θεός. "Αν ἀπιστήσω, τότε αὐτό σημαίνει ὅτι παραβιάζω τίς Δέκα Ἐντολές; Σέ καμμία περίπτωση! "Η λογική μοῦ λέει ὅτι τό "οὐ μοιχεύσεις" τῆς Βίβλου δέν συνεπάγεται ὅτι τό νά είσαι ἀπιστος εἶναι ἐντελῶς λάθος. Θεωρῶ ὅτι τό νά ἀπιστήσεις μπορεῖ νά ἀποτελεῖ καλύτερη λύση ἀπό τό νά προχωρήσεις κατ' εὐθεῖαν σέ διαζύγιο. Τό διαζύγιο θά διευθετοῦσε διριστικά τά πράγματα, καί τό παιδί μας θά μεγάλωνε χωρίς πατέρα...».

Σέ ἀντίθεση μέ τόν τρόπο τῆς παραδοσιοποίησης, ὁ τρόπος τῆς προσέγγισης θεωρεῖ βέβαιο ὅτι θά συμβοῦν ἀναπάντεχα γεγονότα - ἀκόμη καί στήν ζωή τοῦ ἰδίου τοῦ ἀτόμου, ἀλλά μέ ἔναν ἐντελῶς ἀπροσδιόριστο τρόπο, πού δέν ἐπιτρέπει

τήν λήψη προφυλάξεων. Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι θά συμβεῖ κάτι πού ὑπονομεύει τήν ὑλοποίηση τοῦ ἰδανικοῦ, καθιστώντας ἐπιταχτική τήν ὀνάγκην ἀναζήτησης μεμονωμένων λύσεων. Τό ποιές μπορεῖ νά εἶναι αὐτές παραμένει ἔνα ἀναπάντητο ἐρώτημα. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ πρόληψη καὶ τά ἀντίμετρα εἶναι ἀδύνατα.

Σύμφωνα μέ τούς τρόπους τῆς παραδοσιοποίησης καὶ τῆς προσέγγισης, τό μέλλον εἶναι βέβαιο, εἴτε ἐκλαμβάνεται ώς ἀναπαραγωγή τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ παρόντος (παραδοσιοποίηση), εἴτε καθορίζεται ἔτσι ὥστε μόνον οἱ παρακάμφεις πού πρέπει νά ἀντιμετωπίζονται κατά τήν προσπάθεια ὑλοποίησης ἐνός ἰδανικοῦ νά ἐμφανίζονται ώς ἀβέβαιες (προσέγγιση).

Τά βασικά θεμέλια τῶν δράσεων (βάση τῆς δράσης) συνιστοῦν ἀναφορές στίς ὅποιες ἐδράζονται οἱ βιογραφικές ἀποφάσεις, «ἀκόμη καὶ ὃν ὅλα πᾶνε στραβά». Η βασική βεβαιότητα προστατεύει τίς τρέχουσες καταστάσεις βιογραφικῆς δράσης ἀπό τά ἀπροσδόκητα βιογραφικά γεγονότα. Μπορεῖ νά ἀποτελεῖ γνωσιακή κατασκευή, ἀλλά καὶ αἰσθημα, πού ἐκφράζεται ώς πίστη στήν θεϊκή δύναμη καὶ ώς ἐμπιστοσύνη στήν ίκανότητα γιά δράση τοῦ ἴδιου τοῦ ἀτόμου.

Στόν τρόπο τῆς παραδοσιοποίησης, ἡ δράση θεμελιώνεται στήν παραδοχή ὅτι δεδομένες παραδοσιοποιημένες ἀναφορές εἶναι σωστές, ἐνῷ, στόν τρόπο τῆς προσέγγισης, στήν ἀδιαμφισβήτητη ἰσχύ ἐνός συστήματος ἀξιῶν (πού μπορεῖ νά εἶναι ἰδεολογικό ἢ θρησκευτικό).

Ο τρόπος τῆς βελτιστοποίησης καὶ ὁ τρόπος τῆς αὐτονόμησης

Σέ ὀντίθεση μέ τούς τρόπους τῆς παραδοσιοποίησης καὶ τῆς προσέγγισης, οἱ τρόποι τῆς βελτιστοποίησης καὶ τῆς αὐτονόμησης ἀκολουθοῦν μιά ταχτική διακινδύνευσης. Στό μοντέλο ὀνταγωνισμοῦ τῆς ἀγορᾶς πού βασίζεται στόν τρόπο τῆς βελτιστοποίησης, τά γεγονότα πού θεωροῦνται ἀρνητικά ἀποτελοῦν συνέπεια πρόχειρων ἢ ἀνεπαρκῶν ὑπολογισμῶν. Στό μοντέλο χειραφέτησης, τό δοποῖο βασίζεται στήν αὐτονόμηση, τά ἀρνητικά γεγονότα παρεμποδίζουν τήν ἐξέλιξη τοῦ ἀτόμου ἢ τίς στρατηγικές εὔελιξίας.

‘Ο τρόπος τῆς βελτιστοποίησης δέν παραπέμπει τόσο σέ ἔναν αὐτηρό καθορισμένο κανόνα (ὅπως συμβαίνει στούς τρόπους τῆς παραδοσιοποίησης καὶ τῆς προσέγγισης), ὅσο σέ ἔναν μηχανισμό. Στό μοντέλο τῆς ἀγορᾶς ἐργασίας, ἡ βιογραφία ἐνός ἀτόμου εἶναι ἡ ἀνταγωνιστική μάχη γιά τήν ἐπιτυχία ἢ τήν ἀποτυχία. Αὐτή ἡ ἰδέα ἐκφράζεται, γιά παράδειγμα, στήν ἐπιθυμία κάποιου «νά βρίσκεται πάντα ὀνάμεσα στό 10 %» τῶν κορυφαίων συναδέλφων του (Finn, 460 κ. ἐ.) ἢ, ἀκόμη πιό ἔκεκάθαρα, στήν ἀλληγορία τοῦ κυνηγιοῦ τοῦ μαμμούθ: «‘Ο κίνδυνος ἐνός ἀτυχήματος πρέπει νά ὑπάρχει. Νομίζω ὅτι τά πράγματα πρέπει νά εἶναι ἐνίστε ἐπικίνδυνα, γιατί ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι εἴμαστε “γεννημένοι δολοφόνοι” - πρέπει ἀπλῶς νά κυνηγάμε, κι ὁ δυνατότερος θά χτυπήσει τό μαμμούθ, κάτι πού μπορεῖ νά ἀποτελέσει πραγματική νίκη μόνο ἢν τραυματιστοῦν ὁρισμένοι ἄνθρωποι τῆς σειρᾶς σου» (Sven, 219 κ. ἐ.).

‘Ωστόσο, τό μοντέλο τῆς ἀγορᾶς ἐργασίας ἡ μοντέλο ὀνταγωνισμοῦ δέν περιορίζεται στό σύστημα τῆς ἀπασχόλησης. Ἐφαρμόζεται καὶ στό πεδίο τῆς ἐπιλογῆς τῶν συντρόφων, ὅπως καταδεικνύει τό παρακάτω παράδειγμα:

Σ: «Καί τί σημαίνει γιά ἐσένα νά εἶσαι ἐργένης;» - Sven: «Εἶναι ὅ, τι χειρότερο. Σημαίνει ὅτι εἶσαι ἔνας χαμένος... ὅτι βγαίνεις τελευταῖς στόν ἀγῶνα γιά τήν κατάκτηση τῶν γυναικῶν· κάτι τέτοιο τέλος πάντων. ‘Αν προσέξεις καλά αὐτόν τόν ὀνταγωνιστικό τρόπο σκέψης τῶν ἀνδρῶν... ‘Ωστόσο κι ἐγώ ἔπεσα στήν παγίδα, γιατί σκέψηκα ὅτι εἶμαι ὀρκετά ἐπικοινωνιακός τύπος, δέν εἶμαι παχύσαρκος ἢ κάτι τέτοιο, βγαίνω πολύ καὶ γνωρίζω πολλούς ἀνθρώπους.’ Ετσι, πίστεψα ὅτι, στήν πραγματικότητα, θά μποροῦσε νά συμβεῖ μέ τόν ἔναν ἢ μέ τόν ἄλλο τρόπο...» (Sven, 169 κ. ἐ.).

‘Η ἀβεβαιότητα, ὑπό αὐτήν τήν ἔννοια, ἐκλαμβάνεται ώς ἀτύχημα. Σέ ἔναν ὀνταγωνιστικό κόσμο, ἡ ἀποτυχία, ἡ ἀπώλεια καὶ ἡ ἡττα εἶναι πάντα πιθανά ἐνδεχόμενα. Ὡς ἐκ τούτου, ἀκόμη κι ὃν ἔχει κάποιος τά πάντα σωστά, μπορεῖ νά ἔχει φανεῖ ἀπρόσεκτος, μέ ἀποτέλεσμα νά βγαίνει τελικά χαμένος. Ο τρόπος τῆς βελτιστοποίησης θεωρεῖ τίς ὀνασφάλειες ώς διακινδυ-

νεύσεις, πού στό σύνολό τους δέν είναι ύπολογίσιμες ή διαχειρίσιμες, έξ αιτίας τῶν ἀτυχημάτων. Τελικά, ή βεβαιότητα παραμένει ἀνέφικτη, δσο ή ἀποτυχία ἐνυπάρχει στήν ἀνταγωνιστική μάχη, στό πλαίσιο πάντα τοῦ μοντέλου τῆς ἀγορᾶς.

Τό μοντέλο τῆς ἀγορᾶς περιλαμβάνει ἔναν ὄρθιολογικό ύπολογισμό ὅλων τῶν ἀντιληπτῶν πλεονεκτημάτων καὶ μειονεκτημάτων μιᾶς κατάστασης, προκειμένου νά ἐλαχιστοποιοῦνται οἱ κίνδυνοι καὶ νά βρίσκεται ή βέλτιστη δυνατή λύση ἀνά πᾶσα στιγμή. Οἱ δράσεις χαρακτηρίζονται ἀπό συστηματικά σχεδιασμένες διαδικασίες. Αὐτό μπορεῖ νά γίνει κατανοητό μέσα ἀπό τὸ παράδειγμα τοῦ Finn. Προκειμένου νά διασφαλίσει τήν σχέση του, ὁ Finn ἐμποδίζει σκόπιμα τήν κοπέλα του νά ἔρθει σέ ἐπαφή μέ «ἀνταγωνιστές φίλους», ἐφ' ὅσον «στόν φιλικό κύκλο μου... ὑπάρχουν πολλοί ἐργένηδες, γύρω στήν ἡλικία τῶν 30, καὶ ὑπάρχουν πάντα ὄρισμένοι ἄνδρες στήν παρέα πού μπορεῖ νά προσπαθήσουν νά μποῦν ἀνάμεσά μας» (Finn, 1080). Ή στρατηγική του συνίσταται στό «νά κρατηθεῖ μία ἀπόσταση ἀπό τούς ἄλλους (Finn, 1090) ή νά καλλιεργηθοῦν πιό στενές σχέσεις μέ ἀνθρώπους πού διατηροῦν ἥδη δεσμό» (Finn, 1093).

Ο τρόπος τῆς βελτιστοποίησης χαρακτηρίζεται ἀπό τόν ἀνταγωνισμό μεταξύ τῶν ἀτόμων στό πλαίσιο τοῦ μοντέλου τῆς ἀγορᾶς, ἐνῶ ὁ τρόπος τῆς αὐτονόμησης συγχρούεται καὶ ἔρχεται σέ ἀντιπαράθεση μέ τίς ὑπάρχουσες δομές. Χαρακτηριστικό τοῦ τρόπου τῆς αὐτονόμησης είναι ὁ διαχωρισμός τῆς θέσης τοῦ ἀτόμου καὶ ή ἀποδέσμευσή του ἀπό δεδομένους κανόνες, στάση πού χρονολογεῖται ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Διαφωτισμοῦ. Ή ίκανότητα νά διαχωρίζει κανείς τήν θέση του ἀποκτᾶται μέσω τῆς ἀνάπτυξης τῆς ἀτομικῆς προσωπικότητας καὶ τῆς ίκανότητάς του γιά δράση. Ο στόχος είναι νά δημιουργηθοῦν δυνατότητες καὶ χῶροι ἀτομικῆς δράσης.

Μποροῦμε νά ἔχηγγήσουμε τό πῶς σχετίζεται αὐτός ὁ τρόπος μέ τούς κανόνες, χρησιμοποιώντας τό παράδειγμα τοῦ ρόλου τῶν φύλων στήσ συντροφικές σχέσεις: «Γιά ἐμένα, είναι ἀπολύτως φυσιολογικό νά ὀργανώνω τήν ζωή μου (ἀνεξάρτητα). Ασφαλῶς, είναι ἀπαραίτητο νά ύπολογί-

ζεις τόν ἄλλον, ἀλλά εἶμαι γυναίκα, κι αὐτό σημαίνει ὅτι πρέπει νά λαμβάνω ὑπ' ὅψιν χίλια πράγματα, μέ ἀποτέλεσμα νά ἀναστατώνεται ή ζωή μου συνεχῶς... αὐτός είναι ὁ λόγος γιά τόν ὅποιο ἀπέτυχε, τελικά, ή σχέση μου. [...] Έργάζομαι, στηρίζω οἰκονομικά τόν ἔαυτό μου, τά βγάζω πέρα, ἔχω ή ἴδια τόν ἔλεγχο τῆς ζωῆς μου, κι ὅταν προχωρῶ σέ μία σχέση, τό κάνω σέ μιά βάση ἵσων δικαιωμάτων... ὅπου οἱ δουλειές στό σπίτι είναι μοιρασμένες, δ ἔνας βοηθάει τόν ἄλλον, δηλαδή ὅλα ὅσα είναι αὐτονόητα γιά ἐμένα... Δέν εἶμαι διατεθειμένη νά κάνω μεγάλους συμβιβασμούς η νά παριστάνω τήν ὑπάκουη νοικοκυρούλα» (Maria, 700 κ. ἐ.). Ή Maria διαχώρισε τήν θέση τῆς ἀπό τίς ἀπαιτήσεις τοῦ ρόλου τοῦ φύλου της, ὅπως ἔχεινη τίς ἀντιλαμβάνεται, καὶ προτίθεται νά προχωρήσει σέ μιά σχέση ὅπου η ἴδια θά βάζει τούς ὅρους καὶ ή ὅποια θά βασίζεται στά ἵσα δικαιώματα.

Η βιογραφική διεβαίριτητα είναι ἀτομική ὑπόθεση η, στήν περίπτωση μιᾶς συντροφικῆς σχέσης, γίνεται ἀντιληπτή ώς διακινδύνευση, πού ἀπορρέει ἀπό τίς προσπάθειες τοῦ ἀτόμου νά ἐπιβληθεῖ καὶ νά ἔχειλιχθεῖ, ἐρχόμενο σέ ἀντιπαράθεση μέ δεδομένους κανόνες. Η δυνητική διάβίου ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητας ἐνός ἀτόμου καὶ τῶν ίκανοτήτων του είναι διακινδυνευμένη, ἀλλά, ἀκόμη καὶ στήν περίπτωση τῶν ὀρνητικῶν ἐμπειριῶν, δηλαδή στήν αὔξηση τῆς ίκανότητας ἀντιμετώπισης τῆς ζωῆς:

«Ἡταν μιά ἐποικοδομητική διαδικασία καὶ νομίζω ὅτι, μεγαλώνοντας, ξεπερνᾶς κατά κάποιον τρόπο ἀυτά τά πρῶτα ἐμπόδια καὶ συνεχίζεις. Δέν θά λεγα ὅτι εἶμαι ὀλοκληρωμένος ἀνθρώπος, κάθε ἄλλο, ὡστόσο ἐπιτρέφει μου νά τό θέσω ώς ἔχης: ὅσον ὀφορᾶ ὄρισμένα ζητήματα, μπορεῖ κανείς νά δικιολογεῖ τόν ἔαυτό του καὶ νά ἀποφασίζει τί κρατάει καὶ τί ἀφήνει, κι αὐτό είναι κάτι πού μαθαίνεται στήν πορεία. Γι' αὐτό ίσχυρίζομαι ὅτι δέν ὑπῆρξα ποτέ πιό εύτυχισμένη. Στήν πραγματικότητα, ή ζωή ξεκινᾶ γύρω στά 25 ή 26 χρόνια, ἀκόμη κι ἀν ὅλα μποροῦν νά πάνε στραβά -ώστόσο, δ, τι συνέβη στό παρελθόν ηταν γιά κάποιον λόγο ἀπαραίτητο-, παρ' ὅτι θά προτιμοῦσα νά μήν μοῦ τύχει κάποια ἀναποδιά-

τώρα, δύος ἔνα παιδί ἢ κάτι ἄλλο, ἀλλά ἀκόμη καὶ σέ αὐτήν τήν περίπτωση, τά πράγματα δέν θά ἡταν τόσο τραγικά, δέν θά ἡταν κάτι πού θά μπορούσε νά φέρει τά πάνω κάτω» (Maria, 69).

Στούς τρόπους τῆς βελτιστοποίησης καὶ τῆς αὐτονόμησης, τό μέλλον εἶναι ἀνοιχτό σέ νέα γεγονότα, συγκριτικά μέ τίς χρονικές κατασκευές κλειστοῦ τύπου τῶν τρόπων τῆς παραδοσιοποίησης καὶ τῆς προσέγγισης. 'Ωστόσο, μεμονωμένα γεγονότα ἐμφανίζονται σέ μιά γραμμή ἐξέλιξης, πού ἀκολουθεῖ μιά λογική, ἀπορρέουσα ἀπό τήν ἴδια τήν πορεία τῆς ζωῆς. Στόν τρόπο τῆς βελτιστοποίησης, αὐτή ἡ λογική εἶναι μιά προσθετική γραμμική συσσώρευση τῶν πόρων πού βελτιστοποιοῦν τήν ἐπιτυχία στήν ἀγορά, μέ δρισμένες στιγμές ἀποτυχίας, πού πιθανῶς ἀναστέλλουν τήν διαδικασία. Στόν τρόπο τῆς αὐτονόμησης, οἱ βιογραφικές ἐμπειρίες διαδέχονται ἡ μία τήν ἄλλη, σέ μιά διαδικασία διά βίου μάθησης καὶ ἀνάπτυξης. Μπορεῖ νά ὑπάρξουν ἀσυνέχειες, ἀλλά δέν ἀλλάζουν τήν χρονική κατασκευή καὶ τήν μελλοντική προοπτική.

Σέ ἀντίθεση μέ τούς τρόπους τῆς παραδοσιοποίησης καὶ τῆς προσέγγισης, πού ἀντλοῦν τήν βασική βεβαιότητα ἀπό ἔξωτερικές χυρίως πηγές, οἱ τρόποι τῆς βελτιστοποίησης καὶ τῆς αὐτονόμησης σχετίζονται μέ τίς ίκανότητες καὶ τίς δεξιότητες τοῦ ἀτόμου. Αύτές ἀποτελοῦν τήν σταθερή βάση πού, ἀκόμη καὶ στήν κρίσιμη κατάσταση μιᾶς ἀποτυχίας, διατηρεῖ τήν ίκανότητα τοῦ ἀτόμου γιά δράση. Στήν περίπτωση τῆς βελτιστοποίησης, αὐτό πού ἔχει τήν μεγαλύτερη σημασία εἶναι οἱ ἀποκτημένες ίκανότητες. 'Από τήν ἄλλη, σύμφωνα μέ τήν λογική τῆς αὐτονόμησης, ἡ βεβαιότητα τοῦ ἀτόμου ὅτι ἔχει τόν ἔλεγχο τῆς ζωῆς του πηγάζει ἀπό τήν προσωπικότητά του καὶ ἀπό τήν ίκανότητα του νά τήν διαχειρίζεται.

Ο τρόπος τῆς πλαισιοποίησης

Στόν τρόπο τῆς πλαισιοποίησης, οἱ τύποι κινδύνου καὶ διακινδύνευσης συγχέονται. 'Από τήν μία πλευρά, τό βιογραφικό μέλλον μοιάζει διαχειρίσιμο καὶ προβλέψιμο. 'Από τήν ἄλλη, δέν ἐφαρμόζεται οὔτε μιά καθαρή λογική κινδύνου, οὔτε μιά καθαρή λογική διακινδύνευσης.

'Αντιθέτως, τό ἀπρόβλεπτο (ἢ ἡ ἀβεβαιότητα) δέν ἀποτιμᾶται πλέον μέ δρυνητικό τρόπο, ἀλλά ἐκλαμβάνεται ὡς εὐχαιρία γιά νέα γεγονότα καὶ ἐμπειρίες. 'Η βεβαιότητα θεωρεῖται πλασματική, λαμβάνεται ὑπ' ὅφιν ἡ περιορισμένη ἰσχύς της καὶ συμπληρώνεται ἀπό κριτήρια λήψης ἀποφάσεων πού βασίζονται στό συναίσθημα.

Προεξέχον χαρακτηριστικό τοῦ τρόπου πλαισιοποίησης εἶναι μιά ἀνοιχτή στάση ἀπέναντι στούς κανόνες. "Ετοι τηροῦνται ἡ ἀπορρίπτονται δρισμένοι κανόνες, ἀνάλογα μέ τό πλαίσιο. Καὶ οἱ δύο στάσεις εἶναι πιθανές, χωρίς νά ὑπάρχει μακροπρόθεσμη δέσμευση ἀπό ἔνα συγκεκριμένο βιογραφικό μοντέλο πού προκύπτει ἀπό τήν μία ἡ τήν ἄλλη στάση. 'Αντιθέτως, ἀμφότερες οἱ καταστάσεις μιᾶς κανονικῆς οἰκογένειας καὶ μιᾶς κανονικῆς ἀπασχόλησης νοοῦνται ὡς προσωρινά πρότυπα βιογραφικοῦ προσανατολισμοῦ. 'Η ἀναφορά σέ κάποιο μοντέλο παραμένει ριζωμένη σέ ἔνα πλαίσιο λήψης ἀποφάσεων, ἀνάλογα μέ τήν κατάσταση: «Μπορῶ νά σκεφτῶ: πῶς μπορῶ νά ὠφεληθῶ ἀπό τό τάδε ἢ τό δεῖνα γιά τό μέλλον μου, ἡ μπορῶ νά ἀναλογιστῶ: πῶς νιώθω σχετικά μέ αὐτό, καὶ αὐτός ὁ τρόπος ἔχει συνήθως ἀποτέλεσμα στήν δική μου περίπτωση» (Ludwig, 241 κ. ἐ.).

Στόν τρόπο τῆς πλαισιοποίησης, ἡ βιογραφική ἀβεβαιότητα εἶναι μιά εὐχαιρία, ἡ ὅποια ὡστόσο ἐγκυμονεῖ κινδύνους. "Οσο ἀκριβής κι ἀν εἶναι ὁ ὑπολογισμός τῶν διακινδύνευσεων στόν τρόπο τῆς πλαισιοποίησης, ἐξακολουθεῖ νά ὑπάρχει ἡ ἐπίγνωση ὅτι τά πράγματα μποροῦν πάντα νά πάρουν ἄλλη τροπή: «... Παίρνω τό ρίσκο μου καὶ πορεύομαι μέ αὐτό, εἶναι σάν βουτιά σέ παγωμένο νερό: παίρνεις φόρα καὶ βουτᾶς! Νομίζω ὅτι αὐτός εἶναι ὁ μόνος τρόπος νά ζεις. 'Ασφαλῶς, ὅταν ρισκάρεις, δέν σημαίνει ὅτι δέν ἔχεις τό νου σου, ἀλλά, τελικά, εἶναι πάντα σάν βουτιά σέ παγωμένο νερό. Δέν μπορεῖς νά προκαθορίζεις τά πάντα. "Αν εἶσαι προστατευτικός ἀπέναντι σέ ὅλα, τότε, εἴτε δέν συμβαίνει τίποτα, εἴτε κάτι ἔχεις παραβλέψιμο. 'Αυτό θά ἡταν ἐπίσης ἔνα καλό ρίσκο» (Ludwig, 1479 κ. ἐ.).

Στόν τρόπο τῆς πλαισιοποίησης, ὑπάρχει ἐπίγνωση τῶν δρίών τοῦ δρθολογικοῦ ὑπολογι-

σμοῦ τῆς διακινδύνευσης, ὅπου ἐφαρμόζεται ἡ λογική τοῦ κινδύνου δεύτερης τάξης (Bonß, 1995:80). Ὡστόσο, ἡ ἐπίγνωση ὅτι τά πράγματα μποροῦν πάντα νά ἔξελιχθοῦν διαφορετικά δέν διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο (βλέπε, παραδείγματος χάριν, τὸν τρόπο τῆς προσέγγισης). Αὐτό πού ἔχει σημασία εἶναι ὅτι, αὐτή ἡ ἐπίγνωση ὀδηγεῖ σέ μιά συγκεκριμένη ἐπανερμηνεία τῆς ἔκαστοτε κατάστασης. Ἡ περιορισμένη ὀρθολογικότητα δέν ἀντιμετωπίζεται πάντα ἀρνητικά ὡς ἔλλειψη ἐλέγχου, ὅπως στήν περίπτωση τῆς βελτιστοποίησης. Τούναντίον, οἱ ἀπρόβλεπτες συνέπειες ἀξιολογοῦνται θετικά. Καθιστοῦν ἐφικτή τήν βίωση νέων καί ἀπροσδόχητων ἐμπειριῶν. Αὐτή ἡ θεώρηση τῆς ἀβεβαιότητας ἐπηρεάζει καί τήν κατασκευή τοῦ βιογραφικοῦ χρόνου.

Στόν τρόπο τῆς πλαισιοποίησης, ἡ βιογραφική βεβαιότητα καί ἡ βιογραφική ἀβεβαιότητα ἀλληλοσυνδέονται. Ἡ βεβαιότητα τῶν προσδοκιῶν ἰσχύει γιά τήν βιογραφική συνέχεια. Ὡς ἐκ τούτου, οἱ προφυλάξεις καί τά μέτρα προστασίας στοχεύουν μόνον σέ κάθε βιογραφικό σχέδιο ἐν

ἔξελίξει. Τό μέλλον παραμένει ἀβέβαιο. Ὡστόσο, ἡ ἀδυναμία διαχείρισής του ἀποτελεῖ εὔκαιρια γιά βίωση ἐντελῶς νέων ἐμπειριῶν, πού δέν περιορίζονται ἀπό τίς τρέχουσες συμβάσεις.

Στόν τρόπο τῆς πλαισιοποίησης, ὅπως καί στούς τρόπους τῆς βελτιστοποίησης καί τῆς αὐτονόμησης, ἡ ἀναφορά στήν προσωπικότητα τοῦ ἰδίου τοῦ ἀτόμου ἀποτελεῖ τήν βάση τῆς δράσης. Ἐν τούτοις, στόν τρόπο τῆς πλαισιοποίησης, δέν δίδεται ἔμφαση οὕτε στίς ἵκανότητες ἐνός ἀτόμου, ἀλλά οὕτε καί στήν δυνατότητά του νά ἔξελισσεται. Ἀντιθέτως, σημεῖο ἀναφορᾶς εἶναι ἡ αὐτοπεποίθηση τοῦ ἀτόμου, πού ἴσοδυναμεῖ μέ τήν ἵκανότητά του νά σταθμίζει σωστά ὀρθολογικούς ὑπολογισμούς καί συναισθήματα. Στήν προχειμένη περίπτωση, βασική παραδοχή εἶναι ὅτι ὑπάρχει πάντα ἡ πιθανότητα νά προκύψει μιά κατάσταση χρίσης, περιορίζοντας (προσωρινά) τήν ἵκανότητα δράσης τοῦ ἀτόμου.

Στόν ἀκόλουθο πίνακα, παρουσιάζονται συνοπτικά οἱ διάφοροι τύποι κατασκευῆς τῆς βιογραφικῆς βεβαιότητας:

Πίνακας: Τύποι κατασκευῆς τῆς βιογραφικῆς βεβαιότητας

Τύποι βιογραφικῆς βεβαιότητας	ΠΛΑΙΣΙΟΠΟΙΗΣΗ	ΑΥΤΟΝΟΜΗΣΗ	ΒΕΛΤΙΣΤΟΠΟΙΗΣΗ	ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	ΠΑΡΑΔΟΣΙΟΠΟΙΗΣΗ	ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ
Κατάσταση Καταστασιακή Αναφορά, Πλαισιοποίηση	Κατάσταση Καταστασιακή Αναφορά, Πλαισιοποίηση	Χειραρχέτηση Ανάπτυξη, Εύελιξία	Χειραρχέτηση Ανάπτυξη, Εύελιξία	«Ἡθικές ἀρχές» 'Αναπροσαρμογή, Αύτοσχεδιασμός	Παράδοση 'Αναπαραγωγή	ΣΤΑΣΗ ΑΙΓΕΑΝΤΙ ΣΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ
Κίνδυνοι τάξης Εύκαιριες σέ ἐπικίν- δυνες καταστάσεις	Κίνδυνοι τάξης Εύκαιριες σέ ἐπικίν- δυνες καταστάσεις	Διακινδύνευση τῆς ἀνάπτυξης 'Ασυνέχεια	Διακινδύνευση τῆς ἀνάπτυξης 'Ασυνέχεια	Κίνδυνος ἀγορᾶς 'Απροσεξία	Κίνδυνος 'Απέλεια	ΑΝΤΙΑΝΨΗ ΓΙΑΤΗΝ ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ
'Ανοιχτό μέλλον, 'Ανάπτυξη καί διά χρόνος σχεδίου 'Επεισόδια καί διά βίου μάθηση	'Ανοιχτό μέλλον Προσθετικό- ἰδανικοῦ, πού εἶναι, τούλαχιστον κατ' ἀρχήν, ἐφικτό	'Ανοιχτό μέλλον Προσθετικό- ἰδανικοῦ, πού εἶναι, τούλαχιστον κατ' ἀρχήν, ἐφικτό	Κλειστό μέλλον Προσέγγιση ἐνός ἰδανικοῦ, πού εἶναι, τούλαχιστον κατ' ἀρχήν, ἐφικτό	Κλειστός χρονικός ὁρίζοντας	Δεδομένες παρα- δόσεις	ΣΥΛΛΗΨΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ
Αύτοπεποίθηση, συναισθητική όρθιμαση	Προσδίες ἵκανό- τητες καί δεξιότη- τες	Προσωπικότητα καί ἀναπτυξιακές ἵκανότητες	Προσωπικότητα καί ἀναπτυξιακές ἵκανότητες	Σύστημα ἄξιῶν	Προσδίες 'Αναπαραγωγή	ΒΑΣΙΚΑ ΘΕΜΕΛΙΑ ΔΡΑΣΗΣ

Συμπέρασμα: ή βιογραφική βεβαιότητα στήν άνακλαστική (ή δεύτερη) νεωτερικότητα

“Ομως, πώς θά έπρεπε νά δξιολογηθοῦν τά έμπειρικά δποτελέσματα σχετικά μέ τήν θέση μιᾶς θεμελιώδους ἀλλαγῆς στό πλαίσιο τῆς νεωτερικότητας (Beck, Bonß, Lau, 2003); Σύμφωνα μέ μιά λογική κοινωνικής εύταξίας καί ταυτότητας, φαίνεται εύλογο νά ἀντιστοιχίσουμε τίς διάφορες κατασκευές τῆς βιογραφικῆς βεβαιότητας μέ συγκεκριμένες ιστορικές ἐποχές, καί κατόπιν νά δξιολογηθοῦν εἴτε θετικά εἴτε ἀρνητικά σέ σχέση μέ τίς κοινωνικές διαδικασίες ἀλλαγῆς.

Σέ αὐτήν τήν περίπτωση, οἱ τρόποι τῆς παραδοσιοποίησης καί τῆς προσέγγισης θά δποτελοῦσαν προ-νεωτερικούς τρόπους, ἀνίκανους νά ἀνταπεξέλθουν στίς ἀπαιτήσεις μιᾶς κοινωνίας πού μετασχηματίζεται σχετικά γρήγορα. Θά ἡταν ἀνεπαρκεῖς καί δπισθοδρομικοί. Ἀντίστοιχα, οἱ τρόποι τῆς βελτιστοποίησης καί τῆς αὐτονόμησης θά συνιστοῦσαν ἰδεατά μοντέλα γιά ἔναν νεωτερικό κόσμο, ὅπου οἱ εὔκαιριες κάθε διάμου ὑλοποιοῦνται στό πλαίσιο ἐνός ἀνταγωνισμοῦ μέ ἄλλα ἀτομα, ἢ ὅπου ἡ προσωπική ἐξέλιξη τοῦ διάμου πρέπει ἐνίστε νά ἐπιτυγχάνεται μέσω τῆς ἀντιπαράθεσης μέ δεδομένους κανόνες (καινοτομία). Ἡ ὑποτιθέμενη αὐτονομία δράσης, πού παρέχουν οἱ ἐν λόγω τρόποι, θά ἀντιστοιχοῦσε στό μοντέλο τῆς ἀπλῆς (ή πρώτης) νεωτερικότητας.

Στόν τρόπο τῆς πλαισιοποίησης, οἱ τύποι δράσης θά ἡταν καί πάλι ἀνεπαρκεῖς, ἀν διριστικός βιογραφικός σχεδιασμός ἐθεωρεῖτο προϋπόθεση γιά τήν ἐπιτυχημένη δργάνωση τῆς ζωῆς ἐνός διάμου (π. χ. Geissler, Oechsle, 1996· Baethge et al. 1988). Μιά τέτοια προοπτική θά ἐντασσόταν στό πλαίσιο μιᾶς νεωτερικότητας πού, ἀκολουθώντας τήν παράδοση τῆς θεωρίας τῆς εύταξίας (Bonß, 1995:13 κ. ἐ.), θρηνεῖ τά ἴδαινιά τῆς μονοσημαντότητας, τῆς συνεκτικότητας καί τῆς βεβαιότητας. Ἀπό τήν ἄλλη, δι τρόπος τῆς πλαισιοποίησης θά χαιρετίζοταν ὡς ἀνακλαστικός, νεωτερικός τρόπος, πού θά ἀνταποκρινόταν καλύτερα στίς διαφοροποιημένες κοινωνικές συνθήκες. Συγχριτικά, οἱ τρόποι τῆς βελτιστοποίησης καί τῆς αὐτονόμησης θά ἡταν πλασματικοί σέ μιά ἐποχή ὅπου οἱ «παραδοσιακοί δεσμοί καί τά κοινωνικά μορφώματα (κοινωνική τάξη, πυρηνική οίκογένεια) ἔχουν ἀντικαταστα-

θεῖ ἀπό δευτερογενεῖς φορεῖς καί θεσμούς, πού σφραγίζουν τήν βιογραφία τοῦ ὑποκειμένου, καθιστώντας το ἔξαρτώμενο ἀπό μόδες, κοινωνικές πολιτικές, οίκονομικούς κύκλους καί ἀγορές, ἀντίθετα μέ τήν εἰκόνα τοῦ ἀτομικοῦ ἐλέγχου πού θεμελιώνεται στήν συνειδητότητα» (Beck, 1992: 131).

Αὐτό πού φαίνεται καταλληλότερο εἶναι μιά προοπτική πού ἀναγνωρίζει ὅτι ὅλοι οἱ τρόποι θεμελιώνουν ἐπιτυχῶς τήν βιογραφική βεβαιότητα καί ἐνδείκνυνται γιά τήν δργάνωση τῶν ἀτομικῶν βιογραφιῶν. Ὁστόσο, διαφέρουν ὅσον ἀφορᾶ τίς συνέπειές τους στίς ἀτομικές πορείες ζωῆς. Εἶναι προφανές ὅτι τό πλεονέκτημα τῶν τρόπων τῆς παραδοσιοποίησης καί τῆς προσέγγισης ἔγκειται στήν ριζική μείωση τῆς πολυπλοκότητας. Τά προληπτικά μέτρα δέν εύδοκιμοῦν στό παρόν. Τό μόνο πού χρήζει ἀντιμετώπισης εἶναι οἱ καταστροφές καί οἱ κίνδυνοι πού πραγματικά συμβαίνουν. Σέ αὐτόν τόν βαθμό, τέτοιες στρατηγικές βεβαιότητας μποροῦν νά εἶναι ίδιαίτερα ἀποτελεσματικές στήν παροχή προσανατολισμοῦ, ἀκόμη καί στήν περίπτωση στήν δύοια μία αὔξηση τῶν καταστροφικῶν ἐμπειριῶν μπορεῖ νά καλλιεργήσει τήν ἀντίληψη ἐνός κόσμου πού δδεύει ἀπ’ τό κακό στό χειρότερο. “Οταν ἡ κοινωνία στό σύνολό της ἀδυνατεῖ νά παράσχει σαφῆ ἐρμηνευτικά μοντέλα (ή μεγάλες ἀφηγήσεις), τό πλαίσιο τῶν ἀναφορῶν μπορεῖ νά ἀλλάξει. Γιά παράδειγμα, οἱ ἄνθρωποι μπορεῖ νά ἀναζητήσουν προστασία σέ θρησκευτικές, ἰδεολογικές η τοπικές κοινότητες, ὅπου οἱ δομές τῶν προσδοκιῶν εἶναι μονοσήμαντες.

Οἱ τρόποι τῆς βελτιστοποίησης καί τῆς αὐτονόμησης ἐπιτρέπουν σέ κάθε ἀτομο νά δημιουργήσει τήν βιογραφία του λιγάτερο η περισσότερο ἐπιτυχημένα. Αὐτό φαίνεται νά εύθυγραμμίζεται μέ τήν θέση τοῦ Beck ὅτι ὅλα τά ἀτομα πρέπει νά θεωροῦν τούς ἑαυτούς τους φορεῖς σχεδιασμοῦ τῆς βιογραφίας τους, ἀν δέν θέλουν νά βρίσκονται μόνιμα σέ μειονεκτική θέση (βλ. Beck, 1992: 135). “Οπου ἡ ἐπιτυχία ὑπερισχύει η ὑπάρχουν ἐπαρκεῖς πόροι γιά νά μετριαστεῖ ὁ ἀντίκτυπος τῶν προσωρινῶν ἀποτυχιῶν, η ἀτομική δργάνωση τῆς ζωῆς ἐνός διάμου μπορεῖ νά ἐπιβληθεῖ ἀπέναντι στόν ἀνταγωνισμό καί στίς καθιερωμένες δομές. Στίς περιπτώσεις πού τά ὑφηλά ποσοστά ἀνεργίας καί διαζυγίων δέν ὑποχωροῦν, τά ἀτομα, ἄνδρες

και γυναῖκες, πού ἐφαρμόζουν αὐτούς τούς τρόπους, ὑφίστανται σημαντικές πιέσεις, εἰδικά ὅταν ἀναγκάζονται νά παραδεχτοῦν τήν δική τους εὐθύνη γιά τήν ἀποτυχία καί νά ἀντιμετωπίσουν αὐτό τό γεγονός.

Στόν τρόπο τῆς πλαισιοποίησης, ή συνολική προοπτική ἔγκαταλείπεται πρός ὄφελος τῶν ἀτομικῶν βιογραφικῶν σχεδίων. Αὐτό ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα μιά μεγαλύτερη εὐελιξία στήν ἀντιμετώπιση τῶν περιπτώσεων ἀπροσδόκητων βιογραφικῶν ἔξειλέων. Όστόσο, στήν προκειμένη περίπτωση, ή δυσκολία ἔγκειται στό ὅτι, σέ πολλές κοινωνικές ὁμάδες, τά πρότυπα πού ἀφοροῦν στήν πορεία τῆς ζωῆς καί τήν ἐπαγγελματική σταδιοδρομία, ἔχακολουθοῦν νά ἰσχύουν καί δέν μποροῦν καταργηθοῦν κατά τό δοκοῦν. Ός ἐκ τούτου, μόνον ἔκεινοι πού διαθέτουν τά σχετικά προσόντα μποροῦν νά προχωρήσουν σέ ἀκαδημαϊκές σπουδές, ἐνώ μόνον ὅσοι δέν ἔχουν ἔπειράσει ἔνα ὄριο ἥλικιας μποροῦν νά καταλάβουν δρισμένες θέσεις ἐργασίας. Συμπερασματικά, στόν τρόπο τῆς πλαισιοποίησης, οι βιογραφικές δυνατότητες δομοῦνται τόσο ἀπό δεσμεύσεις ὅσο καί ἀπό μή-δεσμεύσεις.

Αν ή βιογραφική ἀβεβαιότητα ἔκλαμβάνεται ώς ή κανονική κατάσταση δράσης στήν ἀπλή (ή πρώτη) καί ἀνακλαστική (ή δεύτερη) νεωτερικότητα, τότε γίνεται σαφές ὅτι ή βεβαιότητα μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ ὅχι μόνον μέσω τῆς μονοσημαντότητας, ἀλλά καί μέσω τῆς ἐνσωμάτωσης τῶν ἐνδεχομενικοτήτων (Wohlrab-Sahr, 1993), γεγο-

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η λέξη «certainty» («Sicherheit», στά γερμανικά) μπορεῖ νά ἀποδοθεῖ ώς ἀσφάλεια, βεβαιότητα, σιγουριά. Ό δρος «ἀσφάλεια» εἶναι πιό τεχνικός καί ἀναφέρεται κυρίως στήν προστασία διό τά ἀναπάντεχα γεγονότα. Ή «σιγουριά» ἔρμηνευεται ώς αἰσθημα ή ώς προστασία, η χρησιμοποιεῖται στά οἰκονομικά ζητήματα. Όστόσο, η παρούσα ἐργασία ἐστιάζει σέ προβλήματα πού μποροῦν νά γίνουν καλύτερα κατανοητά ἀν χρησιμοποιηθεῖ ὅ δρος «βεβαιότητα», ὑπό τήν ἔννοια τῶν σαφῶν, μονοσήμαντων προσδοκιῶν.

2 Οι ἀκόλουθες παρατηρήσεις ἀναφέρονται σέ μιά μελέτη πού ἔγινε στό πλαίσιο τοῦ Collaborative Research Center 536, μέ θέμα «Η Ανακλαστική Νεωτερικότητα», ἀπό τό 1999 ἕως τό 2002 (βλ. Bonß, et al. 2003; Zinn, Eber, 2001; Eber, Zinn, 2002). Ο Wolfgang Bonß ήταν ὑπεύθυνος τοῦ ἔργου, στό ὅποιο συμμετεῖχαν, συμπεριλαμβανομένου τοῦ συγγραφέως τοῦ παρόντος, οι Felicitas Eber, Joachim Hohl, Alexander Jakob καί η Helga Pelizäus-Hoffmeister. Θά ηθελα νά εὐχαριστήσω θερμά τήν ὁμάδα ἔργου (project team). Χωρίς τήν συμβολή αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, η συγγραφή τῆς παρούσας ἐργασίας δέν θά ήταν ἐφικτή.

νός πού καθιστᾶ τίς προσδοκίες πιό ἀμφίσημες (Luhmann, 1995: 308), ἡ παραπέμπει στά συναισθήματα τοῦ ἴδιου τοῦ ἀτόμου (Wahl, 2000: 17). Ό λόγος πού αὐτή ή δυνατότητα δέν ηταν ὀρατή γιά μεγάλο χρονικό διάστημα μπορεῖ νά ἀποδοθεῖ στό γεγονός ὅτι οι προοπτικές τῆς πορείας τοῦ βίου ἐνός ἀτόμου καθορίζονται ως ἐπί τό πλείστον ἀπό τό μοντέλο τοῦ αὐτόνομου ἄνδρα, καθώς καί ἀπό ἐνα μοντέλο γραμμικοῦ χρόνου (βλ. Kohli, 1986), ἐνώ οι γυναικεῖοι τρόποι σχεδιασμοῦ τῆς πορείας τοῦ βίου, μέ τήν ἔξαιρετικά ἀπρόβλεπτη χρονική δομή (π. χ. Maines, Hardisty, 1987), περνοῦσαν ἀπαρατήρητοι ή θεωροῦνταν ἀνεπαρκεῖς.

Όστόσο, παραμένουν ἀνοιχτές καί ἄλλες ἐνδιαφέρουσες προοπτικές ἔρευνας. Δέν ἔχει ἐπιλυθεῖ ἀκόμη τό ζήτημα σχετικά μέ τό πότε καί κάτω ἀπό ποιές συνθῆκες τά ἄτομα προσφεύγουν στόν τάδε ή στόν δεῖνα τρόπο βεβαιότητας. "Ἐπεται τό σημαντικό ἔρωτημα τοῦ κατά πόσον ἐπηρεάζουν οι μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθῆκες τό γεγονός ὅτι οι ἄνθρωποι ἀνατρέχουν σέ διαφορετικές στρατηγικές βιογραφικῆς βεβαιότητας. Πέραν τούτου, οι δυνατότητες καί οι μορφές ἀλληλοσύνδεσης τῶν διαφόρων τρόπων βεβαιότητας στίς ἀτομικές βιογραφίες παραμένουν πρός διερεύνηση. 'Ἐπανειλημμένα, ἔχουν ὑπάρξει ἐνδείξεις συγκεκριμένων μεικτῶν μορφῶν δρθολογικῶν καί θρησκευτικῶν προτύπων ἐρμηνείας (π. χ. Mansfield, Mitchell, King, 2002).

3. Όστόσο, ἔνα διαζύγιο μπορεῖ ἐπίσης νά ἔκληφθεῖ ώς ἔνα διόλου ἀρνητικό γεγονός ή ώς ἔνα γεγονός πού δέν ἔχει σημαντικές ἐπιπτώσεις, ἔτοι ὥστε νά μήν θεωρεῖται ἀπαραίτητη ή λήψη μέτρων. Σέ αὐτήν τήν περίπτωση, δέν προκύπτει κάποιο πρόβλημα σχετικά μέ τήν βεβαιότητα.

4. Ο Luhmann (1993: 21) εἰσήγαγε τήν διάκριση ἀνάμεσα στήν διακινδύνευση καί τόν κίνδυνο, γιά νά ὑπογραμμίσει τήν διαφορά ἀνάμεσα στά γεγονότα πού πρέπει νά ἀποδίδονται ξεχωριστά στίς δράσεις τοῦ ἴδιου τοῦ ἀτόμου (διακινδύνευση) καί στά γεγονότα πού εἴτε πρέπει νά ἀποδίδονται στίς δράσεις ἀλλων ἀτόμων εἴτε δέν μποροῦν νά ἀποδοθοῦν σέ κάποιο ἄτομο (κίνδυνος).

5. "Ἔτοι, ὑπάρχουν σαφεῖς ἐνδείξεις, σέ φυχολογικές μελέτες, ὅτι τά αἰσθήματα τῆς ἀβεβαιότητας δέν βρίσκονται στήν ίδια διάσταση μέ τής γνωσιακές ἀμφισημίες.

6. Η ραγδαία αὔξηση ἔννοιῶν ὅπως βιογραφία ή βιογραφική βεβαιότητα μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἐνδεικτική τοῦ ἀνεπαρκούς προσδιορισμού τῶν ἀτόμων, μέσω τοῦ περιορισμού τους σέ μιά πραγματική καί κοινωνική διάσταση.

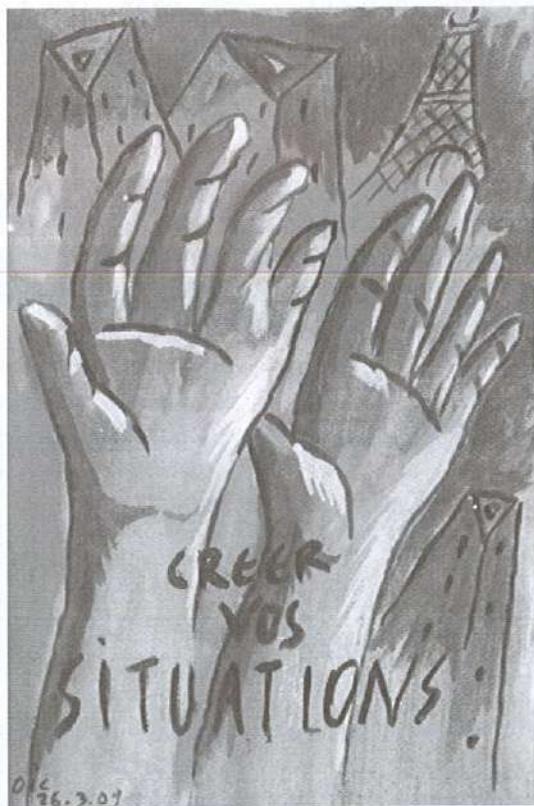
7. Βλέπε, παραδείγματος χάριν, Luhmann (1993:21), σχετικά μέ τήν διάκριση μεταξύ διακινδύνευσης καί κινδύνου.

Bιβλιογραφικές άναφορές

- Baethge, M., Hantschke, B., Pelull, W. and Voskamp, U. 1988 *Jugend: Arbeit und Identität. Lebensperspektiven und Interessenorientierungen von Jugendlichen*, Opladen: Leske und Budrich.
- Bauman, Z. 1995, «Philosophie der Fitness. Sich nicht festlegen lassen - die Formel, unter der heute Identität formiert wird. Unser Verhältnis zum Körper ist daher vom Konzept der "Fitness" bestimmt. Ein Versuch», *TAZ*; 25./28. März: 19-21.
- Beck, U. 1992, *Risk society: towards a new modernity*, London; Newbury Park, Calif.: Sage Publication.
- Beck, U., Bonss, W. and Lau, C., 2003, «The Theory of Reflexive Modernization. Problematic, Hypotheses and Research Programme», *Theory, Culture & Society* 20, 2: 1-33.
- Behringer, L. 1998, *Lebensführung als Identitätsarbeit - der Mensch im Chaos des modernen Alltags*, Frankfurt a. M.; New York: Campus.
- Berger, P. A. 1996, *Individualisierung. Statusunsicherheit und Erfahrungsvielfalt*, Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Berger, P. A. and Sopp, P. 1994, *Sozialstruktur und Lebenslauf. Lebensläufe und soziale Ungleichheiten im gesellschaftlichen Wandel*, Göttingen: Schwarz.
- Bonj, W. 1995, *Vom Risiko. Unsicherheit und Ungewissheit in der Moderne*, Hamburg: Hamburger Edition.
- 1997, «Die gesellschaftliche Konstruktion von Sicherheit » in E. Lippert, A. Prüfert, and G. Wachtler (eds): *Sicherheit in der unsicheren Gesellschaft*, Opladen: Westdeutscher Verlag; 21-41.
- Bonj, W., Ejer, F., Hohl, J., Pelizäus-Hoffmeister, H. and Zinn, J. 2003, «Die Herstellung biographischer Sicherheit in der reflexiven Moderne» in U. Beck and C. Lau (eds): *Entgrenzung und Entscheidung: Was ist neu an der Theorie reflexiver Modernisierung*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp (in print).
- Bonj, W. and Zinn, J. 2003, «Ungewissheit in der Moderne. Oder: Die Gestaltung des Lebens als Unsicherheitsmanagement», in *Sozialwissenschaftliche Informationen* 32, 2: 24-34.
- Borg, I. 1992a, «Überlegungen und Untersuchungen zur Messung der subjektiven Unsicherheit der Arbeitsstelle», *ZUMA-Arbeitsbericht* Nr. 92/06, Mannheim.
- 1992b, Überlegungen und Untersuchungen zur Messung der subjektiven Unsicherheit der Arbeitsstelle, *Zeitschrift für Arbeits- und Organisationspsychologie* 36, 3: 107-116.
- Brose, H.-G. and Hildenbrand, B. (eds) 1988, *Vom Ende des Individualums zur Individualität ohne Ende*, Opladen: Leske und Budrich.
- Delumeau, J. 1978, *La peur en Occident, XIVe-XVIIIe siècles: une cité assiégée*, Paris: Fayard.
- Erikson, E. H. 1950, *Identity and the Life Cycle: Psychological Issues*, New York: International Universities Press.
- Ejer, F. and Zinn, J. 2001, *Biographische Sicherheit und Subjektkonzeptionen* (Arbeitspapier 7 des Sonderforschungsbereichs 536, www.sfb536.mwn.de/).
- Gehlen, A. 1988, *Man, his nature and place in the world*, New York: Columbia University Press.
- 1980, *Man in the age of technology*, New York: Guildford: Columbia University Press.
- Geissler, B. and Oechsle, M. 1996, *Lebensplanung junger Frauen. Zur widersprüchlichen Modernisierung weiblicher Lebensläufe*, Weinheim: Deutscher Studienverlag.
- Imhof, A. E. 1981, *Die gewonnenen Jahre. Von der Zunahme unserer Lebensspanne seit dreihundert Jahren oder von der Notwendigkeit einer neuen Einstellung zu Leben und Sterben*, München: C. H. Beck.
- Kaufmann, F. X. 1970, *Sicherheit als soziologisches und sozialpolitisches Problem. Untersuchungen zu einer Wertidee hochdifferenzierter Gesellschaften*, Stuttgart: Enke.
- Kohli, M. 1986, «Social organisation and subjective construction of the life course», in A. B. Soerensen, F. E. Weinert, and L. R. Sherrod (eds): *Human development and the life course: Multidisciplinary perspectives*, Hillsdale, NJ.: Erlbaum: 271-292.
- Levy, R. 1996, «Toward a Theory of Life Course Institutionalisation», in A. Weymann and W. Heinz (eds) *Society and Biography. Interrelationships between Social Structure, Institutions and the Life Course*, Deutscher Studienverlag: Weinheim: 83-108.
- 1991, «Status Passages as Critical Life Course Transitions. A Theoretical Sketch», in W. R. Heinz (ed) *Theoretical Advances in Life Course Research*, Deutscher Studienverlag: Weinheim: 87-114.
- Luhmann, N. 1993, *Risk: a sociological theory*, New York: A. De Gruyter.
- 1995, *Social systems*, Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- 1985, *A sociological theory of law*, London; Boston: Routledge & Kegan Paul.
- Mansfield, C. J., Mitchell, J. and King, D. E. 2002, «The doctor as God's mechanic? Beliefs in the Southeastern United States», in *Social Science & Medicine* 54: 399-409.
- Mutz, G., Ludwig-Mayerhofer, W., Koenen, E., Eder, K. and Bonj, W. 1995, *Diskontinuierliche Erwerbsverläufe. Analysen zur postindustriellen Arbeitslosigkeit*, Opladen: Leske und Budrich.
- Parsons, T. 1964, *Social structure and personality*, London: Free Pr. of Glencoe, Collier-Macmillan.
- Schelsky, H. 1979, «Die Bedeutung des Berufes in der modernen Gesellschaft» [πρώτη έκδοση, 1960], in H. Schelsky *Auf der Suche nach Wirklichkeit. Gesammelte Aufsätze zur Soziologie der Bundesrepublik*, München: Goldmann: 254-267.
- Wahl, K. 2000, *Kritik der soziologischen Vernunft. Sondierungen zu einer Tiefensoziologie*, Weilerwist: Velbrück Wissenschaft.
- Wohlrab-Sahr, M. 1993, *Biographische Unsicherheit. Formen weiblicher Identität in der 'reflexiven Moderne': Das Beispiel der Zeitarbeiterinnen*, Opladen: Leske und Budrich.
- Zinn, J. 2003, *Biographical Action*. (ἀδημοσίευτη ἐργασία). Neubiberg.
- 2002, *Conceptional Considerations and an Empirical Approach to Research on Processes of Individualization*. Forum: Qualitative Social Research 3(1). Available at: <http://www.qualitativeresearch.net/fqs/fqs-eng.htm>.
- Zinn, J. and Ejer, F. 2001, *Biographische Sicherheitskonstruktionen in der reflexiven Moderne* (Arbeitspapier 6 des Sonderforschungsbereichs 536, www.sfb536.mwn.de/).

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΑΚΗ ΔΙΕΘΝΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΚΩΣΤΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΙΑΔΗΣ – ΓΙΑΝΝΗΣ Δ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

‘Η Καταστασιακή Διεθνής

Κώστας Δεσποινιάδης

‘Η Καταστασιακή Διεθνής (Internationale Situationniste) ίδρυθηκε τό 1957 στό Cosio D’Arroscia της βόρειας Ιταλίας. Ή ίδρυσή της ήταν άποτέλεσμα της ένωσης δυό άλλων προγενέστερων πρωτοποριακῶν όμάδων: τοῦ Διεθνοῦς Κινήματος γιά ένα Φαντασιακό Μπαουχάους (πού μέ τήν σειρά του προηλθε δάπο τήν όμάδα COBRA), σημαντικώτερα μέλη τοῦ όποίου ήταν δ “Ασγκερ Γιόρν καί δ Τζουζέπε Πίνοτ-Γκαλίτσο, καί της Λετριστικῆς Διεθνοῦς, της όποίας σημαντικώτερες μορφές ήταν δ Γκύ Ντεμπόρ καί δ Ζύλ Βολμάν. Ό μέσος όρος ήλικίας τῶν ίδρυτικῶν της μελῶν ήταν λίγο πάνω δπό τά 29.

‘Ο Γκύ Ντεμπόρ, σέ ένα κείμενό του μέ τίτλο

«Τό ζήτημα τῆς όργάνωσης γιά τήν Καταστασιακή Διεθνῆ», τόν ’Απρίλιο τοῦ 1968, χωρίζει τίς δραστηριότητες τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς σέ δύο περιόδους. Ή πρώτη διήρκεσε ἀπό τό 1957 μέχρι τό 1962. Βασικοί ἄξονες αὐτῆς τῆς περιόδου, πού εἶχε ώς ἐπίκεντρο τό ξεπέρασμα τῆς τέχνης, ήταν έννοιες ὅπως ή ένιαία πολεοδομία (urbanisme unitaire), ή φυχογεωγραφία, ή περιπλάνηση (derive) καί ή μεταστροφή/έκτροπή/έπανοικειοποίηση (détournement). Σέ αὐτήν τήν φάση, τήν Καταστασιακή Διεθνή ἀποτελοῦσαν κυρίως ζωγράφοι καί καλλιτέχνες.

‘Η δεύτερη φάση διήρκεσε ἀπό τό 1962 (πού ήταν χρονιά σημαντικῶν ἐσωτερικῶν ρήξεων καί

Οι καταστασιακοί στόν κινηματογράφο

διαγραφῶν) μέχρι τό 1968 - όπότε κατά τά γεγονότα τοῦ Μάη παρατηρήθηκε μιά δρκετά εὔρεια διάδοση τῶν καταστασιακῶν ἰδεῶν. Αύτῇ ἡ δεύτερη περίοδος εἶναι περισσότερο πολιτικά προσανατολισμένη (στήν κατεύθυνση τῆς ριζικῆς ἀνατροπῆς τοῦ ὑπάρχοντος) καί λιγώτερο καλλιτεχνικά σέ σχέση μέ τήν πρώτη, μέ τόν Γκύ Ντεμπόρ νά παίζει ὀλοένα καί πιο κεντρικό ρόλο στήν λειτουργία τῆς ὄργάνωσης.

Τέλος, μποροῦμε νά δρίσουμε καί μία τρίτη περίοδο, ἀπό τό 1968 μέχρι τήν αὐτοδιάλυσή της, τό 1972, πού ούσιαστικά ἀποτελεῖ μιά περίοδο σταδιακῆς κάμψης τῆς ζωτικότητάς της, ἔλλειψης πραγματικῆς ἀνανέωσης σέ πρόσωπα καί καινούργιες ἰδέες, καί ὀδήγησε μοιραία στόν μαρασμό της.

Ἡ Καταστασιακή Διεθνής, πού πράγματι ἦταν μιά διεθνής ὄργάνωση, μέ τήν ἔννοια ὅτι τά μέλη της ἦταν ἀνθρώποι διαφόρων ἔθνικοτήτων, ἦταν σέ ὅλα τά χρόνια τῆς λειτουργίας της μιά ὀλιγομελής ὅμάδα. Τά μέλη της δέν ἔπερασαν ποτέ τά εἴκοσι, ἐνῶ τό 1972, ὀπότε καί αὐτοδιάλυθηκε, τά μέλη της ἦταν τυπικά τέσσερα, στήν ούσια ὅμως μόνον δύο (ὁ Ντεμπόρ καί ὁ Σαγκουινέττι).

Πέρα ἀπό τά βιβλία, τίς ταινίες καί τίς καλλιτεχνικές ἔκθεσεις πού ἔκαναν τά μέλη της μεμονωμένα, ἡ Καταστασιακή Διεθνής ἔξεδωσε τήν ὅμοτιτλη ἐπιθεώρηση (12 τεύχη συνολικά. Τό πρώτο τόν 'Ιούνιο τοῦ 1958 καί τό τελευταῖο τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1969), ἐνῶ πραγματοποίησε καί ὀκτώ συνδιασκέψεις, στίς ὅποιες κάθε φορά καθοριζόταν ἡ περαιτέρω στρατηγική της.

"Ἄν κάποιος θά ἥθελε νά συνοφίσει -έγχειρη- μα ἀναμφίβολα παρακινδυνευμένο- σέ λίγες γραμμές ποιό ἦταν τό πραγματικά καινοφανές πού εἰσήγαγε ἡ Καταστασιακή Διεθνής, ποιό ἦταν τό στίγμα της πού τήν διαχώριζε ἀπό τίς ὑπόλοιπες ὅμάδες πού ἔξεφραζαν μιά καθαρά ἐπαναστατική σκοπιά, αὐτό θά μποροῦσε νά γίνει μέ τά λόγια τοῦ Γιάννη Δ. Ἰωαννίδη, στόν πρόλογο τῆς δεύτερης ἔκδοσης τοῦ Ξεπεράσματος τῆς τέχνης (ἐκδ. "Ψυλον/Βιβλία, 1999). Γράφει ὁ Ἰωαννίδης: «'Ο, τι πιο ζωντανό μᾶς κληροδότησε ἡ Καταστασιακή Διεθνής πρέπει νά

ἀναζητηθεῖ στό γεγονός ὅτι ὑπῆρξε ἡ πρώτη ιστορικά ὄργάνωση ἀνθρώπων πού θέλησε συνειδητά νά εἶναι ὁ τόπος σύντηξης τῶν πιό ἔξτρεμιστικῶν ἀπαίτησεων τριῶν μεγάλων ιστορικῶν ρευμάτων τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητας:

1. τοῦ ρεύματος τοῦ στοχασμοῦ πάνω στήν "Υπαρξη, καί τῆς ἀπαίτησής του γιά μιά ἐνότητα ἀνάμεσα στό βίωμα καί στήν ἀναπαράστασή του.
2. τοῦ ρεύματος τῆς Τέχνης, καί τῆς ἀπαίτησης γιά ἄμεσο ποιοτικό μετασχηματισμό τῆς ζωῆς.
3. τοῦ ρεύματος τῆς Πολιτικῆς ὡς ἐνδιαφέροντος γιά πρακτική ἐπίδραση πάνω στήν ιστορία, καί τῆς ἀπαίτησης γιά κατάργηση τῆς διαχωρισμένης ἔξουσίας.

Μετά τόν Μάη τοῦ '68, ἀλλά καί μετά τήν αὐτοδιάλυση τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς τό 1972, οἱ ἰδέες τῶν καταστασιακῶν ἀρχισαν νά γίνονται ὀλοένα καί πιο γνωστές. Σήμερα, μισόν αἰῶνα καί πλέον μετά τήν ἰδρυσή της, ὑπάρχει ἀφθονη βιβλιογραφία σχετικά μέ τά πρόσωπα καί τίς ἰδέες τῶν καταστασιακῶν, σέ πάμπολλες γλώσσες. Τά ἔργα τους ἔχουν μεταφραστεῖ καί ἔχουν συζητηθεῖ εύρυτατα, ἐνῶ ἀκόμα καί κατεστημένοι θεσμοί φιλοξενοῦν καταστασιακά ἔργα ἢ ἀναφέρονται σ' αὐτά. Οἱ θεωρίες τους ἔχουν γίνει κοινός τόπος ὅχι μόνο σέ τάσεις τῶν ἀνταγωνιστικῶν κινημάτων (ὅπου εἶναι καί τό... φυσικό τους περιβάλλον), ἀλλά συχνά ἀποτελοῦν τό ἀπαραίτητο συμπλήρωμα σέ συζητήσεις στούς ἀκαδημαϊκούς κύκλους, ἐνῶ δέν λείπουν καί οἱ φορές πού τούς καταστασιακούς πιάνουν στό στόμα τους -φεῦ!- διαφημιστές καί δημοσιογράφοι.

Τί γίνει λοιπόν; Ἡ καταστασιακή σκέψη ἐπαναφοριώθηκε ἀπό τό βουλιμικό κατεστημένο, πού ὅλα θέλει νά τά ἐντάξει σέ ἔνα ἀκίνδυνο μουσειακό ἐκθετήριο; Οἱ πιό αἰσιόδοξοι λένε ὅτι ἡ κριτική πού ἔχαπέλυσαν οἱ Καταστασιακοί στό ὑπάρχον σύστημα εἶχε τέτοια ἐνταση καί τέτοια ποιότητα, πού δέν θά μποροῦσε νά ἀφομοιωθεῖ ποτέ. Μακάρι νά εἶναι ἔτσι. Τό σίγουρο εἶναι ὅτι οἱ Καταστασιακοί ἔχουν πάρει τήν θέση πού τούς δέξει στήν ιστορία τῶν ἀνατρεπτικῶν ἰδεῶν. Τό ἐρώτημα εἶναι ἀν οἱ ἰδέες τους μποροῦν νά βοηθήσουν καί σήμερα στήν ἀνατροπή τοῦ ὑφιστάμενου κόσμου...

Τό Καταστασιακό 'Ιδεωδες

"Υβ Λέ Μανάκ

Μετάφραση: Γιάννης Δ. Ιωαννίδης

23 Νοεμβρίου 2004

Στό ξεκίνημά της, ή Καταστασιακή Διεθνής ἀπαρτιζόταν ἀπό καλλιτέχνες, πού προέρχονταν ἀπό τήν μεταπολεμική εὐρωπαϊκή πρωτοπορία: τήν ὁμάδα Cobra, τούς Λετριστές, πού κι αὐτοί εἶχαν ἐπηρεαστεῖ ἀπό παλαιότερα ρεύματα τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰώνα (Νταντά, ὑπερρεαλιστές, φουτουριστές κ.λπ.). Ἐκεῖνα τά διαφορετικά παλαιότερα κινήματα δέν εἶχαν μείνει ἀνεπηρέαστα ἀπό πολιτικά καί κοινωνικά γεγονότα τῆς ἐποχῆς τους (τόν μαρξισμό, τήν ρωσική ἐπανάσταση, τόν ιταλικό φασισμό) καί συγχά ἐπαναφομούσανταν ἀπό αὐτά. "Οσοι γλύτωναν ἀπό τήν πολιτική ἐπαναφομοίωση, ἐπέστρεφαν καί πάλι σέ μιά τέχνη, στήν ἀπαξίωση τῆς ὁποίας εἶχαν καί οἱ ίδιοι συνεισφέρει, καί ἡ ὁποία, μή μπορών-τας νά δώσει πλέον νόημα στήν ζωή τους, μετασχηματίστηκε σέ συντεχνιακή πρακτική καί ἰδεολογία.

'Από τήν δική τους πλευρά, οἱ καταστασιακοί ἥθελαν νά ζήσουν τήν τέχνη, ὅχι πλέον σάν μιά μαρτυρία τοῦ ἀστικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἀλλά σάν τήν ίδια τήν μορφή αὐτοῦ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Δέν ἥθελαν πλέον νά παράγουν ἀπλῶς ἔργα τέχνης πού ἐκθειάζουν τίς νίκες τῆς κυριαρχης τάξης (ἢ τοῦ προλεταριάτου), ἀλλά νά πράξουν ἔτσι ὥστε ὁ καλλιτέχνης, μέ τήν προσωπική του στάση, νά μετέχει στήν δημιουργική πράξη. Αὐτό ἀκριβῶς ἐξέφρασαν ὡς θέληση πραγμάτωσης καί συνεπῶς κατάργησης τῆς τέχνης.

Βεβαίως ούτε καί οἱ καταστασιακοί ἔμειναν ἀνεπηρέαστοι ἀπό τήν ἐποχή τους. 'Ωστόσο ὑπῆρξαν ἔντιμοι, καί αὐτό μαρτυρᾶ τό γεγονός ὅτι οἱ ἀναζητήσεις τους ξέψυγαν ἐν μέρει ἀπό τίς ἰδεολογικές ἐπιρροές. Πράγματι, ὡς καλλιτέχνες καταπιάστηκαν εἰλικρινά μέ τό ξεπέρασμα τῆς τέχνης καί προώθησαν νέα πειραματικά ἔργαλετα: τήν μεταστροφή, τήν κατασκευή καταστάσεων, τήν κριτική τῆς καθημερινῆς ζωῆς. «Δέν ὑπάρχει ἐλευθερία στήν χρήση τοῦ χρόνου χωρίς

τήν κατοχή τῶν σύγχρονων ἔργαλείων κατασκευῆς τῆς καθημερινῆς ζωῆς. 'Η χρήση τέτοιων ἔργαλείων θά σημαδέψει τό ἄλμα ἀπό μιά οὐτοπική ἐπαναστατική τέχνη σέ μιά πειραματική ἐπαναστατική τέχνη» (Γκύ Ντεμπόρ, *Internationale Situationniste*, τχ. 6).

"Οπως οἱ κλασσικοί καλλιτέχνες ἐξερευνοῦσαν τήν ἀδρανῆ ὕλη μέ τήν βοήθεια πινέλων ἢ τοῦ σκαρπέλου, οἱ καταστασιακοί, ὀπλισμένοι μέ καινούργια ἔργαλετα, ἐξερεύνησαν τό νέο ὄλικό τους, τήν καθημερινή ζωή. «'Η καθημερινή ζωή εἶναι τό μέτρο τῶν πάντων: τῆς ὀλοκλήρωσης ἢ τῆς μή-ολοκλήρωσης τῶν ἀνθρώπων σχέσεων· τῆς χρήσης τοῦ βιωμένου χρόνου· τῶν ἐρευνῶν τῆς τέχνης· τῆς ἐπαναστατικῆς πολιτικῆς» (Ντεμπόρ, ὅπ. παρ., τχ. 6).

'Απέναντι σέ καλλιτέχνες πού δέν εἶχαν καταφέρει νά βροῦν τόν δρόμο γιά ν' ἀποφεύγουν τίς παγίδες τῶν ἰδεολογιῶν ἢ τοῦ κορπορατισμοῦ, ἡ κριτική τῆς καθημερινῆς ζωῆς ἔγινε μιά στρατηγική τοποθέτηση: «'Η καθημερινή ζωή εἶναι τό σύνορο ἀνάμεσα στόν κυριαρχούμενο καί τόν μή-κυριαρχούμενο τομέα τῆς ζωῆς, δηλαδή ὁ τόπος τοῦ τυχαίου-διακυβευόμενου» (Ντεμπόρ, ὅπ. παρ., τχ. 6).

Οἱ καταστασιακοί εἰσέδυσαν στόν ίστο τῆς πόλης, τόν προκάλεσαν καί δοκίμασαν ἐκεῖ νέες πειραματικές σχέσεις. Δέν τό ἔκαναν στό ὄνομα ἰδεολογικῶν προκαταλήψεων ἀλλά ἐλεύθερα, μέ μιά αὐστηρότητα σχεδόν ἐπιστημονική. «Παράδειγμα τῆς κατάστασής μου αὐτήν τήν νύχτα (μέ τήν πιό πρωτογενή, ἀδιαμόρφωτη ἔννοια). «Ἐνα τραπέζι πού κοιτάει στά δυτικά, μπροστά ἀπό δυό παράθυρα· φορτηγά ἀπό τήν ἀγορά τῶν Halles· ἀκούγοντας τό κονσέρτο 8 τοῦ opus 6 (Βιβάλντι). Γράφω στόν Πάτρικ Στάραμ πίνοντας ροζέ. Σ' αὐτό τό πρόχειρο παράδειγμα: ἐκρήγνυται ἡ βιαιότερη ἐκδήλωση τῆς ἀδιαμόρφωτης κατάστασης

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

μέσα στό καπιταλιστικό καθεστώς: ή ἀπόσταση, ή διαχωρισμός» (Ντεμπόρ, ἐπιστολή στόν Π. Στάραμ, 25 Οκτωβρίου 1960).

‘Η Καταστασιακή Διεθνής ήταν ἀξιόλογη ἐπειδή ήταν ή μοναδική ὁμάδα καλλιτεχνῶν πού προσπάθησαν νά συγχρουστοῦν συστηματικά μέ τήν ιδεολογική δομή τῆς ἀστικῆς κοινωνίας. «Θέλουμε ν’ ἀπαλλοτριώσουμε τούς θεσμούς πού γονατίζουν τούς ἀνθρώπους, ν’ ἀπαλλοτριώσουμε τά ἐργαλεῖα παραγωγῆς ἔξαρτημένων ἀνακλαστικῶν τά ὅποια διαθέτουν αὐτοί οἱ θεσμοί. Γιά τήν ἀπελευθέρωση τῶν φυλακισμένων ὀνείρων μας, δέν ὑπάρχει πράγματι καμμιά ἄλλη δυνατότητα ἀπό τό νά ίδιοποιηθοῦμε γιά λογαριασμό μας τούς παράγοντες πού μᾶς διαμορφώνουν» (Οὕβε Λάουζεν, ὅπ. παρ., τχ. 8).

‘Ἐνῶ τ’ ἀπομεινάρια τῶν παλαιῶν πρωτοπριῶν εἶχαν πλέον περιοριστεῖ σέ μιά ἐπαναληπτική καὶ ἄψυχη πρακτική, τό πρῶτο καταστασιακό κῦμα ἀποστασιοποιήθηκε ἀπό τά κλασσικά ἐργαλεῖα καὶ στηρίγματα τῆς τέχνης κι ἔφθασε ὡς τήν κριτική τῆς πολεοδομίας. «Δέν κατοικοῦμε στήν συνοικία κάποιας πόλης ἀλλά στήν ἔξουσία. Κατοικοῦμε κάπου μέσα στήν ιεραρχία» (Α. Κοτάνυϊ καὶ P. Βανεγκέμ, ὅπ. παρ., τχ. 6). «Ἡ πολεοδομία εἶναι ή πληρέστερη συγκεκριμένη πραγμάτωση ἐνός ἐφάλτη» (Βανεγκέμ, ὅπ. παρ., τχ. 6). «Ο σχεδιασμός μιᾶς πόλης, οἱ δρόμοι της, οἱ τοίχοι της, οἱ συνοικίες της, ἀποτελοῦν σήματα μιᾶς παράξενης παραγωγῆς ἔξαρτημένων ἀνακλαστικῶν» (Βανεγκέμ, I. S., τχ. 6). «Ολοις ὁ χῶρος ἔχει πλέον καταληφθεῖ ἀπό τόν ἐχθρό, ὁ ὄποιος καθυπόταξε γιά λογαριασμό του ἀκόμα καὶ τούς στοιχειωδέστερους κανόνες τοῦ χώρου (πέρα ἀπό τήν νομοθεσία, τήν γεωμετρία). Ἡ στιγμή ἐμφάνισης τῆς αὐθεντικῆς πολεοδομίας θά ἔρθει ὅταν, μέσα σέ δρισμένες ζῶνες, καταγγείλουμε βροντερά τό κενό αὐτῆς τῆς καθυπόταξης. Αὐτό πού ὀνομάζουμε “κατάσταση”, ἀρχίζει ἀπό ἔκει. Μποροῦμε νά τήν κατανοήσουμε μέ τήν βοήθεια τῆς ἔννοιας “θετική ὄπή”, τήν ὄποια ἔφτιαξε ή σύγχρονη Φυσική. Τό νά ὄλοποιήσουμε τήν ἐλεύθερια, σημαίνει πρῶτα ἀπ’ ὅλα ν’ ἀπαλλοτριώσουμε μερικά κομμάτια ἀπό τήν ἐπιφάνεια τοῦ ὑποταγμένου πλανήτη» (Βανε-

γκέμ, ὅπ. παρ., τχ. 6).

Αύτή ή ἐμμονή τους μέ τήν ποιότητα τοῦ χώρου, τούς ὁδήγησε στά ὅρια τῆς κριτικῆς τοῦ δικαίου, τῶν ὀφθαλμαπατῶν του καὶ τῶν νομικῶν κενῶν του. «Συναντᾶμε τήν ἔννοια “πατρίδα” στά βιβλία τῆς ιστορίας. Λόγια τέτοιου εἰδους εἶναι φορτισμένα μέ τήν ὑπόσχεση ὅτι ὑπάρχει κάπου, σέ μιά γεωγραφική σχέση, μιά ἀντιστοιχία ὀνάμεσα στήν προσωπικότητά μας καὶ ἔνα περιβάλλον. Τέτοια λόγια ἔχουν κινητοποιήσει τίς σκέψεις καὶ τά ὄνειρα. Ἡ πατρίδα παρουσιαζόταν σάν ἔνας συλλογικός χῶρος γιά τίς ἰδέες καὶ τίς πράξεις, σάν μιά ἐπαφή ἀνθρώπων μέσα σ’ ἔνα κοινοτικό ἔδαφος. Εἶναι σαφές ὅτι σήμερα ή πατρίδα μας βρίσκεται παντοῦ. Ἡ μᾶλλον, ἀκριβέστερα, ή πατρίδα μας δέν βρίσκεται πουθενά» (Οὕβε Λάουζεν, ὅπ. παρ., τχ. 8).

Ζώντας τίς ἀντιφάσεις τους μέ εἰλικρίνεια, οἱ καταστασιακοί δέν ἐπεδίωξαν νά καμωθοῦν πώς εἶναι ἐλεύθεροι ἀλλά, ἀντίθετα, θέλησαν νά δώσουν ὄλική μορφή στήν δική τους ἔλλειψη ἵκανοποιήσης ὥστε νά τήν καταγγείλουν. «Ἡ πραγματικότητα ἀπό τήν ὄποια πρέπει νά ξεινιᾶμε, εἶναι ή ἔλλειψη ἵκανοποιήσης» (Γκύ Ντεμπόρ. Σχετικά μέ τό πέρασμα μερικῶν προσώπων διά μέσου μιᾶς ἀρχετά σύντομης χρονικῆς ἐνότητας, 1959). «Ἐτσι ὁδηγήθηκαν στήν διατύπωση μιᾶς αὐθεντικῆς θεωρίας τῆς ἔλλειψης ἵκανοποιήσης: «Πράγματι, τά πάντα ἔξαρτωνται ἀπό τό ἐπίπεδο στό ὄποιο τολμάμε νά θέσουμε αὐτό τό πρόβλημα: πῶς ζοῦμε; πῶς ἵκανοποιούμαστε; πῶς δέν ἵκανοποιούμαστε;» (Ντεμπόρ, ὅπ. παρ., τχ. 6).

‘Ἡ κριτική πού ἔκαναν στήν ὀργάνωση τῆς ζωῆς, τούς ὁδήγησε σέ μιά κριτική τοῦ γλωσσικοῦ συστήματος: «Οι λέξεις δουλεύουν γιά λογαριασμό τῆς κυριαρχης ὀργάνωσης τῆς ζωῆς» (ὅπ. παρ., τχ. 8). «Τό πρόβλημα τοῦ γλωσσικοῦ συστήματος βρίσκεται στό ἐπίκεντρο ὅλων τῶν ἀγώνων γιά τήν κατάργηση ή τήν συντήρηση τῆς παρούσας ἀλλοτριώσης. Εἶναι ἀδιαχώριστο ἀπό τό σύνολο τοῦ πεδίου αὐτῶν τῶν ἀγώνων. Ζοῦμε μέσα στό γλωσσικό σύστημα ὅπως ζοῦμε μέσα στόν μολυσμένο ἀέρα» (ὅπ. παρ., τχ. 8).

‘Ἡ κριτική τῆς ὀργάνωσης τῆς ζωῆς καὶ ἡ κρι-

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

τική τῆς ὄργάνωσης τοῦ γλωσσικοῦ συστήματος τούς ὁδήγησε νά ἐπανεξετάσουν τό ἵδιο τό ζήτημα τῆς ὄργάνωσης: «Δέν ἀμφισβητοῦμε ποτέ πραγματικά μιά ὄργάνωση τῆς ὑπαρξῆς χωρίς ν' ἀμφισβητοῦμε καί ὅλες τίς μορφές γλωσσικοῦ συστήματος πού ἀνήκουν σέ αὐτήν» (Ντεμπόρ, Σχετικά μέ τό πέρασμα... ὅπ. παρ., τχ.). «Οἱ ὁμάδες πού φάχνουν νά δημιουργήσουν μιά ἐπαναστατική ὄργάνωση νέου τύπου, συναντοῦν τήν μεγαλύτερη δυσκολία στό ἔργο τῆς ἐγκαθίδρυσης καινούργιων ἀνθρώπινων σχέσεων μέσα σέ μιά τέτοια ὄργάνωση» (International Situationiste τχ. 6). «Εἶναι ἀδιανόητο μιά ὄργάνωση, πού ἀντιπροσωπεύει τήν ἀμφισβήτηση ὅπως τή βιώνουν οἱ ἀνθρώποι, καί ἡ ὅποια ξέρει νά τούς μιλᾶ, νά παραμένει ἀδύναμη...» (ὅπ. παρ., τχ. 7).

* * *

Μέσα στήν καταστασιακή προοπτική ὑπῆρχαν οἱ προϋποθέσεις μιᾶς ἐπανάστασης τοῦ νοήματος, πού θά μποροῦσε νά ἀφορᾶ ὅλες τίς κοινωνικές κατηγορίες. Τό σκάνδαλο δέν εἶχε νά κάνει τόσο μέ τήν ἔλλειψη ἴκανοποίησης τῶν φτωχῶν, ὅσο μέ τήν ἔλλειψη ἴκανοποίησης τῶν πλούσιων. Πῶς εἶναι δυνατόν τραπεζίτες, πανεπιστημιακοί, καλλιτέχνες, ἐπιχειρηματίες, ἀνθρώποι τόσο ἔξυπνοι καί ὑπεύθυνοι, νά δέχονται νά ζοῦν μιά τόσο ποταπή καθημερινή ζωή;

Οἱ καταστασιακοί ἀνήγγειλαν τήν θεωρία αὐτῆς τῆς ἔλλειψης ἴκανοποίησης, ἀλλά δέν μπόρεσαν νά περάσουν στήν πράξη. Ἀπό τήν Συνδιάσκεψη τοῦ Λονδίνου, τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1960, χωρίστηκαν σέ δύο τάσεις: μιά τάση καλλιτεχνική καί μιά τάση προλεταριακή. Αὐτή ἡ διαιρεση ἔληξε μέ τήν Συνδιάσκεψη τοῦ Γκέτεμποργκ, τόν Αὔγουστο τοῦ 1961, πού ὁδήγησε στόν μαζικό ἔξιστρακισμό τῶν καλλιτεχνῶν κατά τούς ἐπόμενους μῆνες.

Μέ ἐπικεφαλῆς τούς Γερμανούς τῆς ὁμάδας Spur, οἱ καταστασιακοί τῆς καλλιτεχνικῆς τάσης, πού δικαίως ἀμφισβητοῦσαν τήν ἐπαναστατική ἴκανότητα τοῦ προλεταριάτου, τρομοκρατήθηκαν ἀπό τίς συνέπειες ἐνός ξεπεράσματος τῆς τέχνης, τό διποτό έθετε ὑπό ἀμφισβήτηση τήν μίζερη ζωή τους ὡς καλλιτεχνῶν. Ἐγκατέλει-φαν τά πειραματικά

ἔργαλεῖα καί ξαναγύρισαν στά πινέλα τους, στά σκαρπέλα τους καί στά χάπενίνγκς τους.

Ἐτσι, σ' ἔκεινους πού μετεῖχαν στήν τάση πού παρέμεινε - καί οἱ ὅποιοι ἀρνοῦνταν νά παραμείνουν στό πλαίσιο μιᾶς καλλιτεχνικῆς πρακτικῆς, τήν συντεχνιακή διάσταση τῆς ὁποίας εἶχαν ξεγυμνώσει, ἔπειτα ὁ κλῆρος νά ἐπεξεργαστοῦν τήν αὐθεντική προοπτική τῶν νέων ἔργαλείων τους: νά ἐγκαθιδρύσουν νέες ἀνθρώπινες σχέσεις, τούλαχιστον ἀναμεταξύ τους. Ὁστόσο, μόλις ἐσήμανε ἡ ὥρα νά χτίσουν αὐτήν τήν καινούργια ὄργάνωση, ἀποδείχθηκαν ἀνίκανοι γιά κάτι τέτοιο καί τό μόνο πού κατάφεραν ήταν ν' ἀλληλοσπαραχθοῦν.

Οἱ τελευταῖοι καταστασιακοί δημιούργησαν μιά νέα «ἀνατρεπτική» θεωρία, τήν θεωρία τοῦ θεάματος, καί, ἐπηρεασμένοι ἀπό τήν ὁμάδα Σοσιαλισμός ἡ Βαρβαρότητα, ἐγκατέλειψαν τά πρωτότυπα ἔργαλεῖα τους γιά νά κατέλθουν στίς μᾶζες. Ἐτσι, κατάντησαν μιά ἀκόμα ὀριστερίστικη ὄργάνωση. Ἀπό τήν στιγμή πού ἔπαψαν ν' ἀνιχνεύουν τήν δική τους ἔλλειψη ἴκανοποίησης, ἔπαψαν νά εἶναι γνήσιοι, καί οἱ δραστηριότητές τους σημαδεύθηκαν ἀπό τήν πιό ούσιαστηκή ἀστική ἔκφραση τοῦ διαχωρισμοῦ: τήν αὐτονόμηση τῆς σκέψης.

Παγιδευμένοι μέσα στόν μαρξιστικό ὡφελιμισμό, διατήρησαν τήν καταστασιακή μορφή τοῦ περιοδικοῦ τους καί τοῦ λεξιλογίου τους, ἀλλά ἐγκατέλειψαν τά ἔργαλεῖα στά διποτά δρεπανά τήν πρωτότυπα τους, καί ἔτσι ἀπώλεσαν τήν καταστασιακή ἀξιοπιστία τους. Ἀνατρεπτική δέν ήταν ἡ θεωρία τοῦ θεάματος, ἀλλά ἡ κριτική πού ἔκαναν στήν δική τους ἔλλειψη ἴκανοποίησης. Οἱ μᾶζες νίκησαν τήν Καταστασιακή Διεθνής!.

Ἡ Καταστασιακή Διεθνής ὑπῆρξε ὁ τόπος ἐνός λόγου, ὁ τόπος μιᾶς ἀλήθειας, ἀλλά δέν ὑπῆρξε ποτέ ὁ τόπος τῆς κριτικῆς αὐτοῦ τοῦ λόγου κι αὐτῆς τῆς ἀλήθειας. Ἐκεῖ πού ἀρχισαν οἱ ἀναμεταξύ τούς διαφωνίες, ἔκει πού ἀρχιζε ἡ ἀνθρώπινη ζωή, ἡ Κ. Δ. ἔβαλε μπρός τίς διαγραφές.

Ἡ Καταστασιακή Διεθνής δέν ὑπῆρξε ποτέ ἔνας κόσμος.

Η Κοινωνία του Θεάματος σήμερα

Γιάννης Δ. Ιωαννίδης

Η Κοινωνία του Θεάματος είναι ό τίτλος του περίφημου βιβλίου, που θεωρεῖται ότι ό Γκύ Ντεμπόρ, συνιδρυτής και έξέχον μέλος της Καταστασιακής Διεθνούς (Internationale situationniste), άρχισε νά γράφει γύρω στά 1963, και τό δποτο πρωτουκλοφόρησε στήν Γαλλία τό 1967, λίγο πρίν τόν περίφημο «Μάη τού '68».

Σύμφωνα μέ τόν συγγραφέα του, τό βιβλίο αύτό διατυπώνει μιά έπαναστατική θεωρία, έντελως άπαραίτητη γιά όσους «θέλουν πραγματικά νά άνατρέψουν μιά κατεστημένη κοινωνία». μιά θεωρία, ή δποία «έξηγετ σέ βάθος αύτήν τήν κοινωνία ή τούλαχιστον δίνει τήν έντύπωση» ότι τό κάνει· και ή δποία πέτυχε «νά διακηρύξει ότι τό ίδιο τό κέντρο του υπάρχοντος κόσμου είναι κακό, άποκαλύπτοντας τήν άκριβή του φύση» (Πρόλογος στήν τέταρτη ιταλική έκδοση τής Κοινωνίας του Θεάματος, 1979).

Μέ άλλα λόγια, ό Γκύ Ντεμπόρ θεωρούσε πώς μᾶς προσέφερε μιά πλήρη άλλθεια έπι τής ουσίας του υπάρχοντος κόσμου. Γι' αύτό και τόνιζε πώς, δσα έγραφε έκει τό 1967, θά ίσχυουν «μέχρι τό τέλους αύτοῦ του αίώνα [τοῦ 20οῦ] κι άκομα πιό πέρα» (στό ίδιο) - προφανῶς δηλαδή και γιά σήμερα και γιά όσο αύτός ό υπάρχων κόσμος και τό «κέντρο» του παραμένουν ζρθια.

Αύτά σημαίνουν πώς ή δποία συζήτηση γιά τήν έπικαιρότητα τής θεωρίας του δφείλει νά τοποθετεῖται κατ' άρχην πάνω σ' αύτήν τήν θεμελιώδη άξιωση μέ τήν δποία τήν φόρτισε ό ίδιος ό συγγραφέας της.

Ο Γκύ Ντεμπόρ πέτυχε διάνα; Η θεωρία του Θεάματος έξηγετ πράγματι ίκανοποιητικά τήν κατεστημένη κοινωνία; Φανερώνει και κατονομάζει τήν άκριβη φύση του ίδιου του κέντρου του υπάρχοντος κόσμου; Είναι νομίζω άπαραίτητο ν' άπαντήσουμε σ' αύτά τά έρωτήματα, ώστε νά συζητήσουμε σοβαρά γιά τήν κοινωνία του Θεάματος σήμερα.

Έπι πλέον, τά έρωτήματα αύτά, δποία κι άν είναι ή τελική μας άπαντηση, πρέπει νά μᾶς άποσχολούν πάντοτε, έάν δέν θέλουμε «ή κριτική

έννοια του Θεάματος νά έχχυδαιϊστει σέ κάποια κενή φόρμουλα τής κοινωνιολογικοπολιτικής ρητορείας, γιά νά έξηγετ και νά καταγγέλλει άφηρημένα τά πάντα» (σπ. παρ., 203).

Η προϊστορία τής έννοιας «θέαμα» στήν σκέψη τού Γκύ Ντεμπόρ

Γιά ν' άπαντήσουμε στά παραπάνω έρωτήματα, θεωρώ πώς πρέπει νά έξετάσουμε τήν διαμόρφωση και μετεξέλιξη τής έννοιας «θέαμα» μέσα στήν σκέψη τού Ντεμπόρ. Διότι ό όρος αύτός έμφανίζεται στήν σκέψη του πολύ νωρίτερα δπό τό 1967, νωρίτερα άκομα κι δπό τό 1963. Μόνο πού, τότε, τόν συσχετίζει μέν μέ τήν κατεστημένη άλλοτριώση, άλλά δέν τού άποδίδει άκομα τήν ίδιοτητα νά «έξηγετ ίκανοποιητικά τήν κατεστημένη κοινωνία» ούτε νά κατονομάζει «τό ίδιο τό κέντρο του υπάρχοντος κόσμου».

1957

Πράγματι, τό 1957, στήν "Εκθεση πάνω στήν κατασκευή καταστάσεων - κατά κάποιον τρόπο ίδρυτικό κείμενο τής Καταστασιακή Διεθνής -, συσχετίζει άμεσα τήν κατασκευή καταστάσεων μέ τό θέαμα ως έξης: «Η κατασκευή καταστάσεων άρχιζει μέ τήν κατάρρευση τοῦ σύγχρονου θεάματος. Είναι εύκολο νά δεῖ κανείς σέ ποιόν βαθμό ή ίδια ή άρχη του θεάματος - ή μή-παρέμβαση - συνδέεται μέ τήν άλλοτριώση τοῦ παλαιού κόσμου. Συνεπῶς, τά πλέον ζυδερκή έπαναστατικά πειράματα στό πεδίο τής κουλτούρας πρέπει νά άποσκοπούν στό σπάσιμο τής φυχολογικής ταύτισης τοῦ θεατή μέ τόν ήρωα, ώστε νά τόν σπρώξουν νά δραστηριοποιηθεῖ, προκαλώντας τίς

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ίκανότητές του νά επαναστατικοποιήσει τήν ίδια του τήν ζωή.

Έδω τό θέαμα προσδιορίζεται ώς ή άρχη τῆς μή-παρέμβασης, δπως τό 1967 θά κατονομαστεῖ μεταξύ άλλων καί ώς τό άντιθετο τοῦ διαλόγου (ὅπ. παρ., 18). Ναί μέν συνδέεται μέ τήν άλλοτρίωση τοῦ παλαιοῦ κόσμου, άλλά δέν φιλοδοξεῖ νά περιγράφει ούτε αύτή τήν ίδια τήν άλλοτρίωση έπακριβῶς ούτε τό ίδιο τό κέντρο τοῦ παλαιοῦ κόσμου. Περιγράφει άπλως τήν άρχη τῆς άλλοτρίωσης, πού ισχύει γιά τό άποκλειστικό πεδίο τής κουλτούρας.

1960

Τό ίδιο συμβαίνει καί μέ τό κείμενο *Προκατάρκτικές σημειώσεις γιά τόν προσδιορισμό ένός ένιαίου έπαναστατικοῦ προγράμματος*, πού έγραφε ο Ντεμπόρ τό 1960 μαζί μέ τόν Πιέρ Κανζουέρ, στέλεχος τής άμαδας Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα. Τό θέαμα άφορᾶ καί έδω στό άποκλειστικό πεδίο τής κουλτούρας.

Διαβάζουμε: «"Ολες οι μορφές τής καπιταλιστικής κοινωνίας σήμερα βασίζονται, σέ τελική άνάλυση, στήν γενικευμένη καί - στό έπίπεδο τῶν μαζῶν - σταθερή διαίρεση μεταξύ διευθυνόντων καί έκτελεστῶν, μεταξύ έκείνων πού δίνουν έντολές κι έκείνων πού τίς έκτελοῦν [...]" Έξω άπό τήν έργασία, τό θέαμα είναι ό κυρίαρχος τρόπος μέ τόν όποιο οι άνθρωποι σχετίζονται μεταξύ τους. Μόνον μέσω τοῦ θεάματος ό λαός άποκτᾶ μιά (πλαστοποιημένη) γνώση κάποιων γενικῶν ζητεών τής κοινωνικής ζωής, άπό τά έπιεσημονικά καί τεχνολογικά έπιτεύγματα έως τούς κυρίαρχους τρόπους συμπεριφορᾶς καί τίς ένορχηστρωμένες συνδιασκέψεις τῶν διεθνῶν άρχηγῶν κρατῶν. Ή σχέση μεταξύ δημιουργῶν καί θεατῶν είναι μόνον μιά μετάθεση τής σχέσης μεταξύ διευθυνόντων καί έκτελεστῶν".

Τό «θέαμα» λοιπόν δέν άφορᾶ, ούτε έδω, τό κέντρο τοῦ ύπαρχοντος κόσμου άλλά τήν κουλτούρα. Είναι ό κυρίαρχος τρόπος σχέσης έξω άπό τήν έργασία, μιά μετάθεση στό πεδίο τής κουλτούρας τής διαίρεσης μεταξύ διευθυνόντων καί έκτελεστῶν.

1961

Τό 1961, στά πλαίσια τῆς συνεργασίας του μέ τήν άμαδα Έργατική Έξουσία, πού είχε προέλθει άπό τό Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα, ο Ντεμπόρ γράφει τό κείμενο: Γιά νά κρίνουμε έπαναστατικά τήν τέχνη, μέ άφορμή τήν ταινία «Μέ κομμένη τήν δάνασσα», τοῦ Ζάν-Λύχ Γκοντάρ, πού είχε έντυπωσιάσει τό κοινό έκείνη τήν έποχή. Έκει, ο Ντεμπόρ έπανέρχεται στήν έννοια τοῦ θεάματος ώς έξης: «Τήν σχέση ένός θεάματος μέ τά προβλήματα τής κοινωνίας δέν πρέπει νά τήν διατάξουμε στίς έπιφανειακές σημασιοδοτήσεις του, άλλά στό έπίπεδο τής λειτουργίας του ώς θεάματος». Διακρίνει λοιπόν «τό θέαμα» άπό τά θεάματα (ταινίες κ.λπ.) καί μιλάει γιά μιά γενικώτερη λειτουργία τοῦ θεάματος, πάντοτε στό πεδίο τής κουλτούρας.

Πράγματι, άμέσως μετά τήν παραπάνω φράση, παραθέτει τό άπόσπασμα άπό τήν "Έκθεση...", πού προανέφερα, καί παρακάτω συνεχίζει: «"Η συγγένεια άναμεσα στήν πρωτοκαθεδρία τοῦ θεάματος στήν κοινωνική ζωή καί τήν πρωτοκαθεδρία μιᾶς τάξης διευθυνόντων (πού άμφοτερες θεμελιώνονται στήν διατιφατική διάγκη μιᾶς παθητικής συναίνεσης), δέν είναι ένα παράδοξο, μιά παραδοξολογία. Είναι μιά έξισωση γεγονότων, πού χαρακτηρίζουν διατικειμενικά τόν σύγχρονο κόσμο. Έδω συναντῶνται ή πολιτιστική κριτική, πού άντλει τήν έμπειρία της άπό τήν αύτοκαταστροφή τής μοντέρνας τέχνης, καί ή πολιτική κριτική, πού άντλει τήν έμπειρία της άπό τήν καταστροφή τοῦ έργατικού κινήματος άπό τίς δικές του άλλοτριωμένες δργανώσεις".

Τό «θέαμα» άφορᾶ, λοιπόν, καί έδω, τήν σφαίρα τής κουλτούρας καί τής πολιτιστικής κριτικής έξω άπό τήν έργασία, ένω ή διαίρεση διευθυνόντων-έκτελεστῶν (θέση τής άμαδας Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα άπό κάμποσα χρόνια πρίν) άφορᾶ τό πεδίο τής έργασίας καί τήν πολιτική κριτική. Υπάρχει μέν συγγένεια καί έξισωση γεγονότων μεταξύ τους, άλλά τό θέαμα δέν κατονομάζεται ώς κέντρο ή κεντρικώτερο, ούτε ή κοινωνία μας μπορεῖ νά ξεγηγθεῖ ίκανο-

ποιητικά μόνον μέ τήν βοήθεια τῆς ἔννοιας θέαμα.

Τήν ίδια χρονιά, στήν όμιλία του «Προοπτικές γιά συνειδητές τροποποιήσεις μέσα στήν καθημερινή ζωή» (*Internationale Situationniste*, τχ. 6), δ Ντεμπόρ γράφει: «Αύτή ή κοινωνία τείνει νά ἀπομονώνει τούς ἀνθρώπους σάν μεμονωμένους καταναλωτές [δηλαδή καί πάλι «ἔξω ἀπό τήν ἐργασία» - σημείωση τοῦ Γ. Ιωαννίδη], ν' ἀπαγορεύει τήν ἐπικοινωνία. »Ετσι, ή καθημερινή ζωή είναι ἐπίσης ίδιωτική ζωή, τόπος τοῦ διαχωρισμοῦ καί τοῦ θεάματος [...] τό προλεταριάτο δφείλει νά ἀπαρνηθεῖ ὁ, τιδήποτε ὑπερβαίνει τήν καθημερινή ζωή, ή μᾶλλον ισχυρίζεται ὅτι τήν ὑπερβαίνει: τό θέαμα, τίς «ἰστορικές» λέξεις ή χειρονομίες, τό «μεγαλεῖο» τῶν διευθυνόντων, τό μυστήριο τῶν ἔξειδικεύσεων, τήν «ἀθανασία» τῆς τέχνης καί τήν ἔξωτερική πρός τήν ζωή σπουδαιότητά της».

«Εως ἄδω, λοιπόν, δ Ντεμπόρ δέν θεωροῦσε ὅτι ή κοινωνία βασίζεται στό θέαμα, ἀλλά στόν διαχωρισμό διευθυνόντων-ἐκτελεστῶν μέσα στήν ἐργασία. Θεωροῦσε ὅτι τό θέαμα καί ή κριτική τοῦ θεάματος ἀφορᾶ τήν πολιτιστική σφαῖρα καί τήν σφαῖρα τής καθημερινῆς ζωῆς, ἐνῶ ὁ διαχωρισμός διευθυνόντων-ἐκτελεστῶν καί ή κριτική του ἀφορᾶ τήν πολιτική σφαῖρα - τήν σύνδεση τῶν ὅποιών ἔθετε ὡς ζητούμενο στήν βάση τῆς «συγγένειας» μεταξύ τοῦ πολιτιστικοῦ θεάματος καί τοῦ διαχωρισμοῦ διευθυνόντων-ἐκτελεστῶν μέσα στήν παραγωγή. »Ετσι, ή ίδια ή κοινωνία δέν κατονομάζεται ὡς κοινωνία τοῦ θεάματος.

1963

Δύο χρόνια ἀργότερα, τό 1963, συναντᾶμε - ἀλλά χωρίς καμμιά ἐπεξήγηση - τόν ὄρο «κοινωνία τοῦ θεάματος» στό κείμενο «Κυριαρχία τῆς φύσης, ίδεολογία, τάξεις», πού δημοσιεύθηκε στήν ἐπιθεώρηση *Internationale. Situationniste* (τχ. 8). Τό κείμενο αύτό, πού ἀσφαλῶς συνυπογράφει δ Ντεμπόρ, ἐπαναλαμβάνει τό μαρξικό σχῆμα περί ἀντίφασης μεταξύ παραγωγικῶν δυνάμεων καί παραγωγικῶν σχέσεων, μέ τήν διευκρίνηση ὅτι «αύτή ή ἀντίφαση πρέπει τώρα νά ἀναγνω-

σθεῖ ὡς ή καταδίκη τῆς ποταπῆς καί ταυτόχρονα ἐπικίνδυνης ἀνάπτυξης πού ἐπιφυλάσσει γιά τόν ἔαυτό της ή αύτο-ρύθμιση αύτῆς τῆς παραγωγῆς, σέ σχέση μέ τήν μεγαλειώδη δυνατή ἀνάπτυξη πού μπορεῖ νά στηριχθεῖ στήν παροῦσα οἰκονομική ή ποδομή.

Ἐδῶ, στηριγμένοι στό σχῆμα τῆς ὁμάδας Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα. περί διευθυνόντων-ἐκτελεστῶν, οί καταστασιακοί καί δ Ντεμπόρ τό προεκτείνουν πρός τίς πιό οἰκείες τους περιοχές καί τό διευρύνουν πέραν τοῦ πεδίου τῆς ἐργασίας: «Προλετάριοι είναι ἔκεινοι πού δέν ἔχουν καμμιά δυνατότητα νά μετασχηματίσουν τόν κοινωνικό χωρόχρονο πού ή κοινωνία τούς δίνει νά καταναλώσουν» (ἰδέα πού ξανασυναντᾶμε στήν *Κοινωνία τοῦ Θεάματος*, 114), ἐνῶ «οί διευθύνοντες είναι ἔκεινοι πού ὁργανώνουν αύτόν τόν χωρόχρονο κι ἔχουν ἔνα περιθώριο προσωπικής ἐπιλογῆς». Μάλιστα, αύτόν τόν διαχωρισμό τόν θεωροῦν, ἄδω, κεντρικό αύτοῦ τοῦ κόσμου: «Μέ δεδομένη αύτήν τήν διαίρεση, ὅλες οί ἄλλες διαφορές κοινωνικῆς θέσης πρέπει νά θεωροῦνται δευτερεύουσες». Αρα, κεντρικό στόν ὑπάρχοντα κόσμο δέν είναι τό θέαμα ἀλλά διαχωρισμός μεταξύ διευθυνόντων-όργανων τοῦ κοινωνικοῦ χωρόχρονου καί ἐκτελεστῶν-διευθυνόμενων καταναλωτῶν του.

Ἐκτός αύτοῦ, ἔκεινο πού στό παραπάνω κείμενο ἔχει ἔξαιρετικό ἐνδιαφέρον γιά τό θέμα πού συζητᾶμε, είναι ή σαφής καί ἀποκλειστική σύνδεση τῆς ἔννοιας «θέαμα» μέ τήν ίδεολογία καί τήν προπαγάνδα.

Πράγματι, ἄδω, μέ βάση μιά ίδεα τοῦ Ραούλ Βανεγκέμ («Βασικές κοινοτοπίες», *Internationale Situationniste* τχ. 7, 1962), ή ίδεολογία προτείνεται σάν ἔνα «ἀναλγητικό, ὑπνωτικό, ἡρεμιστικό» καί σάν «ναρκωτικό» - «τό θέαμα είναι ἔνα ναρκωτικό γιά σκλάβους», θά διαβάσουμε τρία χρόνια ἀργότερα. Αφ' ἐτέρου, οί καταστασιακοί ἔξηγοῦν τήν ἀξία ἐνός βιβλίου τοῦ Ζάχ Έλύλ γιά τήν προπαγάνδα («περιγράφει τήν ἐνότητα τῶν διαφόρων μορφῶν παραγωγῆς ἔξαρτημένων ἀνακλαστικῶν» καί «δείχνει ὅτι αύτή ή διαφήμιση-προπαγάνδα είναι κι ἔνα φάρμακο σέ μιά κοι-

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

νωνία σφαιρικά ἀρρωστη, τό όποιο μᾶς ἐπιτρέπει νά ὀνεχόμαστε τήν ἀρρώστια χειροτερεύοντάς την), καί καταλήγουν: «Οἱ ἄνθρωποι εἶναι σέ μεγάλο βαθμό συνένοχοι τῆς προπαγάνδας, τοῦ κυρίαρχου θεάματος, ἐπειδὴ δέν θά μποροῦσαν νά τό ἀπορρίψουν παρά ἀμφισβητώντας ὀλοκληρωτικά τήν κοινωνία».

Συνεπῶς, ἔως τό 1963, τίποτα δέν μᾶς ἐπιτρέπει ἀκόμα νά σκεφτοῦμε πώς δ Ντεμπόρ θεωροῦσε τό θέαμα ώς τό ἴδιο τό κέντρο τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου. Ἰσα-ΐσα, ή ἔννοια αὐτή ἔξακολουθοῦσε νά μένει στό πεδίο τῆς κουλτούρας, τῆς ἰδεολογίας ή, ἀκόμα πιό περιορισμένα, τῆς διαφήμισης καί τῆς προπαγάνδας.

1966

Ἐστω, ὅμως, ὅτι τό 1963 εἶναι ἀκόμη μακριά ἀπό τό 1967, καί ὅτι στά μεταξύ τους τέσσερα χρόνια μετεξελίχθηκε ή σκέψη τοῦ Ντεμπόρ πάνω στό «θέαμα». Ἀπολύτως θεμιτό. Ὡστόσο, ὅσα ἔλεγε ἀπό τό 1957 ἔως τό 1963, τά ἐπαναλαμβάνει καί τό 1966, δηλαδή ἔναν μόλις χρόνο πρὶν ἀπό τήν κυκλοφορία τοῦ Ἡ κοινωνία τοῦ θεάματος. Ἐννοῶ βεβαίως τό κείμενο «Ἡ παρακμή καί ή πτώση τῆς θεαματικῆς-ἐμπορευματικῆς οἰκονομίας», πού γράφτηκε ἀπό τόν ἴδιον τό Ντεμπόρ, ὅπως θεωρεῖται, μέ ἀφορμή τήν ἔξέγερση στό Λός Ἀντζελες τήν προηγούμενη χρονιά (Internationale Situationniste, τχ. 10). Σ' αὐτό τό κείμενο, μάλιστα, δ Ντεμπόρ ἐπεξηγεῖ γιά πρώτη φορά ἐκτεταμένα τήν σχέση μεταξύ θεάματος καί ἐμπορεύματος, κι εἶναι σημαντικό νά δοῦμε πῶς τό ἔκανε τότε.

Ἡ ἔξέγερση ἔκεινη περιγράφεται ώς «ἔξέγερση [Προσέξτε: ὅχι κατά τοῦ «θεάματος» ἀλλά] κατά τοῦ ἐμπορεύματος, κατά τοῦ κόσμου τοῦ ἐμπορεύματος καί τοῦ ἐργαζόμενου-καταναλωτῆ, πού εἶναι ιεραρχικά ὑποταγμένος στά μέτρα καί σταθμά τοῦ ἐμπορεύματος». Πιό συγκεκριμένα, δ Ντεμπόρ θεωρεῖ πώς ή ἔξέγερση στό Λός Ἀντζελες ὀφειλόταν στό γεγονός ὅτι οἱ Μαῆροι τῆς ἀμερικανικῆς κοινωνίας «παίρνουν κατά γράμμα τήν προπαγάνδα τοῦ σύγχρονου καπιταλισμοῦ, τήν διαφήμισή του περί ἀφθονίας,

καί γι' αὐτό θέλουν ἀμέσως ὅλα αὐτά τά ἐμπορεύματα πού δείχνονται καί εἶναι ἀφηρημένα διαθέσιμα, ἐπειδὴ θέλουν νά τά χρησιμοποιήσουν»

὾οπότε: «Οἱ ἀμερικανοί Μαῆροι εἶναι τό προϊόν τῆς σύγχρονης βιομηχανίας, ὅπως καί ή ἡλεκτρονική, ή διαφήμιση, τό κύκλοτρον. Φέρουν καί αὐτοί τίς ἀντιφάσεις τους. Εἶναι οἱ ἄνθρωποι πού δ θεαματικός παράδεισος ὀφείλει ταυτόχρονα ν' ἀφομοιώνει καί ν' ἀπωθεῖ. Ἔτσι, μέσω αὐτῶν, δ ἀνταγωνισμός ὀνάμεσα στό θέαμα καί τήν δραστηριότητα τῶν ὀνθρώπων φανερώνεται ὀλοκληρωτικά. Τό θέαμα εἶναι οἰκουμενικό, ὅπως καί τό ἐμπόρευμα. Ἀλλά, ἐπειδὴ δ κόσμος τοῦ ἐμπορεύματος θεμελιώνεται πάνω σέ μιά ταξική ἀντίθεση, τό ἐμπόρευμα εἶναι καί τό ἴδιο ιεραρχικό. Ἡ ὑποχρέωση πού ἔχει τό ἐμπόρευμα, συνεπῶς καί τό θέαμα πού μορφώνει [informe] τόν κόσμο τοῦ ἐμπορεύματος, νά εἶναι ταυτόχρονα οἰκουμενικό καί ιεραρχικό, ὀδηγεῖ σέ μιά οἰκουμενική ιεράρχηση [...] Τό θέαμα εἶναι ἔνα ναρκωτικό γιά σκλάβους. Δέν ἔννοει νά τό πάιρνει κανείς κατά γράμμα, ἀλλά νά τό ἀκολουθεῖ ἀπό κάποια ἐλάχιστη ἀπόσταση (έάν δέν ὑπάρχει αὐτή ή καθυστέρηση, τότε φανερώνεται δ φενακισμός)».

Εἶναι, λοιπόν, σαφές ὅτι, ἀκόμα καί ἔως τό 1966, δ Ντεμπόρ ὅχι μόνον δέν προσδιορίζει τό «θέαμα» ώς τό «κέντρο τῆς ὑπάρχουσας κοινωνίας» ἀλλά, συγκεκριμενοποιώντας κατά κάποιον τρόπο τίς προηγούμενες ἰδέες του γιά τόν ρόλο τοῦ «θεάματος» στήν σφαῖρα τῆς κουλτούρας, τό προσδιορίζει κυρίως ώς ἰδεολογία, προπαγάνδα καί διαφήμιση τοῦ κόσμου τοῦ ἐμπορεύματος καί τοῦ καπιταλισμοῦ.

Ἐλάχιστη σχέση ἔχουν μέ τίς διατυπώσεις του στήν Κοινωνία τοῦ θεάματος, τήν ἀμέσως ἐπόμενη χρονιά, σύμφωνα μέ τίς ὀποῖες τό θέαμα δέν ἀφορᾶ ἀποκλειστικά στό πεδίο τῆς κουλτούρας, οὔτε τῆς ἰδεολογίας καί τῆς προπαγάνδας ή τῆς πληροφορίας/μόρφωσης τοῦ κόσμου τοῦ ἐμπορεύματος, ἀλλά κάτι πολύ περισσότερο καί ούσιαστικότερο, δηλαδή τό ἴδιο τό κέντρο τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου.

Ἡ μόνη ἰδέα, ἐδῶ, πού ἵσως προσεγγίζει τήν ἰδέα τῆς Κοινωνίας τοῦ θεάματος, εἶναι ή ἰδέα ὅτι

τό θέαμα μορφώνει/διαμορφώνει τόν κόσμο τοῦ ἐμπορεύματος, δηλαδή ὅτι ἀποτελεῖ μιά κατά κάποιον τρόπο μορφοποιητική/διαμορφωτική ἀρχή τοῦ κόσμου τοῦ ἐμπορεύματος. Όστόσο, εἶναι ἀκόμα καθαρό ὅτι ὁ κόσμος τοῦ ἐμπορεύματος δέν περιγράφει τό ἴδιο τό κέντρο τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου, ἐφ' ὅσον, ὅπως διευχρινύει ἐκεῖ ὁ Ντεμπόρ, τό ἐμπόρευμα θεμελιώνεται πάνω σέ μιά ταξική ἀντίθεση, καὶ ὅχι πάνω στό «θέαμα».

“Οπως θά προσπαθήσω νά δείξω, αὐτή ἡ διαφορά μεταξύ 1957-’66 καὶ 1967 δέν εἶναι ἀπλῶς μιά διαφορά ἐννοιολογικοῦ βάθους ἢ ἐννοιολογικῆς ἐκλεπτυνσης, ἀλλά θέτει ἔνα καίριο πρόβλημα στήν ἴδια τήν ἐννοια τοῦ θεάματος, ὅπως μᾶς τήν δίνει τό βιβλίο τοῦ 1967.

Τό πρόβλημα τῆς ντεμπορικῆς ἐννοιας «Θέαμα»

1. Έάν, ὅπως μᾶς λέει ὁ Ντεμπόρ μεταξύ 1957 μέ 1966, ὁ κόσμος μας θεμελιώνεται σέ μιά ταξική ἀντίθεση, καὶ πιό συγκεκριμένα στήν διαίρεση μεταξύ διευθυνόντων καὶ ἐκτελεστῶν.
2. ἔάν αὐτή ἡ κεντρική του ἀντίφαση συνίσταται, εὐρύτερα, στόν διαχωρισμό μεταξύ ἐκείνων πού ὁργανώνουν τόν χωρόχρονο κι ἐκείνων πού τόν καταναλώνουν παθητικά, δηλαδή χωρίς δυνατότητα νά τόν μετασχηματίσουν.
3. ἔάν, συνεπῶς, σ' αὐτόν ἐδῶ τόν κόσμο ὑπάρχουν κάποιοι, δηλαδή ἐκείνοι πού τόν διευθύνουν καὶ ὁργανώνουν, οἱ δόποιοι μάλιστα ἔχουν ἔνα περιθώριο προσωπικῆς ἐπιλογῆς πάνω στό πῶς θά ὁργανώσουν τόν κοινωνικό χωρόχρονο, ἀποκλείοντας τόν ὑπόλοιπο κόσμο ἀπό αὐτήν τήν κεντρική δραστηριότητα.
4. ἔάν ὁ ὄρος «Θέαμα» περιγράφει τήν ἀρχή τῆς μή-παρέμβασης - δηλαδή τήν ἀρχή τῆς ὁργανωμένης ἀπό κάποιους παρεμπόδισης/ἀποκλεισμοῦ στούς ὑπολοίπους νά παρέμβουν στά πράγματα.
5. ἔάν, ἐπομένως, ὑπάρχει μέν συγγένεια ἀρχῆς μεταξύ τοῦ διαχωρισμοῦ διευθυνόντων-ἐκτελεστῶν καὶ θεάματος, ἀλλά στό ἐπίπεδο τής κεντρικῆς ἀντίφασης τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου ἡ ἀκριβής φύση αὐτῆς τῆς ἀρχῆς εἶναι ὁ

ἀποκλεισμός·

6. ἔάν τό θέαμα εἶναι «ἔνα ναρκωτικό γιά σκλάβους», δηλαδή ἡ ἰδεολογία πού «μορφώνει/διαμορφώνει τόν κόσμο τοῦ ἐμπορεύματος», τυλίγοντας σ' ἔνα πέπλο ὅμιλης τήν κεντρική ἀντίφαση τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου,

τότε εἶναι προφανές ὅτι ἡ ἀρχή καὶ ἡ ἔννοια τοῦ «θεάματος» δέν περιγράφει ὅλον τόν ὑπάρχοντα κόσμο, δέν ἐπεξηγεῖ ἵκανοποιητικά ὅλη τήν κατεστημένη κοινωνία, οὔτε πολύ περισσότερο τό κέντρο τῆς.

Πολύ ἀπλά: ἔάν ὑπάρχουν σ' αὐτόν τόν κόσμο κάποιοι πού τόν διευθύνουν καὶ τόν ὁργανώνουν, ἔχοντας μάλιστα ἔνα περιθώριο προσωπικῆς ἐπιλογῆς, τότε αὐτοί οἱ διευθύνοντες-ὁργανωτές δέν εἶναι θεατές - οὔτε καν σκλάβοι! Καί, βέβαια, ὁ ὄρος «Θέαμα» καὶ «ναρκωτικό γιά σκλάβους» δέν κατονομάζει τήν δραστηριότητά τους, πού ἀσκεῖται ἀκριβῶς στό κέντρο τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου, ἔστω κι ἀν αὐτοί ὁργανώνουν τόν κόσμο ἔτσι ὥστε οἱ ὑπόλοιποι ἀνθρώποι νά μήν ᔁχουν δυνατότητα παρέμβασης καὶ νά καταντοῦν, ἔτσι, «θεατές».

Ἐπί πλέον, ἔάν, ὅπως λέει ὁ Ντεμπόρ μεταξύ 1957 καὶ 1966, ἡ ὑπάρχουσα κοινωνία θεμελιώνεται στόν ἀποκλεισμό τῆς μεγάλης πλειοψηφίας τῶν ἀνθρώπων ἀπό τίς διαδικασίες ὁργάνωσης καὶ μετασχηματισμοῦ τῆς ζωῆς τους, τότε εἶναι ἐπόμενο αὐτοί οἱ ἀποκλεισμένοι ἀνθρώποι νά βρίσκονται στήν θέση τοῦ θεατῆ ὡς πρός αὐτές τίς διαδικασίες. Αὐτό, ὅμως, σημαίνει ὅτι πρῶτα ἀποκλείονται, δηλαδή στέλνονται στήν «κερκίδα» τῆς ζωῆς, καὶ ἔτσι, ἐπειτα, γίνονται θεατές τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου ἡ κόσμου τοῦ ἐμπορεύματος.

Συνεπῶς, μέ βάση αὐτά τά δεδομένα:

- τό θέαμα (ὅπως ἀκριβῶς καὶ τό ἐμπόρευμα στό Μάρξ) εἶναι ἔνα δευτερεύον ἀποτέλεσμα τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν ἀνθρώπων ἀπό τίς διαδικασίες ὁργάνωσης καὶ μετασχηματισμοῦ τῆς ζωῆς τους·
- πρωτεύων, ἀρα κεντρικός στήν ὑπάρχουσα κοινωνία, εἶναι αὐτός ὁ ἀποκλεισμός τῶν

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

έκτελεστῶν-σκλάβων ἀπό τούς διευθύνοντες-χυρίους, μέ διακυβευόμενο ἀντικείμενο τήν ὄργανωση καὶ μετασχηματισμό τῶν συνθηκῶν ζωῆς·

- τό θέαμα (ὅπως καὶ τό ἐμπόρευμα στὸν Μάρξ) ἀκολουθεῖ, ἔπειται, στήν σφαῖρα τῆς κουλτούρας, τῆς καθημερινῆς ζωῆς, τῆς ἰδεολογίας, τῆς διαφήμισης-προπαγάνδας, σάν πληροφόρηση τοῦ κόσμου τοῦ ἐμπορεύματος καὶ ναρκωτικό γιά σκλάβους.

Αὐτά μᾶς λένε οἱ χρήσεις κι ἐπεξηγήσεις τῆς ἔννοιας «θέαμα» ἀπό τὸν Ντεμπόρ μεταξύ 1957 καὶ 1966. Κι ὅλα αὐτά συνιστοῦν, σαφῶς, μιά πολιτική, ἄρα θεσμική, σκέψη καὶ τοποθέτηση, ἡ ὁποία - ἐάν τήν ἀκολουθήσουμε - μᾶς καλεῖ νά τοποθετηθοῦμε πρωταρχικά, ὅχι πάνω στό θέαμα ἀλλά πάνω στὸν ἀποκλεισμό, δηλαδή νά συλλάβουμε τὸν ἀποκλεισμό καὶ ὅχι τό θέαμα ὡς τό ἴδιο τό κέντρο τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου.

Ο κόσμος ὡς σκηνοθεσία

Μήπως, ὅμως, θά μπορούσαμε νά σκεφτοῦμε πώς ἡ κεντρική δραστηριότητα αὐτῶν τῶν μήθεατῶν καὶ μή-σκλάβων διευθυνόντων-όργανωτῶν τοῦ κόσμου εἶναι ἡ παραγωγή θεάματος, ὅπότε δικαίως ὁ Ντεμπόρ θεώρησε πώς ἡ ἔννοια τοῦ θεάματος περιγράφει τό ἴδιο τό κέντρο αὐτοῦ τοῦ κόσμου;

‘Ασφαλῶς ὅχι! ’Εάν ἡ κεντρική δραστηριότητα τῶν μή-θεατῶν καὶ μή-σκλάβων διευθυνόντων-όργανωτῶν αὐτοῦ τοῦ κόσμου συνίσταται στήν παραγωγή θεάματος, τότε ἡ κεντρική αὐτή δραστηριότητά τους - ἡ ὁποία συγχροτεῖ τήν ὑπάρχουσα κοινωνία καὶ συνεπῶς ἀποτελεῖ τό κέντρο της - δέν θά πρέπει νά περιγράφεται μέ τὸν ὄρο «θέαμα» ἀλλά μέ τὸν πολύ πιό ἀχριβῆ ὄρο «σκηνοθεσία»... καὶ οἱ ἴδιοι νά μήν κατονομάζονται πλέον σάν διευθύνοντες-όργανωτές ἀπλῶς, ἀλλά σάν σκηνοθέτες τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου!

‘Εάν προσέξουμε τά κείμενα πού ἔγραφε ὁ Γκύ Ντεμπόρ ὀργότερα, δηλαδή ἀπό τὸν Πρόλογο στήν Ἰταλική ἔκδοση τῆς «Κοινωνίας τοῦ Θεάματος» τό 1979 κι ἔπειτα, θά δοῦμε πώς

αὐτή ἡ... φαντασμαγορική ἴδεα περί τοῦ κόσμου ὡς σκηνοθεσίας καὶ περί σκηνοθετῶν του, ὅχι μόνον δὲν ἀπουσιάζει ἀλλά ἀντίθετα ἐπιβάλλεται ὅλο καὶ περισσότερο! Τί ἄλλο πράγματι ὑπονοοῦν ὅλες αὐτές οἱ περίπου συνωμοσιολογικές ἀπόφεις του πού διαβάζουμε ἐκεῖ;

‘Ωστόσο, παρά τήν μερική ἀλήθεια τους - διότι, βεβαίως, συνομωσίες ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουν ἀνέκαθεν, μόνο πού δέν φτιάχνουν αὐτές τήν ἀνθρώπινη ιστορία, εἴτε προέρχονται ἀπό ἀντιδραστικούς εἴτε ἀπό ἐπαναστάτες, αὐτές οἱ ὕστερες ἀπόφεις τοῦ Ντεμπόρ εἶναι ἄκρως ἀπογοητευτικές. Καί θεωρητικά, καὶ πολιτικά, καὶ φιλοσοφικά, καὶ ὑπαρξιακά ἀκόμη.

‘Εάν ὁ ὑπάρχων κόσμος χαρακτηρίζεται κεντρικά ἀπό τὸν διαχωρισμό μεταξύ διευθυνόντων καὶ ἐκτελεστῶν, αὐτοί οἱ διευθύνοντες καὶ ὄργανωτές τῆς ζωῆς δέν σκηνοθετοῦν τὸν κόσμο· ἀποκλείουν. Καί δέν ἀποκλείουν ἔκτοξεύοντας εἰκόνες ἀποσπασμένες ἀπό κάθε ὄψη τῆς ζωῆς καὶ θεάματα! Πῶς εἶναι δυνατόν ν’ ἀποκλειστεῖ κάποιος ἀπό τήν ὄργανωση καὶ τὸν μετασχηματισμό τῆς ζωῆς του μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ κάποιοι ἄλλοι τοῦ σερβίρουν εἰκόνες καὶ θεάματα; ’Εάν οἱ διευθύνοντες-όργανωτές ἀποκλείουν, τό κάνουν πρωταρχικά μέ ἄλλους τρόπους, ὅπως ἔκεινοι λ. χ. πού περιέγραψε ὁ Μάρξ στό κείμενό του γιά τήν πρωταρχική συσσώρευση κεφαλαίου. Καί ἀφοῦ ἀποκλείουν, τότε φέρνουν τοὺς ἀποκλεισμένους στήν «κερκίδα» καὶ στήν κατάσταση τοῦ θεατῆ. ’Ε, ἀμα εἶσαι στήν κερκίδα, θέλεις καὶ πασατέμπο... ἀλλά δέν σέ βαστάει ὁ πασατέμπος στήν κερκίδα! Γιά τό τί τρέχει στήν «κερκίδα» ἔκανε τόση φασαρία ὁ Ντεμπόρ, μιλώντας τό 1967 περί θεάματος;

Σ’ αὐτή τήν ἀπογοητευτική σκέψη μᾶς ὀδηγεῖ, ὅμως, ἐκ τῶν πραγμάτων, ἡ τοποθέτηση τῆς ἔννοιας «θέαμα» ἀντί τῆς ἔννοιας «ἀποκλεισμός» στό κέντρο τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου.

Η κοινωνία τοῦ θεάματος

Μήπως ὅμως τήν ἀπάντηση σέ ὅλα τά παραπάνω προβλήματα μᾶς τήν δίνει τό θεωρούμενο ὡς τό ὄριμο καὶ πιό ὀλοκληρωμένο ἔργο του ‘Η

κοινωνία του θεάματος του 1967;

Στό βιβλίο αύτό συναντούμε, πράγματι, μιά μετεξέλιξη σέ σχέση μέ δλους τούς μέχρι και τό 1966 όρισμούς του τής έννοιας «Θέαμα». Το κατά πόσον αύτή ή μετεξέλιξη είναι καί πρόοδος - δηλαδή δια διποσαφηνίζει καλύτερα τήν ἀκριβῆ φύση τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου η δχι, θά τό ἐξετάσω εὐθύς ἀμέσως.

Τώρα πλέον, στήν *Κοινωνία του θεάματος*, τό «Θέαμα» δέν προσδιορίζεται ἀπλῶς ως ἰδεολογία, ἔστω καί ὀπτικοακουστική, ἀλλά ως ὑλοποιημένη ἰδεολογία· δέν περιγράφει ἀπλῶς τόν τρόπο κατά τόν ὅποιο ὄργανώνει τήν ζωή ὁ καπιταλισμός, οὔτε μόνον τήν πληροφορία τοῦ κόσμου τοῦ ἐμπορεύματος, δηλαδή τήν προπαγάνδα καί τήν διαφήμισή του· δέν είναι πλέον ἀπλῶς ἔνα «ναρκωτικό γιά σκλάβους», ἀλλά «παρουσιάζεται σάν η ἴδια ή κοινωνία, σάν ἔνα μέρος τής κοινωνίας καί σάν ὄργανο ἐνοποίησης» (*«Κοινωνίας τοῦ Θεάματος.*

Βεβαίως, καί ἐδῶ τό «Θέαμα» προσδιορίζεται σέ πολύ μεγάλο βαθμό σάν ἰδεολογία καί προπαγάνδα. Δέν θά σᾶς κουράσω μέ πολλές παραθέσεις ἀποσπασμάτων. "Ἄς θυμίσω μόνον: "[Τό Θέαμα] είναι ή πανταχοῦ παροῦσα ἐπιβεβαίωση τῆς ἐπιλογῆς πού ἔχει ἥδη γίνει μέσα στήν παραγωγή καί η ἀντίστοιχη κατανάλωσή της" (§ 6). «Τό Θέαμα είναι ὁ μῆδιακοπτόμενος λόγος, πού η παροῦσα τάξη πραγμάτων ἐπιφυλάσσει γιά τόν ἔαυτό της, ὁ ἐγκωμιαστικός τῆς μονόλογος» (§ 24). «Τό Θέαμα ἐκφράζει αύτό πού η σύγχρονη κοινωνία μπορεῖ νά κάνει, μέσα ὅμως σ' αύτήν τήν ἐκφραση τό ἐπιτρεπτό ἀντιτίθεται ἀπολύτως στό ἐφικτό» (§ 25).

«Ο ταυτόχρονα παρών καί ἀπών κόσμος, πού τό Θέαμα μᾶς δείχνει, είναι ὁ κόσμος τοῦ ἐμπορεύματος, ὁ ὅποιος κυριαρχεῖ σέ δι, τι είναι βιωμένο» (§ 37). «Τό Θέαμα είναι ἔνας διαρκής πόλεμος τοῦ ὅπειρου γιά νά μᾶς ἀναγκάσει ν' ἀποδεχθοῦμε τήν ταύτιση τῶν ἀγαθῶν μέ τά ἐμπορεύματα καί τήν ταύτιση τῆς ίκανοποίησης μέ τήν ἐπιβίωση» (§ 44).

Ωστόσο, κατά τόν Ντεμπόρ, τό «Θέαμα» είναι τώρα κατί πολύ περισσότερο ἀπό ἰδεολογία καί

προπαγάνδα, κι αύτό ὑποτίθεται ὅτι θέλει ἐπί τῆς ούσίας νά μᾶς πεῖ ή *Κοινωνία τοῦ θεάματος*, ὅταν τό τοποθετεῖ στό ἴδιο τό κέντρο τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου, θεωρώντας ὅτι περιγράφει τήν ἀκριβῆ φύση του.

Πῶς ὅμως στηρίζει κάτι τέτοιο; Πῶς είναι δυνατόν τό «Θέαμα» νά είναι κάτι περισσότερο ἀπό ἰδεολογία-προπαγάνδα, ἔστω καί ὀπτικοακουστική; Πῶς είναι δυνατόν νά κατονομάζει καί νά περιγράφει κάτι περισσότερο ἀπό αύτό πού συμβαίνει στήν *κερκίδα*; Πῶς είναι δυνατόν τό «κέντρο» τῆς ὑπάρχουσας κοινωνίας νά είναι τό «Θέαμα» καί δχι δ, ἐκ μέρους μιᾶς μειοφηφίας, πρωτεύων καί καθοριστικός ἀποκλεισμός τῆς μεγάλης πλειοφηφίας τῶν ἀνθρώπων ἀπό τίς διαδικασίες ὄργανωσης καί μετασχηματισμοῦ τῆς ζωῆς τους, δηλαδή ἀπό τούς θεσμούς καί τήν παραγωγή θεσμῶν; Πῶς είναι δυνατόν τό «Θέαμα» νά μήν είναι πλέον ἀπλῶς καί μόνον ἡ πληροφόρηση τοῦ κόσμου τοῦ ἐμπορεύματος κι ἔνα ναρκωτικό γιά σκλάβους; Πῶς είναι δυνατόν νά κατονομάζει τό κέντρο τῆς ὑπάρχουσας κοινωνίας;

Λογικά, αύτό είναι δυνατόν μόνον ἔάν ὑποθέσουμε ὅτι δλοι μά δλοι οί ἀνθρωποι, δχι μόνον οί ἔκτελεστές-όργανωνόμενοι ἀλλά καί οί διευθύνοντες-όργανωτές, ἔχουν περιέλθει στήν κατάσταση τοῦ θεατῆ, στήν κατάσταση τοῦ σκλάβου, στήν κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου τῆς κερκίδας τῆς ζωῆς. Αύτό είναι δυνατόν ἔάν ὑποθέσουμε ὅτι δλοι μά δλοι οί ἀνθρωποι ἀποκλείονται ἀπό τήν ὄργανωση καί τόν μετασχηματισμό τῆς ζωῆς τους. Μέ ἀλλα λόγια, μόνον ἔάν ὑποθέσουμε ὅτι διαχωρισμός μεταξύ διευθυνόντων-όργανωτῶν καί ἔκτελεστῶν-όργανωνόμενων ἔχει πάφει νά είναι κεντρικός στήν ὑπάρχουσα κοινωνία, καί ὅτι δλοι μά δλοι ἔχουν περιέλθει στήν κατάσταση τοῦ θεατῆ.

Τό πρόβλημα αύτό είναι τόσο σαφές, τόσο στήν θεωρητική, τήν φιλοσοφική ὅσο καί στήν πολιτική του διάσταση, πού δ Ντεμπόρ δέν μπορούσε βέβαια νά τό ἀγνοήσει. Πῶς τό ἀπάντησε λοιπόν στήν *Κοινωνία τοῦ Θεάματος..*

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Η οίκονομία πού άναπτύσσεται γιά τόν έαυτό της

‘Η ίδεα μιᾶς τόσο γενικευμένης καί καθολικῆς σκλαβιᾶς, καθυπόταξης καί παθητικότητας, δύπως αὐτή πού ἐννοοῦν ρητά οἱ ἀξιώσεις τῆς ἔννοιας «Θέαμα» στήν Κοινωνία τοῦ Θεάματος., δέν μπορεῖ νά στηριχθεῖ καί νά ὑποστηριχθεῖ παρά μέ τήν ίδεα ὅτι κάποια εξω-ἀνθρώπινη δύναμη ἔχει ἐπιβληθεῖ στούς ἀνθρώπους, σέ δλους τούς ἀνθρώπους.

Προσέξτε: αὐτό τό «εξω-ἀνθρώπινη» δέν ὑπονοεῖ κάποια... εξωγήινη δύναμη! ‘Υπονοεῖ μιά παντελῶς μή-συνείδητοποιημένη ή «άσυνείδητη» ἀντικειμενική ἀπρόσωπη δύναμη, ή δοποία, ἐπί πλέον, ἔχει καταλάβει δόλοκληρη τήν συνείδηση δλων τῶν ἀνθρώπων ἀνεξαιρέτως - δύπως τό λέει ἀπερίφραστα λ. χ. ὁ “Ανσελμ Γιάπε στό βιβλίο του γιά τόν Ντεμπόρ¹, μιλώντας περί δόλοκληρωτικῆς κατάληψης τοῦ συνειδητοῦ ἀπό τήν «ἀφαίρεση».

Βέβαια, ἔνα φλέγον ἐρώτημα ἔδω εἶναι: ἔάν ἔχει ὑπάρξει τέτοια δόλοκληρωτική κατάληψη τοῦ συνειδητοῦ ἀπό τήν ἀσυνείδητη ἀφαίρεση, τότε πῶς κάποιοι ἀνθρώποι, λ. χ. ὁ Ντεμπόρ ή ὁ Γιάπε, τήν συνειδητοποίησαν; Πῶς βρέθηκαν εξω ἀπό αὐτήν, ὥστε νά τήν κατονομάζουν καί καταγγέλλουν; Μυστήριο!

“Ας θέσουμε ὅμως μιά πιό πρωταρχική ἐρώτηση: ποιά θά μποροῦσε ἀραγε νά εἶναι αὐτή ἡ εξω-ἀνθρώπινη, ἀσυνείδητη, ἀπρόσωπη, ἀντικειμενική δύναμη μέσα στήν ἀνθρώπινη ἴστορία;

Γιά ν' ἀπαντήσει σ' αὐτήν τήν ἐρώτηση, δό Ντεμπόρ καταφεύγει, δύπως καί ὁ Μάρκ, σέ μιά κυρίαρχη ἐπιστημονίζουσα λαϊκή δοξασία τοῦ 19ου αἰώνα. Αὐτή ή ἀπρόσωπη ἀντικειμενική δύναμη, πού σκλαβώνει ἀνεπίγνωστα τήν σύμπασα ἀνθρωπότητα, διευθύνοντες καί διευθυνόμενους, μετασχηματίζοντας τήν κοινωνία σέ «κοινωνία τοῦ Θεάματος», εἶναι ή οίκονομία.

‘Ιδού: ‘Η ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ὑπῆρξε ή πραγματική ἀσυνείδητη ἴστορία, πού οίκοδόμησε καί τροποποίησε τίς συνθήκες ὑπαρξῆς τῶν ἀνθρώπινων ὄμάδων ὡς συνθήκες

ἐπιβίωσης καί ἐπέκτασης αὐτῶν τῶν συνθηκῶν: ή οίκονομική βάση δλων τους τῶν προσπαθειῶν [...] ‘Η οίκονομική ἀνάπτυξη ἀπελευθερώνει τίς κοινωνίες ἀπό τήν φυσική πίεση, πού ἀπαιτούσε τόν ἄμεσο ἀγῶνα τους γιά ἐπιβίωση, ἀλλά μ' αὐτόν τόν τρόπο ὑποτάσσον-ται στόν ἀπελευθερωτή τους» (ὅπ. παρ., 40).

“Ετσι, «τό θέαμα ὑποτάσσει τούς ζωντανούς ἀνθρώπους στό μέτρο πού ή οίκονομία τούς ἔχει δόλοκληρωτικά καθυποτάξει. Δέν εἶναι τίποτε ἀλλο ἀπό τήν οίκονομία πού ἀναπτύσσεται γιά τόν έαυτό της» (ὅπ. παρ. 16). Τό «θέαμα» εἶναι «ἡ νίκη τῆς αὐτόνομης οίκονομίας» (Κ. τ. Θ. 51).

Νά λοιπόν πῶς θεμελιώνεται τό θέαμα ὡς τό κέντρο τῆς ὑπάρχουσας κοινωνίας καί ὡς καθολική ἀλλοτρίωση.

Η βιολογικοποίηση τοῦ κοινωνικοπολιτικοῦ

Αὐτή ή ἐπιστημονίζουσα λαϊκή δοξασία τοῦ 19ου αἰώνα περί οίκονομίας εξακολουθοῦσε στά χρόνια καί στούς κύκλους τοῦ Γκύ Ντεμπόρ - καί σήμερα ἀκόμα - νά εἶναι τόσο βαθειά, πού τό περί θεάματος οίκοδόμημα, τό δοποίο δύπως εἶδαμε στήριξε σέ αὐτήν, μοιάζει πράγματι ἀριστοτεχνικό καί ἀκλόνητο. Δέν εἶναι ὅμως ἀριστοτεχνικό κι ἀκλόνητο ἐπειδή ἐμβαθύνει ὄντως στά πράγματα, ἀλλά ἐπειδή στηρίζει τά ἐπιχειρήματά του σέ μιά εύρεως διαδεδομένη κι ἀποδεκτή λαϊκή δοξασία.” Ας τήν παρακολουθήσουμε.

Πράγματι, γιά νά δικαιολογηθεῖ ή παντοκρατορία τῆς οίκονομίας, καί ἄρα τοῦ «Θεάματος», πάνω στούς ἀνθρώπους, ή ίδεα περί «ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων» προβλήθηκε ἔως τό ἀπώτατο παρελθόν τῆς ἀνθρωπότητας. “Ετσι, θεμελιώθηκε ή ὑπόθεση ὅτι ὑπῆρξε κάποτε ἔνα σημεῖο μηδέν, ἔνα σημεῖο μηδενικῆς ἀνάπτυξης τῶν ἀσυνείδητων, ἀντικειμενικῶν κι ἀπρόσωπων παραγωγικῶν δυνάμεων, ἔνα σημεῖο πρωταρχικῆς ὑλικῆς ή φυσικῆς σπάνιδος κατά τόν Μάρκ, τό δοποίο ἀκολούθησε ἀναγκαῖα μιά περαιτέρω αὐτόματη, δηλαδή ἔξ ίσου ἀσυνείδητη-ἀντικειμε-

1. “Ανσελμ Γιάπε, Γκύ Ντεμπόρ, ἔκδ. Έλεύθερος Τύπος.

νική-ἀπρόσωπη ἐπαύξησή τους. "Ετσι, ή ίστορία θεμελιώθηκε ώς πρόδος αὐτῆς τῆς ἐπαύξησης ἔως τὴν τελική ἀφθονία, ὑποτιθέμενο θεμέλιο ἐνός ἐπίγειου παραδείσου. "Εστω κι ἄν αὐτῇ ἡ πρόδος ἐμπεριέχει συγχρούσεις (ταξικές, κ. ά.), αὐτή προηγεῖται ώς οἰκοδόμημα· αὐτές ἔπονται, ώς «μορφή» ἡ ἐποικοδόμημα.

Σ' αὐτό τὸ γραμμικό-ποσοτικό σχῆμα περικλείστηκε ὀλόκληρη ἡ ἀνθρώπινη ίστορία ἡ προϊστορία, ὁ σκοπός καὶ τὸ νόμημά της· καὶ σ' αὐτό στηρίζει τὰ ἐπιχειρήματά του καὶ ὁ Ντεμπόρ, δταν ὅριζει τὸ θέαμα ώς τὴν στιγμή τῆς πλήρους αὐτονόμησης τῆς οἰκονομίας, ώς νίκη τῆς αὐτόνομης οἰκονομίας.

Ωστόσο, ἀπό τὴν δεκαετία τοῦ 1960 κι ἔπειτα, τὰ πορίσματα τῆς σύγχρονης ἔθνολογίας καὶ ἀνθρωπολογίας ὑπῆρξαν συντριπτικά γι' αὐτήν τὴν λαϊκή δοξασία. Δέν ἔχω ἐδῶ τὸν χρόνο ν' ἀναφερθῶ διεξοδικώτερα στὸ ἐμπειριστατωμένο ἔργο ἐκείνων τῶν ἔθνολόγων καὶ ἀνθρωπολόγων πού κλόνισαν συθέμελα τίς μαρξιστικές - καὶ κατ' ἐπέκτασιν ντεμπορικές - ἴδεες περὶ οἰκονομίας. Θ' ἀναφέρω μόνον τὸ Πολιτισμός καὶ πρακτικός λόγος τοῦ Μάρσαλ Σάλινς, τὸ Βία καὶ ιερό τοῦ Ρενέ Ζιράρ, καὶ βέβαια τὸ Ἡ ἀρχαιολογία τῆς βίας. Ό πόλεμος στίς πρωτόγονες κοινωνίες τοῦ Πιέρ Κλάστρ.

Ἐκεῖνο πού κατέδειξαν ὅλοι αὐτοί, εἶναι κατ' ἀρχήν πῶς οὐδέποτε «ἡ ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ὑπῆρξε ἡ πραγματικὴ ἀσυνείδητη ίστορία, πού οἰκοδόμησε καὶ τροποποίησε τίς συνθῆκες ὑπαρξῆς τῶν ἀνθρώπινων ὅμαδων ώς συνθῆκες ἐπιβίωσης καὶ ἐπέκτασης αὐτῶν τῶν συνθηκῶν», ὅπως ισχυριζόταν ὁ Ντεμπόρ.

Κατέδειξαν ἐπίσης ὅτι ἡ περίφημη «ἐπιβίωση» δέν ὑπῆρξε οὔτε συνειδη-

τό οὔτε κι ἀσυνείδητο μέλημα τῶν πρωτόγονων κοινωνιῶν. 'Ο Πιέρ Κλάστρ, γιά παράδειγμα, ἀποδεικνύει πώς, ἐάν συνέβαινε κάτι τέτοιο καὶ μάλιστα ὅπως τὸ ἐπικαλεῖται ὁ Ντεμπόρ καὶ οἱ μαρξιστές γενικώτερα, τότε ἡ πρωτόγονη κοινωνία δέν θά ξόδευε τόσο ἀφειδῶς τίς δυνάμεις τῆς στόν πόλεμο, ὅπως δείχνουν ὅλα τὰ διαθέσιμα ντοκουμέντα. Πολύ δέ περισσότερο πού δέν πολεμοῦσαν διεκδικώντας ὑλικά ἀγαθά, π. χ. γιά τό ποιός θά φάει πρῶτος τὸ ἀγριογύρουνο, ἀλλά γιά λόγους πού ὀνήκονταν σέ μιά ἐντελῶς ἀλλη τάξη πραγμάτων: στήν ἐπιβεβαίωση καὶ διατήρηση τῆς πολιτικῆς αὐτονομίας τους, δηλαδή στήν ἐπιβεβαίωση τῶν θεσμῶν-δεσμῶν τους.

Τέλος, σέ συνάρτηση μέ αὐτό, ἐκεῖνο πού κατέδειξαν πληθωρικά οἱ σύγχρονοι αὐτοί ἔθνολόγοι καὶ ἀνθρωπολόγοι, εἶναι ὅτι ὅλη αὐτή ἡ δοξασία περὶ οἰκονομίας, ίκανοποίησης τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν, ἐπιβίωσης (μέ τά συμπαροματοῦντα τους περὶ ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων κ. ο. κ.), συνιστοῦν μιά ἐπαίσχυντη ἀπόπειρα βιολογικοποίησης τοῦ κοινωνικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ - αὐτήν ἀκριβῶς τήν βιολογικοποίηση πού ὑπάρχει στήν Κοινωνία τοῦ θεάματος καὶ πού ὁ "Ἀνσελμ Γιάπε τράβηξε στά ἄκρα της, ισχυριζόμενος ὅτι τελικῶς οἱ ἴδεες τοῦ Ντεμπόρ παρέχουν «τουλάχιστον ἔνα πλεονέκτημα γιά τό ἀπελευθερωτικό σχέδιο: γιά πρώτη φορά μπορεῖ νά κινητοποιήσει πρός ὄφελός του τό ἔνστικτο τῆς ἐπιβίωσης» (Γκύ Ντεμπόρ, ὅπ. παρ., 187).

Αὐτή ἡ ἀπόπειρα βιολογικοποίησης τοῦ κοινωνικο-πολιτικοῦ εἶναι πραγματικά ἐπαίσχυντη, διότι ὅλες αὐτές οἱ δοξασίες περὶ «οἰκονομίας» τυλίγουν τό κοινωνικό-πολιτικό-θεσμικό ζήτημα μέ τόν ἀδιαπέραστο μανδύα μιᾶς «τυφλῆς μοίρας»... κι

·Ο Γκύ Ντεμπόρ σέ νεαρή ηλικία

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

αύτό άνεξάρτητα άπό τό έαν κάποιος τήν άποδέχεται παθητικά ή έπιδιώκει νά τήν γκρεμίσει έπαναστατικά.

Η θεωρία τοῦ θεάματος σάν όμιχλη

Αντίθετα άπό αύτές τίς δοξασίες τοῦ 19ου αιώνα, πρέπει νά γνωρίζουμε πώς «ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία δέν ἀνήκει στήν φυσική ἀλλά στήν πολιτισμική τάξη· ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία ἐκδιπλώνεται στό σύμπαν τοῦ κανόνα καί ὅχι στό σύμπαν τῆς ἀνάγκης· στόν κόσμο τοῦ θεσμοῦ καί ὅχι στόν κόσμο τοῦ ἐνστίκτου» (Πιέρ Κλάστρ, *Η ἀρχαιολογία τῆς βίας*). Αύτό ἄλλωστε μπορεῖ νά γίνει κατανοητό καί ἀπό μιά φράση τοῦ ίδιου τοῦ Μάρκ, τήν ὁποία ὠστόσο ἀφησε ἀνεκμετάλλευτη: «Παράγοντας, οἱ ἀνθρώποι δέν σχετίζονται μόνον μέ τήν φύση. Δέν παράγουν παρά ἐφ' ὅσον συνεργαστοῦν μ' ἔναν ὄρισμένο τρόπο καί ἀνταλλάξουν τίς δραστηριότητές τους» (*Μισθωτή ἐργασία καὶ κεφάλαιο, 1849*). Ανάλογα εἶπε καί στήν *Γερμανική ἰδεολογία...* ἀλλά οὔτε κι ὁ ίδιος τά ἄκουσε.

Τί σημαίνει αύτό, έάν δέν τό δοῦμε μέ τό μάτι τῶν οἰκονομικῶν δοξασιῶν; Σημαίνει ὅτι, ἀκόμα καί γιά ν' ἀντιμετωπίσουν τήν «φυσική πίεση» (Ντεμπόρ), οἱ ἀνθρώποι ὀφείλουν πρωτίστως νά συνεργαστοῦν, δηλαδή νά ὄργανωθοῦν ἀναμεταξύ τους ὡς ἀνθρώποι. Σημαίνει δηλαδή ὅτι, στόν ἀνθρώπο, ἀκόμα καί ἡ ἴκανοποίηση τῆς πείνας, περνάει ἀπό τόν κόσμο τῶν θεσμῶν-δεσμῶν καί τῆς πολιτισμικῆς τάξης - ὅχι ἀπό τόν κόσμο τῆς ἀνάγκης καί τοῦ ἐνστίκτου. Σημαίνει πώς ἡ ποιότητα μιᾶς ἀνθρώπινης κοινωνίας δέν συναρτάται μέ τό ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί τῆς οἰκονομίας της, ἀλλά μέ τήν ποιότητα τῶν θεσμῶν-δεσμῶν πού ἔχει διαπλάσει καί διαπλάθει.

Ποῦ λοιπόν βρίσκεται ὁ κόσμος τῶν θεσμῶν, τό θεσμικό ζήτημα, ἡ παραγωγή θεσμῶν-δεσμῶν μέσα στήν ντεμπορική θεωρία τοῦ θεάματος, κατά τήν δοπία ή οἰκονομία καί ἡ ἀσυνείδητη ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων μᾶς ἔχει διλοκληρωτικά καθυποτάξει; Δέν βρίσκεται πουθενά! Τά πάντα εἶναι θέαμα ή, ἀργότερα, τά

πάντα εἶναι σκηνοθεσία! Τό πῶς ἀκριβῶς πραγματοποιεῖται, θεσμικά-κοινωνικά-πολιτικά, δὲ ἀποκλεισμός τῶν ἀνθρώπων ἀπό τήν ὄργάνωση καί τόν μετασχηματισμό τῆς ζωῆς, τυλίγεται κάτω ἀπό ἓνα πέπλο διμίχλης ἐντυπωσιακῶν λέξεων καί συνθηματολογικῶν φράσεων.

Ἐτσι, δμως, ἡ *Κοινωνία τοῦ θεάματος* δέν ἀποκαλύπτει τήν «ἀκριβῆ φύση» τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου, ἀλλά μᾶλλον τήν προδιάθεση καί λειτουργία τοῦ ίδιου τοῦ Ντεμπόρ ὡς διανοούμενο-δημαγωγοῦ, δηλαδή ἐνός ἀνθρώπου πού ἀνακατεύει ποικίλες ίδεολογικές κατασκευές καί δοξασίες σέ ἓνα ἀμάλγαμα μέ ἀξιώσεις ἀπόλυτης ἀλήθειας, ὥστε νά παράσχει στίς μᾶζες δόδοει-κτες γιά εὔκολο προσανατολισμό.

Επικοινωνία, διάλογος, γιορτές καί καταστάσεις

Αύτό θά γίνει ἵσως ἀκόμα πιό σαφές, ἔάν παρατηρήσουμε τό ἔξης: τυλίγοντας τόν κόσμο τῶν θεσμῶν-δεσμῶν μέ τήν διμίχλη τοῦ θεάματος, δηλαδή ἀφησε κατά κάποιον τρόπο ἀδικαίωτα, μέσα στό βιβλίο του, δηλαδή ἔλεγε κι ἔκει καί ἀλλοῦ περί ἐπικοινωνίας, διαλόγου, γιορτῆς καί κατασκευῆς καταστάσεων - καί δίνοντας ἔτσι τό δικαίωμα στόν *Ανσελμ Γιάπε* νά τά πετάει ὅλ' αὐτά διά μιᾶς στό καλάθι τῶν ἀχρήστων σάν ὄντολογικές κι ἀριστερίστικες παραφύάδες καί παρεκκλίσεις.

Πράγματι, ἔάν καί γιά ὅσο ή οἰκονομία συνιστᾶ ἀσυνείδητα τήν βάση τῶν ἀνθρώπινων προσπάθειῶν στήν ίστορία, τότε ή μόνη ἐπικοινωνία, δηλαδή διάλογος καί οἱ μόνες καταστάσεις πού ἀξίζουν κι ἔχουν νόημα, εἶναι ἀσφαλῶς ἔκεινες πού μᾶς βοηθοῦν νά συνειδητοποιήσουμε αὐτήν τήν ἀσυνείδητη βάση. Νά συνειδητοποιήσουμε δμως τί; «Οτι οἱ ἀνθρώπινες κοινωνίες καί προσπάθειες καθορίζονται ἀπό τήν φυσική πίεση καί τήν ἐπιβίωση; Νά συνειδητοποιήσουμε δτι μᾶς λείπουν οἱ ἐπαρκεῖς ύλικοτεχνικές ύποδομές; Μά τότε, τό μόνο πού μποροῦμε νά κάνουμε μ' αὐτήν τήν συνειδητοποίηση, εἶναι νά παλέψουμε γιά τήν... «πλέρια ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων», οὕτως ὥστε νά ἀπαλλαγοῦμε ἀπό τήν «φυσική πίεση» καί τήν «ἐπιβίωση».

Κοντολογίς, ή δικαιώση της ἐπικοινωνίας, τοῦ διαλόγου, τῆς γιορτῆς καί τῶν καταστάσεων βρίσκεται ἔξω ἀπό αὐτές, στίς ἀντικεμενικές κι ἀπρόσωπες ύλικοτεχνικές ύποδομές. Ζήτω... ή βιομηχανία κι ὁ σταχανοβισμός!

‘Ο μόνος λόγος πού δέν νιοθετεῖ αὐτό τό σύνθημα, εἶναι - ἔκτος ἀπό τήν δηλωμένη ἀπέχθειά του γιά τήν ἐργασία βεβαίως - ὅτι θεωρεῖ πώς οἱ παραγωγικές δυνάμεις ἔχουν πλέον ἀναπτυχθεῖ τόσο πολύ, ὥστε μποροῦμε λ.χ. νά φτιάχνουμε «καταστάσεις» χωρίς νά νοιαζόμαστε γιά μιά περαιτέρω ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Ζήτω... ή αὐτοματοποίηση! ’Ετσι, ὅμως, παρά τά φαινόμενα, ή δικαιώση τῆς «κατασκευῆς καταστάσεων», τῆς ἐπικοινωνίας καί τοῦ διαλόγου, τοποθετεῖται καὶ πάλι ἔξω ἀπό αὐτές - στήν «αὐτοματοποίηση».

Τοποθετώντας στό κέντρο τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου τό θέαμα, ἀντί του ἀποκλεισμοῦ, καὶ μάλιστα τό θέαμα ώς θρίαμβο τῆς αὐτόνομης οἰκονομίας, δ Ντεμπόρ - ὅπως καὶ ὁ Μάρξ - ἀφ' ἐνός μέν βιολογικοποίησε κι ἔκανε ἔτσι ἀδιαπέραστο τό μόνο πραγματικά κεντρικό ζήτημα τοῦ κόσμου, τό ζήτημα τῆς πολιτισμικῆς τάξης καὶ τῶν θεσμῶν. Ἀφ' ἑτέρου, ἀφησε ἔτσι ἀδικαίωτο, τόσο στό παρελθόν ὅσο καὶ στό σήμερα, ὅλο ἐκεῖνο τό κατ' ἔξοχήν ἀνθρώπινο κομμάτι τῆς καταστασιακῆς καὶ γενικά τῆς ἀνθρώπινης ἐμπειρίας, πού ἔχει νά κάνει ἀμεσα μέ το κεντρικό ζήτημα τῆς πολιτισμικῆς τάξης καὶ τῶν θεσμῶν καὶ τήν ποιότητά τους, μέ τά ὅποια συναρτᾶται ἡ ποιότητα καὶ τό νόημα τῆς ἐπικοινωνίας, τοῦ διαλόγου καὶ τῆς γιορτῆς.

"Ετοι, δημως, ἀφησε ἀδικαιώτη καὶ κάθε προ-
σπάθειά μας νά βρουμε, νά ἐλέγξουμε καὶ νά στη-
ρίξουμε τὴν ποιότητα καὶ τό νόημα τῶν συναν-
τήσεών μας, τῶν συζητήσεών μας, τῶν συνεργα-
σιῶν μας.

‘Ο κόσμος σάν ἔρματο καὶ σάν φάντασμα

Αύτή ή ἄδοξη κατάληξη τῆς τόσο πολλά
ὑποσχόμενης ντεμπορικῆς θεωρίας τοῦ θεάματος
- κατάληξη πού συνδέεται ἀλλωστε ἀμεσα μέ το
γεγονός ὅτι αυτή ή θεωρία κατάντησε ἐν πολλοῖς,

παρά τίς προειδοποιήσεις τοῦ Ντεμπόρ, νά ἔχου-
δαιστεῖ σέ μιά «κενή φόρμουλα κοινωνιολογικο-
πολιτικῆς ρητορείας γιά νά ἔξηγήσει καί νά
καταγγείλει ἀφηρημένα τά πάντα» (ὅπ. παρ.,
203), φέρνει στήν ἐπιφάνεια ἕνα πραγματικά
καυτό ζήτημα, πού ἔχει νά κάνει μέ δλες τίς δια-
νοητικές θεωρητικοποιήσεις αὐτοῦ τοῦ εἰδούς.

Τό ζήτημα αύτό ᔁχει νά κάνει ἀμεσα μέ την
ἀνάγκη αυτῶν τῶν θεωρητικοποιήσεων νά παρά-
σχουν μιά ἀκλόνητη θετική-ἀντικειμενική-ἀπρό-
σωπη ἀλήθεια, δηλαδή εὔκολους ὅδο-δεῖκτες γιά
τίς λαϊκές μᾶζες.

Γιά τόν σκοπό αυτόν, αύτές οι θεωρητικοποιήσεις, κατά τρόπο ἀνάλογο τῆς ἀστρολογίας, προτείνουν καί θεμελιώνουν τὴν ἴδεα ὅτι:

- ό κόσμος, ή ζωή καί ή ιστορία δέν εἶναι, «σέ τελική ἀνάλυση», παρά ἔρμαιο κάποιων ἀπρόσωπων ἀντικειμενικῶν δυνάμεων, μεταξύ τῶν ὅποιων ἔχουσα θέση κατέχει, ἀπό τὸν 19ο αἰώνα κι ἔπειτα, ή ἐπιστημονικοφανῆς οἰκονομία (ὅπως παλαιότερα τά ἄστρα).
 - οἱ σκέψεις μας, οἱ ἀγωνίες μας, οἱ συναντήσεις μας, οἱ συζητήσεις μας, οἱ συνεργασίες μας, οἱ καταστάσεις μας καί οἱ γιορτές μας, δέν εἶναι παρά ἐν πολλοῖς παραπλανημένες ὑπερδομές η ἐποικοδομήματα αὐτῶν τῶν ἀπρόσωπων ἀντικειμενικῶν ὑποδομῶν, δηλαδή πράγματα ἀδικαίωτα.
 - οὐσιαστικά, αὐτό πού ἔχουμε νά σκεφτοῦμε καί νά κάνουμε, αὐτό γιά τό ὅποιο ἔχουμε νά ἀγωνιοῦμε ως ἄνθρωποι μεταξύ ἀνθρώπων, δέν βρίσκεται στὴν ποιότητα τῶν θεσμῶν-δεσμῶν μας ἀλλά σέ κάποιες ἀπρόσωπες ἀντικειμενικές «ὑπερδομές», δηλαδή
 - στὴν συνειδητοποίησή τους, εἴτε τίς ὄνομάζουμε ἄστρα, εἴτε ἐπίπεδο ὀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, εἴτε «αὐτόνομη» οἰκονομία καὶ θέαμα.

Ἐτσι δημως, καὶ παρά τά φαινόμενα, δέν τίθεται οὐσιαστικά ζήτημα ἀλλαγῆς τοῦ κόσμου. Ἀντίθετα, τό μόνον ζήτημα πού τίθεται εἶναι, εἴτε ν' ἀποδεχθοῦμε δόλοκληρωτικά τόν κόσμο, εἴτε νά τόν ἀπορρίφουμε δόλοκληρωτικά. Ἀλλά ἔνας κόσμος πού θά πρέπει εἴτε νά τόν ἀποδεγχθεῖς

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

όλοκληρωτικά είτε νά τόν ἀπορρίφεις όλοκληρωτικά, δέν είναι πλέον ἔνας πραγματικός, ζωντανός κόσμος. Είναι μιά φαντασμαγορική ἰδέα περί τού κόσμου, ἔνας κόσμος-φάντασμα.

Δέν μπορῶ νά ἐπεκταθῶ ἐδῶ στίς μανιχαῖστικές καὶ γνωστικιστικές καταβολές αὐτοῦ τοῦ τρόπου σκέψης καὶ ἀντίληψης τοῦ κόσμου, τῆς ἴστορίας καὶ τῆς ζωῆς. Ἐκεῖνο πού θά ὑπογραμμίσω μόνον είναι ὅτι, ἔτσι καὶ παρά τά φαινόμενα, δέν τίθεται οὐσιαστικά ζήτημα οὔτε ἀλλαγῆς τοῦ ἔαυτοῦ μας, δηλαδὴ «κριτικῆς τῆς καθημερινῆς ζωῆς», δπως ἔλεγαν οἱ πρῶτοι καταστασιακοί. Ἀντίθετα, τό μόνο ζήτημα πού τίθεται σ' αὐτό τό ἐπίπεδο είναι, είτε ν' ἀποδεχθοῦμε όλοκληρωτικά τόν ἔαυτό μας είτε νά τόν ἀπορρίφουμε όλοκληρωτικά.

Συγχειριμένα, μάλιστα, ἐκεῖνο πού παρατηροῦμε στήν περίπτωση συναρπαγῆς ἀπό τέτοιου εἰδούς θεωρητικοποιήσεις, είναι μιά όλοκληρωτική ἀπόρριψη τοῦ ἔαυτοῦ στήν περίπτωση όλοκληρωτικῆς ἀποδοχῆς τοῦ κόσμου, καὶ μιά όλοκληρωτική ἀποδοχή τοῦ ἔαυτοῦ σέ περίπτωση όλοκληρωτικῆς ἀπόρριψης τοῦ κόσμου. Ὁ «αὐτοπανηγυριζόμενος» Γκύ Ντεμπόρ οὐ πῆρε ἀσφαλῶς τό ὑπόδειγμα αὐτῆς τῆς δεύτερης ἔκδοχῆς.

Μόνο πού, ἔνας ἔαυτός πού θά πρέπει είτε νά τόν ἀποδεχθεῖς όλοκληρωτικά είτε νά τόν ἀπορρίφεις όλοκληρωτικά, δέν είναι ἔνας πραγματικός, ζωντανός ἔαυτός, μέ πνεῦμα, σάρκα καὶ ὅστά. Είναι μιά φαντασμαγορική ἰδέα περί ἔαυτοῦ, ἔνας ἔαυτός-φάντασμα, ἔνας ἔαυτός πού είτε θά πρέπει νά τσαλακώσεις σάν παλιόχαρτο ἄνευ ἀξίας πρός χάριν τῆς όλοκληρωτικῆς ἀποδοχῆς τοῦ κόσμου-φάντασμα, είτε θά πρέπει ν' ἀποθαυμάσεις σάν ἄλλο «πορτραΐτο τοῦ Ντόριαν Γκρέϋ», πρός χάριν τῆς όλοκληρωτικῆς ἀπόρριψης τοῦ κόσμου-φάντασμα.

Τί μποροῦμε, λοιπόν, ἔπειτα ἀπ' ὅλα αὐτά, νά ἀπορρίφουμε καὶ τί νά συγκρατήσουμε σήμερα ἀπό τίς θέσεις τοῦ Ντεμπόρ;

Κατά τήν γνώμη μου, θά πρέπει νά ἀπορρίφουμε τό βιβλίο Ἡ κοινωνία τοῦ θεάματος καὶ τήν θεωρία τοῦ θεάματος πού μᾶς προτείνει ὡς τήν τέλεια κριτική τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου. Νά

τήν ἀπορρίφουμε στόν βαθμό πού, ἀντίθετα ἀπό τίς φιλοδοξίες τοῦ ἐμπνευστῆ της, δέν ἐπεξηγεῖ ἴκανοποιητικά τήν κατεστημένη κοινωνία, δέν ἀποκαλύπτει τό κέντρο τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου, δέν κατονομάζει τήν ἀκριβῆ φύση του, δέν πρόκειται καν περὶ ἀληθινῆς θεωρίας, ἀλλά περὶ ἀπλῆς συνθηματολογίας, μέ μόνη ἔγνοια τήν παροχή εύκολων ὁδοδεικτῶν γιά τίς λαϊκές μᾶζες.

Μποροῦμε, ὅμως, νά συγκρατήσουμε ἐκεῖνα πού ὁ Γκύ Ντεμπόρ προσπάθησε νά πεῖ γιά τό «θέαμα» στίς προηγούμενες ἀπόπειρές του, ὅταν ἐστίαζε τήν σκέψη του ἀκόμη στό ζήτημα τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Μποροῦμε νά συγκρατήσουμε ὅτι, ἐστιάζοντας στό ζήτημα τοῦ ἀποκλεισμοῦ - δηλαδή στό ζήτημα τῆς σχέσης κάθε ἀνθρώπου ἢ ὅμιλας μέ τό "Ἀλλο - , είναι δυνατόν νά ἐστιάσουμε καὶ πάλι στό κατ' ἔξοχήν ἀνθρώπινο ζήτημα τῆς πολιτισμικῆς τάξης καὶ τῶν θεσμῶν-δεσμῶν.

Μποροῦμε ἀκόμα νά συγκρατήσουμε ὅτι, ἐστιάζοντας ξανά ἐκεῖ, δέν ἔχουμε πολλά νά πάρουμε ἀπό τόν Ντεμπόρ τοῦ 1967 καὶ ἐντεῦθεν, ἀλλά ἔχουμε κάτι νά πάρουμε ἀπό τόν Ντεμπόρ τοῦ 1957 καὶ τοῦ 1963, τόν Ντεμπόρ πού ἀσχολεῖτο θερμά ἀκόμα μέ τό ζήτημα τῆς ἐπικοινωνίας, τοῦ διαλόγου, τῆς γιορτῆς καὶ τῆς κατασκευῆς καταστάσεων.

Μποροῦμε, ἐπίσης, σκύβοντας ξανά σ' ἐκεῖνες τίς πρῶτες ἀπόπειρες τοῦ Ντεμπόρ καὶ τῶν καταστασιακῶν, νά δοῦμε ὅχι μόνον πόσο ἀδικαίωτες ἔμειναν στήν συνέχεια ἀπό τόν ἴδιο, ἀλλά καὶ πόσο πρωτόλειες, ἀδούλευτες κι ἀποσπασματικές ὑπῆρξαν καὶ παρέμειναν ἔως τέλους.

Τέλος, μποροῦμε, ἐστιάζοντας καὶ πάλι στό θεσμικό ζήτημα τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ν' ἀναρωτηθοῦμε ἔάν είναι ποτέ δυνατόν νά τό ἐπιλύσουμε υἱοθετώντας σκέψεις, ἰδέες, δργανωτικές μορφές, θεσμούς-δεσμούς καὶ πρακτικές κάθε λογῆς (καὶ ἀνεξάρτητα ἀπό τό ἐπαναστατικό ἢ μή ἰδεολογικό τούς περίβλημα), οἱ διοπίσεις διαιωνίζουν τόν ἀποκλεισμό, ἀντικαθιστώντας κάποιες παλαιότερες μορφές του μέ κάποιες ἄλλες, νεώτερες καὶ... ἐπαναστατικές.

Ντοκουμέντα σχετικά μέ τήν Καταστασιακή Ιστορία, 1

Michèle Bernstein

Μετάφραση: Γιάννης Δ. Ιωαννίδης

Άρνούμαστε νά συζητήσουμε

Μεταξύ ἄλλων δυνατοτήτων, ή ύπαρξη εἶναι καμωμένη ἀπό συναντήσεις καί παρέες, στίς οποῖες ἐμπλεχόμαστε. Τό ζήτημα δέν εἶναι νά εἴμαστε ἀξιαγάπητοι. Χωρίς ἀμφιβολία, ὁ Κλωντέλ δέν συμπαθεῖ τόν Αραγκόν. Περιμένει πῶς καί πῶς νά τοῦ κάνει τόν ἐπικῆδειο. Ἀλλά αὐτό τό εἶδος δημόσιων ἔχθροπραξιῶν ἐμφανίζεται σάν κάποιου εἰδούς ἐπαγγελματική ἀναγκαιότητα. Εἶναι καλό νά γενικεύσουμε τίς ρήξεις μέ περισσότερη αὐστηρότητα. Οἱ βλακετές πού δέν κάνει ἔνα ἀτομο, δέν ἀρκοῦν φυσικά γιά νά τό θεωρήσουμε ἀξιόλογο. Οὕτε ή ίδεολογική συμφωνία του μαζί μας εἶναι ἀρκετή. «Ἐνα ἀποφασιστικό κριτήριο εἶναι ή ἐμπλοκή τῆς προσωπικῆς ζωῆς του.

Προφανῶς, ή ἔκτιμησή μας γιά τήν ἀξία ἐνός ἀνθρώπου ἀνακαλεῖται ὅποτε οἱ περιστάσεις ἀποκαλύψουν πώς ή συμπεριφορά του γίνεται λιγώτερο ἐνδιαφέρουσα. Σ' αὐτήν τήν περίπτωση πρέπει νά ἀμυνθοῦμε ἀπό αὐτό τό ἀτομο καί, δσο εἶναι δυνατόν, νά μήν τό θυμόμαστε πιά. Δέν εἶναι καθόλου αὐθαίρετα τά λόγια τοῦ Μωχαμέντ Νταχού σχετικά μέ τίς «Μεταγραφές»² ἐνός λετριστή πού διαγράφαμε: «Δέν εἶναι πιά μεταγραφές ἐφ' ὅσον ἔχει διαγραφεῖ». Δέν εἶναι δυνατόν νά πιστεύσουμε πώς μπορεῖ νά εἶναι ἀμφισβητήσιμη ή συμπεριφορά ἐνός ἀνθρώπου, πού ή σκέψη του δέν εἶναι ἀμφισβητήσιμη. Αὐτή ή διαδικασία ἐπιλογῆς, δσο αὐστηρή κι ἀν φαίνεται, δέν εἶναι παρά μιά ἀπό τίς ὅφεις ἐνός πιό σύνθετου προβλήματος, τό δποτο ἐκθέτουν αὐτά τά λόγια τοῦ Τρότσκυ: «Μέσα στά ζητήματα τῆς

καθημερινῆς ζωῆς, ἀντιλαμβανόμαστε μέ τήν μεγαλύτερη σαφήνεια σέ ποιόν βαθμό κάθε ἀνθρώπος ἀτομικά εἶναι προϊόν τῆς κατάστασης καί ὅχι δημιουργός της. Ή ζωή, δηλαδή οἱ συνθῆκες καί ή ὀργάνωση τῆς ζωῆς, σχηματίζεται ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, σ' ἔναν βαθμό πολύ ἰσχυρότερο ἀπ' ὅ, τι ή οίκονομία. Ή συνειδητή δημιουργία, μέσα στό πεδίο τῆς καθημερινῆς ζωῆς, καταλαμβάνει μιά μικρή θέση μέσα στήν ιστορία τῆς ἀνθρωπότητας». Άλλα αὐτός ἐδῶ ὁ ἀπολογισμός δέν εἶναι καί ὀριστικός.

Σχόλιο τοῦ μεταφραστῆ

Αὐτό τό μικρό κείμενο τῆς τότε συντρόφου τοῦ Γκύ Ντεμπόρ δημοσιεύθηκε τόν Δεκέμβριο τοῦ 1955 στό 7ο τεῦχος τῆς Βελγικῆς ἐπαναστατικῆς ἐπιθεώρησης Les Levres Nues, μέ τήν δποία συνεργάσθηκαν γιά ἔνα διάστημα οἱ νεαροί λετριστές. Τό μετέφρασα καί τό παρουσιάζω ἐδῶ, διότι τό θεωρῶ σημαντικό ἀπό πολλές πλευρές.

Κατ' ἀρχήν, ἀπό τήν ἀποφή τοῦ περιεχομένου του. Εἶναι γνωστό ὅτι, κατά τήν ἴδρυση τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς τό 1957, ὁ Γκύ Ντεμπόρ σημείωνε, ἀποτιμώντας τήν δράση τῆς Λετριστικῆς Διεθνοῦς: «Μεταξύ 1952 καί 1955, ή λετριστική Διεθνής, ἔπειτα ἀπό μερικές ἀναγκαῖες ἐκκαθαρίσεις, προσανατολίστηκε σταθερά πρός μία ἀπόλυτη αὐστηρότητα, πού τήν ὁδήγησε σέ μία ἔξι ἵσου ἀπόλυτη ἀπομόνωση κι ἀναποτελεσματικότητα, εύνοώντας μακροπρόθεσμα ἔναν κάποιο συντηρητισμό καί ἔναν ἐκφυλισμό τοῦ κριτικοῦ κι ἐφευρετικοῦ πνεύματος» («Ἐκθεση πάνω στήν κατασκευή καταστάσε-

2. Metographies: κολλάζ από περιοδικά, ἐφημερίδες, ἀρθρα, πού οἱ λετριστές ἀλλάζαν τό νόημά τους πρός μία ἐπαναστατική κατεύθυνση. Ήταν μία ἀπό τίς κυριώτερες «καλλιτεχνικές» δραστηριότητες τῶν λετριστῶν, πού, μαζί μέ τίς «τροποποιήσεις-μετασχηματισμούς» τοῦ «Ασγκερ Γιόρν, ἐνέπνευσε τήν καταστασιακή πρακτική τῆς «μεταστροφῆς» (detournement).

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ων»). Τό παραπάνω κείμενο της Μπερνστάϊν, όπως και ἔνα διάλογου περιεχομένου γραπτό της στό πρώτο τεῦχος της *Καστασιακῆς Διεθνοῦς*, δείχνει ὅτι, παρά τούς κινδύνους αὐτῆς της «ἀπόλυτης αὐστηρότητας», οἱ λετριστές δέν ἐγχατέλειφαν τό αἰτημα της διαφύλαξης (καὶ μέσω ἀναγκαίων διαγραφῶν) μιᾶς μέγιστης δυνατῆς ἑνότητας μεταξύ λόγων καὶ ἔργων γιὰ τά μέλη αὐτοῦ τοῦ ἐγχειρήματος.

Ἐπειτα, ἡ ἐπιδοκιμασία της Μπερνστάϊν στήν παραπάνω πρόταση τοῦ Νταχοῦ φανερώνει τίς μπολσεβίκικες καταβολές αὐτῶν τῶν λετριστῶν, πού ἄλλωστε ἀποτελοῦσαν κοινό σημεῖο τους μέ τόν Ἀντρέ Μπρετόν καὶ τὴν ἰδεολογία της πρωτοπορίας γενικώτερα. Πράγματι, ἡ ἰδέα ὅτι «οἱ μεταγραφές ἑνός διαγεγραμμένου δέν εἶναι μεταγραφές», εἶναι μία καθαρά μπολσεβίκη ἰδέα «μονοπωλίου της ἐπαναστατικῆς καθαρότητας» - τὴν ὅποια ὁ σταλινισμός, μέ τὴν γνωστή μαεστρία του, ἐξέλιξε ὡς τὴν στεγνή δήλωση ὅτι «ώραῖο εἶναι μόνον ὅ,τι φτιάχνει ὁ σοβιετικός ἄνθρωπος» (Σοβιετική Ἐγκυλοπαίδεια, λῆμμα «αἰσθητική»)! , πού τὴν βλέπουμε νά ἐπιστρέφει διαρκῶς μέσα ἀπό δηλώσεις

καταστασιακῶν πού ὑπονοοῦσαν χοντρικά ὅτι ἔξω ἀπό τήν Κ. Δ. δέν ὑπάρχει ἐπανάσταση. Αὐτήν τήν μπολσεβίκη πλευρά τῶν λετριστῶν τήν βλέπουμε ἐπίσης ἐδῶ, μέσα ἀπό τήν ἀναφορά της Μπερνστάϊν στόν Τρότσκυ, όπως και ἀπό τίς τροτσκιστικῆς ἔμπνευσης ἀναφορές της «"Ἐκθεσης..."» τοῦ Γκύ Ντεμπόρ στά «ἐργατικά κράτη» καὶ τά «ἐργατικά κόμματα». Ἀλλά αὐτή ἡ ἀναφορά στόν Τρότσκυ ἔχει ἔνα ἀκόμα ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, καθώς μᾶς δίνει τήν «θετική» πηγή ἔμπνευσης τῆς ἔννοιας «κατάσταση», πού εἶχε ἥδη διατυπώσει ὁ Ντεμπόρ. Ἡ «ἀρνητική» πλευρά πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ ὅπωσδήποτε στίς «Καταστάσεις» (1947 κ. ἐ.) τοῦ Ζάν-Πώλ Σάρτρ. Καὶ λέω «ἀρνητική», διότι ἐνῶ ὁ Σάρτρ ἔδωσε ἔμφαση στίς «καταστάσεις» γιὰ νά ἀναδείξει μᾶλλον τόν ὑπαρξιακό ἐγκλωβισμό τοῦ ἀνθρώπου σέ αὐτές, ὁ Ντεμπόρ καὶ οἱ φίλοι του πῆραν αὐτήν τὴν ἔμφαση γιὰ νά διεκδικήσουν «θετικά», δικολουθώντας τήν παραπάνω ἀναφορά τοῦ Τρότσκυ, τόν ἀνθρωπὸ ὡς «δημιουργό καταστάσεων» καὶ τήν «συνειδητή δημιουργία μέσα στό πεδίο της καθημερινῆς ζωῆς», ἀπορρίπτοντας στήν συνέχεια καὶ τόν Τρότσκυ.

Ντοκουμέντα σχετικά μέ τήν Καταστασιακή Ιστορία, 2

Gil J. Wolman

Μετάφραση: Γιάννης Δ. Ιωαννίδης

'Η ἀντι-έννοια

"Εστω X τό πρωταρχικό. Κάθε τέχνη θέτει τήν στοιχειώδη ἔξισωση: κίνηση τοῦ X. Γεννήτορας τοῦ κινηματογράφου: ή κίνηση τῆς φωτογραφίας. Ό Emile Raynaud καταγράφει τήν κίνηση πάνω στήν δύση, μέ φωτογραφίες πού ἔχουν ληφθεῖ διαδοχικά καί προβάλλονται μ, ἔναν δεδομένο ρυθμό. Οι ἀδελφοί Lumière ἀπλοποιοῦν αὐτήν τήν διαδικασία, φωτογραφίζοντας ἀπ' εὐθείας τήν κίνηση. Ή τέχνη ἔξελισσεται, πολλαπλασιάζοντας τίς καταβολές της μέ τά ἴδιαίτερα δικά της στοιχεῖα. Η ἔξελιξη τοῦ κινηματογράφου σημαδεύεται ἀπό τήν δύτική παραλλαγή καί τίς παραλλαγές τῆς κίνησης καί τῶν συνδυασμῶν τους: gros-plan καί ἄλλα πλάνα. Τό 1896, δ Promio δίνει μιά δεύτερη διάσταση στήν κίνηση, εἰσάγοντας τά πρῶτα travellings. Έφοδιασμένος λοιπόν μέ τά εἰδικά μέσα του, δ κινηματογράφος ἀρχίζει νά ἐκφράζει μιά νέα πραγματικότητα, μέσα ἀπό μιά πρωτότυπη δημιουργία ὑφους. Παράγει δρισμένα ἀριστουργήματα. Ἐπειτα, χωρίς νά παρατήσει τό πρόβλημα μέ τόν δύμιλοῦντα κινηματογράφο, τελειοποιεῖ τήν τεχνική του μέ βάση τό κριτήριο τῆς ἀκρίβειας, σέ τέτοιον βαθμό πού παύει πλέον νά ἔρμηνει τήν πραγματική ή μυθιστορηματική πραγματικότητα καί τήν ἀναπαράγει. Σ' αὐτό τό σημεῖο βρισκόταν δ κινηματογράφος ὅταν, τό 1951, δ Ιζού καταστρέφει τήν φωτογραφία πρός δφελος τοῦ ἥχου: μέ κατάπληξη ἔβλεπε κανείς σκηνές ἀπό ἔνα ἐντελῶς τετριμμένο φάρεμα, γιά παράδειγμα, νά ἀναδεικνύονται ἀσυνήθιστα ἀπό μιά ἐρωτική ιστορία, τήν ὅποια μετέφερε τό ἡχητικό μέρος τῆς ταινίας. Τήν ἴδια χρονιά, δ Z. Βολμάν δλοκληρώνει τήν πρώτη κινηματοχρονική ταινία του, τήν ὅποια ἀποκαλεῖ γιά λόγους συντομίας καί γιά νά ὑπογραμμίσει τήν

διαφορά μέ τόν κινηματογράφο: ἀτοχρονική. Ο Βολμάν διαιρεῖ τό δευτερόλεπτο σέ 24 μέρη κι ἔτοι φτιάχνει μιά αὐτόνομη εἰκόνα ή ὅποια, πέρα ἀπό κάθε συμβολισμό, γίνεται τό στοιχεῖο μετάδοσης τῆς κίνησης ἔξω ἀπό τήν φωτογραφία. Ἀσυγχρονική σέ σχέση μέ τήν ἀτονική ἀφήγηση, αὐτή ή ἀντιθετική κίνηση ἀποδοκιμάζει τόν φωνητικό τονισμό. Καί ἀρχίζει μιά νέα τέχνη. Σ' ἀγαπῶ, δέν σ' ἀγαπῶ πιά. Ἀγαπάει ἔναν ἄλλον. Κάτω ἀπό τήν μάσκα, πρέπει νά είναι ὅμορφη, πρέπει νά είναι ἀσχημη. Θεώρημα. Δέν ὑπάρχει ἄρνηση πού νά μήν βεβαιώνεται ἄλλον. Η ἄρνηση είναι ὁ μεταβατικός ὅρος σέ μιά νέα περίοδο. Η ἄρνηση τῆς ἐνδόμυχης, ἀπολιθωμένης, a priori ἔννοιας προβάλλει αὐτήν τήν ἔννοια ἔξω ἀπό τήν ὅλη, τήν ἀποκαλύπτει ἐκ τῶν ὑστέρων σέ μιά ἐξωγενή ἀντιδραση, κινεῖται χάρις στήν πληθώρα τῶν ἀντιδράσεων. Πάει πιά ὁ καιρός τῶν ποιητῶν, σήμερα κοιμάμαι.

Σχόλιο τοῦ μεταφραστῆ

Μέ τό παραπάνω κείμενο ξεχινοῦσε ή κινηματογραφική ταινία «L'Anticoncept» ('Η 'Αντι-έννοια), τοῦ 23χρονου τότε Ζύλ Βολμάν, πού ὑπῆρξε ίσως ή πιό χαρισματική καί πληθωρική προσωπικότητα μεταξύ τῶν νεαρῶν λετριστῶν καί ἐμπνευστής, μεταξύ ἄλλων, τῆς «Μεγαπνοϊκῆς» ποίησης καί τοῦ «σκανδάλου Τσάπλιν». Η «'Αντι-έννοια» προβλήθηκε στίς 11 Φεβρουαρίου τοῦ 1952 στήν «σινεφίλ» αἴθουσα τοῦ Palais de Chaillot, στό Παρίσι, καί προκάλεσε τέτοιο σκάνδαλο, ὡστε εύθύς ἀμέσως ἀπαγορεύθηκε ἀπό τήν λογοκρισία! Περιεῖχε ἀραγε σκηνές ἀγριας βίας, σκληροῦ ἐρωτισμοῦ ή μήπως ἐξτρεμιστικά πολιτικά μηνύματα; Τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτά. Η ταινία αὐτή δέν εἶχε καθόλου εἰκόνες: μέσα σέ ἀπόλυ-

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

το σκοτάδι, πάνω σέ μια σφαιρική άθόνη προβάλλεται άνα διαστήματα ένα έκτυφλωτικό λευκό φῶς, καί ξανασβήνει, άσταμάτητα γιά μιάμιση ώρα! "Οσο γιά τήν ἡχητική μπάντα της, αύτή, άποτυπώνοντας τόν καθημερινό βομβαρδισμό του λόγου, άποτελεῖτο άπό κομμάτια κι άποσπάσματα συνομιλιών, διακηρύξεων, εἰδήσεων, φράσεις πού διακόπτονται άπό άλλες φράσεις, πλάθοντας έναν λόγο καταληπτό στά έπιμέρους του, μά συνάμα κι άκατάληπτο στό σύνολό του. 'Επρόκειτο δηλαδή γιά τήν, κατά κάποιον τρόπο άναμενόμενη, συνέχεια τής άπόπειρας του 'Ισιδώρου Ιζού, όπως αύτή ύλοποιήθηκε τό 1950 στήν ταινία του «Traité de bave et d'éternité», νά σπάσει ριζικά ή σχέση μεταξύ λόγου καί είκόνας στόν κινηματογράφο. Μέ τήν «ἀντί-έννοια» του Βολμάν δλοκληρώνεται καί «τελειοῦται», στό πεδίο του κινηματογράφου, ή άπόπειρα ένός βαθύτατου ίστορικου ρεύματος τού δυτικού πολιτισμού, πού θά μπορούσαμε νά τό όνομάσουμε πρόχειρα «είκονοκλαστικό», ένός ρεύματος πού διεκδικεῖ τό πρωτεΐο του άτομικού βιώματος καί πειραματισμού, καί έπιχειρεῖ νά τά άναδείξει, σπάζοντας τό άπόλυτο κάθε παραδεδομένης "Έννοιας, δχι μέσω μιᾶς «έννοιολογικῆς» κριτικῆς, άλλα διαλύοντας τήν ίδια τήν διαδικασία πού άπολυτοποιεῖ τήν "Έννοια.

Λίγους μῆνες μετά τήν «'Αντί-έννοια» του

Βολμάν, στίς 30 Ιουνίου τοῦ 1952, ο Γκύ Ντεμπόρ προβάλλει τήν δική του ταινία χωρίς είκόνες, τά περίφημα «Ούρλιαχτά ύπερ τοῦ Σάντ». Παρ' ολό πού στήν πρώτη μορφή τοῦ σεναρίου της, πού δημοσιεύθηκε στίς 23 Απριλίου τοῦ 1952 στήν λετριστική έπιθεώρηση ION, ο Ντεμπόρ είχε ντύσει αύτήν τήν πρώτη ταινία του μέ είκόνες (μέ τόν ίδιο ποιητικό τρόπο πού θά άκολουθούσε σταθερά στήν συνέχεια), φαίνεται πώς ή έπιτυχία τοῦ έγχειρήματος τοῦ Βολμάν καί ή άπαγόρευση τής «'Αντί-έννοια» άπό τήν λογοκρισία, τόν έπεισαν νά σταθεῖ άλληλέγγυος στό έγχειρημα τοῦ φίλου του καί νά τό έπαναλάβει μέ τόν δικό του τρόπο. «Είμαι ίκανοποιημένος πού συμμετεῖχα στήν 'Υπόθεση Τσάπλιν (έστω κι άν μέ έριξαν στό πῦρ τό έξωτερον) ή πού έκανα τά "Ούρλιαχτά". 'Ως πρός αύτά, ξέρω τί σου χρωστῶ», έγραφε τόν Απρίλιο τοῦ 1957 ο Ντεμπόρ στόν Βολμάν, δταν χώριζαν οι δρόμοι τους. Ο Βολμάν θά συνέχιζε, μόνος του, τόν δρόμο τής «ἀντί-έννοια», ένω ο Ντεμπόρ θά προχωρούσε άκομα περισσότερο τήν στράτευσή του στόν δρόμο μιᾶς έπαναστατικῆς πολιτικῆς στηριγμένης στήν «έννοια» (έν προκειμένω, τοῦ «θεάματος» καί τής «συνεκτικῆς» κριτικῆς του).

Ντοκουμέντα σχετικά μέ τήν Καταστασιακή Ιστορία, 3

Asger Jorn

Μετάφραση: Γιάννης Δ. Ιωαννίδης

Ἡ Κατάσταση τῶν Παθῶν στά μέσα τοῦ είκοστοῦ αἰώνα καὶ ὁ Γκαλίτσιο μέ τά τατουάζ

«Οἱ φυχές πού χλίνουν στὸν ἔρωτα ζητοῦν μιά ζωὴ δράσης, πού ξεπᾶ σέ καινοφανῆ συμβάντα. «Οπως τό μέσα εἶναι κίνηση, ἔτσι πρέπει νά εἶναι καὶ τό ἔξω.

Αὐτός ὁ τρόπος ζωῆς εἶναι μιά θαυμαστή πορεία πρός τό πάθος».

Λόγοι περί τοῦ πάθους τοῦ ἔρωτα.

“Ημουν παρών στόν ἐνταφιασμό τοῦ σουρεαλισμοῦ, στεκόμουν ὀρθός μπροστά στό φέρετρό του στήν αἴθουσα τέχνης Cordier, στό Παρίσι, ὀρχές τοῦ 1960. Τί ὅμορφο πτῶμα! Τί ἔξαίσιο καὶ πόσο περίτεχνα ἀρωματισμένο κουφάρι!

Ἡ τεχνητή ἀναπνοή, πού τόσο συγκινητικά προσπάθησαν νά τοῦ δώσουν στίς μέρες τῆς γιορτῆς, δέν μποροῦσε νά διώξει τήν μεγάλη θλίψη, τόν ἵσχιο μιᾶς ἐμπειρίας βιωμένης ὡς τήν τελευταία ἀνάσα πού πάλευε νά τήν ξαναζωντανέψει. “Ημουν βαθειά ἀνήσυχος καὶ εἶχα παραλύσει, γιατί αὐτή ἡ ἀγαπημένη σκοροφαγωμένη ἀντίκα εἶχε ἀποφασίσει νά ἀποσυρθεῖ μαζί μέ τόν ἔρωτισμό, μέσα σέ μιά παρέλαση παλιῶν ἔρωτων, μ' ἔνα ἔρωτικό ρέκβιεμ. Μήπως θαυμάζαμε τό πτῶμα τοῦ ἴδιου τοῦ ἔρωτα; ‘Ο ἔρωτας πέθανε λοιπόν γιά πάντα; ‘Ο ἄνθρωπος θά ἔπρεπε ἵσως νά βρει ἐντελῶς νέα πάθη γιά νά ἔχει ἀκόμα κάποιο πάθος; Κι αὐτό τό πετρωμένο καὶ χρυσταλλιασμένο πάθος, πού ὀνομάστηκε ὑπερρεαλισμός, αὐτή ἡ φτωχή ἐλευθερία μέ συντηρητικά, ἥταν λοιπόν τό ἔσχατο ἔρωτικό ρίγος μέ τό δόποι, διατηρώντας το σέ μαγνητική ταινία, οἱ ἀπόγονοί μας θά σχημάτιζαν κάποια ἰδέα πάνω στό τί ἥταν αὐτό τό συντριπτικό καὶ χαρμόσυνο δρᾶμα τῶν συναρπα-

στικῶν συναντήσεων μεταξύ ἀντρῶν καὶ γυναικῶν, τί ἥταν ὁ ἔρωτας, ὁ αἰσθησιασμός, ὁ ἔρωτισμός, πού κάποτε ἔκανε ἔνα ὀλάκερο σύμπαν νά τρέμει καὶ νά ξαναζωντανεύει κάτω ἀπό τό σῆμα τοῦ γίν καὶ τοῦ γιάν; Γιατί ὅχι; Ποιός θά τά καταφέρει ν' ἀντισταθεῖ σ' αὐτήν τήν γενικευμένη ἐκμηχανίση;

Κανείς δέν θά ἔπρεπε νά τό γνωρίζει καλύτερα ἀπό μένα, κι ὅμως δέν ἔβλεπα ἔξοδο σωτηρίας. Γι' ἄλλη μιά φορά, λογάριασα στήν οἰκουμενική, ἀπρόβλεπτη κι ἀνατρεπτική εύφυΐα τοῦ Πίνοτ-Γκαλίτσο, αὐτοῦ τοῦ θαυμαστοῦ φίλου μου πού εἶναι παραδομένος στό πάθος, ὅπως ὀλόκληρη ἡ Ἰταλία. Εἶχε ἔκ τῶν προτέρων κερδίσει τήν μάχη χάρις στήν σπηλιά τῆς ἀντι-ὅλης, πού εἶχε κατασκευάσει. “Ολα τά ὑπερρεαλιστικά παράδοξα τά εἶχε κιόλας πυρπολήσει μέσα σ' ἔνα παιχνίδι κάθαρσης. Ός ἀκούραστος ταξιδευτής, ὁ Πίνοτ-Γκαλίτσο γνωρίζει, ὅπως ὁ Ρεμπώ, ὅτι πρέπει νά είμαστε ἀπολύτως σύγχρονοι. Καὶ ὅτι πρέπει νά ἔφεύρουμε καὶ πάλι τόν ἔρωτα. Ἀλλά ξέρει πολύ καλύτερα ἀπό ἄλλους πώς αὐτά τά συνθήματα πρέπει κατά περιόδους νά τά ξαναφέρουμε στό προσκήνιο, νά τά ξαναζωντανεύουμε μέσα σέ μιά διαφορετική στιγμή μιᾶς ἀεναης κίνησης. Κι ὁ Πίνοτ-Γκαλίτσο μᾶς ἀπέδειξε πώς εἶχε τήν δύναμη νά ἔφεύρει ξανά καὶ τόν ἔρωτα καὶ τό σύγχρονο.

‘Ο Πίνοτ-Γκαλίτσο εἶναι μέχρι στιγμῆς ὁ μοναδικός ἄνθρωπος στόν κόσμο πού μπορεῖ, ὅταν συναντᾶ μιά γυναίκα ζωγράφο, νά ὅμορφυνει αὐτοστιγμέι τούς πίνακές του. Ἡ ὅμορφιά τῶν πινάκων του δέν ἔχει σημασία. Κι ἀκόμα λιγάτερο ἡ ὅμορφιά τῆς γυναίκας. ‘Ο Πίνοτ-Γκαλίτσο θριαμβεύει, λογαριάζοντας στήν ποσότητα. Εἶναι ὁ ἀκούραστος κομήτης τῆς ζωγραφικῆς σέ σύγχρουση.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Έδω καί χρόνια τελειοποίησε τήν μέθοδό του τοῦ «διανοητικοῦ βιασμοῦ», γιά νά περάσει στήν πράξη τήν κατάλληλη στιγμή. Μιά γνώση κατά τά φαινόμενα ἀλόγιστη κι ἀναποτελεσματική, μέσα στήν παιδική της διαύγεια καί τήν τρομαχτική της ἀπλότητα! Έχετε ύπ' ὅφιν σας ὅτι ἀγνοοῦσε ὅλα τά σουρεαλιστικά πορίσματα, πού ἀναπόφευκτα κατέληξαν στήν μάταιη ἀπόπειρα ἐκσυγχρονισμοῦ τῶν παλαιῶν τεχνῶν, στό γκροτέσκο μνημεῖο τοῦ Σαλβαντόρ Νταλί, τοῦ Ιωσῆφ τῆς σημερινῆς τέχνης.

Ο Πίνοτ-Γκαλίτσο πήγαινε κατ' εύθεταν στόν στόχο, χωρίς δισταγμούς οὕτε ἐπιφυλάξεις, τρέμοντας ἀπό ἀνυπομονησία κι ὄργη, ἀπό ἔρωτα καί χαρά, πρός τήν ἐπιβεβαίωση τῆς ἐκθαμβωτικῆς μοίρας τῆς τέχνης τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς - τήν δλοκλήρωση τοῦ διανοητικοῦ βιασμοῦ.

Ἀποφεύγοντας τόν ἀνίσχυρο ναρκισσισμό, αὐτήν τήν δραματοποίηση στό ἑσωτερικό τοῦ ἀτόμου, κάθε πλατωνικό ἰδεαλισμό τῆς αὐτομίας (πού μπήκε σέ κίνηση προκαλώντας ἀσταμάτητα τήν ἑτεροφυλοφιλία), ἀποφεύγοντας δηλαδή τήν κλασσική δόδο τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ, ο Πίνοτ-Γκαλίτσο βάδιξε κατ' εύθεταν στήν συνάτηση μέ τόν ἄλλον καί τήν κατάλληλη στιγμή ἐσπερνε στό εὑφορο ἔδαφος.

Ἄρνηθηκε τήν τέχνη πού ἀπλῶς ἀντανακλᾶ μιά ἐμπειρία ἡ ὅποια βιώθηκε ἀλλοῦ, πού ἐμπνέεται ἀπό τόν ἐρωτισμό ἀλλοῦ. Ζεῖ τόν ἐρωτισμό μέσα στήν ἴδια τήν πράξη τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Ο διανοητικός βιασμός εἶναι ὁ καλλιτεχνικός βιασμός.

Ύπάρχουν γυναῖκες πού φτιάχνουν ὅμορφους πίνακες, ὥραια γλυπτά, ὅπως ἄλλες κάνουν ὅμορφα παιδιά. Έχουν αὐτήν τήν δξυμένη αἰσθηση τῶν ὑλικῶν, καί τό μόνο πού τούς λείπει εἶναι τό πνεῦμα. Κανένα πρόβλημα: ο Πίνοτ-Γκαλίτσο τούς τό παρέχει.

Η σχεδόν ἀόρατη παρέμβαση μιᾶς ἀξιωματικῆς ἀρχῆς πλήρους καταστροφῆς, ἡ ὅποια

βάζει τά πάντα σέ διακύβευση, αὐτή ἡ παρέμβαση πού ἀποτελεῖ τό θαῦμα τῶν αὐθεντικῶν δημιουργιῶν, δέν μπορεῖ ὥστόσο νά πραγματωθεῖ παρά μόνον ἔαν θεμελιωθεῖ πάνω στήν προοδευτική ἀναπαραγωγή τοῦ παλιοῦ. Αὐτό εἶναι τό θαῦμα τῆς σύλληψης, πού εἶναι αἰωνίως καί πάντοτε ἄπιστη καί ἀπατεώνισσα. Ο Πίνοτ-Γκαλίτσο εἶναι τό πνεῦμα. Κακόμοιρε Ίωσῆφ!

Σχόλιο τοῦ μεταφραστῆ

Τό ἄρθρο αὐτό ὑπάρχει στήν μονογραφία γιά τόν Γκιουζέπε Πίνοτ-Γκαλίτσο, πού ἐκδόθηκε ἀπό τήν «Βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας», στίς 20 Ιουλίου 1960, μέ τήν εὐκαιρία τῆς διαγραφῆς τοῦ Γκαλίτσο ἀπό τήν Καταστασιακή Διεθνής. Η «Βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας» ηταν ἔνα ἀπό τά πολλά δημιουργικά ἐγχειρήματα τοῦ μεγάλου "Ασγκερ. Ο Γιόρν γνωρίστηκε μέ αὐτόν τόν ἐκπληκτικό Ἰταλό φαρμακοποίο-καλλιτέχνη καί ἐπίτιμο Βασιλέα τῶν Τσιγγάνων σ' ἔνα ἀπό τά πολλά ταξίδια του στήν Ἰταλία, στά μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1950. Μαζί ἰδρυσαν ἔκειτό πειραματικό «Ἐργαστήρι» τοῦ Διεθνοῦς Κινήματος γιά ἔνα Φαντασιακό Μπαουχάους, πού εἶχε φτιάξει ὁ Γιόρν τό 1952 (βλ. τό «Πειρί Μορφῆς», ἔκδ. Νησίδες). Στά πλαίσια τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς καί τοῦ «ξεπεράσματος τῆς τέχνης», ὁ Γκαλίτσο δημιούργησε τήν «βιομηχανική ζωγραφική» ἡ «παραγωγή ζωγραφικῶν πινάκων μέ τό μέτρο!» Ενα θαυμάσιο ποιητικό κείμενο-μανιφέστο, ὅπου ὁ Γκιουζέπε ἐξηγεῖ τό πνεῦμα τῆς βιομηχανικῆς ζωγραφικῆς, ὑπάρχει στήν ἀνθολογία «Τό ξεπέρασμα τῆς τέχνης» (ἔκδ. "Υφιλον). "Οταν πέθανε, πρόωρα, τό 1964, οι καταστασιακοί τοῦ ἀφιέρωσαν ἔνα μικρό «εἰς μνήμην» στήν ἐπιθεώρησή τους, ὅπου ἀναγνώριζαν πόσα τοῦ ὅφειλαν.

‘Ορισμοί

Οι καταστασιακοί, άπό τήν άρχη σχεδόν της δραστηριότητάς τους, χρησιμοποίησαν στά γραπτά τους μιά συγκεκριμένη όρολογία, μέ έννοιες πού πρώτοι αύτοί χρησιμοποίησαν, δίνοντάς τους και τό διντίστοιχο νόημα. Στό πρώτο τεύχος τής έπιθεώρησής τους, έδωσαν έναν όδηγό αύτής τής βασικής «όρολογίας», πού είναι άπαραιτητη σέ ζποιον θέλει νά παρακολουθήσει τά γραπτά και τίς άναλύσεις τους. Στά έλληνικά, οι όρισμοί αύτοί έχουν μεταφραστεῖ στόν τόμο: *Internationale Situationniste, Χωροταξία 1958-1969*, μτφρ. Κλωντ Λωράν - Πάνος Τουρνικιώτης, έκδ. "Αχιμων, 1979. Τούς παραβέτουμε παρακάτω, έχοντας κάνει κάποιες μικρές τροποποιήσεις στήν έλληνική τους μετάφραση, διόπις αύτή έχει παγιωθεῖ άπό τότε.

Κατασκευασμένη κατάσταση: Στιγμή τής ζωῆς, συγκεκριμένα και έλευθερα κατασκευασμένη άπό τήν συλλογική όργανωση ένός πρόσκαιρου χώρου κι ένός παιχνιδιού γεγονότων.

Καταστασιακό/καταστασιακός: 'Εκείνο πού άναφέρεται στήν θεωρία ή τήν πρακτική δραστηριότητα μιᾶς κατασκευής καταστάσεων. 'Έκείνος πού άσχολεται μέ τήν κατασκευή καταστάσεων. Μέλος τής Καταστασιακής Διεθνούς.

Καταστασιασμός: Λέξη χωρίς νόημα, καταχρηστικά πλασμένη άπό τόν προηγούμενο όρο. Δέν ίπάρχει καταστασιασμός, πρᾶγμα πού θά σήμαινε μιά θεωρία έρμηνείας τῶν ίπαρχοντων γεγονότων. Ή έννοια του καταστασιασμού έχει προφανῶς έπινοηθεῖ διόπι τούς άντι-καταστασιακούς.

Ψυχογεωγραφία: Μελέτη τῶν συγκεκριμένων έπιδράσεων τοῦ, συνειδητά ή όχι, διαμορφωμένου γεωγραφικοῦ περιβάλλοντος, πού έπηρεάζει άμεσα τήν συναισθηματική συμπεριφορά τῶν άτόμων.

Ψυχογεωγραφικό: Σχετικό μέ τήν ψυχογεωγραφία. 'Έκείνο πού έμφανίζει τήν άμεση έπίδραση τοῦ γεωγραφικοῦ περιβάλλοντος πάνω στήν αἰσθαντικότητα.

Ψυχογεωγράφος: 'Έκείνος πού έρευνα και μεταδίδει τίς ψυχογεωγραφικές πραγματικότητες.

Derive: Περιπλάνηση. Πειραματικός τρόπος συμπεριφορᾶς, δεμένος μέ τίς συνθήκες τής άστικής (urbaine) κοινωνίας: τεχνική του γρήγορου περάσματος μέσα άπό διάφορους χώρους. Λέγεται έπίσης, ειδικώτερα, γιά νά προσδιορίσει τήν διάρκεια μιᾶς συνεχοῦς άσκησης αύτῆς τής έμπειρίας.

Έναιαί πολεοδομία: Θεωρία τής συνολικής χρήσης τεχνῶν και τεχνικῶν, πού συνεισφέρουν στήν ίλοκληρωτική κατασκευή ένός περιβάλλοντος σέ δυναμική σχέση μέ τίς έμπειρίες τής συμπεριφορᾶς.

Detournement: Μεταστροφή (έχει άποδοθεῖ και πειραριστικά μέ τόν όρο «έκτροπή-έπανοικειοποίηση»). Χρησιμοποιεῖται ώς συντόμευση τής έκφρασης: μεταστροφή προκατασκευασμένων αἰσθητικῶν στοιχείων. 'Ένσωμάτωση σημερινῶν ή παλαιότερων παραγωγῶν τῶν τεχνῶν, σέ μιά άνωτερη κατασκευή του περιβάλλοντος. Μέ αύτήν τήν έννοια, δέν μπορεῖ νά ίπάρχει καταστασιακή ζωγραφική ή μουσική, δλλά καταστασιακή χρήση αύτῶν τῶν μέσων. Σύμφωνα μέ μιά παλαιότερη έννοια, ή μεταστροφή στό έσωτερο παλαιῶν πολιτιστικῶν σφαιρῶν είναι μιά μέθοδος προπαγάνδας, πού μαρτυρεῖ τήν φθορά και τήν άπωλεια ένδιαφέροντος αύτῶν τῶν σφαιρῶν.

Κουλτούρα: 'Αντανάκλαση και προσχεδιασμός, σέ κάθε ίστορική στιγμή, τῶν δυνατοτήτων δργάνωσης τής καθημερινής ζωῆς. Σύμπλεγμα τής αἰσθητικής, τῶν συναισθημάτων και τῶν ήθῶν, μέ τό διποτο ή μιά κοινότητα άντιδρα πάνω στήν ζωή πού τής προσφέρεται άντικευμενικά άπ' τήν οίκονομία της. ('Ορίζουμε τόν όρο αύτον μόνον μέ τήν προοπτική τής δημιουργίας άξιων κι όχι μ' έκείνη τής διδασκαλίας τους.)

Άποσύνθεση: Διαδικασία μέ τήν όποια οι παραδοσιακές πολιτιστικές μορφές καταστρέφονται άπό μόνες τους κάτω άπό τήν έπίδραση τής έμφάνισης άνωτερων μέσων χυριαρχίας πάνω στήν φύση, πού έπιτρέπουν και άπαιτούν άνωτερες πολιτιστικές κατασκεύες. Κάνουμε διάκριση άναμεσα σέ μιά ένεργητική φάση τής άποσύνθεσης, άποτελεσματική καταστροφή παλαιών ίπερδομῶν -πού σταματά γύρω στό 1930- και μιά φάση έπανάληψης, πού χυριαρχεῖ έκτοτε. Η καθυστέρηση τοῦ περάσματος άπό τήν άποσύνθεση σέ νέες κατασκευές συνδέεται μέ τήν καθυστέρηση τής έπαναστατικής διάλυσης τοῦ καπιταλισμοῦ.

'Επίσης, βασικός είναι και ο όρος *recuperation*, πού άποδίδεται ώς έπαναφομοίωση, και σημαίνει τήν έπανένταξη στό σύστημα δρισμένων στοιχείων πού ξέφυγαν άπό αύτό. Η έπαναφομοίωση μιᾶς ριζοσπαστικής πράξης ή ίδεας γίνεται μέ τόν άποχωρισμό της άπό μιά συνολική διεκδίκηση και τήν ένσωμάτωσή της στό θέαμα ώς μεμονωμένου πολιτικοῦ ή πολιτιστικοῦ στοιχείου, χωρίς αύτό νά σημαίνει ότι τό σύστημα τήν έπιδοκιμάζει (όπως συμβαίνει μέ τήν άφομοίωση τῶν ρεφορμιστικῶν αίτημάτων).

Τά Πρόσωπα

Έπιμελεια-σχόλια: Κώστας Δεσποινιάδης

Σέ δλη τήν διάρκεια τῆς λειτουργίας της, ή Καταστασιακή Διεθνής υπήρξε μιά διλιγάριθμη δμάδα. Τά μέλη της σέ καμπία χρονική περίοδο δέν ξεπέρασαν τά 20, ένω τήν έποχή πού σταμάτησε τήν λειτουργία της, τυπικά είχε τέσσερα μέλη, στήν ουδίσια δμώς μόνον 2, τόν Ντεμπόρ καί τόν Σαγκουινέττι. Συνολικά πέρασαν ἀπό τήν Καταστασιακή Διεθνής 72 ἄτομα. Ἀπό αὐτά τά λίγα μέλη, ἀκόμη λιγότερα ήταν αὐτά πού ἔπαιξαν κάποιον ἀποφασιστικό ρόλο στήν διαμόρφωση τῶν καταστασιακῶν θεωριῶν καί δράσεων, καθώς ἀρκετοί ἀπό δσους πέρασαν ἀπό τήν Καταστασιακή Διεθνής εἴτε παρέμειναν λίγο σέ αὐτήν εἴτε δέν είχαν κάποια σημαντική συνεισφορά. Τό μακροβιώτερο μέλος ήταν ὁ Γκύ Ντεμπόρ, ὁ μοναδικός ἀπό τά ίδρυτικά μέλη πού ήταν μέλος καί κατά τήν διάλυση τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς, ένω τήν συντομώτερη παρουσία (4 ήμέρες!) είχε ὁ σκανδιναβός Ἐρικσον.

Παραθέτουμε μιά πλήρη λίστα δλων δσοι πέρασαν ἀπό τήν Καταστασιακή Διεθνής ἀπό τό 1957 μέχρι τό 1972, συμπληρωμένη μέ κάποια ἐπί πλέον σχόλια. Έξ δσων γνωρίζουμε, μιά τέτοια λίστα παρουσιάζεται πρώτη φορά στά ἑλληνικά. Νά σημειώσουμε, ἀκόμα, ὅτι ή Καταστασιακή Διεθνής είχε συνολικά 7 τομεῖς. Τόν ἀμερικανικό (1969-'71), τόν δλλανδικό (1957-'62), τόν ἀγγλικό (1967), τόν γαλλικό (1957-'72), τόν γερμανικό 1958-'63), τόν ιταλικό (1957-1960 καί 1969-'72) καί τόν σκανδιναβικό (1957-'72).

ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΑΚΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ (1957-1972)

A. Alberts. Ὁλλανδός, διαγράφηκε τήν ἀνοιξη τοῦ 1960, ἐπειδή δέχθηκε νά κατασκευάσει μιά ἐκκλησία μαζί μέ τόν Har Oudejans. Ἀρχιτέκτων. Πέθανε τό 1999.

Armando (ψευδώνυμο τοῦ Dirk van Dodeweerd). Ὁλλανδός, διαγράφηκε τήν ἀνοιξη τοῦ 1960. Ζωγράφος ἀρκετά ἀναγνωρισμένος στήν Ὁλλανδία, σήμερα 80 ἔτῶν.

François de Beaulieu. Γάλλος, παραιτήθηκε -γιά τήν ἀκρίβεια ἀναγκάσθηκε νά παραιτηθεῖ- τόν Ιούλιο τοῦ 1970, ἐπειδή τοῦ προσῆψαν «ἡλιθιότητα καί ἔλλειψη ἀξιοπρέπειας».

Michèle Bernstein. Γαλλίδα, παραιτήθηκε τό 1967. Μέλος τῆς Λετριστικῆς Διεθνοῦς, συνιδρύτρια τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς, σύζυγος τοῦ Γκύ Ντεμπόρ καί ἀργότερα τοῦ Ralp Rámeny. «Ἐνα διάστημα ἔγραψε βιβλιοχριτικές στήν Libération. Γνωστό εἶναι τό βιβλίο τῆς «Ολα τά ἄλογα τοῦ βασιλιᾶ, μέ κύριο μυθιστορηματικό ἥρωα τόν Ντεμπόρ.

Robert Chasse. Ἀμερικανός, διαγράφηκε τόν Ιανουάριο τοῦ 1970 «γιά σοβαρές παραβιάσεις τῶν ὀργανωτικῶν κανόνων τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς.».

Patrick Cheval. Γάλλος, ὑποχρεώθηκε σέ παραίτηση τόν Ιανουάριο τοῦ 1970, ἐπειδή «μετά ἀπό μιά οἰνοποσία πού δέν τήν ἀντεξε ὅπως τίς ἄλλες, προσπάθησε νά ἔκπαραθυρώσει τόν Σεμπαστιανί». «Ἡταν ἔνας ἀπό τούς Λυσσασμένους τῆς Ναντέρο.

Alain Chevalier. Γάλλος, διαγράφηκε τόν Οκτώβριο τοῦ 1969 «γιά σοβαρές παραβιάσεις τῶν ὀργανωτικῶν κανόνων τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς».

Ivan Chtcheglov. Γάλλος ρωσσικῆς καταγωγῆς. Μέλος τῆς Λετριστικῆς Διεθνοῦς καί «τιμῆς ἔνεκεν» μέλος τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς (membre de loin, δηλαδή «μέλος ἀπό μακριά» τόν ἀποκαλοῦσε ὁ Ντεμπόρ) καθ' ὅλη τήν διάρκεια τῆς λειτουργίας της. Στό πρώτο τεῦχος τῆς ἐπιθεώρησης τῶν καταστασιακῶν είχε δημοσιευθεῖ ἔνα παλαιότερο κείμενο τοῦ Στσεγκλώφ -μέ τίτλο

«Συνταγές γιά μιά καινούργια πολεοδομία»- που τό ύπεργραφε μέ τό φευδώνυμο Ζύλ Ιβαίν. Πέρασε πολλά χρόνια της ζωής του έγκλειστος σέ φυχιατρική κλινική. Πέθανε τό 1995.

Timothy J. Clark. Αγγλος, διαγράφηκε τόν Δεκέμβριο τοῦ 1967. Ιστορικός τέχνης καί μέλος τῆς ριζοσπαστικῆς όμάδας Retort. Παραμένει ένεργος καί σήμερα.

Mohamed Dahou. Άλγερινός, παραιτήθηκε τό 1959.

Guy Debord. Γάλλος. Άναμφίβολα τό πιό γνωστό μέλος τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς καί κατά πολλούς δι σπουδαιότερος. Συνιδρυτής τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς, προηγουμένως βασικό μέλος τῆς Λετριστικῆς Διεθνοῦς, καί αύτός που τήν διέλυσε τό 1972. Έκτός ἀπό συγγραφέας ύπηρξε καί σκηνοθέτης. Αύτοκτόνησε τό 1994.

Erwin Eisch. Γερμανός, διαγράφηκε τόν Φε-βρουάριο τοῦ 1962.

Ansgar Elde. Σουηδός, κεραμίστας. Διαγράφηκε τόν Μάρτιο τοῦ 1962. Πέθανε τό 2000.

Bruce Elwell. Άμερικανός, διαγράφηκε τόν Ιανουάριο τοῦ 1970 «γιά σοβαρές παραβιάσεις τῶν δργανωτικῶν κανόνων τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς».

Bengt Ericson. Σκανδιναβός, παραιτήθηκε τόν Νοέμβριο τοῦ 1969. Ήταν τό μέλος που είχε τήν μικρότερη χρονική παρουσία στήν Καταστασιακή Διεθνῆ. Έγινε μέλος στίς 22 Νοεμβρίου τοῦ 1969 καί παραιτήθηκε τέσσερις μέρες μετά, στίς 26 Νοεμβρίου τοῦ 1969!

Lothar Fischer. Γερμανός, διαγράφηκε τόν Φεβρουάριο τοῦ 1962. Μέλος τῆς όμάδας Spur. Γλύπτης. Αργότερα έγινε καθηγητής στήν Σχολή Καλῶν Τεχνῶν τοῦ Βερολίνου. Πέθανε τό 2004.

André Franklin. Βέλγος, παραιτήθηκε τόν Μάρτιο τοῦ 1961. Μέλος καί τῆς Λετριστικῆς Διεθνοῦς.

Edith Frey. Γαλλίδα, παραιτήθηκε τόν Ιανουάριο τοῦ 1967.

Theo Frey. Γάλλος, διαγράφηκε τόν Ιανουάριο τοῦ 1967. Άναμείχθηκε στό περιβόητο σκάνδαλο τοῦ Στρασβούργου.

Jean Garnault. Γάλλος, διαγράφηκε τόν Ιανου-

άριο τοῦ 1967. Άναμείχθηκε καί αύτός στό σκάνδαλο τοῦ Στρασβούργου.

Christopher Gray. Αγγλος, διαγράφηκε τόν Δεκέμβριο τοῦ 1967. Τό 1974 μετέφρασε καί ἔξέδωσε τήν πρώτη ἀνθολογία καταστασιακῶν κειμένων στά ἀγγλικά.

Anton Hartstein. Γαλλορουμάνος, διαγράφηκε τόν Ιούλιο τοῦ 1966 «λόγω ἀνεπάρκειας σέ θεωρητικά ζητήματα».

Heinz Hoff. Γερμανός, παραιτήθηκε τό 1960.

Herbert Holl. Γάλλος, διαγράφηκε τόν Ιανουάριο τοῦ 1967. Άναμείχθηκε στό περιβόητο σκάνδαλο τοῦ Στρασβούργου.

Jon Horelick. Αμερικανός, παραιτήθηκε τόν Δεκέμβριο τοῦ 1970. Τό 1974, δυό χρόνια μετά τήν διάλυση τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς, ἔξέδωσε ἔνα τεῦχος τῆς ἐπιθεώρησης «Καταστασιακή Αντιεθνική» μαζί με τούς Jorgen Nash, Heimrad Prem, καί Helmut Sturm.

Jacqueline de Jong. Όλλανδέξα έβραικής καταγωγῆς, διαγράφηκε τόν Μάρτιο τοῦ 1962. Μετά τήν διαγραφή της ἔξέδωσε τήν ἀγγλόφωνη ἐπιθεώρηση *The Situationist Times* (ή ἔκδοση τῆς ὅποιας εἶχε ἀποφασισθεῖ ἀπό τήν πρώτη συνδιάσκεψη ἀλλά οὐδέποτε πραγματοποιήθηκε). Σήμερα είναι γνωστή ζωγράφος στήν 'Ολλανδία καί στό Βέλγιο.

Asger Jorn. Δανός. Επισήμως παραιτήθηκε τόν Απρίλιο 1961, ἀλλά γιά κάποιο διάστημα συνέχισε νά συνεργάζεται μέ τήν ἐπιθεώρηση τῶν καταστασιακῶν μέ τό φευδώνυμο George Keller. Ζωγράφος καί συγγραφέας. Συνιδρυτής τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς. Τό 1955, πρίν ἀπό τήν ίδρυση τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς, είχε ίδρυσε τό Κίνημα γιά ἔνα Φαντασιακό Μπαουχάους. Μαζί μέ τόν Ντεμπόρ καί τόν Βανεγκέμ είναι ἔνας ἀπό τούς τρεῖς σημαντικώτερους καταστασιακούς στοχαστές. Πέθανε τό 1973.

Abdelhafid Khatib. Άλγερινός, παραιτήθηκε τό 1960.

Mustapha Khayati. Τυνήσιος, παραιτήθηκε τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1969. Συγγραφέας τοῦ περίφημου κειμένου *Γιά τήν Αθλιότητα τῶν Φοιτητῶν*

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

κῶν Κύκλων, πού ὅδήγησε στό Σκάνδαλο του Στρασβούργου (1966). Γιά ἔνα σύντομο διάστημα, τό 1969, ἔγινε στέλεχος τῆς παλαιστινιακῆς ὄργάνωσης PLO (αὐτός ἦταν κι ὁ λόγος πού παραιτήθηκε ἀπό τήν Καταστασιακή Διεθνῆς).

Walter Korun. Βέλγος, διαγράφηκε τό φθινόπωρο τοῦ 1958, ἐπειδή «δέν μπόρεσε νά όλοκληρώσει τό ἔκδοτικό πρόγραμμα πού εἶχε υίοθετηθεῖ τόν περασμένο Μάιο γιά τό Βέλγιο».

Attila Kotanyi. Ούγγρος, διαγράφηκε τόν 'Οκτώβριο τοῦ 1963. Έγκατέλειψε τήν Ούγγαρια μετά τά γεγονότα τοῦ 1956. Πέθανε τό 2004.

Dieter Kunzelmann. Γερμανός, διαγράφηκε τόν Φεβρουάριο τοῦ 1962. Μέλος τῆς όμάδας Spur.

Steffan Larsson. Σουηδός, διαγράφηκε τόν Μάρτιο τοῦ 1962.

Peter Laugesen. Δανός ποιητής καί μεταφραστής, διαγράφηκε τόν Νοέμβριο τοῦ 1963. Συνεχίζει νά γράφει καί νά δημοσιεύει.

Uwe Lausen. Γερμανός, ὑπῆρξε ταλαντούχος ζωγράφος, διαγράφηκε τόν Μάρτιο τοῦ 1965 ἐπειδή ἀνακοίνωσε ὅτι ἤθελε νά διοργανώσει ἔνα «χάπενιγκ» στό Μόναχο. Αύτοκτόνησε τό 1970.

Katja Lindell. Σουηδέζα, διαγράφηκε τόν Μάρτιο τοῦ 1962.

Ndjangani Lungela. Κονγκολέζος, παραιτήθηκε τό 1967. Τό μόνο στοιχεῖο γιά τήν συμμετοχή του στήν K. Δ. είναι μιά ἐπιστολή τοῦ Ντεμπόρ πρός τόν Βανεγκέμ μέ ήμερομηνία 25 Νοεμβρίου τοῦ 1965.

Jeppeisen Victor Martin. Δανός, ἦταν τυπικά μέλος τῆς Καταστασιακή Διεθνῆ κατά τήν διάλυσή της τό 1972, δίχως όμως νά ἔχει κάποια δραστηριότητα. Πέθανε τό 1993.

Giors Melanotte. Ίταλός, διαγράφηκε τό καλοκαῖρι τοῦ 1960. Γιός τοῦ ίδρυτικοῦ μέλους τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς Giuseppe Pinot-Gallizio. Διαγράφηκε μαζί μέ τόν πατέρα του «ἐπειδή ἀπό ἀφέλεια ἡ ἀρριβισμό μπλέχτηκαν καί συνεργάστηκαν στήν Ίταλία μέ ίδεολογικά ἀπαράδεκτους κύκλους».

Jorgen Nash. Δανός, διαγράφηκε τόν Μάρτιο τοῦ 1962. Μιχρότερος ἀδερφός τοῦ "Ασγκερ Γιόρν. Πέθανε τό 2004.

Renee Nele. Γερμανίδα, διαγράφηκε τόν Φεβρουάριο τοῦ 1962. Γλύπτρια. Ἀρκετά γνωστή σήμερα στήν Γερμανία γιά τά μεγάλων διαστάσεων μεταλλικά γλυπτά της.

Donald Nicholson-Smith. Ἀγγλος, διαγράφηκε τόν Δεκέμβριο τοῦ 1967. Μεταφραστής. Μεταξύ ἀλλων μετέφρασε τήν Κοινωνία τοῦ Θεάματος καί τήν 'Επανάσταση τῆς καθημερινῆς ζωῆς στά ἀγγλικά.

Constant Nieuwenhuis. Όλλανδός, παραιτήθηκε τό καλοκαῖρι τοῦ 1960. Ζωγράφος. Μέλος τῆς όμάδας COBRA. Πέθανε τό 2005.

Walter Olmo. Ίταλός, διαγράφηκε τόν 'Ιανουάριο τοῦ 1958. Συνιδρυτής τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς Μουσικός καί συνθέτης.

R. Dahlmann Olsen. Δανός. Ἡ μόνη μαρτυρία τῆς συμμετοχῆς του στήν Καταστασιακή Διεθνῆ είναι ἔνα γράμμα τοῦ Ντεμπόρ πρός τόν Patrick Straram στίς 26 Ιουλίου τοῦ 1960.

Har Oudejans. Όλλανδός, ἀρχιτέκτων, διαγράφηκε τήν ἀνοιξή τοῦ 1960 ἐπειδή μαζί μέ τόν A. Alberts δέχτηκαν νά κατασκευάσουν μιά ἐκκλησία. Πέθανε τό 1992.

Jacques Ovadia. Ίσραηλινός, παραιτήθηκε τό 1961. Δημοσιογράφος.

Claudio Pavan. Ίταλός, διαγράφηκε τόν Μάρτιο τοῦ 1970 «γιά σοβαρές παραβιάσεις τῶν ὀργανωτικῶν κανόνων τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς.».

Giuseppe Pinot-Gallizio. Ίταλός, διαγράφηκε τόν 'Ιούλιο τοῦ 1960 «ἐπειδή μαζί μέ τόν Giors Melanotte -πού ἦταν γιός του- ἀπό ἀφέλεια ἡ ἀρριβισμό μπλέχτηκαν καί συνεργάστηκαν στήν Ίταλία μέ ίδεολογικά ἀπαράδεκτους κύκλους». Ζωγράφος, φαρμακοποιός καί συνιδρυτής τῆς K. Δ. Παρά τήν διαγραφή του, τό 1960, ὁ Ντεμπόρ τοῦ ἀφέρωσε ἔνα τιμητικό σχόλιο ὅταν πέθανε πρόωρα τό 1964, στό ἔνατο τεῦχος τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς.

Hans Platschek. Γερμανός, διαγράφηκε τόν Φεβρουάριο τοῦ 1959. Ἐνας ἀπό τούς συγγραφεῖς τοῦ πρώτου γερμανικοῦ μανιφέστου τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς Πέθανε τό 2000.

Heimrad Prem. Γερμανός, διαγράφηκε τόν Φεβρουάριο τοῦ 1962. Μέλος τῆς όμάδας Spur.

Αύτοκτόνησε τό 1978, ένω τό 1971 είχε κάνει μιά
άποτυχημένη απόπειρα αύτοκτονίας.

Charles Radcliff. "Αγγλος, παραιτήθηκε τόν
Νοέμβριο τοῦ 1967. Διώχθηκε τό 1967 στήν
Μεγάλη Βρεταννία, ἐπειδή κυκλοφόρησε παρα-
ποιημένα δολλάρια, ὅπου ἐπάνω εἶχαν τυπωμένα
τήν φράση «'Αξίζει τήν φρίκη καί τίς σφαγές στό
Βιετνάμ;». Σήμερα ζεῖ στήν Ισπανία καί παραμέ-
νει πολιτικά ἐνεργός.

Rudi Renson. Βέλγος, παραιτήθηκε τό 1966. Γιά
τήν ἀκρίβεια, «θεωρήθηκε παραιτηθείς ἐπειδή γιά
καιρό δέν ἔδωσε σημεῖα ζωῆς».

René Riesel. Γάλλος, διαγράφηκε τόν Σεπτέμ-
βριο τοῦ 1971, ἐπειδή «εἶχε ἐπιδοθεῖ σέ μικροαι-
μίες ταμείου καί ἀποθήκης». Μέλος τῆς όμάδας
Σίσσυφος στήν Ναντέρ τό 1966. "Ἐνα ἀπό τά ἐλά-
χιστα πρώην μέλη τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς
πού παραμένει ἐνεργό καί σήμερα. Εἶναι ἐπιχριτής
καί σφοδρός πολέμιος τῆς βιοτεχνολογίας, τῶν
γενετικά τροποποιημένων ὄργανισμῶν. Τό 1998
καταδικάστηκε γιά μιά ἀκτιβιστική ἐνέργειά του
ἐνάντια στήν ἑταιρεία Novartis.

Eduardo Rothe. Ιταλοβενεζουελανός, διαγράφηκε
τόν Απρίλιο τοῦ 1970 «γιά σοβαρές παραβιάσεις
τῶν ὄργανων την κανόνων τῆς Καταστασιακῆς
Διεθνοῦς».

Ralph Rumney. "Αγγλος, διαγράφηκε τόν Μάρτιο
τοῦ 1958. Συνιδρυτής τῆς Καταστασιακῆς Διε-
θνοῦς καί σύζυγος γιά ἔνα διάστημα τῆς Michèle
Bernstein. Πέθανε τό 2002.

Paolo Salvadori. Ιταλός, διαγράφηκε τόν Σε-
πτέμβριο τοῦ 1970 «γιά σοβαρές παραβιάσεις τῶν
ὄργανων την κανόνων τῆς Καταστασιακῆς
Διεθνοῦς».

Gianfranco Sanguinetti. Ιταλός, ούσιαστικά ἦταν
τό μόνο μέλος ἐκτός ἀπό τόν Ντεμπόρ τό 1972,
ὅποτε καί αὐτοδιαλύθηκε ἡ Καταστασιακή
Διεθνής Τά πιό παραγωγικά του χρόνια ἥρθαν
μετά τήν διάλυση τῆς Διεθνοῦς τό 1972.

Christian Sebastiani. Γάλλος, ἀναγκάστηκε νά
παραιτηθεῖ τό 1970. Μέλος τῆς όμάδας Σίσσυφος
στήν Ναντέρ τό 1966. Παρά τήν ἀπομάκρυνσή του
ἀπό τήν Καταστασιακή Διεθνή, ὁ Ντεμπόρ ἔγραψε
γι' αὐτόν ὅτι «εἶναι ἀξιος ἐκτίμησης γιά τήν ἀξιο-

πρέπεια τῆς ζωῆς του καί εὐχάριστος γιά παρέα».

Piero Simondo. Ιταλός, διαγράφηκε τόν Ιανου-
άριο τοῦ 1958. Συνιδρυτής τῆς Καταστασιακῆς
Διεθνοῦς Σύζυγος τῆς "Ελενα Βερόνε.

Gretel Stadler. Γερμανίδα, διαγράφηκε τόν
Φεβρουάριο τοῦ 1962.

Hardy Strid. Σουηδός, διαγράφηκε τόν Μάρτιο
τοῦ 1962.

Jan Strijbosch. Βελγοολλανδός, διαγράφηκε τόν
Ίούλιο 1966, γιατί «εἶχε δείξει σημάδια ἀδράνει-
ας».

Helmut Sturm (Χέλμουτ Στούρμ). Γερμανός,
ζωγράφος, διαγράφηκε τόν Φεβρουάριο τοῦ 1962.
Μέλος τῆς όμάδας Spur. Πέθανε τό 2008.

Alexander Trocchi. Σκωτσέζος, ἀναγκάστηκε νά
παραιτηθεῖ τόν Οκτώβριο τοῦ 1964. 'Αργότερα
συνδέθηκε καί μέ τόν Ούιλιαμ Μπάροουζ.
Χρόνια ἔξαρτημένος ἀπό τήν ἥρωινη. Ταλαιπω-
ρήθηκε μέ συλλήφεις, δίκες καί καταδίκες. Πέθανε
τό 1984.

Raoul Vaneigem. Βέλγος, παραιτήθηκε τόν
Νοέμβριο τοῦ 1970. 'Από τά πιό ἐνεργά καί παρα-
γωγικά μέλη τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς, καί ὁ
πιό διάσημος μετά τόν Ντεμπόρ. Εἶναι κι αὐτός
ἔνας ἀπό τούς ἐλάχιστους καταστασιακούς πού
παραμένει ἐνεργός μέχρι τίς μέρες μας, γράφοντας
ἀξιόλογα βιβλία.

Tony Verlaan. Άμερικανο ολλανδός, παραιτήθηκε
τόν Δεκέμβριο τοῦ 1970.

Elena Verrone. Ιταλίδα, διαγράφηκε τόν
Ιανουάριο τοῦ 1958. Συνιδρύτρια τῆς K. Δ..
Σύζυγος τοῦ Piero Simondo.

René Vienet. Γάλλος, παραιτήθηκε τό 1971.
'Εκτός ἀπό συγγραφέας, ὑπῆρξε καί σκηνοθέτης.
'Επίσης εἶναι σινολόγος καί μεταφραστής. Πα-
ραμένει ἐνεργός.

Glauco Wuerich. Ιταλός, διαγράφηκε τό καλο-
καίρι τοῦ 1960.

Maurice Wyckaert. Βέλγος, διαγράφηκε τόν
Απρίλιο τοῦ 1961.

Hans-Peter Zimmer. Γερμανός, διαγράφηκε τόν
Φεβρουάριο τοῦ 1962. Μέλος τῆς όμάδας Spur.
Ζωγράφος καί γλύπτης. Πέθανε τό 1992.

Βιβλιογραφία Καταστασιακῶν στά Ἑλληνικά

Σύνταξη Βιβλιογραφίας: Κώστας Δεσποινιάδης

Από τίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '70 ἄρχισαν νά μεταφράζονται καί νά ἐκδίδονται κείμενα καί βιβλία τῶν καταστασιακῶν στά Ἑλληνικά. Σήμερα διαθέτουμε τά περισσότερα καί σημαντικώτερα καταστασιακά κείμενα σέ μεταφράσεις ως ἐπί τό πλεῖστον ἴχανοποιητικές, ἐνῶ πλέον ἔχει παχιωθεῖ καί μιά μεταφραστική «ὅρολογία» καταστασιακῶν δρῶν, πού βοηθᾶ ἐξ ἵσου μεταφραστές καί ἀναγνῶστες. Παράλληλα, ὀλοένα πληθαίνει καί ἡ λεγόμενη «δευτερογενῆς» βιβλιογραφία, μελέτες δηλαδή γιά τούς καταστασιακούς καθώς καί βιβλία συγγραφέων μέ ἅμεσες ἀναφορές σέ αὐτούς. Η καταγραφή πού ἀκολουθεῖ δέν εἶναι σέ καμπία περίπτωση πλήρης, σίγουρα ὅμως περιλαμβάνει τό σημαντικώτερο μέρος τῶν Ἑλληνικῶν μεταφράσεων καταστασιακῶν καί μετακαταστασιακῶν ἔργων. Οἱ δποιες παραλείφεις εἶναι ἀκούσιες.

Θά πρέπει ἐδῶ νά γίνει μιά ἀπαραίτητη διευκρίνιση. Τά περισσότερα ἔργα πού παραθέτουμε παρακάτω δέν ἐκδόθηκαν κατά τά χρόνια πού ή Καταστασιακή Διεθνής λειτουργοῦσε (1957-'72), ἀλλά στά χρόνια μετά τήν διάλυση τῆς Διεθνοῦς. Ἐπίσης, ή χρονολογική σειρά πού πρωτομεταφράστηκαν καί κυκλοφόρησαν στά Ἑλληνικά, δέν συμπίπτει κατ' ἀνάγκην μέ τήν ἀντίστοιχη σειρά τῶν πρωτότυπων ἔργων.

K. Δεσποινιάδης

Ἀντόνομες ἐκδόσεις, Ἀθήνα, 1987.

Γκύ Ντεμπόρ, Παρατηρήσεις γιά τή δολοφονία τοῦ Ζεράρ Λεμποβίσι, μτφρ. Βασίλης Τομανᾶς, Νησίδες, 1996.

Γκύ Ντεμπόρ, Οὐρλιαχτά γιά χάρη τοῦ Σάντ, μτφρ. Γιώργος-Ικαρος Μπαμπασάκης - "Αννα Κόκκαλη," Οξύ, 1995.

Γκύ Ντεμπόρ - Alice Becker-Ho, Τό παιχνίδι τοῦ πολέμου, μτφρ. Σωκράτης Παπάζογλου, Ἐλεύθεριακή κουλτούρα, 2004.

Γκύ Ντεμπόρ, Τί εἶναι δ Λετρισμός, μτφρ. Ἀλέξανδρος Ζαχούρογλου, Ἐλεύθερος Τύπος, 1995.

Γκύ Ντεμπόρ, Ἐκθεση περί τῆς κατασκευῆς καταστάσεων, μτφρ. Νίκος Β. Ἀλεξίου, Ἐλεύθερος Τύπος, 1998.

Γκύ Ντεμπόρ, Ἡ ἐπανάσταση ώς ὑποκείμενο καί ώς ἀναπαράσταση, μτφρ. Πάνος Τσαχαγέας, Ἐλεύθερος Τύπος, 2007.

Ραούλ Βανεγκέμ, Τρομοκρατία ἡ ἐπανάσταση; μτφρ. Θέμης Μιχαήλ, Ἐλεύθερος Τύπος, χ. χ.

Ραούλ Βανεγκέμ, Ἐγκώμιο τῆς ἐκλεπτυσμένης τεμπελίδας, μτφρ. Ἀλέξανδρος Ζαχούρογλου, Ἐλεύθερος Τύπος, 1997.

Ραούλ Βανεγκέμ (μέ τό φευδώνυμο Ratgeb), Ἀπό τήν ἄγρια ἀπεργία στή γενικευμένη ἀυτοδιεύθυνση, μτφρ. Μαρία Ζάκκα, Διεθνής Βιβλιοθήκη, 1976.

Ραούλ Βανεγκέμ, Γενική διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος, μτφρ. Χριστίνα Σαρίκα, Βάνιας, 2007.

Ραούλ Βανεγκέμ, Γιά τήν κατάργηση τῆς ἐμπορευματικῆς κοινωνίας, μτφρ. "Αντα Γαρμπή, Ἐλεύθερος Τύπος, 2007.

Γκύ Ντεμπόρ, Ἡ κοινωνία τοῦ θεάματος, μτφρ. Νίκος Β. Ἀλεξίου-Πάνος Τσαχαγέας, Ἐλεύθερος Τύπος, 1985.

Γκύ Ντεμπόρ, Ἡ κοινωνία τοῦ θεάματος, μτφρ. Μαρία Ζάκκα, Διεθνής Βιβλιοθήκη, 1972 (καί σέ δεύτερη θεωρημένη μετάφραση ἀπό τόν Θέμη Μιχαήλ τό 1975).

Γκύ Ντεμπόρ, Ἡ κοινωνία τοῦ θεάματος, μτφρ. Βασίλης Τομανᾶς, Ἐκδοτική Θεσσαλονίκης, 1985.

Γκύ Ντεμπόρ, Ἡ κοινωνία τοῦ θεάματος, μτφρ. Σύλβια, Διεθνής Βιβλιοθήκη, 2000.

Γκύ Ντεμπόρ, Σχόλια πάνω στήν Κοινωνία τοῦ Θεάματος, μτφρ. Πάνος Τσαχαγέας, Ἐλεύθερος Τύπος, 1988.

Γκύ Ντεμπόρ, Εἰσαγωγή στήν κοινωνία τοῦ θεάματος, μτφρ. Γιόλα Γεωργαντζή, Διεθνής Βιβλιοθήκη, 1979.

Γκύ Ντεμπόρ, In gīrum īmus nocte et consumimūr ignī, μτφρ. Πάνος Τσαχαγέας, Ἐλεύθερος Τύπος, χ. χ.

Γκύ Ντεμπόρ, In gīrum īmus nocte et consumimūr ignī, μτφρ. Ἀνδρέας Βαρίκας, Γαβριηλίδης, 1995.

Γκύ Ντεμπόρ, Ἐνάντια στόν κινηματογράφο, μτφρ. Μ. Τ. "Αχμων, 1977.

Γκύ Ντεμπόρ, Πανηγυρικός, μτφρ. Κώστας Οίκονόμου, Ἐλεύθερος Τύπος, 1995.

Γκύ Ντεμπόρ, Πανηγυρικός - Δεύτερος τόμος, μτφρ. Μαρλέν Λογοθέτη, Ἐλεύθεριακή Κουλτούρα, 1998.

Γκύ Ντεμπόρ, Ἡ ἀρχή μιᾶς ἐποχῆς, μτφρ. Κώστας Οίκονόμου,

- Ραούλ Βανεγκέμ, Τίποτα δέν είναι ίερό, όλα μποροῦν νά λεχθοῦν, μτφρ. Αναστασία Καραστάση, Σαββάλας, 2005.
- Ραούλ Βανεγκέμ, 'Η μουσική του ζωντανός, μτφρ. 'Αλέξανδρος Ζαγκούρογλου, Έλευθερος Τύπος, 1997.
- Ραούλ Βανεγκέμ, Μήνυμα στονς ζωντανούς, μτφρ. Εύα Πέππα, Έλευθερος Τύπος, 1995.
- Ραούλ Βανεγκέμ, Έπιστολή του Στάλιν στά παιδιά της 'Ανατολής καί Δύσης πού έπιτέλους έχουν συμφιλιωθεῖ, μτφρ. 'Έλενη Ψυχούλη - 'Αννα Φλωροπούλου, Έλευθερος Τύπος, 1993.
- Ραούλ Βανεγκέμ (μέ τό φευδώνυμο Ζ. Φ. Ντυπούι), 'Η ἀντί-ιστορία του συνεραλισμοῦ, μτφρ. Νίκος Κούρκουλος, Έλευθερος Τύπος, 1985.
- Ραούλ Βανεγκέμ - Φρ. Καραντέκ, Δυό μελέτες γιά τόν Λωτρεμόν, μτφρ. Γιάννης Δ. Ιωαννίδης, 'Υφιλον/βιβλία, 1985.
- Ραούλ Βανεγκέμ, Βασικές καινοτοπίες, μτφρ. Θέμης Μιχαήλ, Έλευθερος Τύπος, χ. χ.
- Ραούλ Βανεγκέμ, 'Η βίβλος τῶν ήδονῶν, μτφρ. Θέμης Μιχαήλ, Έλευθερος Τύπος, χ. χ.
- Ραούλ Βανεγκέμ, 'Η ἐπανάσταση τῆς καθημερινῆς ζωῆς, μτφρ. Σερφαίειν Βελέντζας, 'Ακμων, 1990.
- Ραούλ Βανεγκέμ, Τό τέλος τῆς ἔξαρτησης, Προειδοποίηση πράξης μαθήτες, μτφρ. 'Αλέξανδρος Ζαγκούρογλου, Έλευθερος Τύπος, 1990.
- 'Ασγκερ Γιόρν, Περί μορφῆς, μτφρ. Γιάννης Δ. Ιωαννίδης - Σπύρος Σκούφος, Νησίδες, χ. χ.
- 'Ασγκερ Γιόρν, 'Άγριότητα, Βαρβαρότητα, Πολιτισμός, μτφρ. Γιάννης Δ. Ιωαννίδης, 'Αλήστου μνήμης, 2003.
- Βιβλιογραφία γιά τούς Καταστασιακούς καί συγγραφέων μέ άναφορές σέ αύτούς**
- "Ανσελμ Γιάπε, Γκύ Ντεμπόρ, μτφρ. Νίκος Κούρκουλος, Έλευθερος Τύπος, 1998.
- "Ανσελμ Γιάπε, Τό τέλος τέχνης στον 'Αντόρο καί τόν Ντεμπόρ, μτφρ. Λία Γυιόκα, Έκδόσεις τῶν Ξένων, 2007.
- Ζάν Πιέρ Βουαγιέ, Είσαγωγή στήν ἐπιστήμη τῆς δημοσιότητας, μτφρ. 'Αννα Μπερνστάιν, 'Ερατώ, 2000.
- Ζάν Πιέρ Βουαγιέ, 'Αντισαγκουινέττι. Περί τρομοκρατίας καί μυθολογίας, μτφρ. Εύα Πέππα - Νίκος Τσιούρης, Έλευθερος Τύπος, 1995.
- Ζάν Πιέρ Βουαγιέ, 'Αναφορά γιά τήν κατάσταση τῶν φευδαισθήσεων μέσα στό κόμμα μας καί ἀποκαλύψεις σχετικά μέ τήν ἀρχή τοῦ κόσμου, μτφρ. Νίκος Κούρκουλος, Έλευθερος Τύπος, 1987.
- Ζάν Πιέρ Βουαγιέ, "Ερευνα πάνω στή φύση καί τίς αἰτίες τῆς μιξέριας τῶν ἀνθρώπων, μτφρ. Νίκος Κούρκουλος - Μάκης Βουτσινᾶς, Έλευθερος Τύπος, χ. χ.
- Ζάν Πιέρ Βουαγιέ, Ράχη: τρόπος χρήσης, μτφρ. Πάνος Τσαχαγέας, Έλευθερος Τύπος, 1986.
- Κέν Νάμπ, 'Η πραγμάτωση καί ή κατάργηση τῆς θρησκείας, Νίκος Β. 'Αλεξίου - Πάνος Τσαχαγέας, Έλευθερος Τύπος, χ. χ.
- International Situationniste, 'Τό αισθητικό καί τό πολιτικό, μτφρ. Νίκος Β. 'Αλεξίου - Πάνος Τσαχαγέας, 'Έλευθερος Τύπος, 1996.
- International Situationniste, Τό ξεπέρασμα τῆς τέχνης, μτφρ. Γιάννης Δ. Ιωαννίδης, 'Υφιλον/βιβλία, 1985.
- International Situationniste, Τό ἀληθινό σχίσμα στή Διεθνή, μτφρ. Θέμης Μιχαήλ, 'Έλευθερος Τύπος, 1981.
- International Situationniste, Τό σημείο ἔχρησης τῆς ίδεολογίας στήν Κίνα, μτφρ. Θέμης Μιχαήλ, Διεθνής Βιβλιοθήκη, 1977.
- International Situationniste, «Η μιζέρια τῶν φοιτητικῶν κύκλων», Πεζοδρόμιο, τχ. 1, 1973.
- International Situationniste, Γιά τήν ἀθλιότητα τῶν φοιτητικῶν κύκλων, μτφρ. Νίκος Β. 'Αλεξίου - Διονύσης Χαλκιδᾶς, Έλευθερος Τύπος, 1992.
- International Situationniste, Χωροταξία, μτφρ. Κλώντ Λωράν - Πάνος Τουρνικιώτης, 'Ακμων, 1979.
- Τζανφράνκο Σαγκουινέττι, Περί τῆς τρομοκρατίας καί τοῦ κράτους, μτφρ. Κώστας Κουρεμένος, 'Υφιλον/βιβλία, 1980.
- Τζανφράνκο Σαγκουινέττι, Σχετικά μέ τήν ιταλική κρίση, μτφρ. Εύγενία Παπαδημητρίου Βρεττάκου, 'Ακμων, 1977.
- Πενέ Βιενέ, Μάης 1968, μτφρ. Μαρία Ζάκκα, Διεθνής Βιβλιοθήκη, 1978.
- 'Αλεξάντερ Τρόκκι, 'Έλεν, μτφρ. Δημήτρης 'Αναστασόπουλος, 'Οξύ, 2000.
- 'Αλεξάντερ Τρόκκι, 'Η δόρατη ἔξεγερση ἐνός ἐκατομμυρίου συνειδήσεων, μτφρ. Λευτέρης Καβιέρης, 'Οξύ, 2000.
- Μισέλ Μπερνστάιν, "Ολα τά ἄλογα τοῦ βασιλικοῦ, μτφρ. "Αννα Κόκκαλη - Γιώργος Ικαρος Μπαμπασάκης, 'Οξύ, 1997
- Kén Námp, Διπλός συλλογισμός, μτφρ. Τάχης 'Αθανασόπουλος, Έλευθερος Τύπος, χ. χ.
- "Γβ Λέ Μανάκ, 'Ο κηπος, μτφρ. Γιάννης Δ. Ιωαννίδης, 'Αλήστου Μνήμης, 2001.
- "Γβ Λέ Μανάκ, 'Η κρυφή γοητεία τοῦ ύλισμου, μτφρ. Γιάννης Δ. Ιωαννίδης, 'Αλήστου Μνήμης, 2008.
- Γιώργος-Ικαρος Μπαμπασάκης, Βορειοδυτικό Πέρασμα, Έλευθερος Τύπος Α' έκδ. 1992, 'Οξύ Β' έκδ. 2001.
- Γιώργος-Ικαρος Μπαμπασάκης, Guy Debord [1931-1994], Printa, 2001.
- Luther Blisset, 'Ο Γκύ Ντεμπόρ είναι πραγματικά νεκρός, μτφρ. 'Αχιλλέας Καλαμάρας, 'Οξύ, 2000.
- Incontrolado-Βουαγιέ, 'Αντισαγκουινέττι. Περί τρομοκρατίας καί μυθολογίας, μτφρ. Εύα Πέππα - Νίκος Τσιούρης, Έλευθερος Τύπος, 1995.
- Jaime Semprun, Κοινωνικός πόλεμος στήν Πορτογαλία, μτφρ. Θέμης Μιχαήλ, Διεθνής Βιβλιοθήκη, 1975.
- Thomas McDonough, 'Η περιπλάνηση καί οι Σιτουασιονιστές, μτφρ. Παναγιώτης Καλαμάρας, 'Έλευθεριακή Κουλτούρα, 1998.

Η Καταστασιακή Διεθνής στήν 'Εποχή της Παγκοσμιοποίησης

Nίκος Τζ. Σέργης

Ξεχινώντας αύτό τό άρθρο, θά πρέπει νά δύμολογήσω πώς, άπό τήν πρώτη στιγμή πού διάβασα τά κείμενα τῶν Situationnistes, ἀναγνώρισα σέ αύτόν τόν πλουσιώτατο κόσμο ίδεων τήν τελευταία ίσως πρωτότυπη ἐπαναστατική θεωρία τοῦ 20οῦ αἰώνα. Η πεποίθησή μου δέν κλονίστηκε διόλου, παρά τά 20 καὶ πλέον χρόνια πού μεσολάβησαν καὶ τήν διαρκή ἐνασχόλησή μου ἐντεῦθεν μέ ἄλλες συναφεῖς θεωρίες. Σέ ἄλλη μελέτη μου ἐπεχειρησα νά ἐντάξω τήν πολεμική τῶν καταστασιακῶν κατά τῆς παρούσας κοινωνίας στήν εὐρύτερη ὑπο-δμάδα τῶν ίδεων¹, ὅπου ή δόπτική τοῦ «ρομαντικοῦ ἀντικαπιταλισμοῦ», τήν δόποία συστηματοποίησε ὁ Lukács, διευρύνθηκε -σύμφωνα μέ τήν αὐτοβιογραφική ἐπισήμανση τοῦ ίδιου τοῦ φιλοσόφου- πρός τίς ρίζες της, ἥτοι πρός τόν ἀριστερό ἔγειλιανισμό. Σέ αύτό τό κείμενο, θά ἀσχοληθῶ εἰδικώτερα μέ τήν κοινωνική - φιλοσοφική θεωρία, τήν «κοσμοθεωρία» τῆς «Καταστασιακῆς Διεθνοῦς», μιᾶς ὁμάδας ἐπαναστατῶν στοχαστῶν πού ἔξεφρασε μέ ἄμεσο καὶ βίαιο μερικές φορές τρόπο τήν ἐποχή της, ἥτοι ἀποκάλυψε «τό μυστικό ὅλων τῶν "ἄγριων" καὶ "ἀκατανόητων" ἀρνήσεων πού χλευάζουν τήν παλαιά

τάξη πραγμάτων» (Internationale Situationniste 1981: 12-13), ώς γνήσια κληρονόμος τῆς σκέψης τοῦ Hegel· ὡστόσο, ή ἴδια παρέδωσε ταυτόχρονα μιά παρακαταθήκη ἐπαναστατικῆς θεωρίας στόν Εἰκοστό Πρώτο αἰώνα.

“Οπως δηλώνουν οἱ ἀφίσες πού ἐμφανίζονται τελευταῖα στούς τοίχους τῆς Ἀθήνας, ἀλλά καὶ οἱ σχετικές συζητήσεις στό Διαδίκτυο, τό ρεῦμα τῆς μετα-καταστασιακῆς σκέψης εἶναι παρόν, εἴτε ὑπό τήν μαρξιστική εἴτε ὑπό τήν ἀναρχική του ἔρμηνεία, ἐμφανιζόμενο μάλιστα συχνά μέ μορφές πού κινοῦνται στήν μεθόριο τῶν δύο προσεγγίσεων². Εἶναι γεγονός ὅτι ή δευτερεύουσα βιβλιογραφία σχετικά μέ τούς Situationnistes εἶναι πενιχρή³.

Παράλληλα, δέν θά μᾶς ἀπασχολήσει ἐδῶ το κατά πόσον εἶναι περιθωριακές οἱ ὁμάδες, πού ἐντάσσονται αὐτοβούλως σήμερα στήν περιοχή του (φιλο) σιτουασιονισμοῦ - σέ ὄρισμένες περιπτώσεις, τό ἀληθινά κοινωνιολογικό αύτό φαινόμενο οἱ ίδρυτές τῆς θεωρίας θά τό κατήγγειλαν ώς καρριερισμό! (Internationale Situationniste 1996: 95, 1981: 31-40)⁴. Πρός τοῦτο, ἀπαιτεῖται νά προηγηθεῖ μιά εὔρεια συζήτηση τόσο γιά τίς κοινωνι-

Τά ίδρυτικά μέλη τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς, λίγο μετά τήν ίδρυσή της στό Cosio D' Arroscia τῆς βόρειας Ιταλίας. Ἀπό ἀριστερά: Τζουζέπε Πινότ-Γκαλίτσο, Πιέρο Σιμόντο, "Ἐλενα Βερόνε, Μισέλ Μπερντάϊν, Γκύ Ντεμπόρ, "Ασγκερ Γιόρν, Βάλτερ "Ολμο.

χο-πολιτικές όσο καί γιά τίς ιδεολογικές συνθήκες της παγκοσμιοποίησης, ή όποια δέν είναι του παρόντος. Αντίθετα, είσαγωγικά θά ήθελα νά παραθέσω δρισμένες σκέψεις γιά τήν μετατροπή του άθηναϊκου Δεκέμβρη του 2008 σέ θέαμα πρός κατανάλωση, ιδεολογικό τέχνασμα, που υπάγεται στίς μορφές έπικοινωνιών που μελέτησε ή καταστασιακή χριτική.

Είναι πράγματι σκανδαλώδες τό πόσο δμοιάζουν οι διθύραμβοι γιά τόν έօρτασμό (!) τῶν 40 χρόνων διπό τόν Μάη του '68 μέ τά άφιερώματα στά πρόσφατα Δεκεμβριανά πού ξεφυτρώνουν δλοένα καί πιό συχνά τελευταῖα. Είναι άσύλληπτο τό πόσο σύντομα μετατράπηκε τό ίστορικό -τολμῶ νά πῶ!- γεγονός της έξέγερσης τού περασμένου Δεκέμβρη έναντια στήν ήδη παρηκμασμένη παγκοσμιοποίηση του άχαλίνωτου νεοφιλελυθερισμοῦ, σέ μια τελετή ζπως ἔκεινες γιά τήν άποκατάσταση της δημοκρατίας. Ο ρομαντικός άντικαπιταλισμός του 21ου αιώνα (Σέργης - Άργυρος 2008) καταναλώνεται μέ άξιοπρόσεκτη μανία σάν γλυκιά άνάμυνηση άλλων καιρῶν, μέ τόσο άγορατο καί τηλεοπτικῆς αισθητικῆς τρόπο, πού δέν μπορεῖ νά προξενήσει παρά μόνον τήν όργη. Δυστυχώς, σέ αύτήν τήν ἄγρια ἀνθρωποφαγία της Ίστορίας δέν άπουσιάζουν ούτε οί ύμνωδίες τῶν ἀριστερῶν έντυπων ούτε τά εὔγε διανοητῶν καί καλλιτεχνῶν, οί όποιοι στήν φωτιά τῶν γεγονότων διατύπωναν εύθαρσῶς τίς ἀντιρρήσεις τους. Λογῆς ἐρμηνεῖες ἐκφράστηκαν ώς πρός τήν έξέγερση του Δεκέμβρη: γιά κάποιους ήταν ἀπλῶς ὀκραία ἐκδήλωση της νεολαίας πού «βράζει τό αἷμα της», γιά ἄλλους ἀποτέλεσε προοίμιο μιᾶς γενικευμένης παγκόσμιας ἀνατροπῆς τού συστήματος πού είναι «πρό τῶν πυλῶν», πολλοί ἀριστεροί καί μή διέκριναν συνωμοτικές δράσεις ύπονομευσης κ.ά. Τά ἀναρχικά στοιχεῖα «κατασκευῆς καταστάσεων» ἀνατρεπτικοῦ χαρακτήρα πού εἶχε τό γεγονός, δύσκολα μποροῦν νά ταξινομηθοῦν μέ βάση τίς παραδεδομένες θεωρίες, ἔξ ού καί η ἀμηχανία πού προξένησε ή ἔξέγερση, ή όποια ἐσχάτως μετεβλήθη σέ ἀκατάσχετη ἐπευ-

φημία.

Τό βέβαιον είναι πώς οί ἀπανωτές διαδηλώσεις, συχνά βίαιης τροπῆς⁵, ἀνησύχησαν σοβαρά τούς ίσχυρούς ἐντός καί ἔκτος τής χώρας, μήπως ή ἐπίφοβη ἐπικαιρότητα πού ξαναποκτᾶ ὁ μαρξισμός μεταβληθεῖ σέ «πράξη» τής γενικευμένης ἀμφισβήτησης. Δεδομένης τής μεθεόρτιας ὑφεσης πού γνώρισε ή δυναμική τού κινήματος, ή καθεστηκούτα τάξη στράφηκε ἀμεσα στό παιχνίδι πού γνωρίζει νά παίζει καλά: στόν ἔλεγχο τής ἐπικοινωνίας, ὅπερ σημαίνει μετασχηματισμό τού γεγονότος σέ θέαμα μιᾶς πραγματικότητας πού ἐμφανίζεται σάν νά μή βιώθηκε ποτέ... Ο ἀσφαλέστερος τρόπος γιά νά ἔξουδετερώσεις ἀποτελεσματικά μιά ἀπειλή συνίσταται στό νά τήν κάνεις καταναλωτικό προϊόν, στό νά τήν μηρυκάσεις ἐπικοινωνιακά ὥσπου νά γίνει ἀνούσια⁶. Αύτό συμβαίνει σήμερα, μάλιστα μέ τόσο προκλητικά ἀπολιτική πρακτική, πού ἐπιβεβαιώνει τήν κρισιμότητα τής ἀπουσίας ἔκεινου τού εἰδους πολεμικοῦ λόγου πού καλλιέργησαν συστηματικά οί καταστασιακοί. Εάν οί ἰδιοί οί Situationnistes μποροῦσαν νά παρέμβουν στήν ἀνούσια αὐτήν φλυαρία, μᾶλλον θά κατασκεύαζαν μία κατάσταση διάλυσης τής πανηγυρικῆς ἀτμόσφαιρας...

«Οποιος ἀσχοληθεῖ μέ τόν λόγο τής Καταστασιακῆς Διεθνοῦς, θά παρατηρήσει εὐθύνες ἔξ ἀρχῆς τήν συνεχῆ αύτο-ἀναφορικότητα στά κείμενά τους: ἐνδεχομένως δέν θά ἐνοχληθεῖ ἀπό τήν κραυγαλέα καί ρητῶς ἐκπεφρασμένη πεποίθηση τής ὁμάδας γιά τήν μοναδικότητα τής θεωρίας τής ίστερα ἀπό τόν Marx! Τό παράδοξο είναι πώς, ὅπως φαίνεται, ώς ἔναν βαθμό εἶχαν δίκαιο: τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, καί συνυπολογίζοντας ώς ἐκ τούτου τήν συνειδητά μειοφηφική στάση τῶν καταστασιακῶν, παρά τήν εύρεια διάδοση τῶν ἰδεῶν τους κατά τήν διάρκεια τοῦ γαλλικοῦ Μάη, ή θεωρία τους παρέμεινε ὀνάδελφη (DEBORD 1988: 64). Οι ἔξεγερμένοι φοιτητές του Μάη ἀποκρίθηκαν δεόντως στήν περιφρόνηση τής Διεθνοῦς (Internationale Situationniste 1992): ἀπό τήν ἄλλη, οί ἐπίγονοι

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

τοῦ σταλινισμοῦ, ὅπως ἡταν ἀναμενόμενο, ὑπῆρξαν πάντα ἔχθρικοί·”⁷ Αλλωστε, ὁ Μάης τοῦ '68 ἀποτέλεσε τὴν ἰδανική εὐχαιρία γιά τὴν ἐν τοῖς πράγμασι ἀποκαθήλωση τῆς ἴδεολογίας τοῦ ὑπαρχτοῦ σοσιαλισμοῦ στήν Δύση (Vienet 1978: 16), οἱ μαοϊκοί, γκεβαρικοί κ. λπ. ἀντέδρασαν μέ δργή στὶς ἀλλεπάλληλες ἐπιθέσεις τῆς ὄψιμης Διεθνοῦς (Vienet 1978: 13), ἐνῶ ἡ γαλλική διανόηση στήν πλειοφηφία τῆς δυσανασχέτησε μέ τὴν προκλητικά ὑβριστική στάση τῶν Situationnistes⁷. Μόνοι μέ τὸν ἵσκιο τους, τίς ἴδεες τους, οἱ ἐπαναστάτες διανοούμενοι γύρω ἀπό τὸν Guy Debord ἔμειναν νά ὑποστηρίζουν τὴν οὐτοπία τῆς ξεθυμασμένης ἐπανάστασης τοῦ '68, ἀκόμη καί ὅταν πολλοί ἄλλοι ἔδρεπαν τίς δάφνες τῆς κατοχύρωσής τους στήν διανόηση, ἐξ αἰτίας ἀκριβῶς τῆς προηγηθείσας κοινωνικῆς κρίσης. Δέν ἀξίζει νά ἐκπλήσσεται κανείς, λοιπόν, μέ τό ὑπερ-διογκωμένο «έμεις» πού κραδαίνουν μέχρι τό τέλος, χλευάζοντας τὴν ἔξωνημένη, κατ' αὐτούς, συνείδηση τῆς πλειοφηφίας στήν γαλλική διανόηση· Ἰσως μάλιστα τοῦτος ὁ κομπασμός καί ὑπέρμετρος αὐτο-θαυμασμός νά ἀποτέλεσε τὸν ὕστατο χαιρετισμό σέ μιά ἐποχή ἡ ὅποια στήν δεκαετία τοῦ '70 ἡταν ἥδη παρελθόν, ἐνῶ τό ἀληθινό σχίσμα στοὺς καταστασιακούς σήμανε ἀπλῶς τό δικό τους τέλος.

Ἐδῶ θά ἔξεταστοῦν οἱ θεμελιώδεις πτυχές τῆς θεωρίας γιά τὴν κοινωνία πού διετύπωσαν οἱ Situationnistes, ἀδιαχώριστα συνδεδεμένης μέ τὴν ἀναβίωση μιᾶς ἀρνητικῆς φιλοσοφίας ὅπως δρίζεται ἀπό τὸν H. Marcuse⁸, μιά θεωρία γιά τό θέαμα, ἡ ὅποια δέν μπορεῖ νά γίνει κατανοητή ἐάν δέν μελετηθεῖ στό ιστορικό-πολιτικό συγκείμενο τῆς ἐποχῆς.

Θά μπορούσαμε νά δρίσουμε τά γενικά χαρακτηριστικά τῆς καταστασιακῆς κριτικῆς ως ἔξῆς: ἐπιθετική ἀπόρριψη τῆς μή βιωμένης φευδο-πραγματικότητας στὶς σύγχρονες μητροπόλεις, ἀναδόμηση τῆς διανοητικῆς ζωῆς, συγχρότηση, ἐκ βάθρων, ἀνεξάρτητης θεωρίας καί ταυτόχρονα καταγγελία τοῦ στοχασμοῦ πού ἀναπαράγει τό θέαμα, διάρρηξη τῶν δρίων μεταξύ τέχνης καί καθημερινῆς ζωῆς μέ μή ἐμπορευματική παρα-

γωγή ἔργων τέχνης πού εἰσβάλλουν στήν καθημερινότητα καί, τέλος, εἰσαγωγή τοῦ διδύμου: θεωρία - πράξη στήν κριτική τῆς πολεοδομικῆς καταστολῆς. “Οπως εἶναι καταφανές, οἱ Situationnistes ἀποτελοῦν ὅμαδα δράσης καί στοχασμοῦ τῆς μητρόπολης, τήν ὅποια δέν ἀφοροῦν ἐμπρακτες κινήσεις διάρρηξης τοῦ ἀστικοῦ ίστου, πού ίσοδυναμοῦν μέ δραπέτευση καί βίωμα σέ δραστηριότητες ἐκτός πόλης (οἰκο-κοινότητες, ἐναλλακτική πρωτογενής παραγωγή κ.ἄ.).”⁹ Αν λοιπόν ὁ σύγχρονος ριζοσπαστικός ἀκτιβισμός τείνει πλέον νά διαχωριστεῖ γενικά σέ μητροπολιτική δράση (κοινωνικά κέντρα, ἀκηδεμόνευτος συνδικαλισμός κ.τλ.) καί ἀποκέντρωση σύμφωνα μέ τό κοινοτιστικό μοντέλο πού εἰσήχθη ἀν δέν κάνω λάθος στὶς Η.Π.Α. καί δοκιμάστηκε ἔκτοτε ἀρκετές φορές στήν Εὐρώπη (Ιταλία, Ισπανία κ.ο.κ.), ή Σιτουασιονιστική Διεθνής ἀναντίρρητα ὑπάγεται στήν πρώτη κατηγορία, λόγω τῆς ἀφετηρίας τῆς στήν διανόηση. Ή κοινωνική δράση τῆς ὅμαδας ἀναδύθηκε καί ἐν συνεχείᾳ διαχωρίστηκε πολιτικά ἀπό τήν μήτρα τῆς (τούς Λεττριστές), ἐπί τοῦ ἐδάφους τῆς κριτικῆς τῶν ἴδεων πού συνοδεύονται ἀπό τήν παραγωγής ὅμολογης τέχνης. Έάν μάλιστα δέν εἶχε μεσολαβήσει καί ὁ περίφημος Μάης, πιθανῶς οἱ Situationnistes θά ἔμεναν στήν ίστορία τῶν ἴδεων ώς μιά ἀκραία -λυσσασμένη ίσωσ...⁹- ὅμαδα τοῦ περιθωρίου, ή ὅποια ἀρεσκόταν στό νά προκαλεῖ καί νά ὑβρίζει τούς πάντες, περίκλειστη συνειδητά στήν ἴδεολογική καθαρότητα τῆς μειοφηφίας.

Προτοῦ περάσουμε στήν ἀνάλυση τῶν ἴδεων τους περὶ τῆς ἐπιθετικῆς ἀπόρριψης τῆς φευδο-πραγματικότητας, θά σχολιάσουμε ἐπιγραμματικά τήν τάση τῆς ὅμαδας νά διαγράφει συνεχῶς, ἀπό τήν δημιουργία της ώς τό τέλος, τά στελέχη ἐκεῖνα τά ὅποια δέν κρίνονταν συνεπῆ ώς πρός τίς θέσεις τῆς. Πρόκειται γιά συνειδητή πρακτική, ή ὅποια, φαινομενικά τουλάχιστον, ἀντιβαίνει στούς στοιχειώδεις κανόνες τῆς ὅμεσης δημοκρατίας.

‘Ο Debord κατηγορήθηκε πολλάκις γιά τήν ἐγωκεντρική του στάση μέσα στούς Situation-

nistes¹⁰, ἀφοῦ θεωρήθηκε ὑπεύθυνος γιά τό σύνολο σχεδόν τῶν διαγραφῶν. Τό ἐπιχείρημα πού ἀντέταξε ἡ ὁμάδα στήν ἐν λόγῳ κριτική εἶχε ὡς βάση του τήν παραδοχή ὅτι ἡ «ἰστορική θεωρία δέν εἶναι ὁ τόπος τῆς Ισότητας, οἱ περίοδοι κοινότητας εἶναι οἱ λευκές σελίδες της» -ἔδω ἀνιχνεύεται προδήλως ἡ γνωστή ἀρχή ἀπό τήν *Φιλοσοφία Ιστορίας* τοῦ Hegel, περί τῶν «λευκῶν σελίδων τῆς Ιστορίας» σέ περίοδο εἰρήνης: ἡ Καταστασιακή Διεθνής ὑπῆρξε πάντα ἀντι-ἰεραρχική, χωρίς νά κατορθώσει νά γίνει ἀπολύτως ἔξισωτική (Internationale Situationniste 1981: 56-61). Μέ τούς παραπάνω ἀφορισμούς ἐπικυρώθηκε τό ἀληθινό σχίσμα στήν ὁμάδα καί ἡ διαγραφή τοῦ δεύτερου σέ σπουδαιότητα θεωρητικοῦ της, τοῦ Raoul Vaneigem, ὅπερ σήμανε καί τό τέλος μιᾶς ἐποχῆς¹¹. Διατυπώνοντας μιά γνήσια μορφή ἐγελιανοῦ στοχασμοῦ, οἱ τελευταῖοι ἐναπομείναντες ὁμολόγησαν μέ διάθεση αὐτοκριτικῆς: «Ἄς πάφουν νά μᾶς θαυμάζουν λές καί μπορούσαμε νά εἴμαστε ἀνώτεροι ἀπό τούς καιρούς μας»...

Εἶναι ἀλήθεια πώς, λόγω τῶν συνθηκῶν καί τῆς ἔξαιρετικά προκλητικῆς συμπεριφορᾶς τῶν μελῶν της, ἡ θέση τῆς ὁμάδας ἦταν οὕτως ἡ ἄλλως δυσχερής. Παραδέχονταν πώς ἦταν συνειδητή ἐπιλογή ἡ ἀποφυγή τῆς εύκαιριακῆς οἰκοδόμησης συμμαχιῶν. «Ἄρα ἡ ἰδεολογική συνέπεια, ὡς ἀρνηση ὑποταγῆς τῶν καλλιτεχνῶν στίς ἐμπορευματικές σειρήνες τοῦ θεάματος, ὅπως ἐπίσης καί ὡς ἐπιφυλακτική ἀποφυγή ἀμφιλεγόμενων πολιτικά σχηματισμῶν (λ.χ. τό παλαιστινιακό ἀντάρτικο), ἀποτελοῦσε τήν μόνη ἐγγύηση ἰδεολογικῆς ἀκεραιότητας. Ἀκόμη καί ἡ «ἐνατενιστική» στάση ὁρισμένων, ἥτοι ἡ παθητικότητα καί ἡ ἀδράνεια ἔναντι τῶν προκλήσεων

Γκύ Ντεμπόρ, Μισέλ Μπερντάϊν, "Ασγκερ Γιόρν

πού ἥγειρε ὁ ἀκτιβισμός τοῦ κινήματος, μπο-ροῦσε νά ἀποτελέσει ίκανή συνθήκη προκειμένου νά ἀποβληθοῦν: ἀφοῦ ἡ «πλήξη εἶναι ἀντεπαναστατική», ἡ ἀδυναμία τῶν ἐνατενιστῶν νά ἀνταποκριθοῦν στήν Ιστορία κινδύνευε νά καταστήσει τήν ὁμάδα ἀντεπαναστατική (Internationale Situationniste 1981: 72). Ἐν τούτοις, ἔάν δέν ὑπῆρχε τό θλι-

βερό προηγούμενο τῶν κομμουνιστικῶν κομμάτων, ὅπου ἡ ἐσωτερική δημοκρατία ἀπεδείχθη ἐντελῶς ἀδύναμη ἀπέναντι στήν κραυγή τῶν ὅπλων τοῦ ἑκάστοτε Γενικοῦ Γραμματέα, ἔάν μέ ἄλλα λόγια δέν εἶχε προηγηθεῖ ἡ ἄδοξη μοῖρα τῆς σοσιαλιστικῆς οὐτοπίας πού παραδόθηκε ἀμαχητί στόν δεσποτισμό, ἵσως ἡ καταστασιακή συμπεριφορά τῶν διαγραφῶν νά ἀποδιδόταν ἀπλῶς στίς ἴδιομορφίες μιᾶς αὐτάρεσκης ἐλίτ. Ἐάν πάλι ὁ γαλλικός Mânes ἔξελισσόταν σέ γενικευμένη ἐπανάσταση, μᾶλλον δέν θά μᾶς ἀπασχολοῦσαν οἱ παραξενιές τῆς παρέας τοῦ Debord, ἀλλά ἡ συμβολή τους στόν κοινωνικό μετασχηματισμό. Ωστόσο, δικαιούμεθα νά εἴμαστε ὑποφιασμένοι σχετικά μέ τούς τελευταίους ἐκπροσώπους, γιά τόν 20ό αἰῶνα, μιᾶς πρωτότυπης ἐπαναστατικῆς θεωρίας...

Γεγονός εἶναι ὅτι ἡ ἔξελιξη τῶν Situationnistes σέ μιά ὀλόενα καί πιό συρρικνωμένη ὁμάδα, μέχρι τῆς τελικῆς της ἔξαφάνισης, κρίνεται βάσει τῶν ιστορικῶν, ἰδεολογικῶν καί πολιτικῶν συνθηκῶν τοῦ τέλους μιᾶς ἐποχῆς. Συνεπῶς, ὅ,τι ἐπιβιώνει σήμερα ἀπό τούς καταστασιακούς, στούς καιρούς τῆς παγκοσμιοποίησης, εἶναι ὑποχρεωτικά συνδεδεμένο μέ τό πρόθεμα «μετα-»: ἡ δημιουργία καταστάσεων στόν 21ο αἰῶνα μπορεῖ νά ὑφίσταται μόνον ὡς μετα-καταστασιακή.

Ἡ θεωρία τῶν Situationnistes γιά τόν μετασχηματισμό τῆς ὑπόρχουσας κοινωνίας μπορεῖ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

νά παρασταθεῖ ως τό άντιστροφο τῆς πλατωνικῆς ιδέας τοῦ φιλοσόφου - βασιλέα, σέ συνθήκες κρίσης τοῦ άνθρωπισμοῦ - μέ τήν μαρξιστική σημασία τοῦ όρου. Ή δύμαδα τῶν καταστασιακῶν ήταν πάνω ἀπ' ὅλα μιά ριζοσπαστική συντροφιά φιλοσόφων¹²! Ωστόσο, τό φιλοσοφεῖν γιά ἔκείνους δέν ἐγκλωβιζόταν ἀποκλειστικά στό ἐπάγγελμα τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ δασκάλου, ἀλλά ἀνοιγόταν στήν κοινωνική δραστηριότητα καί στό πῶς θά ἐπιτευχθεῖ ἐπί τέλους ή ἀνθρώπινη χειραφέτηση, ητοι ή δυνατότητα τοῦ καθημερινοῦ ἀνθρώπου νά πλάσει ὁ ἴδιος τήν Ιστορία του. Μέ ἀπολύτως φιλοσοφική λοιπόν ἀφετηρία, γιά τήν ἀκρίβεια μέ τήν θεωρητική σκευή τοῦ μαρξισμοῦ καί τοῦ ἑγελιανισμοῦ μεταρσιωμένη σέ μιά νέα ἔκδοχή ἑγελιανοῦ μαρξισμοῦ, οἱ καταστασιακοί ξεκίνησαν μιά χωρίς ἔλεος πολεμική κατά τῶν κοινωνικῶν κατασκευῶν πού κρατοῦν τόν σύγχρονο ἀνθρωπο φυλακισμένο στήν εἰκονική πραγματικότητα - γιά νά μεταχειριστοῦμε ἔναν όρο πού δέν εἶχε ἀκόμη κυριαρχήσει στήν καμπή τῆς δεκαετίας τοῦ '70. Τό χρέος τοῦ φιλοσόφου δέν συνίστατο πλέον στό νά καταστεῖ ίδεατά ὁ τέλειος κυβερνήτης, ἀλλά στό νά ἀντισταθεῖ στήν πρωτοφανῆ ἐπέλαση τῆς εἰκόνας πού νύποκαθιστά τό ἀληθινό βίωμα. Οὕτως, ή ἀντίθεση: «ἀληθινό - φευδές» ἀποσπάστηκε δριστικά ἀπό τήν ἐνατενιστική παθητικότητα τῆς γνωσιοθεωρητικῆς διάστασης - ἀπαίτηση κατοχυρωμένη ήδη ἀπό τήν XIη Θέση γιά τόν Feuerbach, εἰσάγοντας μέ ὄντολογική καί φιλοσοφικο-ιστορική ἔνταση ἔναν δυϊσμό στίς προσλήψεις τῆς συνείδησης.

Τή σημασία τῆς κατασκευῆς καταστάσεων, ἀπ' ὅπου προέκυψε προφανῶς τό ὄνομα τῆς δύμαδας, ἔγκειται στήν ἀνατροπή τοῦ «θεάματος», τοῦ φευδοῦς κόσμου πού ἔχει παρεμβληθεῖ στήν συνείδηση μέ τήν συσσώρευση τοῦ ἐμπορεύματος - φετίχ· ἔτσι θά ἐπανέλθει ή δημιουργική δύναμη τῆς κοινωνίας, ώς στοιχειώδες ἀνακλαστικό στήν ἔξαφάνιση τοῦ πραγματικοῦ βίωματος. Ό περιφήμος ἐλεύθερος χρόνος, πού θά ἀπελευθέρωνε ή τεχνική μέ τήν μηχανική ἐργα-

σία στήν θέση τῆς χειρωνακτικῆς, σημεῖο - κλειδί ὅπου διαγκωνίστηκαν μᾶλλον ἀνεπιτυχῶς οἱ μαρξιστές, κατελήφθη δλοκληρωτικά ἀπό τήν διαβρωτική δραστηριότητα τοῦ ἐξεικονισμένου ἐμπορεύματος: τούτη εἶναι ή νέα μορφή τῆς ἀποξένωσης, τήν ὁποία εἰς μάτην ή παραδοσιακή θεωρία ἀναζητᾶ στίς παραγωγικές σχέσεις τῆς πεπλανημένης ἐργατικῆς τάξης. Ή αἰχμή τίθεται πλέον στήν ἀντιστροφή τῆς συγκεκριμένης διαδικασίας δέσμευσης τοῦ ἀληθινοῦ - πραγματικοῦ πού πέτυχε τό φευδόμενο θέαμα. Παρῆλθε ή ἐποχή ὅπου τό λογικό ηταν πραγματικό, σύμφωνα μέ τήν ἀμφίσημη τοποθέτηση τοῦ Hegel, ή μᾶλλον, γιά νά εἴμαστε ἀκριβέστεροι, τό «πραγματικό» δέν ἔπαφε ποτέ νά εἶναι λογικό, μόνο πού ή ἔξουσία ἀσκεῖται πλέον στόν φενακισμό τοῦ πραγματικοῦ, στήν ἀντικατάσταση τοῦ βιώματος μέ ὅ,τι βιώνεται ως εἰκόνα, δηλαδή ως φευδο-πραγματικότητα πού περιφέρεται ἐν εἶδει «ἀληθείας» ἀλλά δέν βιώνεται ποτέ. Ή ἔξαπτημένη συνείδηση, συγχυσμένη μέσα στήν ύποτιθέμενη χειρουργική ἀκρίβεια τοῦ παντοκράτορος Λόγου, βυθίζεται χωρίς ὀπισθέλκουσες στήν ἀποξένωσή της, καθώς ἀπατᾶται διαρκῶς ἀπό τό θέαμα πού προβάλλεται ως πραγματικό. Θεωρώντας τήν εἰκόνα ως τό ἀληθινό βίωμα - μιᾶς καί ἔχει ἀπολεστεῖ πλέον ή ἐμπειρία αὐτοῦ πού εἶναι πραγματικά ἀληθινό-, ή συνείδηση ἀποξενώνεται ὅχι πιά στά ἀντικείμενα ἀλλά στήν εἰκόνα τους. Θά μποροῦσα πραγματικά νά σταματήσω ἐδῶ αὐτό τό ἄρθρο, ἀφήνοντας στόν διαγνώστη τήν μέριμνα νά ἐπικαλεστεῖ τούς στοιχειώδεις συνειρμούς, προκειμένου νά καταδειχθεῖ ή πασίδηλη ἐπικαιρότητα τῆς καταστασιακῆς θεωρίας στήν ἐποχή τῆς παγκοσμιοποίησης¹³. Ωστόσο θά συνεχίσω, μελετώντας ἔνα ἀπό τά δύο θεμελιώδη μανιφέστα τῶν Situationnistes, πού ἀποτέλεσαν, μετά τήν ταυτόχρονη σχεδόν δημοσίευσή τους, τήν πυξίδα τοῦ καταστασιακοῦ λόγου, ἀλλά ταυτόχρονα καί τό λίκνο τῆς καταχρηστικῆς ἐρμηνείας ή, εὐρύτερα, τῆς φενακιστικῆς ἀξιοποίησής του στήν ύπηρεσία τοῦ ίδιου τοῦ θεάματος (Debord 1996, Internationale

Situationniste 1981: 29)!

Tό βιβλίο του Debord: 'Η Κοινωνία του Θεάματος' άποτέλεσε πρωτογενή πηγή ίδεων γιά τό κίνημα τού '68 και βάση άναφορᾶς σέ δλα σχεδόν τά κείμενα τῶν Situationnistes. Πρόκειται γιά τήν έκθεση μιᾶς κοσμοθεωρίας, καθαρά φιλοσοφικῆς στήν σύλληψή της, ή όποια στόχευε στήν συνεκτική ταξινόμηση τῶν θέσεων τῆς δύμαδας, σέ πολιτικό, κοινωνικό και αισθητικό έπίπεδο. 'Ο Debord παρουσιάζει παράλληλα, εἴτε μέ ρητό εἴτε μέ ίπαινικτικό τρόπο, δλη τήν θεωρητική σκευή τῶν καταστασιακῶν, συνοφίζοντας σχεδόν καθ' δλοκληρίαν τίς πηγές τού στοχασμοῦ τους. Στήν συνέχεια θά άναπτυχθοῦν οι βασικές θέσεις τῆς Κοινωνίας του Θεάματος και, στόν βαθμό που αύτό εἶναι έφικτό, θά ένταχθοῦν ἐν εἶδει έρμηνευτικῆς άνασυγκρότησης στό φιλοσοφικό συνεχές του άριστερού ίγελιανισμοῦ. Τό βιβλίο θά πρέπει μᾶλλον νά χαρακτηρίστε δύσβατο, σκοτεινό, ίδιως γιά τούς άναγνῶστες που στερούνται τῆς φιλοσοφικῆς προπαίδειας ή όποια ἀπαιτεῖται γιά τήν κατανόηση τῶν θεμελιωδῶν ίδεων, πρός τοῦτο ἄλλωστε ώς συγγραφέας ξεκινᾶ μέ τήν προτροπή: «νά μᾶς διαβάσετε μέ κάθε σοβαρότητα και κατά λέξιν» (Κοινωνία του Θεάματος 5)¹⁴. Τά μεγάλα κείμενα στήν Ιστορία τῆς Φιλοσοφίας κρίνονται συχνά μέ βάση τίς έναρκτήριες και τίς προτάσεις τού τέλους. «Ο, τι οί άνθρωποι ζοῦσαν ἀμεσα, ἔχει ἀπομακρυνθεῖ κι ἔχει γίνει άναπαράσταση» (ὅπ. παρ., 9). "Ετσι ξεκινᾶ τό 1ο κεφάλαιο, τό δποτο φέρει τόν τίτλο: «Ο συντελεσμένος διαχωρισμός», ένω ώς προμετωπίδα φέρει ἀπόσπασμα ἀπό τόν Πρόλογο στήν Ούσια τοῦ Χριστιανισμοῦ τοῦ Feuerbach. Αξίζει νά σημειώσουμε τό περιεχόμενο τού ὅρου: άναπαράσταση. Πολύς λόγος ἔχει γίνει στήν φιλοσοφία τῆς γνώσης -και εἰδικώτερα στόν Λογικό Θετικισμό- γιά τόν συγκεκριμένο ὅρο, ὅπου βεβαίως ή σημασία του

Γκυ Ντεμπόρ

προσεγγίζεται μέ γνώμονα τήν δυνατότητα και τήν ἀξιοπιστία τῆς πρόσκτησης τοῦ ἀληθοῦς ἀπό τήν νόηση. 'Ο Debord φορτίζει, ἀντιθέτως, τήν ἔννοια μέ ἐντελῶς ἀρνητικό περιεχόμενο, ἐφ' ὅσον ή άναπαράσταση θεωρεῖται τό φανταστικό εἶδωλο τοῦ μή βιωμένου πραγματικοῦ. Παράλληλα, εἶναι σαφές ὅτι τό σύστημα άναφορᾶς γιά τήν συγκεκριμένη ἔκδοχή τῆς φιλοσοφικῆς ἀνθρωπολογίας εἶναι ή συνείδηση και ὅχι ή νόηση. "Οπερ καταδεικνύει και τήν φιλοσοφική ρίζα τῆς θεωρίας τοῦ Debord, τόν ἐγελιανισμό, σέ διντίστιξη μάλιστα μέ τόν καντιανισμό¹⁵, ό δποτος κρίνεται ἀνεπαρκής τόσο γιά τήν ἐμπέδωση τῆς ιστορικότητας τοῦ κοινωνικοῦ εἶναι ὅσο και γιά τήν άναφορά τῆς θεωρίας στήν κοινωνία καθ' ἔαυτή (και ὅχι στήν ἔκταση τῆς ἀτομικῆς νόησης).

Τοῦτο τό ἀρνητικό νόημα καταδεικνύει και ή χρήση τοῦ ρήματος: «ένατενίζω» ("contempler" στά γαλλικά), ὅπως εἶδαμε στά προηγούμενα· συγκεκριμένα δέ στήν 2η παράγραφο τοῦ κειμένου, ή «ένατενίση» (πρβλ. Internationale Situationniste 1981: 28) ἀποδίδεται ώς παθητική «παρατήρηση» τοῦ «φευδο-κόσμου»¹⁶. 'Ο ἀποσπασματικός χαρακτήρας αύτῆς τῆς είκονικῆς πραγματικότητας διαρρηγνύει τήν ἐνότητα τῆς ζωῆς, ή είκονική πραγματικότητα εἶναι χειροπιαστή ἀντιστροφή τῆς ζωῆς, ἐνῶ παρουσιάζεται ἐν τούτοις σάν δργανο ἐνοποίησης (ὅπ. παρ., 9). 'Η ἐνότητα που ἐπιτυγχάνει τό θέαμα μπορεῖ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς κοινωνικῆς ὀλότητας νά ἀνοίξει ταυτόχρονα τόν δρόμο στήν ἀρνητικότητα: ἀφοῦ ή κοινωνία τοῦ θεάματος διαθέτει συνοχή, τίποτε δέν μπορεῖ νά διορθωθεῖ ἀν δέν καταστραφεῖ τό σύνολο (Debord 1988: 70). Δέν ἀποτελεῖ σφῆλμα νά ἀνιχνεύσουμε, στό συγκεκριμένο σημεῖο, ίπαινιγμό στήν θεώρηση τῆς κρατικῆς γραφειοκρατίας ἀπό τόν Hegel ώς ἐνοποιητικῆς

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

δύναμης ἐπάνω στήν κοινωνία, ἀλλά ἀπό τήν ἀνάποδη: ὁ διαχωρισμένος τομέας τοῦ θεάματος συνιστᾶ τόν «τόπο τοῦ παραπλανημένου βλέμματος καὶ τῆς φευδοῦς συνείδησης». Ή τελευταία ἀναφορά θά πρέπει νά ἀποδοθεῖ, ὡς πρός τήν καταγωγή της, στίς θέσεις τοῦ Lukács γιά τήν ταξική συνείδηση, ὅπως ἀναπτύχθηκαν στό σημαντικότερο κείμενό του¹⁹. Ο ἀπόχος τους ἐδῶ εἶναι δέ ἀντιροσωπευτικός τῆς συναφοῦς συζήτησης πού ἐκδηλώθηκε στήν Γαλλία τήν ἐποχή τῶν καταστασιακῶν, ὅπου ἡ ἀνάλυση ἐπεκτάθηκε τόσο στήν κοινωνιολογία ὅσο καὶ στήν φυχολογία - φυχανάλυση.

«Τό θέαμα εἶναι [...] κοινωνική σχέση [...] διαμεσολαβούμενη ἀπό τίς εἰκόνες» (ὅπ. παρ., 10). Εἴτε ἀναχθεῖ στίς συνθήκες παραγωγῆς (παρ. 1) καὶ στήν συγχεκριμένη ιστορική στιγμή πού μᾶς περικλείει (ὅπ. παρ., 12) εἴτε τοποθετηθεῖ στήν καρδιά τοῦ ἔξωπραγματικοῦ (παρ. 6), τό «θέαμα» δρίζεται ὡς *weltanschauung* (κοσμοθεωρία) ἐκφρασμένη στά ἀντικείμενα. «Οπως θά δοῦμε στήν συνέχεια, ὁ Debord δείχνει μιά ἐμμονή στήν οίκονομία, ὅντας κατ' αὐτό γνήσιος μαθητής τοῦ Marx, δείχνει ἔναν ἀχαλίνωτο οίκονομισμό, τόν ὃποτο ἐν συνέχειᾳ οἱ καταστασιακοὶ ἀνέλαβαν οἱ ἴδιοι νά ἀνασκευάσουν, συνειδητοποιώντας ὅτι ἡ κρίσιμη παράμετρος στό θέαμα εἶναι ἡ ἐπικοινωνία. Αντιμετωπίζοντας τό θέαμα ὡς κοσμοθεωρία, ὁ ιθύνων νοῦς τῆς δύμαδας ἔχει μᾶλλον κατά νοῦ τήν θεωρία τοῦ Marx γιά τήν ἰδεολογία, ἐμπλουτισμένη μέ τίς νεώτερες ἀνακαλύψεις τοῦ Lukács περί φευδοῦς συνείδησης. Ο δυϊσμός τῆς μαρξικής θεωρίας μεταξύ οὐρανοῦ καὶ γῆς ἡ ἰδεολογίας καὶ ιστορικοῦ ὑλισμοῦ, μεταπλάθεται ἐδῶ στόν δυϊσμό: θέαμα - πραγματικότητα¹⁸, ὅπου μάλιστα ὁ διαχωρισμός στήν συνείδηση βρίσκεται στόν παροξύσμο του: «μέσα στόν ἀντεστραμμένο [...] κόσμο, τό ἀληθινό εἶναι μιά στιγμή τοῦ φεύτικου» (ὅπ. παρ., 11). Ο Debord δανείζεται μιά δημοφιλή λογοτεχνική μεταφορά πού παριστά συχνά τόν ἐφιάλτη τῆς σύγχρονης ζωῆς, στήν γραμμή πού χάραξε ὁ ρομαντικός Hegel, περιγράφοντας τό θέαμα ὡς τόν «ἡλιο πού δέν βασι-

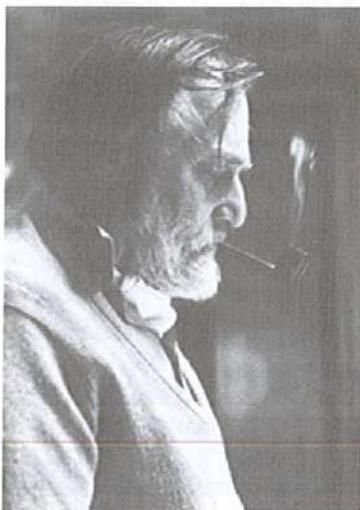
λεύει ποτέ στήν ἐπικράτεια τῆς παθητικότητας», στήν ἔρημο τῆς ἐνατένισης¹⁹, ἔνδειξη ὀλοκληρωτικῆς ὑποταγῆς τῶν ζωντανῶν ἀνθρώπων στήν οίκονομία (ὅπ. παρ., 13). Δίχως νά παραλείψει νά ὑπενθυμίσει τήν κριτική τῆς τεχνικῆς ὄρθιολογικότητας - ἥτοι τήν κριτική τοῦ ἐργαλειακοῦ Λόγου, ἡ ὅποια διατυπώθηκε ἀπό τήν Σχολή τῆς Φραγκφούρτης-, ὁ Debord ἀνακαλύπτει τήν ὑλική ἀνασυγκρότηση τῆς θρησκευτικῆς αὐταπάτης στόν σύγχρονο θρίαμβο τῆς τεχνικῆς (πρβλ. Νάπκ χ.χ.): τό θέαμα παριστᾶ τήν «ἔξορία τῶν ἀνθρώπινων δυνάμεων [...]· τό συντελεσμένο σχίσμα στό ἐσωτερικό τοῦ ἀνθρώπου» (ὅπ. παρ., 15), ἡ, ἡς τό διατυπώσουμε ἐπί τέλους στήν παραδεδομένη φιλοσοφική γλῶσσα, τό θέαμα ταυτίζεται μέ τήν πιό καθαρή μορφή τῆς ἀποξένωσης, τήν ἀποξένωση τῆς ἐπικοινωνίας (Βουαγιέ 1987: 93), τόσο στήν ἐποχή τοῦ Mάνσο καὶ στήν ἐποχή τῆς παγκοσμιοποίησης.

Πρός τό τέλος τοῦ Iou κεφαλαίου, γίνεται λόγος γιά τόν τρόπο πού τό θέαμα κατακλύζει τόν ὑποτιθέμενο ἐλεύθερο χρόνο²⁰, ἀκρωτηριάζοντας ταυτόχρονα ὁτιδήποτε συλλογικό, καθώς τό ἀπομονώνεται στήν ὑπνωση τῆς κατανάλωσης. Η ἀπελευθέρωση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου δέν ἀποτελεῖ ἀπελευθέρωση μέσα στήν ἐργασία, οὕτε ἀποδέσμευση τοῦ κόσμου πού «διαμορφώθηκε» ἀπό τήν ἔργασία (ὅπ. παρ. 19), ὅπως δραματιζόταν ὁ Marx στά φιλοσοφικά του Χειρόγραφα 1844. Σημειώσαμε ἡδη ὅτι τό θέαμα ἀποτελεῖ καθολική διακήρυξη τοῦ διαχωρισμοῦ στήν συνείδηση, τήν θρασεῖα ὁμολογία τῆς ἀπώλειας τῆς ἐνότητας τοῦ κόσμου. Άλλα, ὅπως στό «Πανοπτικόν», τήν φυλακή πού ἀποτέλεσε τό ὑπόδειγμα τῆς ἐφιαλτικῆς πραγμάτωσης τῆς ἀπόλυτης ἐπιτήρησης, τό ἴδιο κέντρο συνδέει ὅλους τούς θεατές - τό «μοναχικό πλῆθος» κατά τήν ἔκφραση τοῦ Debord, πού ἔρανίζεται ἀπό τό δημώνυμο ἔργο τοῦ D. Riesman²¹ - μέ τήν ἴδια μή ἀντιστρεπτή σχέση, ἔτσι ὥστε τό θέαμα νά παρουσιάζεται ὡς συνεκτικός ιστός τοῦ διαχωρισμοῦ (ὅπ. παρ. 19-20). Σέ ἔναν κόσμο πλημμυρισμένο ἀπό φευδῆ πραγματικότητα, ἡ ὅποια παρουσιάζεται σάν ἀληθινή, ὅσο περισσότερο ἡ

ζωή έμφανίζεται σάν προϊόν του θεατή τόσο περισσότερο έχεινος άπομακρύνεται από αυτήν. Δέν ύφισταται πλέον τόπος γιά νά αἰσθανθεῖ κανείς «σάν στό σπίτι του» -άναφορά στήν διάσημη φράση του Novalis, τήν όποια άνακαλεῖ καί ὁ Lukács στό 1ο κεφάλαιο τῆς Θεωρίας του *Μυθιστορήματος*- διότι τό «θέαμα εἶναι παντοῦ» (ὅπ. παρ. 20-21)! "Ομως, σέ ποιά κοινωνική συνθήκη θά πρέπει τέλος πάντων νά παραπέμψουμε τό θέαμα, προκειμένου νά κατανοήσουμε πλήρως τήν διαβρωτική του δράση;

Ο Debord άπαντα μέ τήν τελευταία πρόταση τοῦ 1ου κεφαλαίου, μιά βαρυσήμαντη θέση, πού συνιστά παράλληλα τήν αἰχμή τῆς πρωτοτυπίας τῆς Θεωρίας του: «τό θέαμα εἶναι τό κεφάλαιο, πού ἔχει φτάσει σέ τέτοιο βαθμό συσσώρευσης, ὥστε νά γίνει εἰκόνα» (ΚΘ 21). "Οπως τό κεφάλαιο ἐνθυλακώνει ὅλη τήν δομή τῶν παραγωγικῶν σχέσεων καί τοῦ διαχωρισμοῦ στήν ἐργασία, κατευθύνοντας πλέον μέ σχετική αὐτονομία ὅλη τήν πνευματική καί ὑλική δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἔτσι καί τό ὑπερ-συσσωρευμένο κεφάλαιο - θέαμα συνοψίζει τήν σύνθεση τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, ὅχι στό ἐπίπεδο τῆς παραγωγῆς - ἐφ' ὅσον ή συσσώρευση ἔπαφε νά εἶναι ὁ καθοριστικός παράγων- ἀλλά στήν ἀχαλίνωτη κατανάλωση. 'Εάν ή οίκονομία προηγεῖται, ὅπως πιστεύει ὁ Debord, τότε θά πρέπει νά δεχθοῦμε ὅτι ή αὐτόνομη κίνηση τοῦ κεφαλαίου μετέτρεψε τό έμπόρευμα - φετίχ - γιά νά θυμηθοῦμε τό *Κεφάλαιο*- σέ θέαμα, καθιστώντας τήν ἐπικοινωνία τό νέο πεδίο ὑποταγῆς τῆς κοινωνίας.

Τό πολυσυζητημένο ἀπόσπασμα τοῦ ἔργου *Ιστορία καί Ταξική Συνείδηση* περί πραγμοποίησης, χρησιμεύει ώς motto τοῦ 2ου κεφαλαίου, ὑποδεικνύοντας κατ' αὐτόν τόν τρόπο στόν ἀναγνώστη τήν ὄδό τῆς περιπλάνησης²² πού θά πρέπει νά ἀκολουθήσει στόν κόσμο τῶν ἰδεῶν,

"Ασγκερ Γιόρν

προκειμένου νά κατανοήσει τήν μετατροπή τοῦ φετίχ σέ θέαμα²³. Τό διογκωμένο στά ἄκρα έμπόρευμα ἀνακαλεῖ γιά τόν Debord τήν παραδοσιακή διάκριση: ποιοτικό ≠ ποσοτικό, γιά τήν ἀκρίβεια τήν μετατροπή τοῦ δεύτερου στό πρῶτο, ἐφ' ὅσον πλέον τό θέαμα ἔχει διαβεῖ τό κατώφλι τῆς ἀφθονίας του: τοῦτο σημαίνει πώς, ἵχνηλατώντας τό σύμπτωμα, ἡτοι τήν ἀνάπτυξη τοῦ θεάματος, μποροῦμε νά διακρίνουμε τήν ἀνεξαρτησία τοῦ έμπορεύματος καί κατά συνέπεια τῆς οίκονομίας, ἡ ὅποια μετασχηματίζει τόν κόσμο σέ κόσμο τῆς οίκονομίας ἀνεμπόδιστα

καί σέ παγκόσμια κλίμακα (ὅπ. παρ. 26-27). 'Η ἐν λόγῳ ἄποφη τοῦ Debord ἀποτελεῖ ἐπικύρωση, καί προσαρμογή στίς συνθῆκες τοῦ 20οῦ αἰώνα, τῆς πεποίθησης τοῦ Marx γιά τήν αὐτονομία τῆς οίκονομίας σέ σχέση μέ τό ἐποικοδόμημα. 'Ω-στόσο, ὁ Debord ἐπικρίθηκε ἐν συνεχείᾳ ἀπό τούς καταστασιακούς γιά τήν ἐμμονή του αὐτή στόν οίκονομισμό²⁴, καθώς δέν προέβη σέ ἄρση τῶν ἐσφαλμένων μαρξικῶν ἀντιλήψεων, ὅπερ ίσοδυναμεῖ μέ στοχασμό πού ἀναπαράγει τόν διαχωρισμό τῆς οίκονομίας²⁵.

«Τό θέαμα εἶναι ή στιγμή κατά τήν ὅποια τό έμπόρευμα κατόρθωσε νά κατακτήσει πλήρως τήν κοινωνική ζωή [...] 'Ο κόσμος πού βλέπουμε εἶναι ὁ κόσμος τοῦ έμπορεύματος» (ὅπ. παρ. 28), κατά τό ὅτι ὅλα τά ὄρατά συνιστοῦν σχέσεις μέ έμπορεύματα. Εὕστοχα ὁ Debord ἐπισημαίνει τήν ύφη τοῦ θεάματος ώς σχέση μέ τό έμπόρευμα καί ὅχι ως τό ἴδιο τό έμπόρευμα: ή ίκανοποίηση παίρνει τήν μορφή καταναλώσιμης ἐπιβίωσης, σύμφωνα μέ τήν διεστραμμένη Πολιτική Οίκονομία τῶν «ἀπαραίτητων» πού διογκώνον-ται μέ τούς νόμους τοῦ θεάματος, ἐνῶ ταυτόχρονα ή ἐπιβίωση δέν παύει νά περιέχει τήν στέρηση (ὅπ. παρ. 30). 'Αρκεῖ νά ἀναλογιστοῦμε τήν συσσώρευση, σέ ἐλάχιστα χρόνια, ἀπό λίγο ως πολύ μή ἀπαραίτητων

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

συσκευῶν, τίς ὁποῖες πιεζόμαστε ἀσφυκτικά νά
ἀποκτήσουμε - λογαριάστε ἀπλῶς τήν πρόσβαση
στήν εύρυζωνικότητα καὶ τό πόσο αὐτή αἴφνης
ἔγινε «ἀναγκαία» γιά κάθε σπίτι-, προχειμένου
νά συνειδητοποιήσουμε πόσο προφητικός
ἀποδεικνύεται ὁ καταγγελτικός λόγος γιά τό
θέαμα! «Ἡ πτωτική τάση τῆς ἀξίας χρήσης
ἀναπτύσσει μιά καινούρια μορφή στέρησης στό
ἐσωτερικό τῆς ἐπιβίωσης [...]» “Ολοι γνωρίζουν
ὅτι εἴτε ὄφειλουν νά ὑποταχθοῦν σέ αὐτό εἴτε νά
πεθάνουν [...]” ‘Ο πραγματικός καταναλωτής
γίνεται καταναλωτής πλανῶν» (ὅπ. παρ. 31).
Ἐν τούτοις, ἡ ἀρνητικότητα δέν ἔχασε τήν μάχην
μέ τό θέαμα. Ἡ αὐτονομημένη οἰκονομία κατέ-
κτησε πύρρειο νίκην: ἡ ἀνεξαρτητοποίησή της
φέρνει συνάμα τόν χαμό της, καθώς τήν στιγμήν
πού ἡ κοινωνία ἀνακαλύπτει πώς ἔξαρταται ἀπό
τήν οἰκονομία, ἡ ἀμφισβήτησή της ξεκινᾶ στήν
πάλη τῶν τάξεων: «ἡ συνείδηση τῆς ἐπιθυμίας καί
ἡ ἐπιθυμία τῆς συνείδησης εἶναι καὶ οἱ δυό τους
τούτο τό σχέδιο, πού μέ τήν ἀρνητική του μορφήν
ἐπιδιώκει τήν κατάργηση τῶν τάξεων» (ὅπ. παρ.
33-34). Εἶναι προφανές ὅτι, μέ τό θεωρητικό του
μανιφέστο, ὁ Debord ἀναλαμβάνει τό καθήκον νά
ἀποκαλύψει ἀμεσα τήν ἔξαρτηση ἀπό τήν οἰκονο-
μία, προχειμένου νά ἐνεργοποιηθεῖ ἡ ἀρνητικότη-
τα τῆς κοινωνίας²⁶. Τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν
καὶ τῶν διαφορετικῶν αἰτημάτων τῆς κάθε
ἐποχῆς, ἀναλόγου βεληνεκοῦς ἥταν ἡ στόχευση
τῶν μεγάλων πνευμάτων πού ἐκτιμοῦσε ὁ φιλόσο-
φος Debord (Hegel, Marx, Lukács κ.ἄ.), μόνον πού
ἔδω ἡ τελική ἔκβαση τῆς ἀναίρεσης τοῦ διαχωρι-
σμοῦ τῆς πραγματικότητας μοιάζει ἀμήχανη. Ὁ
συγγραφέας προσφέυγει σέ κλασσικές συνταγές
ἀντιμετώπισης, χωρίς νά προσφέρει ἐπί τούτου
κάτι νέο, κατάλληλο γιά τό θέαμα, μά δυστοκία
ώς πρός τήν τελική λύση πού διαπερνᾶ ὅλο τό
βιβλίο.

Στό ἐπόμενο κεφάλαιο (3ο κατά σειρά), ἀξίζει
νά σταθοῦμε σέ ἓνα ζεῦγος ἐννοιῶν, μέσω τῶν
ὅποίων ὁ συγγραφέας ἐπιχειρεῖ νά προσπελάσει τό
ψυχροπολεμικό δίλημμα²⁷: τό «συγχεν-τρωμένο
θεαματικό» ἐναντίον τοῦ «διάχυτου θεαματικοῦ»,
ἢ, μέ ἄλλα λόγια, ἡ «ένότητα τῆς ἀθλιότητας»

(ΚΘ 42-43)²⁸. Ἡ γραφειοκρατία στόν καπιταλι-
σμό τῆς Ἀνατολῆς χαρακτηρίζεται ἀπό τήν
διαρκή χρήση βίας, καθώς ὁποιοδήποτε περιθώριο
ἐπιλογῆς πού θά ἐπιτρεπόταν στίς ὑπό ἐκμετάλ-
λευση μᾶζες θά ισοδυναμοῦσε μέ δλοσχερῆ κατα-
στροφή τῆς γραφειοκρατίας (παρ. 64). Ἡ ἔξουσία
τοῦ «συγχεντρωμένου θεαματικοῦ» γίνεται
ἀπόλυτη ἔξουσία τῆς ἀστυνομίας· ἡ «ἐπιβεβλημένη
εἰκόνα τοῦ καλοῦ μέσα στό θέαμά της», ἡ ὁποία
ἐπικεντρώνεται στό πρόσωπο τοῦ «ἡγέτη τῆς
ἐπανάστασης» καὶ μόνον, ἐπιβάλλει εἴτε τήν
«μαγική ταύτιση» εἴτε τόν θάνατο, ὑποχρύπτοντας
τήν ἐπιταχυνόμενη μέσω τῆς τρομοκρατίας «πρω-
ταρχική συσσώρευση» τοῦ κεφαλαίου²⁹.
Ἀντίθετα, τό «διάχυτο θεαματικό» δηλώνει τήν
ἀφθονία τῶν ἐμπορευμάτων: ἡ «ἀδιατάραχτη»
ἀνάπτυξη τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος στήν
Δύση δρᾶ ὡς ἐκ τούτου παραλυτικά ὡς πρός τήν
ποιότητα πού ἀποδίδεται στό σύνολο, καθώς ἡ
ἀκρωτηριασμένη ίκανοποίηση τοῦ καταναλωτῆ
διαφέύδεται συνεχῶς στήν ἀποσπασματική πρό-
σβαση σέ μιά σειρά τεμαχίων τῆς ἐμπορευματικῆς
εύτυχίας. Ἐπικαλούμενος τό παράδειγμα τῆς
κουλτούρας τοῦ αὐτοκινήτου, ὁ Debord κάνει λόγο
γιά τήν καταστροφή τῆς πόλης ἐλέω τῆς «τέλειας
κυκλοφορίας», μέ τήν ταυτόχρονη δημιουργία
«συνοικιῶν - μουσείων» (παρ. 65). Ἡ περίπτωση
τοῦ αὐτοκινήτου ἀποτελεῖ πράγματι τόν καλύτερο
μάρτυρα γιά τήν πλάνη τῆς φευδο-πραγματικότη-
τας πού ἀναπαριστᾶ τήν ἀληθινή: ἡ πλειοφερία
τοῦ διαφημιστικοῦ χρόνου ἀναλώνεται σήμερα
στίς μορφές (φευδο)ζωῆς, τίς ὁποῖες παραδηλοῦ ἡ
κατοχή τοῦ τετράτροχου «παρθητῆ τοῦ ἄστεως»,
ἐνῶ ἡ εἰκόνα τῶν ἀχανῶν αὐτοκινητοδρόμων πού
ἰσοπεδώνουν τίς ἐλληνικές πόλεις καὶ ἀρχίζουν
πλέον νά ἀπειλοῦν καὶ τά βουνά μέ τήν ἐπιθετικό-
τητα τῆς τετραχίνησης, ἔχοντανοντας κάθε μορφή
πραγματικῆς ζωῆς καὶ δημιουργώντας μιά εἰκόνα
βομβαρδισμοῦ ἀπό φηλά, συνιστοῦν τό ἀφευδέστε-
ρο τεχμήριο τῆς ἐπικαιρότητας τοῦ καταστασιακοῦ
λόγου στήν ἐποχή τῆς παγκοσμιοποίησης.

“Ἐνα λογοπαίγνιο, μέ τόν τίτλο τοῦ πιό γνω-
στοῦ ἔργου τοῦ Schopenhauer, διατυπώνει ὁ Debord
μέ τόν τίτλο τοῦ 4ου κεφαλαίου: «Τό προλετα-

ριατο ώς ύποκείμενο και ώς άναπαράσταση», ύπαινισσόμενος δισφαλῶς τήν θεμελιώδη μαρξική σύλληψη πού ἐπεξεργάστηκε γόνιμα ὁ Lukács (προλεταριάτο = ύποκείμενο τῆς Ιστορίας). Ό Ηegel κάνει ἐπιτέλους τήν ἐμφάνισή του στο κείμενο (παρ. 76), όταν ἐπισημαίνεται ή ἀπό μέρους του φιλοσοφική διλοχλήρωση τῆς φιλοσοφίας, ητοι τό ξεπέρασμα (ἀναίρεση) τοῦ διαχωρισμοῦ μέσα στήν σκέψη. Ἀξιοποιώντας μάλιστα ρητῶς τήν ἔρμηνεία τοῦ Karl Korsch περί τῆς ἑγελιανῆς ἐξύμνησης τοῦ παρόντος - ὁ Debord παίρνει θέση στό ἐπίδικο μαρξιστικό πρόβλημα τοῦ τέλους τῆς φιλοσοφίας. Δίχως νά ἀπολέσει τό μαρξιστικό της θεμέλιο, ή ἀπάντησή του εἶναι ἀμιγῶς φιλοσοφική: «ἡ φιλοσοφία πού πεθαίνει μέσα στήν σκέψη τῆς ιστορίας δέν μπορεῖ πιά νά ὑμνήσει τόν κόσμο της (ὅπως ή “γλαύκα τῆς Ἀθηνᾶς” πού ἐμφανίζεται πάντα post festum), παρά μόνον ἀπαρνούμενη τόν κόσμο της. Γιατί, γιά νά πάρει τόν λόγο, ηταν ἀνάγκη ήδη νά ύποθέσει οτι ή διλική αὐτή ιστορία, στήν ὅποια είχε ἀναγάγει τά πάντα, είχε τελειώσει: και κλείνει ή συνεδρίαση τοῦ μοναδικοῦ δικαστηρίου [τῆς Ιστορίας]³⁰ ὅπου μπορεῖ νά δοθεῖ ή ἐτυμηγορία γιά τήν ἀλήθεια». Ή διαλεκτική τῆς ἀρνητικότητας ἀπελευθερώνει φιλοσοφικές δυνάμεις πού, ἀφ' ἐνός, λυτρώνουν τήν φιλοσοφία ἀπό τόν ρόλο τῆς θεραπαινίδας τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου, ἐνώ ταυτόχρονα ἐπιτρέπουν στήν κοινωνία νά διεκδικήσει ιστορικά τόν νέο κόσμο τῆς ἀλήθειας ἐνάντια στό φεῦδος τοῦ θεάματος. Παρ' οτι ὁ Debord ἐπικυρώνει τήν αὐταπόδεικτη πλήν ἐκ τοῦ πονηροῦ λησμονημένη ἀρχή (οτι ή θεωρία τῆς ἐργατικῆς ἐπανάστασης προέρχεται ἀπό μιά κριτική ἀναμέτρηση μέ τήν ἑγελιανή σκέψη -Marx, Stirner, Μπακούνιν-π. παρ. 53), ἀδυνατεῖ νά προχωρήσει σέ μία διμόλογη κριτική τοῦ μαρξικοῦ οἰκονομισμοῦ³¹. Ή θεωρία πού παρουσιάζεται στήν Κοινωνία τοῦ

Γεράσιμος Στεγκλώφ

θεάματος δέν ἀναιρεῖ τήν αὐτονόμηση τῆς οἰκονομίας, παρά τό οτι τό θέαμα ώς ίδεολογικός μηχανισμός ήγεμονεύει, αἰωρούμενο ἐλεύθερα ἐπί τῆς αὐθεντικῆς ζωῆς, ἀπό τήν λήξη τοῦ B' Παγκοσμίου Πολέμου ὡς τόν 21ο αἰώνα.

Θά ηταν ἐνδιαφέρον νά σχολιαστεῖ τό ὑπόλοιπο τμῆμα τοῦ κεφαλαίου, ὅπου κατά σειράν ίχνηλατοῦνται τά ἑγελιανά θεμέλια τῆς μαρξικῆς σκέψης, ἀντιπαραβάλλεται ή ἐπιστημονική - ντετερμινιστική (ὅπ. παρ. 57) πλευρά τῆς θεωρίας τοῦ Marx μέ τόν οὐτοπικό σοσιαλισμό καί τήν τακτική τοῦ Μπακούνιν στήν A' Διεθνῆ, ἀσκεῖται κριτική στούς ἀναρχικούς (μολονότι «διακρίνονται σαφῶς ἀπό τό σύνολο τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος», ὅπ. παρ. 65), καθώς καί στήν λενινιστική «αὐταπάτη» καί τήν «νεο-λενινιστική» φενάκη τοῦ τροτσκισμοῦ (ὅπ. παρ. 80-81), στόν σταλινισμό κ.τ.λ., γιά νά ἐγκωμιαστεῖ ἐν τέλει ή ἐμφάνιση τῶν Συμβουλίων ώς «ἀνώτερη πραγματικότητα τοῦ προλεταριακοῦ κινήματος» (ὅπ. παρ. 86-87). Δυστυχώς, δ διαθέσιμος χώρος στό ἄρθρο δέν τό ἐπιτρέπει.

Προχωράμε στό 5ο κεφάλαιο, ἀναμφίλεκτη ἀπόδειξη τοῦ φιλοσοφικοῦ ἐφαλτηρίου τῆς κοινωνικῆς θεωρίας τοῦ Debord. Ή Hegel ἀσφαλῶς βρίσκεται στόν κεντρικό ἄξονα ἰδεῶν τοῦ βιβλίου, ὅπως καταδεικνύεται ἀλλωστε ἀπό τήν μέθοδο μέ τήν ὅποια ἀντιμετωπίζεται ή ἀντίθεση: κυκλική κοσμοθεωρία (ἀρχαιότητα) - εὐθύγραμμος (ἀμετάκλητα παρερχόμενος) χρόνος τῆς Ιστορίας. Ή Debord περιγράφει τήν σταδιακή διείσδυση τῆς Ιστορίας στήν «παιδική ἡλικία τοῦ χρόνου»³² (ὅπ. παρ. 93), στόν «κυκλικό χρόνο», παρεμβάλλοντας συνεχῶς τή χρήση τοῦ χρόνου ἀπό τήν ἔξουσία. Ήνώ ή πρωτόγονη ἔξουσία κατέχει μόνο γιά λογαριασμό της τόν ιστορικό χρόνο, διαχειριζόμενη πρός δφελος τῆς διατήρησής της τήν «ἔνδεια τοῦ κυκλικοῦ χρόνου» (παρ. 128), ή ἔξουσία τῆς ἀστικῆς τάξης ἐπισφραγίζει

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

τήν ιστορική έπιχράτησή της «ώς νίκη τοῦ βαθειά ιστορικοῦ χρόνου» (ὅπ. παρ. 102). Όστόσο, ή έδραιώση τοῦ καπιταλισμοῦ εἶναι αὐτή πού «ένοποιεῖ σέ παγκόσμια κλίμακα τὸν ἀμετάκλητα παρερχόμενο χρόνο [...], τὸν χρόνο τῆς παγκόσμιας ἀγορᾶς καί, κατά συνέπεια, τοῦ παγκόσμιου θεάματος» (ὅπ. παρ. 105). Τοῦτος ὁ «θεαματικός χρόνος» ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενο τό διόπτρο ἐπιχειρεῖ δὲ Debord νά προσπελάσει σέ ξεχωριστό κεφάλαιο (στό 60).

‘Ο χρόνος τοῦ ἐμπορεύματος χαρακτηρίζεται ως «φευδο-κυκλικός χρόνος’³³ -μέ ἀνεπαρκῆ μᾶλλον τεχμηρίωση στὸ σημεῖο αὐτό³⁴, ἐνῶ ὁ συγγραφέας ἐπιστρέφει στίς ἴδιότητες τῆς διαλεκτικῆς, γιά τίς δόποιες ἔγινε λόγος στά προηγούμενα, θέτοντας τὸν ίσχυρισμό πώς, στήν «καταναλώσιμη μεταμφίεση τοῦ χρόνου - ἐμπορεύματος», καταργεῖται ἡ ποιοτική του διάσταση (ὅπ. παρ. 109). Χρησιμοποιώντας εὔστοχα τὸ τέχνασμα τῆς ἀντιστροφῆς τοῦ ὑποκειμένου στό κατηγόρημα καί ἀντιστρόφως, δὲ Debord ἀντιλαμβάνεται τὸν θεαματικό χρόνο ὡς χρόνο τῆς κατανάλωσης τῶν εἰκόνων μέ τήν στενή ἔννοια (;) καί ταυτόχρονα ὡς εἰκόνα τῆς κατανάλωσης τοῦ χρόνου σέ δὴ του τήν ἔκταση (ὅπ. παρ. 111). Εὐφύης εἶναι ἡ ἀνθρωπολογική ἀναφορά πού ἀκολουθεῖ, βασισμένη στίς προσφιλεῖς στούς «καταστασιακούς» μεταπολεμικές ἔρευνες τῶν Γάλλων ἐπιστημόνων σχετικά μέ τήν τελετουργία στίς μή δυτικές κοινωνίες: ἡ ἐποχή μας ἐπαίρεται καί ἐπιδειχνύει τὸν χρόνο τῆς ὡς «ἐσπευσμένη ἐπάνοδο πολλαπλῶν ἔορτῶν [ἐνῶ] εἶναι μιά ἐποχή δίχως γιορτή». Ὡτι στὸν κυκλικό χρόνο, στίς προ-καπιταλιστικές κοινωνίες, ἀποτελοῦσε στιγμή τῆς συμμετοχῆς μιᾶς κοινότητας στό «πολυτελές ξόδεμα τῆς ζωῆς», παρῆλθε ἀνεπιστρεπτί, ἐφ’ ὅσον ἡ σύγχρονη κοινωνία -εἴτε τῆς δόξιμης εἴτε τῆς πραγματοποιημένης παγκοσμιοποίησης- δέν διαθέτει οὕτε κοινότητα οὕτε πολυτέλεια (ὅπ. παρ. 112). Έπιπροσθέτως, ἔχεινο πού χωρίζει ἀποφασιστικά τήν ὑπανάπτυκτη ἀπό τήν ἀνεπτυγμένη οἰκονομία (μέ μαρξιστικούς ὄρους) εἶναι τό

αὐθεντικό, τό πραγματικό βίωμα: ὁ κυκλικός χρόνος συνιστοῦσε μέν ἀκίνητη αὐταπάτη ἀλλά βιωνόταν πραγματικά, ἐνῶ ὁ θεαματικός χρόνος, μολονότι ἐδράζεται στήν μετασχηματιζόμενη πραγματικότητα, ἐν τούτοις βιώνεται μόνον ἀπατηλά (παρ. 155).

‘Ισως δὲ ἀναγνώστης ἀντιμετωπίσει στό σημεῖο αὐτό δυσκολίες νά κατανοήσει τό ἀκριβές περιεχόμενο τῆς ἐπιχειρηματολογίας, ίδιως ἐάν δέν ἔχει ὑπ’ ὅψιν του τήν ἔκτενη συζήτηση πού ξέσπασε γύρω ἀπό τήν ἑγελιανή Φιλοσοφία τῆς Ιστορίας, σχετικά μέ τήν μεταβολή τῆς ἀντίληψης γιά τήν Ιστορία στήν συνείδηση, πού προκάλεσε ἡ ἐπιβολή τοῦ ίουδαιο-χριστιανισμοῦ. Δυστυχώς, ἐδῶ δέν εἶναι δυνατόν νά ἀναπτυχθεῖ τό ἀπέραντο αὐτό θέμα³⁵. Παρά ταῦτα, περισσότερο ἀποκαλυπτική θά ἥταν ἵσως μιά βόλτα στά ἐμπορικά κέντρα - τέρατα πού ἀπλώνονται ἐκτρωματικά, ὅπου μπορεῖ κανείς νά δεῖ τήν μοναδική μορφή σύγχρονης τελετῆς, τήν ἀπόλυτη πραγμάτωση τοῦ θεαματικοῦ χρόνου τοῦ Debord. Η κατανάλωση τοῦ χρόνου σέ ἀπέραντες, καταθλιπτικές ἐπιφάνειες, ὅπου ἔξουσιάζει ἡ ἀπαστράπτουσα «φευδο-πραγματικότητα» τοῦ ἐμπορεύματος, δύμοιάζει παραδόξως μέ τίς ἀτέλειωτες ὥρες ἀνίας μπροστά στήν ὀθόνη τοῦ ὑπολογιστῆ. Στήν περίπτωση τοῦ Διαδικτύου, ή εἰκονική πραγματικότητα συνίσταται στήν φευδαίσθηση ὅτι ἡ «γρήγορη ταχύτητα» θά καταστήσει τήν ἀτομική κατοχή ἀχρηστών, στήν πλειοφηφία τους, πληροφοριῶν σέ πολυτελῆ κατανάλωση χρήσιμων πραγμάτων. Η φενάκη αὐτή διαδίδεται μέ τήν ταχύτητα τῶν ὄπτικῶν ἴνῶν, σέ τέτοιον βαθμό, ὥστε ἡ ἀγορά (μέ τήν ἀρχαία σημασία) νά ὑποκαθίσταται ἀποφασιστικά ἀπό τήν καλωδιωμένη ἐπικοινωνία, συντελών-τας στό νά δεσμευθεῖ ὁ ἐλεύθερος χρόνος στόν ἀπολύτως ἐπιτηρούμενο θεαματικό χρόνο τοῦ Διαδικτύου.

‘Η καταστασιακή θεωρία, ὅπως παρουσιάζεται συστηματικά στήν Κοινωνία τοῦ Θεάματος, ἀποτελεῖ τήν τελειότερη μέχρι σήμερα φαινομενολογία τῆς «παράλυσης τῆς Ιστορίας καί τῆς

μνήμης, τῆς ἐγκατάλειψης τῆς 'Ιστορίας', μέσα στὸν ἀπατηλό κόσμο τοῦ θεάματος, αὐτῆς τῆς «φευδοῦς συνείδησης τοῦ χρόνου» (ὅπ. παρ. 113). «Ἐνας κόσμος κομμένος καὶ ραμμένος ἀπό τὴν ἔξουσία στὰ μέτρα τοῦ, ἐν πλήρει συγχύσει, ἀποξενωμένου σύγχρονου ἀνθρώπου, πού ἀδυνατεῖ νά ἀναγνωρίσει ἄλλη πραγματικότητα ἀπό τὸ ἀσφυκτικό πλέγμα πού ὑφαίνουν γύρω του καθημερινά οἱ τράπεζες, ή τηλεόραση, ή ἀπομόνωση τοῦ Διαδικτύου κ.λπ.³⁶ Δέν γνωρίζω ἐάν τὸ «συμβουλιακό» πρόταγμα πού θέτει ὁ Debord, «τό ὄνειρο ἐνός χρόνου, τοῦ ὅποιου μέλλει τώρα νά ἀποκτήσει ὁ κόσμος τὴν συνείδηση γιά νά τὸν ζήσει πραγματικά» (ὅπ. παρ. 115-116), ἀποτελεῖ πράγματι τὴν λύση στὴν ζοφερή κοινωνία πού ἀνατέλλει γιά τὸ μέλλον. Τό «ἐπαναστατικό σχέδιο γιά μιά ἀταξική κοινωνία», πού παρέδωσε λαχωνικά ή *Koivnōnia* τοῦ Θεάματος, πλήν ὅμως ἔγινε ἀποδεκτό ἀπό τοὺς καταστασιακούς ἐν συνδλῷ, περιλαμβάνει ἔνα παιγνιῶδες μοντέλο τοῦ ἀμετάκλητα παρερχόμενου χρόνου, μιά μορφή κομμουνισμοῦ ἢ «ἀντι-κρατικῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου» (ὅπ. παρ. 125), ὅπου θά κυριαρχοῦν οἱ «όμοσπονδοποιημένοι ἀνεξάρτητοι χρόνοι»³⁷. Δυστυχῶς, οἱ Situationnistes, παρ' ὅτι ἡταν ὑποδειγματικοί στὴν κριτική πού ἀρνεῖται τὴν φευδῆ πραγματικότητα τοῦ θεάματος, παρά τό ὅτι αὐτοσυστήθηκαν ὡς σκέψη τῆς κατάρρευσης ἐνός κόσμου (Internationale Situationniste 1981: 9), δέν ὀλοκλήρωσαν ποτέ τὴν νέα θεωρία ὄργάνωσης τῆς κοινωνίας, στὴν προοπτική τοῦ ἐπαναστατικοῦ μύθου τῶν μαζῶν³⁸. Ἡ παγκοσμιοποίηση δημιουργησε νέες συνθῆκες δυνητικῆς κοινωνικῆς ἀρνησης· ἡ πρόκληση συνίσταται πλέον στὸ νά πραγματοποιηθεῖ...

Στά 3 τελευταῖα κεφάλαια τῆς *Koivnōnia* τοῦ Θεάματος, παρουσιάζεται τό θεωρητικό ὅπλο-

Rene Ricard (à gauche), le bras droit de l'atelier du Comité de l'U.A.C.
Ο καταστασιακός Ρενέ Ριεζέλ
(ἀριστερά) μέ τὸν Ντανιέλ
Κόν-Μπεντίτ κατά τὴν διάρκεια
τοῦ Μάη τοῦ '68

στάσιο τῶν Situationnistes σέ σχέση: α) μέ τὴν πολεοδομία - χωροταξία, μιά περιοχή στὴν ὅποια ἡ ριζοσπαστική κριτική τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς παραμένει ἀξεπέραστη (πρβλ. Internationale Situationniste 1979, Wollen 2007-8), β) μέ τὴν «πραγματική ἀρνηση τῆς κουλτούρας [ἡ ὅποια θά] εἶναι ἡ μόνη πού θά διατηρήσει τό νόημα τῆς κουλτούρας» (ὅπ. παρ. 145) καί, τέλος, γ) μέ τὴν ὑλοποιημένη ἰδεολογία, τὴν ἐπαναξιολόγηση τῆς φευδοῦς συνείδησης ὑπὸ τὸ φῶς τῆς αὐτο-χειραφέτησης τῆς ἐποχῆς μας, πού ἰσοδυναμεῖ μέ τὴν «χειραφέτηση ἀπό τίς ὑλικές βάσεις τῆς ἀντεστραμμένης ἀλήθειας» (ὅπ. παρ. 153). Στήν τελευταῖα πρόταση τοῦ κειμένου, ὅριζονται οἱ συνθῆκες τῆς νίκης τοῦ διαλόγου - τῆς νίκης τῆς ἀμεσης δημοκρατίας τοῦ Λόγου θά λέγαμε ἀλλιώς, ἥτοι ἡ ἀρση τῆς ἀπομόνωσης τοῦ ἀτόμου καί τοῦ ἔξατομικευμένου πλήθους διά τῆς ἀπ' εὐθείας συνδέσεως μέ τὴν παγκόσμια ἴστορία. Δέν θά μποροῦσε νομίζω νά διατυπωθεῖ καλύτερη κατακλειδα στό βιβλίο, ἡ ὅποια ἀφ' ἐνός νά ἀπαντᾶ στήν συντηρητική, ἀ-Ιστορική στροφή τῆς δεκαετίας τοῦ '70 πρός τὴν ψυχανάλυση καί τίς «ἀφηγήσεις», καί ἀφ' ἔτερου νά παραδίδει ἐκείνη τὴν διανοητική σκευή ἡ ὅποια εἶναι ἀπαραίτητη γιά τὴν ἀναβίωση τῆς «καταστασιακῆς ἀρνησης» στήν ἐποχή τῆς παγκοσμιοποίησης. Τῷ ὅντι, ὁ Hegel ἀποτελεῖ καί πάλι τό ἀναντικατάστατο ἐργαλεῖο γιά τὴν ἐπαναστατική θεωρία τῶν καιρῶν πού ἔπονται.

Δυστυχῶς, δέν εἶναι δυνατόν στό πλαίσιο τοῦ παρόντος νά ἀνασυγχροτηθεῖ ἐρμηνευτικά ἡ ἔτερη ἐκδοχή μανιφέστου τῶν Situationnistes, τό περιβόητο βιβλίο τοῦ Raoul Vaneigem, πού ἔφερε τόν βαρύγδουπο τίτλο: *Traité de savoir-vivre à l'usage des jeunes générations* (= *Πραγματεία καλῶν τρόπων πρός χρήση τῶν νέων γενεῶν*)

καί εύτυχως ἔχει μεταφραστεῖ στά έλληνικά (Vaneigem χ.χ.). Έξ ὅσων γνωρίζω κυκλοφόρησε στήν Έλλάδα περί τά τέλη τοῦ '70 (τό βιβλίο δέν φέρει ἡμερομηνία ἔκδοσης), ἀλλά δέν ἔχει ἐπανεκδοθεῖ ἔκτοτε. Πρόκειται γιά μνημεῖο πολεμικοῦ λόγου, ὅπου ὅλες οἱ διαχωρισμένες ὅφεις τῆς σύγχρονης ζωῆς ἀποσυντίθενται, μέ έμφανη διάθεση πρόκλησης, ἡ δοποία δύμως ἔχει ξεκάθαρη στόχευση πρός τήν δλοσχερή ἀνατροπή αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Δέν ἔχφράζει δηλαδή μιά ἀνώδυνη κραυγή ἀπλῶς μέ διάθεση ἐντυπωσιασμοῦ, ὅπως εἴθισται στόν σημερινό καταγγελτικό λόγο. "Οσο καί ἀν φαίνεται ἐκ πρώτης ὅφεως ἀδύνατο, τό κείμενο τοῦ Vaneigem εἶναι περισσότερο δυσνόητο ἀπό τήν *Κοινωνία* τοῦ Θεάματος, καθώς ἡ πραγματεία τοῦ Debord εἶναι μέν «σκοτεινή» ἀλλά ταυτόχρονα ὑποδειγματικά συστηματική, ἐνῶ ἡ *Πραγματεία χρησιμοποιεῖ* ἀρκετά τήν μεταφορά καί τούς λογοτεχνικούς τύπους, μέ ἀποτέλεσμα νά διασπάται ἡ συνοχή τῶν ἴδεῶν. Έξ ἄλλου, οἱ θεωρητικές ἀναφορές τοῦ Debord στόν «ἀριστερό ἐγελιανισμό» καί ἀλλοῦ εἶναι ἀπό λίγο ὡς πολύ εὐδιάκριτες, ἐνῶ, παρ' ὅτι ὁ Vaneigem ἀντλεῖ ἀπό τίς ἴδιες θεωρητικές καταβολές, τοῦτο δέν ἀποτελεῖ εὐδιάκριτη συνιστῶσα στήν δομή τοῦ βιβλίου. Τέλος, ἡ εὐρύτητα τοῦ ἐγχειρήματος τοῦ τελευταίου (σύνθεση τῆς προοπτικῆς τῆς ἔξουσίας καί ἀντιστροφή τῆς) εἶναι τέτοια, ὥστε τό κείμενο νά παρουσιάζεται ὡς ἡ κορύφωση τοῦ καταστασιακοῦ θεωρητικοῦ συστήματος, μέ διαρκεῖς μάλιστα προεκτάσεις στήν συνολική θεωρία τῆς κοινωνίας. Έξ αἰτίας ὁρισμένων συγκυριῶν πού δέν σχετίζονται μέ τά κείμενα καθ' ἑαυτά, ἡ διάδοση τῶν θέσεων τῆς *Κοινωνίας* τοῦ Θεάματος ἀδίκησε τρόπον τινά τήν *Πραγματεία* τοῦ Vaneigem. Έπιφυλάσσομαι, πάντως, σέ ἐπόμενη ἐργασία μου νά ἀνασυγχροτήσω ἐρμηνευτικά καί σέ ὅλη του τήν ἔκταση τό σχεδόν ξεχασμένο αὐτό πόνημα, πολύτιμο ὠστόσο γιά τήν ἐπαναστατική θεωρία.

"Αν θέλαμε νά ἀποκτήσουμε πλήρη ἐποπτεία τῆς αἰσθητικῆς πτυχῆς τῆς καταστασιακῆς κοσμοθεωρίας, θά ἔπρεπε νά ἀντιπαραβάλουμε

τίς πρώιμες θέσεις τοῦ Asger Jorn (Jorn 2001), δέ όποιος στήν τελευταία φάση τῆς ὁμάδας δέν συμμετεῖχε, μέ τήν ὥριμη καλλιτεχνική παραγωγή καί τά δμόλογα αἰτήματά της, πού κορυφώνονται στίς ταινίες τοῦ Debord (Agamben 2007, Jorn 1977). Ωστόσο, δέν εἶναι δυνατόν νά ἀναλύσουμε ἐδῶ τήν συγκεκριμένη ἔκδοχή καταστασιακοῦ λόγου, οὕτε τήν μετέπειτα πορεία τῶν μελῶν τῆς ὁμάδας³⁹ - δέ Debord κατηγορήθηκε ἀργότερα γιά τήν δολοφονία τοῦ φίλου καί χρηματοδότη τῶν «παιχνιδιῶν» του Lebovici, στήν μνήμη τοῦ ὅποιους ἀφιερώνει τό τελευταῖο σημαντικό τοῦ κείμενο (Debord 1988), δόηγούμενος μερικά χρόνια ἀργότερα στήν αὐτοχειρία. Γιά τίς ἀνάγκες τοῦ παρόντος, εἶναι ἀρκετή πιστεύω ἡ ἀνασυγχρότηση τῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας τῶν Situationniste, ἡ δοποία, ὅπως εἶδαμε στά προηγούμενα, ἀποτελεῖ σύγχρονη ἐρμηνεία τοῦ «έγειλιανοῦ μαρξισμοῦ» καί ἀπτεται ἐμφανῶς τῆς Φιλοσοφίας τῶν Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν. Έν τούτοις, ἔάν ἡ ἴδια ἀναγνωστεῖ ὡς «καθαρή» κοινωνική θεωρία, τοῦτο δέν διαστρεβλώνει τό περιεχόμενό της: μέ ἐφαλτήριο μιά ἔννοια τῆς Πολιτικῆς Οίκονομίας, πού αὐτονομεῖται στήν συνέχεια ὡς ἰδεολογική συνιστῶσα τῶν σχέσεων ἐπικοινωνίας -ἀντί τῶν παραγωγικῶν σχέσεων, ἡ Καταστασιακή Διεθνής χαρτογράφησε μέ πληρότητα τούς ἀσφυκτικούς δρους ἀποξενωμένης ἐπιβίωσης στήν σύγχρονη κοινωνία. Ή ἐκ τῶν ἔνδον κριτική πού διατυπώθηκε, ὅπως εἶδαμε, στόν οίκονομισμό τοῦ Debord⁴⁰, διόρθωσε τήν καταστασιακή θεωρία ἐπί ἐνός σημείου καίριου γιά τήν ἐπιβίωσή της στόν καιρό τῆς παγκοσμιοπόλησης, τώρα πού ὁ Marx καθίσταται χρήσιμο ἐργαλεῖο στά χέρια τῶν πρώην ἀντιπάλων του. "Οπως ἀπέδειξαν οἱ ἀκάματοι μελετητές τῆς θεωρίας τοῦ Θεάματος στά χρόνια πού μεσολάβησαν μέχρι τό τέλος τοῦ αἰώνα, ἡ δύσκολη, ἀπαιτητική γλῶσσα τῶν κειμένων δέν ἀφαιρεῖ τίποτε ἀπό τήν διάχυσή της στήν ἐπαναστατική σκέψη. Τοῦτο ἀποδεικνύει, ἔν μή τί ἄλλο, πώς ἔάν τό δύσβατο ἐνός κειμένου συνοδεύεται ἀπό ούσιαστική κριτική, ἡ ἔκφορά τοῦ λόγου μέ ἔξεζητημένο

τρόπο μπορεῖ νά συγχωρεθεῖ...

Τό «θέαμα» παραμένει σήμερα παράσιτο πού διπομυζά τήν πραγματική ζωή. Τό άστικό τοπίο μετασχηματίζεται όλοένα πρός δφελος τῶν σχέσεων πού διαιωνίζουν τήν κυριαρχία τοῦ ἐμπορεύματος, ἐνῶ ταυτόχρονα ἡ ἔξουσία προσαρμόζει διαρχῶς τήν ἐπιβολή της στήν ἐντεινόμενη ἀπίσχνανση τοῦ ἀληθινοῦ βιώματος. Ό κόσμος πού θά «μεταμορφωνόταν ἀπό τήν τεχνική» γιά νά γίνει λίκνο τοῦ ἐλεύθερου ἀνθρώπου, σύμφωνα μέ τήν αἰσιόδοξα θετικιστική ὄπτική τοῦ Marx, πῆρε τελικά τήν μορφή ἐνός λαμπεροῦ κλωβοῦ, δπου ὁ ἄνθρωπος τῆς πόλης καταναλώνει ἀκατάπαυστα περιττά προϊόντα, περιστοιχισμένος ἀπό γυάλινες εἰκόνες μιᾶς ζωῆς πού ούδεποτε βιώνεται. Οι τεχνικές τοῦ ἐλέγχου τῶν συνειδήσεων ἀλλάζουν συνεχῶς ἐπί τά βελτίω, δίχως δ «θεατής» νά προλαβει νά συνειδητοποιήσει τήν ἀλλαγή τοῦ σκηνικοῦ καί τόν περαιτέρω φενακισμό τῆς συνείδησής του, σέ ἑνα περιβάλλον ἐπιτήρησης, τοῦ ὅποιου διαδοχή μοιάζει μέ τό μοντάζ τοῦ 'Αίζενσταϊν. Τό πολιτικό σύστημα, ἀπολύτως προσαρμοσμένο στήν ἀξιοποίηση τοῦ θεαματικοῦ χρόνου, ἀναπαράγει καί ἐπαυξάνει σταθερά τίς συγκεκαλυμμένες ἀπό τό θέαμα σχέσεις ἐκμετάλλευσης πού ἐπιβάλλουν ριζική ἀλλαγή τῆς τέχνης τῆς διακυβέρνησης (Debord 1988: 75). Παράλληλα, τροποποιεῖ τό νομικό διπλοστάσιο, ἔτσι ὥστε νά καλύψει καί τίς τελευταῖες ρωγμές ἀπ' δπου τό φῶς τῆς πραγματικῆς ζωῆς διαπερνᾶ τό παραπέτασμα τῆς φευδο-πραγματικότητας (κάμερες κ.ά.). Εάν τά παραπάνω ἥχοιν στόν ἀναγνώστη ὑπερβολικά, ὃς ἀναλογιστεῖ ἀπλῶς πόσους «ἐγκλωβισμένους» στό Χρηματιστήριο καί τά δάνεια γνωρίζει, τῶν ὅποιων ἡ «ζωή» ἔχαντείται στήν ἀγορά καινούριας ἐπίεδης ὀθόνης ἡ στήν σχιζοφρενική «βόλτα» στά ἐμπορικά κέντρα.

Τζουζέπε Πινότ-Γκαλίτσο

Τοῦτο τό ζοφερό περιβάλλον τοῦ θεάματος μοιάζει ἀπρόσβλητο ἀπό τίς κοινωνικές δυνάμεις, ἐφ' ὅσον ἡ συγχυσμένη κοινωνία δέν προσδοκᾶ τήν «ἔξοδο», καί ἡ διανόηση, στήν πλειοφορία της, καλλιεργεῖ τόν «Λόγο» ἐκεῖνον πού δέν ἀρνεῖται ἀλλά καταφάσκει. Δέν γνωρίζω κατά πόσον, στήν ἐποχή τῆς παγκοσμιοποίησης, ἡ φιλοσοφία θά ἀποκαλύψει τήν λύση -έτυμολογίκα μπορεῖ ἡ λέξη νά παραπέμψει ἐπίσης στό ρῆμα: «λύω» (λ.χ. τά δεσμά). "Αν ὅμως ὑπάρχει μιά στοιχειώδης σχέση αἰτίας - αἰτιατοῦ στήν Ιστορία τῶν ἰδεῶν, ἐάν δηλαδή «ἡ κοινωνία δέν θέτει παρά μόνον ἐκεῖνα τά προβλήματα πού μπορεῖ νά λύσει», ἡ ἀρνηση τοῦ κόσμου τοῦ θεάματος εἶναι ἐπί θύραις, καί ἡ φευδοπραγματικότητα δέν μπορεῖ πλέον νά ἔχουσιάζει. Ή φιλοσοφική Διεθνής τῶν Situationnistes παραμένει ζωντανή χάρις στήν ἀοκηνή προσπάθεια κάποιων «λυσσασμένων» τοῦ σήμερα, πού ἀρνοῦνται τήν κοινωνία στήν μορφή πού τῆς ὀπέδωσε τό θέαμα καί ἔξακολουθοῦν νά στοχάζονται καί νά πράττουν στήν κατεύθυνση

τῆς ἀνατροπῆς. Τό τέλος τῆς φιλοσοφίας, τό ὅποιο στίς μέρες μας ἐμφανίζεται ὡς τέλος τοῦ ἐγελιανισμοῦ, πραγματοποιήθηκε ὅπως προφήτευε δ Marx, ἀλλά ἀπό τήν ἀνάποδη: ἡ παρακμή τοῦ κριτικοῦ λόγου δέν σήμανε τήν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου, τούναντίον λαμβάνει χώρα καθημερινά μέ φόντο τήν ἐντεινόμενη ὑποδούλωση. Έάν λοιπόν ὑπάρχουν ὀκόμη φιλοσοφίκες δυνάμεις πού μποροῦν νά ἀντιστρέψουν τόν ἀμετάλητα παρερχόμενο χρόνο τοῦ θεάματος, πού μποροῦν νά διανοίξουν τήν συνείδηση πρός τήν πραγματική ζωή καί τήν διεκδίκησή της, δέν φαίνεται νά εἶναι ἀλλες ἀπό τήν ἀναγέννηση τοῦ ἀριστεροῦ ἐγελιανισμοῦ, ἔστω καί ἀν ζοῦμε στούς καιρούς τῆς παγκοσμιοποίησης.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ιδιαίτερη περίπτωση στήν έν λόγῳ οίκογένεια θεωριῶν ἀποτελεῖ ὁ Τσέχος φιλόσοφος Karel Kosík, τοῦ ὅποιου οἱ ἀναλύσεις περὶ τοῦ «φευδο-συγκεκριμένου» στήν μείζονα μελέτη του, πού κακῶς ἔχει ξεχαστεῖ σήμερα στήν παγκόσμια βιβλιογραφία (Kosík 1975), παρουσιάζουν ἐντυπωσιακές δύοισι τητές μέ τήν καταστασιακήν θεωρία. Ἐξ ὄσων γνωρίζω, δέν ὑπάρχει σχετική ὀντοφόρα σέ κείμενο τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς, παρά τό γεγονός ὅτι ἡ πραγματεία τοῦ Kosík δημοσιεύεται τήν ίδια περίοδο (1963).

2. Δεῖγμα τέτοιου λόγου φιλοξενήθηκε στήν προμετωπίδα τοῦ δεύτερου ἄρθρου μου. Γιά ἔνο παράδειγμα παλαιότερης προσπάθειας ἀναβίωσης καὶ προσαρμογῆς τοῦ καταστασιακοῦ λόγου ατίς τρέχουσες κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες, βλ. «Λέσχη» 1989.

3. Ἐκτός ἀπό μιά περιεκτική ἀνθολογία κειμένων τῶν Situationnistes γιά τήν τέχνη (Internationale Situationniste 1999), στά ἐλληνικά κυκλοφοροῦν τά ἔργας «βιοθήματα» γιά τὸν ἀνειδίκευτο ἀναγνώστη: ὁ Πανηγυρικός, ἡμιτελής αὐτο-βιογραφία τοῦ Debord, μέ τό χαρακτηριστικό κινηματογραφικό στύλο του (Debord 1995, 1998), μιά ἐνδιαφέρουσα βιογραφία του, δην περιλαμβάνεται μεταξύ ἄλλων σχετικά κατατοπιστικός κατάλογος τῶν συναφῶν μελετῶν στά ἐλληνικά καὶ ἄλλες γλῶσσες (Jappe 1998), μιά μελέτη τοῦ ίδιου γιά τό «τέλος τῆς τέχνης» (Jappe 2007), μιά παλαιότερη ἐργασία γιά τήν ἐνοποίηση τῆς ἀριστερής τικῆς σκέψης, ἡ ὅποια ὀστόσο διατηρεῖ τήν ἐπικαιρότητά της (Combin 1975), ἡ σχεδόν μυθιστορηματική ἔξιστόρηση τῆς πρότερης περιπλάνησης τῶν μελῶν τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς στίς καλλιτεχνικές ὁμάδες: «Cobra» καὶ «Λετριστική Διεθνής» (Μπαμπασάκης 1992) καὶ, τέλος, μιά μᾶλλον ἀνεπιτυχής προσπάθεια νά ἀναπαραχθεῖ τό ὑφος τῆς Κοινωνίας τοῦ Θεάματος ἐν εἰδει εἰσαγωγῆς στήν κοινωνική θεωρία τοῦ Debord, μολονότι ἡ γραφή εἶναι εύφυής καὶ ὁ συγγραφέας κατέχει ἄριστα τό ἀντικείμενο (Άρανίτσης 1978).

4. «Ἡ ἀναπαυτική ἐγκατάσταση στό θετικό χαρακτηρίζει τόν φιλο-σιτουασιονιστικό ρόλο [...] Στήν «ἐργασία τοῦ ἀρνητικοῦ» οἱ φιλο-σιτουασιονιστές φοβοῦνται τό ἀρνητικό, καθὼς καὶ τήν ἐργασία!»

5. Ἡ φιλολογία περὶ βίᾳς πού κυκλοφόρησε στά ἐντυπα καὶ μή Μέσα Μαζίκης 'Ἐννημέρωσης ἀποκρύπτει τήν κοινωνική σχέση δράστης - ἀντιδραστης: ἡ βίᾳ τῆς καταστολῆς δέν μπορεῖ παρά νά ἀπελευθερώνει τήν ἀντι-βίᾳ τῆς μάζας - χρωστῶ τήν καίριο ὑπενθύμιση στόν καθηγητή Φιλοσοφίας καὶ δάσκαλό μου Παναγιώτη Νοῦτσο-, ἐνῶ εἴθισται στήν ἐποχή μας ὁ ποιαδήποτε ἀντιδραση τῶν μαζῶν νά βαφτίζεται αὐτόχρημα «τρομοκρατική». Πρβλ. τήν θέση τοῦ Debord πώς «ἄν ἡ Καταστασιακή Διεθνής ὑπῆρχε σήμερα [1985], θά ἔλεγαν ἀναγκαστικά πώς εἶναι τρομοκρατική» (Debord 1996: 12).

6. Ἐκεῖνο τό μονότονο: «τά δίκαια αἰτήματα τῶν νέων», πού ἐπαναλαμβάνουν ὅλοι, πλήν τῆς ἄκρας δεξιᾶς, ἀποτελεῖ τήν αἰχμή τῆς παραπλανητικῆς ἐπιχειρηματολογίας τοῦ Θεάματος, μιά ἀσκηση ἐπικοινωνιακῆς διτεπίθεσης τῶν Ισχυρῶν, ἡ ὅποια δέ σήμερα φαίνεται ἀποτελεσματική, μέ τήν συνηγορία ἀτυχῶς μερίδας τῶν συμμετεχόντων στήν ἔξεγερση.

7. Ὁ ἄλλοτε συνεργάτης H. Lefebvre κατηγορήθηκε γιά λογοκλοπή (Μπαμπασάκης 1992, Internationale Situationniste 1996: 18), δ. K. Καστοριάδης (συνομιλητής κάποτε ὡς συντάκτης τοῦ περιοδικοῦ Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα) δέχθηκε ἐπιθέσεις γιά τήν

στροφή του στήν δεκαετία τοῦ '70 («καθένας μέ τό βιολί του, τό ἀγαπημένο τοῦ ὡφελιμιστικό φάντασμα» [τήν κυρίαρχη ὡφελιμιστική θεωρία]: ἀλλοιος τό φαντασιακό, ἄλλοιος τό λιμπιντικό [...] Πρόκειται γιά τό θαῦμα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἔκτοπλασμάτων»: Βουαγίε 1987: 75, 85), ἐνῶ εἶναι χαρακτηριστική ἡ προκλητική φρασεολογία τῆς ἀφίσας τῶν καταστασιακῶν γιά τούς διανοούμενους-πόρνες πού «οἰκειοποιήθηκαν τήν σκέψη τοῦ Marx!» (Βουαγίε 1987: 139-144). Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἀπό τήν γενικευμένη ἐπίθεση ἔξαριθμηκε ὁ ἔντιμος K. Παπαϊωάννου. Ἀκόμη καὶ τό 1978, τήν ἐποχή δηλαδή πού δημοσιεύθηκε ἡ ἐριστική προκήρυξη γιά τίς «πόρνες τοῦ Παρισιοῦ», ὅταν ὁ Βουαγίε ἀνέλαβε νά «ἀπολογηθεῖ» ἐξ ἵσου προκλητικά γιά τό περιεχόμενό της, δέν δίστασε νά πλέξει τό ἐγκώμιο τῆς «ἔξαρτης ἀνθολογίας» του (Παπαϊωάννου 1972), λίγες ἀράδες μετά τήν ἐπισήμανση: «ἡ σκέψη τοῦ Hegel ἤταν ἐπαναστατική καὶ ἐπικινδύνη γι' αὐτόν τόν κόσμο, ἡ κριτική τοῦ Marx εἶναι ἡ μόνη ἴκανη νά ἀποκαλύψει ὅλο τό ἐπαναστατικό δυναμικό τῆς σκέψης του [...] Οι καταστασιακοί, ὥπως καὶ ἄλλοι επαναστάτες, μπόρεσαν ἐν τούτοις νά οἰκειοποιήθηκαν τήν σκέψη τοῦ Marx γιά νά κάνουν ἀκριβῶς τό ἀντίθετο ἀπό τίς διανοούμενες πόρνες». (Βουαγίε 1987: 23).

8. Βλ. τό δεύτερο ἄρθρο μου στό ἀφίέρωμα. Πρβλ. τήν ἐπίθεση τῶν καταστασιακῶν στόν «ἀδμελοφιλόσοφο» Marcuse, μέ ἀφορμή τίς μεταγενέστερες ἀπόφεις του γιά τόν Μονοδιάστατο «Ἀνθρώπο (Internationale Situationniste 1996: 144-147).

9. Μέ τό δύνομα αὐτό ἔμειναν γνωστές δρισμένες πολιτικές ὁμάδες, συναφεῖς μέ τούς καταστασιακούς, πού ἔδρασαν πρίν καὶ κατά τήν διάρκεια τοῦ παρισιού Μάη. Ὁ René Vienet σημειώνει στόν πρόδογο τοῦ βιβλίου του γιά τόν παρισιού Μάη ὅτι δύο μέλη τῆς Καταστασιακῆς Διεθνοῦς ἀνήκαν στήν πρώην «Ομάδα τῶν Λυσσασμάτων» (Vienet 1978: 5). Στήν προμετωπίδα, ὥπως εἶναι ἀναμενόμενο, παρατίθεται ἀπόσπασμα ἀπό τό: 'Ο Λόγος στήν Τσορία τοῦ Hegel, τό ὅποιο μεταφράστηκε στά γαλλικά ἀπό τό φύλο του Vienet Κώστα Παπαϊωάννου, ἐνῶ ἀκολουθοῦν ἔκτενες ἀναφορές στόν σχηματισμό καὶ τήν δράση τῆς δράστης τῶν Λυσσασμάτων (λ.χ. Vienet 1978: 19-22). Πρβλ. Internationale Situationniste 1987.

10. Στίς δῆθην ὑποτιμητικές προσφωνήσεις πού ὑψώσεις δό τύπος ἐναντίον του μέ ἀφορμή τήν δολοφονία τοῦ ἔδαρτη Gerard Lebovici: «καχεκτική ἐνόστρωση τοῦ «πνεύματος πού δρεῖται»» -ἄς ἀντιδράστησούμεις ἀπλῶς τό ἐγκώμιο τῆς «ἀρνητικῆς φιλοσοφίας» ἀπό τόν Marcuse-, ὁ Debord ἀποκρίθηκε ὡς ἔξης: «σέ μεγάλο μέρος, ἡ ἐργασία τοῦ ἀρνητικοῦ στήν Εὐρώπη, ἐπί χρονικό διάστημα μιᾶς δόλαληρης γενιᾶς, ἔχει γίνει ἀπό μένα» (Debord 1996: 28, 52)!

11. 'Ο Vaneigem εἶχε ἡδη παραιτηθεῖ τό 1970, ἐπικαλούμενος τήν ἀποταχία τῆς δράστης, ἐπισείντας ἐν συνεχείᾳ τήν δρισμένη ἀντιδραση τῆς Διεθνοῦς παρά τήν ἄλλοτε «μεγαλοφύτα» του, τήν «σημαντική καὶ ἀλησμόνητη θέση» πού κατέλαβε καὶ τήν «ἀληθινή δργή ἐνάντια στήν ὑπάρχουσες συνθήκες». Είναι χαρακτηριστικό, τέλος, ὅτι ὁ Vaneigem ἐπικρίνεται διότι «λησμόνηση» τήν θεμελιώδη ἀρχή τῆς ἐγελιανῆς διαλεκτικῆς: τήν ἀντίθεση (Internationale Situationniste 1981: 103-118). ΠΡΟΣΟΧΗ: ἄς σημειώθει ἕδω ὅτι, παρ' ὅτι ὁ «Ἐλληνας μεταφραστής κάνει λόγο γιά ἀντίφαση, ἡ ἐναρχτήριος οὐσία τῆς ἀρνητικότητας στόν Hegel είναι ἡ ἀντίθεση, προκειμένου νά γίνει θεμελιώδως διαχωρισμός ἀπό τόν τυπικό ἔλεγχο τοῦ ἐπιχειρήματος στήν Λογική (δέν κατάφερα νά συμβουλευθῶ ἐν

προκειμένω τό γαλλικό πρωτότυπο). Το Vaneigem συνεχίζει νά γράφει μέχρι σήμερα, πολλά δέ από τά κείμενά του έκδιδονται συχνά στήν χώρα μας. Στόν άναγνωστη αφήνεται ή κρίση ώς πρός: α) κατά πόσον έπαναλήφθηκε ή έπιτυχία τού έγχειρήματος τής Πραγματείας και β) σέ ποιόν βαθμό οι άποψεις τῶν Situationnistas διατηρούνται ή έμπλουτίζονται στό μεταγενέστερο έργο του.

12. Στίς θυρηβώδεις συνάχεις τῶν νεαρῶν νεο-έγειλιανῶν (Strauss, Bauer, Stirner, Feuerbach x.λπ.), στά μέσα τοῦ 19ου αἰώνα, ή ἀνταλλαγής υπρεων, ἀντικειμένων (!) καί ίδεων, ὑπό τὸν λαϊκο τοῦ ἀρτί αποδημήσαντος Hegel, προσδιδει στήν φιλοσοφική κοσμοθεωρία διαστάσεις ὅπου φαινόνταν νά διακυβεύεται τό μέλλον τῆς ἀνθρωπότητας. Μέ γνώμονα τήν καινοφανή αὐτή σύμπλευση φιλοσοφίας καί πολιτικής, ἃς μήν θεωρηθεῖ ἐντελῶς ἀθέμιτη ή ἔνταξη τῶν «Situationnistes» στό ρεῦμα τοῦ «ἀριστεροῦ έγειλιανισμοῦ», ὅπως τεκμηριώνων σέ ἄλλο προαναφερθέν κείμενο μου.

13. «Οσοι παρακολούθησαν τό Δεκεμβριανά 2008 ἀπό τήν φαινομενικά ἀναπαυτική θέση τοῦ καναπέ, θά μπορούσαν νά ἐγκαλεστοῦν γιά πνευματική δικηγρία ή συνειδησιακή ἀγρανάπωνση, ὡστόσο ή ταύτισή τους μέ τήν σκοπίμως παραπλανητική ἐπανάληψη τῶν M.M.E. σχετικά μέ τήν ἀντι-βία τῶν διαδηλωτῶν ἀπλῶς ἐπιβεβαιώνει τήν κατίσχυση τοῦ θεάματος. Τό μέλλον θά δεῖξει κατά πόσον αὐτή ή «κατασταση» μαζικής ίππων σης ἐπιδέχεται ἀντιστροφῆς, διά μέσου τῆς ἀξιοποίησης τής καταστασιακής κριτικῆς...»

14. Τό κείμενο χωρίζεται σέ 9 κεφάλαια ή 221 ἀριθμημένες παραγράφους. Οι παραπομπές θά ἔχουν τή μορφή: (Κοινωνία τοῦ Θεάματος σελίδα), ἐνῶ στά σημεῖα ὅπου θά γίνεται διαφορά σέ συγκεκριμένες παραγράφους, τοῦτο θά δηλώνεται ως ἔξτις: (παρ. ἀριθμός).

15. Πρβλ. Βουαγιέ 1987: 87 γιά τήν «έκστατική ἀποφή τοῦ θεατή Kant!»

16. «Ο μεταφραστής τής ἐλληνικῆς ἔκδοσης πού συμβουλεύομαι εἶδω (Βασίλης Τομανᾶς, «Ἐκδοτική Θεσσαλονίκης») ἀποδίδει τό ρῆμα μέ τήν λέξη: «παρατηρῶ», προσθέτοντας μεταφραστικό σχόλιο. Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, οἱ μεταφράστεις τῆς Κοινωνίας τοῦ Θεάματος στά ἐλληνικά είναι ἀσυνήθιστα πολλές (γιά πρώτη φορά ἔκδιδεται στήν δεκατία τοῦ '70 ἀπό τήν «Διεισή Βιβλιοθήκη», μέ παραλείφεις πού σχολιάστηκαν ἐπικριτικά, καί ἀργότερα ἀπό τήν «Ἐκδοτική Θεσσαλονίκης» καί τόν «Ἐλεύθερο Τύπο»). Τά δύσκολα γαλλικά τοῦ πρωτούπου ἔχουν σέ γενικές γραμμές ἀποδοθεῖ ἐπαρκῶς, ἐνῶ θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι σέ ὅλες εύρωπαικές γλώσσες μέ πλούσια καί ἀρκετά ὀλοκληρωμένη μεταφραστική παραγωγή φιλοσοφικῶν κειμένων, ὥπως λ.χ. τά ούγγρικά, τό κείμενο είναι ἀγνωστο! Ός ἐκ τούτου, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἔχουμε στήν διάθεσή μας τουλάχιστον 3 ἀξιοπρεπεῖς μεταφράστεις -ή τελευταία δέ ἐπανεκδίδεται συνεχῶς τά τελευταῖα χρόνια-, θά πρέπει νά συμπεράνουμε τήν διάδοση στήν Έλλαδα μιᾶς μορφῆς μετα-καταστασιακῆς σκέψης, ή ὅποια ώστόσο δέν ἔχει ἀποδώσει πρός δώρας ἀξιόλογα θεωρητικά ἀποτελέσματα.

17. Βλ. τό προαναφερθέν ἄρθρο μου γιά τούς Καταστασιακούς, ὅπου ἀφετηρία είναι ὁ Josef Gabel, ὁ ὅποιος στό δύμώνυμο βιβλίο ἐπιχειρεῖ νά ἐφαρμόσει τήν ἀρχή τῆς «φεύδονς συνείδησης» στήν περιοχή τῆς κοινωνικῆς φυχολογίας (Gabel 1978). Δυστυχῶς, ή ἔλληνική μετάφραση είναι ὄντως ἀπαράδεκτη.

18. «Αντιστρέφοντας τό σχήμα τοῦ Marx γιά τήν «πραγματοποίηση τής φιλοσοφίας» στήν Πολιτική Οίκονομία, ὁ Debord διντιμετω-

πίζει τό θέαμα ως φιλοσοφοποίηση τής πραγματικότητας, ή ὅποια καταδικάζει τήν κοινωνία σέ ἔναν ἀλυσοδεμένο ἐφιάλτη φυλακσό-μενο ἀπό τό ίδιο τό θέαμα (Κοινωνία τοῦ Θεάματος 15).

19. Δέν είναι μακριά ἀπό τό πνεῦμα τής ἐφιαλτικῆς αὐτῆς μεταφορᾶς η εἰκόνα ἀπό τά βιομηχανικά ἐκτροφεῖα πτηνῶν, ὅπου τό φῶς δέν σβήνει ποτέ γιά νά μήν ἀναπαύνονται καί νά ἀναπτύσσονται σέ ἔξωπραγματικό χρόνο. Ἀλλά τά κοτόπουλα δέν γνωρίζουν οὔτε «ἀποξένωση» τής συνείδησης οὔτε «συμβούλια»...

20. «Ο Marx καί οι καταστασιακοί παραμένουν σέ αὐτό τό σημεῖο δυστές [...] Ο κόσμος περιλαμβάνει δύο τομεῖς [...]: τής οικονομίας καί τής ἐλευθερίας. Καί, περιορίζοντας σιγά - σιγά τόν χώρο πού καταλαμβάνει ή οικονομία, θά μπορούσαμε σιγά - σιγά νά αιξήσουμε τόν χώρο τής ἐλευθερίας. Τί θλιβερό τέχνασμα! "Ομως ὁ Hegel [...] καί ὁ σύγχρονος κόσμος ἀπαντοῦν: δλα αὐτά ήταν πάντα κατασκευή καταστάσεων, ἐπικοινωνία, πλοῦτος, ἀλλά μέσα στήν ἀποξένωση» (Bouagie 1987: 108).

21. Τό ἐν λόγῳ δοκίμιο κυκλοφόρησε γιά πρώτη φορά στά ἐλληνικά πρίν ἀπό μερικά χρόνια, ἀπό τίς ἐκδόσεις «Νησίδες».

22. Προλέγοντας κατ' ούσιαν μιά τάση τοῦ κινηματογράφου πού ἐμφανίστηκε περί τά τέλη τής δεκαετίας τοῦ '70 μέχρι τό τέλος τής ἐπόμενης δεκαετίας, δηλαδή τό «σινεμά τής περιπλάνησης», οι καταστασιακοί πρότειναν τήν «έπανάκτηση» τοῦ κυριεύμένου ἀπό τό «θέαμα» πολεοδομικού ίστου, διά τής «δημιουργίας καταστάσεων» σέ τυχαίους τόπους καί χρόνους. Ή εἰκόνα τῶν «πλανητῶν» διανοούμενων, πού περιφέρονταν δισκώπως ἀλλά συνειδητά στό ἀστυ, μιμούμενοι τήν ἀναγκάσια καί οὐδόλως ἡδονική «περιπλάνηση» τῶν χιλιάδων ἀστέγων τοῦ Παρισιοῦ, ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς ἀπολύτως νεωτερική στάση ζωῆς τῶν αὐτοαποκαλούμενων «προλετάριων τῆς κουλτούρας».

23. «Αὐτό πού ἐκπληρώνεται ἀπόλυτα μέσα στό θέαμα, είναι ἡ ἀρχή τοῦ φετιχισμοῦ τοῦ ἐμπορεύματος» (παρ. 36).

24. Ο Ζ.Π. Bouagie ἀφιέρωσε ἓνα δόλωληρο βιβλίο, προκειμένου νά ἀποκαλυφθεῖ τό «ἡ θεωρία τοῦ Marx δέν κρίθηκε ποτέ», ούτε καν ἀπό τούς καταστασιακούς, οἱ ὅποιοι ἔκαναν μέν κριτική χρήση τής, ἀλλά ἀπέτυχον νά καταδείξουν τό λιθολογικό χαρακτήρα τής οικονομίας, μέ τήν σημασία πού ἀπέδιδε στό ἐπίθετο δό λιθος ὁ Marx: «ἡ οικονομία δέν είναι δό «κεντρικός τομέας τής κοινωνικῆς ζωῆς», διόπεις ἔγραψε ἀτάραχα ὁ Debord. Ό κεντρικός τομέας [...] κάθε κοινωνικῆς ζωῆς [...] είναι δό ἐπικοινωνίας πού κυριαρχεῖ σήμερα, είναι τό ἐμπόρευμα» (Bouagie 1987: 11-13, 34-35). Περιττό νά προσθέτουμε τήν ἐμμονή τοῦ συγγραφέα στήν έγειλιανές καταβολές τής κριτικής τῶν Situationnistes, ή ὅποια διαπερνά δλο σχεδόν τό κείμενο (λ.χ. στό πεδίο τής οικονομικῆς σκέψης, «τά έγειλιανά ἀξιώματα είναι καλύτερα ἀπό τά ἀξιώματα τοῦ Marx»: Bouagie 1987: 40 κ.ο.χ.).

25. «Ἄσ σημειωθεῖ ἐν παρόδῳ ὅτι δό Παπαϊωάννου, δό ὅποιος κατά τεκμήριο ἐπηρέασε σταθερά τίς καταστασιακές ἰδέες, διαφωνεῖ καί δό λιθος ἐπ' αὐτοῦ μέ τόν Marx καί κατά συνέπεια μέ τόν Debord, καθώς ἀποδίδει αὐτόνομη ζωή στής παραμέτρους τοῦ ἐποικοδομήματος (πολιτική, λιθολογία κ.λπ.). Ός ἐκ τούτου, θέτοντας τήν αιχμή στήν ἐπικοινωνία, δηλαδή στήν λιθολογική ἐπιτήρηση καί τήν ἀνεξαρτησία τής, ή μεταγενέστερη κριτική ἐναντίον τοῦ οικονομικού τοῦ Debord διαπαράγει τήν κριτική τοῦ Παπαϊωάννου στήν θετικιστική ἐμμονή τοῦ Marx.

26. «Ο Debord δέν σίγησε ἐντεῦθεν: κατανοώντας ὅτι «κοινω-

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

νία τοῦ θεάματος συνέχισε τήν πορεία της», ἐπανῆλθε, σχεδόν 20 χρόνια μετά τήν πρώτη δημοσίευση, για νά προσέθεσε ὁρισμένα σημαντικά κατ' αὐτὸν Σχόλια (Debord 1988).

27. Ἀρχεῖ νά συγκρίνουμε τήν ἐπιτυχία τῆς σύλληψης τοῦ Debord, πού ἐντοπίζει ηδη ἀπό τά τέλη τοῦ '60 ἐκεῖνο πού ἐνοποιεῖ παρά φέρνει σέ σύγκρουση τούς δύο κόσμους ἔνθεν κακεῖθεν τοῦ «Σιδηροῦ Παραπετάσματος», μέ τίς διφελεῖς ἀναλύσεις τοῦ τέως: Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα Καστοριάδη περί ἐπικείμενης πολεμικῆς σύρραξης, σέ ἐκείνην τήν μελέτη (*Μπροστά στὸν Πόλεμο*), τήν ὅποια οι θυμαστές τοῦ «Ελληνα φιλοσόφου καμώνονται πῶς δέν γνωρίζουν» (ἐκδόθηκε τό 1971...), για νά ἀποκαλυφθεῖ ἡ ἀξεπέραστη διορατικότητα τῶν «καταστασιακῶν».

28. Τά Σχόλια ἀφιερώνοντας ὡς ἐπί το πλείστον στήν ἀνάλυση τῆς τρίτης μορφῆς τοῦ θεάματος, στὸν ὀρθολογισμένο συνδυασμό τῶν δύο προηγουμένων, τό ἐνσωματωμένο θεάματικό (Debord 1988: 13-17 x.é.). Παρά τό δτι δέν κατονομάζεται, μπαίνουμε στὸν πειρασμό νά παραπέμφουμε τίς ἡμιτελεῖς ἀναλύσεις τοῦ κειμένου ὡς πρός τήν χρήση τοῦ «μυστικοῦ - μυστηρίου» ἀπό τήν νέα μορφή ὑποταγῆς τῆς κοινωνίας, στίς συναφεῖς ἀναλύσεις τοῦ Παπᾶώνων σχετικά μέ τό «μυστικό τῆς γραφειοκρατίας», τίς δόποις ἀποκλείεται νά είχαν διαβάσει οι καταστασιακοί, καθώς ἐκδόθηκαν στά ἐλληνικά ὡς: 'Ο διάλογος Marx - Hegel (Σέργης 2006: 287-293), χωρίς ὅμως νά πρέπει νά ἀποκλειστεῖ ἡ πιθανότητα «διακίνησης» τῶν συγκεχριμένων ἰδεῶν στίς συντροφίες τοῦ "Ελληνα φιλοσόφου μέ τούς *"Situationnistes"*.

29. 'Ο Debord ἀναφέρει δινομαστικά τόν Μάο ὡς παράδειγμα ἐφαρμογῆς τοῦ «συγκεντρωμένου θεάματικοῦ», ἐπιτιθέμενος ἔτσι ἔμμεσος στήν τάση τῶν μαοϊκῶν πού διεκδικοῦσε μεριδίο τῆς κριτικῆς στήν σοβιετική γραφειοκρατία (πρβλ. Internationale Situationniste 1977). "Ας σημειωθεῖ δτι τό σοβιετικό καθεστώς είχε ηδη ἀποκαθηλωθεῖ στήν Δύση μέ τά γεγονότα τοῦ 1956 στήν Ούγγαρια, ἐπομένως ἡ μομφή κατά τῶν μαοϊκῶν ἀποτελοῦσε λιγώτερο αὐτονόητη στάση στήν περιοχή τοῦ «gauchisme» - γιά νά μεταχειριστοῦμε τήν ὄρολογία τοῦ Gombin στό δμώνυμο βιβλίο του.

30. Πρόκειται καί πάλι γιά τήν περίφημη ὑπόθεση τοῦ Hegel περί Δικαστηρίου τῆς Ιστορίας, ἡ δόποια διατυπώνεται στήν Φιλοσοφία τοῦ Δικαίου.

31. 'Επ' αὐτοῦ τοῦ σημείου, στά μεταγενέστερα Σχόλια φάνεται πώς δ Debord ἀναθεώρησε τίς ἀπόφεις του (Debord 1988: 38).

32. Διατυπώνοντας ἔνα ἀπό τά συνήθη στήν σκέψη του «παιγνίδια» τοῦ λόγου, δ Debord συνδέει ἐδῶ τήν διάσημη φράση τοῦ Πλάτωνα καί τήν ἀμφιλεγόμενη ἐρμηνεία τῆς περὶ «παιδικῆς ἡλικίας τῆς ἀνθρωπότητας» μέ τήν θέση τοῦ Hegel γιά τήν «καθ' ἔαυτό» συνείδηση τοῦ Πνεύματος σέ ἀταραξία, πού ἐντοπίζεται γιά τόν Γερμανό φιλόσοφο στόν κλασσικό πολιτισμό.

33. «Η κίνηση τῆς θεάματικῆς ἀπόδειξης ἐπιβεβαιώνεται ἀπλῶς μέ τό νά προχωράει κυκλικά: ἐπανερχόμενη, ἐπαναλαμβάνοντας τόν ἔαυτό της» (Debord 1988: 22).

34. «Ο φευδο-κυκλικός χρόνος είναι δ χρόνος τῆς κατανάλωσης [...] δχι πιά στήν φυσική τάξη πραγμάτων ἀλλά στήν φευδο-φύση πού ἔχει ἀναπτυχθεῖ μές στήν ἀλλοτριωμένη ἐργασία [παρ. 150]. "Έχει τήν βάση του στήν παραγωγή τῶν ἐμπορευμάτων, είναι καί δ ἴδιος καταναλώσιμο ἐμπόρευμα, πού ἔκαναν συγκεντρώνει ὅλα ὅσα είχαν προηγουμένων, στήν φάση διάλυσης τῆς παλαιᾶς ἑνιαίας κοινωνίας, διαχωρίστει σέ ἰδιωτική ζωή, οικονομική ζωή, πολιτική ζωή [παρ. 151].»

35. 'Ἐνδεικτικά, ὅποιος ἐνδιαφέρεται, μπορεῖ νά συμβουλευθετά παρακάτω: Löwith 1985, Παπαϊώαννου 1992.

36. 'Ἐσχάτως, τό «θέαμα» ἀπέκτησε ἔναν νέο ἐχφραστή: τό θέατρο! 'Ανεξαρτήτως τοῦ δτι είναι τουλάχιστον ἀμφιλεγόμενη ἡ μορφή τοῦ ἀκτιβισμοῦ πού ἐπιλέχθηκε γιά τήν ματαίωση τῆς παράστασης, ἡ μετατροπή τοῦ ἐν ἔξελιξι ταξικοῦ δράματος τῆς Κ. Κούνεβα σέ θεατρική «ἀναπαράσταση», βοηθη στήν κατασκευή τῆς «φευδο-πραγματικότητας», κατά τό δτι δέν προσέρπει κανενός εἶδους «κάθαρση» στόν θεατή, ἀντιλέτως τοῦ ἐπιτρέπει μέ ἀνακούφισμένη συνείδηση νά καταναλώσει ἥσυχος στούς ίδιους τόπους ὅπου τό «δράμα» διναπαράγεται καθημερινά. 'Επ' αὐτοῦ, ἡ συμφωνία ἡ διαφωνία τῆς οἰνοί πρωταγωνίστριας δέν μεταβάλλει τήν «ἀνθρωποφαγική» φύση τοῦ «θέαματος», ἐνῶ δέν ἔχουν μετοιλαβῆσει οὔτε 6 μῆνες ἀπό τό πραγματικό γεγονός...

37. «Δέν είχαμε τίποτα δικό μας ἐκτός ἀπό τόν χρόνο» (Debord 1996: 58).

38. Γιά μιά ἀνάλυση τῆς δργάνωσης τῶν ἐργατῶν πρός τήν γενική ἀπεργία καί τής συγκρότησης τῶν ἐργατικῶν συμβουλίων στήν προοπτική τῆς αὐτοδιεύθυνσης, βλ. RATGB 1976.

39. 'Ἐνδιαφέρουσα, κυρίως ὡς πρός τήν πολιτική εύφυΐα τοῦ συγγραφέα, είναι ἡ περίπτωση τοῦ Gianfranco Sanguinetti, προσωρινοῦ συνεργάτη τοῦ Debord, ὅπως δείχνουν τά ντοκουμέντα. 'Ἐπιγραμματικά ἀναφέρω δτι δ Sanguinetti ἔστησε μιά ἐπιτυχῆ προβοκάτσια κατά τοῦ καπιταλισμοῦ (1975), δπου ζνας «ὑπερασπιστής» του, μέ τό φευδώνυμο: «Censor», δ ὅποιος δηλώνει ἐπίσης συμμετοχή στήν διαβόητη βομβιστική ἐπίθεση τῆς μιλανέζικης «Piazza Fontana», πού χρεώθηκε στούς ἀναρχικούς (1969), προτείνει μετριοπαθεῖς τρόπους «σωτηρίας» του, μέ βάση τήν ἀρχή: «ὁ ἀγριος καπιταλισμός είναι καταδικασμένος». Προτείνονται μεταξύ ἄλλων δ «συμβιβασμός ἀστῶν καί σταλινικῶν», δ «διαιώνιση τῆς κυριαρχίας μέ τό Κομμουνιστικό Κόμμα στήν κυβέρνηση», δ «όρθολογιστική διακυβέρνηση» κ.ά. 'Ο ίδιος δ Sanguinetti ἔβγαλε ἀμέσως μετά τήν «μάσκα» τῆς ἀνωνυμίας, δημοσιεύοντας τό κείμενο: «'Αποδείξεις γιά τήν ἀνυπαρξία τοῦ Censor ἀπό τόν συγγραφέα του», δποκαλύπτοντας τούς σκοπούς τῆς προβοκάτσιας, δηλαδή τό νά καταδείχθει ἡ πραγματική μορφή τῆς σύγχρονης μακινοβελικῆς διακυβέρνησης (Sanguinetti 1979). Παρά ταῦτα, πολλές ἀντιδράσεις προξένησε τό ἐπόμενο βιβλίο του περὶ τής σχέσης πού συνδέει «τρομοκρατία» καί κράτος. 'Ἐπ' τής παραδοχῆς: «οί καταστασιακοί ἔταν οἱ μόνοι στήν Εὐρώπη πού κατήγγειλαν πώς τό ἰταλικό κράτος είναι δ ἀντουργός καί δ ἀποκλειστικός ὀφελημένος ἀπό τήν σύγχρονη τεχνητή τρομοκρατία καί ἀπ' ὅλο τῆς τό «θέαμα» δ, δπλούστερα, «τό κράτος ἔχει ἀνάγκη τήν τρομοκρατία [...] καί τί καλύτερη εύκαιρια ἀπό τίς ἀποκεφαλισμένες 'Ερυθρές Ταξιαρχίες», δ 'Ιταλός καταστασιακός καταλήγει ἀπευθυνόμενος σέ ἔκεινους πού «προσχώρησαν στόν ἀλλοτριωμένο καί ιεραρχικό μιλιταντισμό»: «ἡ ἐπανάσταση δέν ἔχει μυστικά: δ, τι είναι μυστικό ἀνήκει στήν ἔξουσία» (Sanguinetti 1982: 86, 96, 125, 132. ΣΗΜΕΙΩΣΗ: 'Η ἐλληνική ἔκδοση τοῦ βιβλίου ἀνατυπώνεται συνεχῶς μέχρι σήμερα!). Γιά τόν ἀντίλογο, διά χειρός Βουαγιέ, καθώς καί τήν σχετική ἀλληλογραφία Debord - Sanguinetti, βλ.: Incontrolado - Βουαγιέ 1995.

40. «Τό θέαμα δέν θά ἔταν τίποτε ἀλλό δπό τήν υπερβολή τῶν μέσων ἐπικοινωνίας [έάν...] δ ἔξουσία τοῦ θέαματος δέν ἔταν ούσιωδῶς ἐνωτική, συγκεντρωτική ἀπ' τήν ίδια τήν δύναμη τῶν πραγμάτων» (Debord 1988: 12).

Βιβλιογραφία

- ‘Αρανίτης Εύγ., *Εισαγωγή στήν κοινωνιολογία του θεάματος*, έκδ. «*Αχμών*», Αθήνα 1978 (;).
- Agamben G., *Διαφορά καὶ Ἐπανάληψη*, μτφ. «Ταξιαρχία Φερ- πάιλτ», έκδ. «scorched earth», Αθήνα 2007.
- Βουαγιέ Z. Π., *Άναφορά πάνω στήν κατάσταση τῶν φευδαισθήσεων μέσα στό κόμμα μας κι ἀποκαλύψεις σχετικά μέ τήν ἀρχή τοῦ κόσμου*, μτφ. N. Κούρκουλος, έκδ. «Ελεύθερος Τύπος», Αθήνα 1987.
- Debord G., *Ἐνάντια στὸν Κινηματογράφο*, μτφ. M. T., έκδ. «*Αχμών*», Αθήνα 1977.
- , *Ἡ Κοινωνία τοῦ Θεάματος*, μτφ. B. Τομανᾶς, έκδ. «Ἐκδοτική Θεσσαλονίκης», Θεσσαλονίκη 1986.
- , *Σχόλια πάνω στήν κοινωνία τοῦ θεάματος*, μτφ. P. Τσαχαγέας, έκδ. «Ελεύθερος Τύπος», Αθήνα 1988.
- , *Πανηγυρικός (α' τόμος)*, μτφ. K. Οίκονόμου, έκδ. «Ελεύθερος Τύπος», Αθήνα 1995.
- , *Παρατηρήσεις για τήν δολοφονία τοῦ Ζεράρ Λεμποβίσι*, μτφ. B. Τομανᾶς, έκδ. «*Νησίδες*», Θεσσαλονίκη 1996.
- , *Πανηγυρικός (β' τόμος)*, μτφ. M. Λογοθέτη, έκδ. «Ελεύθερος Κουλτούρα», Αθήνα 1998.
- Gabel J., *Ἡ Ψευδῆς Συνείδηση*, μτφ. I. Εύσταθίδην-Λάππα, έκδ. «*Αχμών*», Αθήνα 1978.
- Gombin R., *Ἡ Καταγωγή τοῦ Ἀριστερισμοῦ*, μτφ. I. Ζερβοῦ, έκδ. «Ελεύθερος Τύπος», Αθήνα 1975.
- Incontrolado - Βουαγιέ, *Ἀντισανγκουνέττη*, μτφ. E. Πέππα, N. Τσιούρης, έκδ. «Ελεύθερος Τύπος», Αθήνα 1995.
- Internationale Situationniste, *Τό σημεῖο ἔκφρησης τῆς ἰδεολογίας στήν Κίνα*, μτφ. Θ. Μιχαήλ, έκδ. «Διεθνής Βιβλιοθήκη», Αθήνα 1977.
- , *Χωροταξία*, μτφ. K. Λωράν, P. Τουρνικιώτης, έκδ. «*Αχμών*», Αθήνα 1979.
- , *Τό ἀληθινό σχίσμα στή Διεθνῆ*, μτφ. Θ. Μιχαήλ, έκδ. «Ελεύθερος Τύπος», Αθήνα 1981.
- , *Ἡ ἀρχή μιᾶς ἐποχῆς*, μτφ. K. O., έκδ. «Αὐτόνομες Ἐκδόσεις», Αθήνα 1987.
- , *Γιά τήν ἀθλιότητα τῶν φοιτητικῶν κύκλων*, μτφ. N. B. Αλεξίου, Δ. Χαλκιᾶς, έκδ. «Ελεύθερος Τύπος», Αθήνα 1992.
- , *Τό αισθητικό καὶ τό πολιτικό*, μτφ. P. Τσαχαγέας, N. B. Αλεξίου, έκδ. «Ελεύθερος Τύπος», Αθήνα 1996.
- , *Τό ξεπέρασμα τῆς Τέχνης*, μτφ. Γ. Δ. Ιωαννίδης, έκδ. «*Τύφιλον*», Αθήνα 1999.
- Jarre A., *Γκύ Ντεμπόρ*, μτφ. N. Κούρκουλος, έκδ. «Ελεύθερος Τύπος», Αθήνα 1998.
- Jarre A., *Τό τέλος τῆς Τέχνης στὸν Ἀντόρνο καὶ τὸν Ντεμπόρ*, μτφ. Λ. Γιυιόκα, έκδ. «τῶν ξένων», Θεσσαλονίκη 2007.
- Jorn A., *Ο Γκύ Ντεμπόρ καὶ τό πρόβλημα τοῦ καταραμένου* στό: Debord G., *Ἐνάντια στὸν Κινηματογράφο*, 1977, σσ. 9-14.
- Jorn A., *Περὶ Μορφῆς*, μτφ. Γ. Δ. Ιωαννίδης, Σπ. Σκούφος, έκδ. «*Νησίδες*», Θεσσαλονίκη 2001 (;).
- Kosik K., *Ἡ Διαλεκτική τοῦ Συγκεκριμένου*, μτφ. Λ. Χατζηπροδορίου, έκδ. «*Οδυσσέας*», Αθήνα 1975.
- «Λέσχη φίλων τοῦ Βορειοδυτικοῦ Περάσματος», De Bello Civilis, I (1989);.
- Löwith K., *Τό νόημα τῆς Ἰστορίας*, μτφ. M. Μαρκίδης, Γ. Λυκιαρδόπουλος, έκδ. «*Γνώση*», Αθήνα 1985.
- Μπαμπασάκης Γ. Ι., *Βορειοδυτικό Πέρασμα*, έκδ. «Ελεύθερος Τύπος», Αθήνα 1992 (;).
- Námp K., *Ἡ πραγμάτωση καὶ ἡ κατάργηση τῆς θρησκείας*, μτφ. N. B. Αλεξίου, P. Τσαχαγέας, έκδ. «Ελεύθερος Τύπος», Αθήνα χ. χ.
- Παπαϊωάννου K., *Les Marxistes*, έκδ. «*Jai lu*», Παρίσι 1965.
- Παπαϊωάννου K., *Ἡ ἀποθέωση τῆς Ἰστορίας*, μτφ. Σπ. Κακουριώτης, έκδ. «*Εναλλακτικές*», Αθήνα 1992.
- RATGEB, *Ἀπό τὴν ἄγρια ἀπεργία στή γενικευμένη αὐτοδιεύθυνση*, μτφ. M. Ζάχαρα, έκδ. «*Διεθνής Βιβλιοθήκη*», Αθήνα 1976.
- Σέργης N. Τζ., *Ἀπό τή Φιλοσοφία τῆς Ἰστορίας στήν Ἰστορία τῆς Φιλοσοφίας*, έκδ. «*Νησίδες*», Θεσσαλονίκη 2006.
- Σέργης N. Τζ. - Αργυρός Δ., *Ο “ρομαντικός ἀντικαπιταλισμός” τῆς διαδικτυακῆς ἀντιπληροφόρησης*, έφημ. *Ἡ Έποχή*, 28-12-2008, σσ. 14-15.
- Sanguinetti G., *Σχετικά μέ τήν ιταλική χρέση*, μτφ. E. Παπαδημητρίου - Βρετάκου, έκδ. «*Αχμών*», Αθήνα 1979.
- Sanguinetti G., *Περὶ τῆς τρομοκρατίας καὶ τοῦ κράτους*, μτφ. K. Κουρεμένος, έκδ. «*Τύφιλον*», Αθήνα 1982.
- Vaneigem R., *Ἡ ἐπανάσταση τῆς καθημερινῆς ζωῆς*, μτφ. Σ. Βελέντζις, έκδ. «*Αχμών*», Αθήνα χ. χ.
- Vienet R., *Μάρτιος 1968*, μτφ. M. Ζάχαρα, έκδ. «*Διεθνής Βιβλιοθήκη*», Αθήνα 1978.
- Wollen P., *Οι καταστασιακοί καὶ ἡ ἀρχιτεκτονική*, *Aύτονομεία* 21 (2007-2008), σσ 20-27.

Φιλοσοφικές Προϋποθέσεις της σκέψης τῶν Καταστασιακῶν

’Από τόν ἀριστερό ἐγελιανισμό στούς Καταστασιακούς¹

Nίκος Τζ. Σέργης

Πολλοί ιστορικοί τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν θεωροῦν τήν ἀνάπτυξη τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ὡς ὁμαλή μετεξέλιξη καί ἐπιμερισμό τοῦ διαφωτιστικοῦ προτάγματος, τοῦ ὄρθολογισμοῦ. Εἰδικώτερα γιά τήν κοινωνιολογία, ἡ ἀλληλουχία πού ὑπονοεῖ τό σχῆμα: ὄρθολογισμός - θετικισμός - αἵτιοχρατία, μαζί μέ τό κυρίαρχο αἴτημα γιά προσαρμογή τῆς ἔρευνας σύμφωνα μέ τήν μέθοδο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἐπέδρασε καθοριστικά στήν αὐτονόμησή της ὡς ἐπιστήμης. ’Ομως, ἀν ὑπονομεύσουμε τό ἀνωτέρω σχῆμα, οἱ θεωρητικές συνέπειες γιά τίς ἐπιστῆμες τῆς κοινωνίας, τούλαχιστον ὡς πρός τήν μέθοδο, ἀπελευθερώνουν ἔναν αὐτόνομο ὄριζοντα μελέτης. Ξεκινώντας ἀπό τόν Marx καί ἔξετάζοντας ὄρισμένες οἰονεί ἀντι-ἔξουσιαστικές πολεμικές κατά τῆς ὄρθολογικῆς ἀπολογίας τοῦ παρόντος κόσμου, φτάνουμε στόν ὑστερο μαρξισμό τῆς χριτικῆς θεωρίας. ’Ακριβῶς ἡ ὑπαγωγή τῶν καταστασιακῶν σέ αὐτήν τήν ὁμάδα τῶν διαλεκτικῶν κοινωνικῶν θεωριῶν, ἀποτελεῖ τήν ἐρμηνευτική πρόταση τῆς παρούσας ἐργασίας. Γνώμων πάντοτε παραμένει ἡ τάση ἐνοποίησης ὅλων τῶν ἀντι-θετικιστικῶν τάσεων τῶν συναφῶν ἐπιστημῶν, ἐπί τῇ βάσει μιᾶς κοινῆς μεθόδου.

Καταστασιακή Κοινωνιολογία

”Ας ἐπιχειρήσουμε νά ἀναγνώσουμε ἀντίστροφα καί ἀντιστικτικά τό σχῆμα: ὄρθολογισμός - θετικισμός - αἵτιοχρατία. Οἱ θεωρητικές συνέπειες ἔχουν ὡς ἔξῆς: ἐάν ἀρνηθοῦμε τήν κλειστή

αἵτιοχρατία, ἀρνούμενοι κατά συνέπειαν καί τόν αὐστηρό θετικισμό, μποροῦμε νά καταλήξουμε ἀκόμα καί στήν ἀμφισβήτηση τοῦ ὄρθολογισμοῦ, ἡ ὁποία γιά τήν χριτική θεωρία τοῦ 20οῦ αἰώνα τουλάχιστον δέν εἶναι ἀτοπη. Τοῦτο καταδεικνύει πώς, σέ μεγάλο βαθμό, οἱ ἀλιφιταλαντεύσεις τῆς φιλοσοφίας κατά τούς δύο τελευταίους αἰώνες ἐπηρέασαν τήν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνιολογίας, μέ ἄλλα λόγια οἱ ἐπιστῆμες τῆς κοινωνίας δέν ἀπελευθερώθηκαν ποτέ τελεσίδικα ἀπό τήν δέσμευση τοῦ ἀμιγῶς φιλοσοφικοῦ λόγου, δικαιώνοντας ἐν μέρει τήν στάση τοῦ Georges Gurvitch² στήν μεθόριο μεταξύ κοινωνιολογίας καί φιλοσοφίας (Τσαούσης 1994: 12-14). ”Ετσι κι ἀλλιῶς, τό σύνορο μεταξύ Κοινωνικῆς - Πολιτικῆς Φιλοσοφίας καί Κοινωνιολογίας εἶναι συχνά μή διαχριτό στά κείμενα τῶν μεγάλων θεωρητικῶν. Ή ἀνωτέρω ὑπονόμευση τοῦ ὄρθολογισμοῦ δέν ταυτίζεται ἀπαραιτήτως μέ ἀνορθολογικές - μεταφυσικές ἀναζητήσεις, πού ἀνατρέπουν τήν ἐπιστημονική μέθοδο. Ή ἐν λόγῳ συζήτηση καταλήγει στό ἔξης ἐρώτημα: εἶναι δυνατόν νά ἐποπτεύσουμε τήν μέθοδο τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν μέ ἄλλον γνώμονα πλήν τοῦ διδύμου θετικισμός - αἵτιοχρατία, δίχως νά ἀπολέσουμε τήν στοιχειώδη συνεκτικότητα τοῦ ὄρθολογικοῦ συστήματος σκέψης³;

Τό ἐπιστημολογικό αὐτό ἐρώτημα, ἀν δέν εἶναι καθαρά φιλοσοφικό, ἀφορᾶ ὀσφαλῶς τό ἱεραρχικό «μετα-», ἐφαρμοσμένο ἐπί τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν («μετα-κοινωνιολογία», «μετα-πολιτική» ἐπιστήμη κ.λπ.). Η ἀπάντηση

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Θά πρέπει νά ἀναζητηθεῖ στά ἐπιστημονικά «μοντέλα», ὅπως συνελήφθησαν στήν βραχεῖα ἴστορία τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ἀπό τούς μελετητές πού ἐπεχείρησαν (Kosík 1975: 39-40, 48-49 σημ., 56-59) ἐν ὄντος διατάξεις τῆν ἀρνησης τῆς κυριαρχίας τοῦ θεοτικοῦ καὶ τό μοναδικό μοντέλο πού ἔχει προταθεῖ ὡς σήμερα γιά τήν κατανόηση τῆς περίφημης διατάξε⁴ δέν εἶναι κανένα ἄλλο ἐκτός τῆς διαλεκτικῆς.

Θά πρέπει νά σημειώσουμε ἐδῶ πώς ἡ ἔξομοίωση τῆς μεθόδου τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν μέ τήν ἀντίστοιχη τῶν ἐπιστημῶν τῆς φύσης, καθορίστηκε καὶ αὐτή ἐν πολλοῖς ἀπό τίς διακυμάνσεις στήν φιλοσοφική συζήτηση· συγχειριμένα, ἀπό τό αἰτημα τῆς φιλοσοφίας νά ἔχορθολογισθεῖ σύμφωνα μέ τό πρότυπο τῶν καθαρῶν μαθηματικῶν (λ.χ. ἡ ἡμιτελής προσπάθεια τοῦ ἐπονομαζόμενου κύκλου τῆς Βιέννης), τά δόποια μέ τήν σειρά τους συνιστοῦν τόν σκληρό πυρῆνα τῶν θεοτικῶν ἐπιστημῶν. Ἐν τούτοις, στόν

‘Ο Γκύ Ντεμπόρ μέ τήν τελευταία του σύντροφο, τήν ’Αλίς Μπέικερ-Χό

βαθμό πού ἡ περί κοινωνίας συζήτηση ἀποκτᾶ κατ’ ἀνάγκην ἰδεολογικά χαρακτηριστικά, ἐπηρεάζει τήν διελκυστίνδα ἀνάμεσα στούς ἀπολογητές καὶ τούς κατήγορους τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου. Ἐτσι, στό ὑπόβαθρο τῆς μεθόδου τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν, μόλις καὶ μετά βίας μπορεῖ νά ἀποσιωπηθεῖ ἡ ὑπαρξη ἀξιολογικῆς κρίσης (Bottomore 1976: 11), κάτι τό δόποιο στίς ἐπιστῆμες τῆς φύσης ἐσφαλμένα κατέληξε σέ ἡσσονος σημασίας ζήτημα (Goldmann 1971: 127-128). Σέ πετσμα τῆς ἔξειδίκευσης στήν ὁποία προέβησαν οἱ κοινωνικές ἐπιστῆμες κατά τόν 20ό αἰῶνα, ἀκολουθώντας τό θεοτικιστικό ὑπόδειγμα τῶν ὑπολοίπων ἐπιστημονικῶν κλάδων, μιά μερίδα ἐρευνητῶν ἐπέμεινε στήν κατηγορία τῆς κοινωνικῆς διατάξεις, ἀμυνόμενη ἐπιστημονικά ὑπέρ τῆς διαλεκτικῆς. Στήν ἀμφί-

σημη αὐτή μέθοδο ἐκφράστηκαν ταυτόχρονα ἡ ἴστορικότητα -στόν ἀντίποδα τῆς διαχρονίας πού διεκδικοῦσε στούς νεώτερους χρόνους ἡ *philosophia perennis*, ἡ ἀρνηση καὶ ἡ ὑλιστική ἀμφισβήτηση τῶν θεωριῶν περί «κοινωνικοῦ συμβολαίου».

Γιά τήν διατάξεις τοῦ κοινωνικοῦ φαινομένου, θά μᾶς δοθεῖ ἡ εύκαιρία νά κάνουμε λόγο στήν συνέχεια. Ωστόσο, θά ἥταν σκόπιμο νά συζητήσουμε συνοπτικά μία ὑπόθεση, ἡ ὁποία γιά τήν ριζοσπαστική σκέψη ἀποτελεῖ ὄρο ἐκ τῶν ὄντων οὐκ

ἄνευ: ἡ ἀνατροπή τῆς ταξικῆς διαστρωμάτωσης τεχμαίρεται σχεδόν νομοτελειακά ἀπό τήν ἴστορική ρευστοποίηση τῆς διατάξεις τῶν κοινωνικῶν συνιστωσῶν. Μέ ἄλλα λόγια, οἱ κληρονόμοι τοῦ λεγόμενου ἀριστεροῦ ἐγελιανισμοῦ⁵, μέ θεμέλιο τήν ἐφαρμογή τῆς ἀρνητικότητας στήν κοινωνία, ἀνοίξαν διάπλατα τόν δρόμο γιά τήν νομιμοποίηση τῆς ἐπαναστατικῆς κριτικῆς, πού ἀναγέννησε τρόπον τινά τήν οὐτοπία γιά τήν κοινωνία τοῦ

μέλλοντος. Κατά τοῦτο, ἡ διαλεκτική συνδέθηκε στήν Ἱστορία μέ τήν ριζική κοινωνική ἀμφισβήτηση (π.χ. Horkheimer 1984: 69), ἐνώ ἡ αἰτιοκρατία θεωρήθηκε στόν ἀντίποδα ὑποστηρικτική ὑποτίθεται τῆς παρούσας κατάστασης, σέ μιά γενικευτική ἀντιπαράθεση, ἡ ὁποία μόνον συγχύσεις μπορεῖ νά προξενήσει ἀν ἔξεταστοῦν οἱ λεπτομέρειες στό γίγνεσθαι τῶν ἰδεῶν⁶.

Βεβαίως δέν εἶναι ἐδῶ ὁ κατάλληλος τόπος προκειμένου νά ἐλεγχθεῖ ἡ ἐν λόγῳ γενίκευση. Παρά ταῦτα, ἡ πρόκληση γιά ὄρισμένους φορεῖς τῶν ἀποσχισθεισῶν ἀπό τήν φιλοσοφία ἐπιστημῶν τῆς κοινωνίας ἥταν περί τά τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα τῷ ὅντι μεγάλῃ: ἡ ἐφαρμογή τῆς διαλεκτικῆς ὡς ἀναχώματος στήν θεοτικιστική μορφή πού ἔτειναν νά λάβουν οἱ κοινωνικές ἐπιστῆμες-νπό τήν ἐπιρροή ἰδιαιτέρως τοῦ ἔξελικτισμοῦ τοῦ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Spencer (Maus 1971: 18), όχι πλέον στό άφηρημένο ίδεαλιστικό έπίπεδο όπου παρέδωσε τήν μέθοδο δ Hegel άλλά στόν έντελως συγκεκριμένο χώρο τής κοινωνικής πραγματικότητας, συνιστούσε τότε στοίχημα γιά τήν ύπερβαση τής ίδεολογικής *camera obscura* καί, άργότερα, στόν 20ό αιώνα, άναγκαιότητα, προκειμένου νά άνατραπεῖ ή φενάκη τής «φευδο-πραγματικότητας»⁷.

Έκκινωντας κατ' άνάγκην άπό τίς έπαναστατικές άναγνώσεις τής έννοιας στήν νεότευκτη Πολιτική Οίκονομία τοῦ δεύτερου ήμισεως τοῦ 19ου αιώνα, μελετώντας ἐν συνεχείᾳ τίς νέες προσεγγίσεις πού προτάθηκαν στόν προηγούμενο αιώνα, θά καταλήξουμε στήν περίπτωση τῶν καταστασιακῶν, ως ἐπιμέρους πτυχῆς τής άναπτυξῆς τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Ή εἰς βάθος, «συστηματική» μελέτη τής ἐπενέργειας τής διαλεκτικῆς μεθόδου στίς κοινωνικές ἐπιστήμες εἶναι ἔδω λόγω εύρους ἀδύνατη. Στόν περιορισμένο τόπο πού διατίθεται, θά ἀκολουθήσω μιά μᾶλλον ίστορική άναφηλάφηση τής διείσδυσης τοῦ ἐγελιανισμοῦ στήν κοινωνιολογία, βασιζόμενος ἐκ τῶν πραγμάτων στήν ἐπιρροή τής μαρξικής κοινωνικής θεωρίας, καί οἱ στοχαστές πού παρέμειναν στό ἔδαφος τής ἐγελιανῆς ἀρνητικότητας ἀναμετρήθηκαν, θέλοντας καί μή, καταφατικά ή ἀποφατικά, μέ το «φάντασμα τοῦ Marx» (Zeitlin 1968: viii, 108 κ. ἑ.). Ή υπόθεση ἐργασίας πού προτείνεται στήν παροῦσα μελέτη ἀφορᾶ τήν συμμετοχή τῶν καταστασιακῶν στήν συγκεκριμένη τάση ριζικῆς ἀμφισβήτησης τοῦ παρόντος κόσμου, ως ἔσχατη μέχρι σήμερα παραλλαγή τοῦ ἀριστεροῦ ἐγελιανισμοῦ.

Η ἀρνητικότητα στό ἐγελιανό σύστημα

Στό πλαίσιο τής μαρξιστικής κοινωνιολογίας, εἴτε κατά τήν ὀρθόδοξην εἴτε κατά τίς ἀποκλίνουσες ἐκδοχές, οἱ διαξιφισμοί περί τήν διαλεκτική τοῦ Hegel ἀπεδείχθησαν κρίσιμοι ως πρός τήν διαμόρφωση τής συγκεκριμένης τάσης, μέ διαδοχικές ἀπαξιώσεις καί άναγεννήσεις τοῦ ἐνδιαφέροντος γιά τά ἐγελιανά θεμέλια τής ταξικῆς άναλυσης. Ακολουθώντας τήν παραίνεση τοῦ

Marx -σχετικά μέ τό «ἀναποδογύρισμα» τής ἐν λόγω μεθόδου-, οἱ μαρξιστές ἐπλασαν ἔνα σχῆμα γιά τήν κοινωνική ἐξέλιξη, τό δόποιο ἔθετε κατ' αὐτούς τήν διαλεκτική ἐπί «ὑλιστικοῦ ἐδάφους», προσαρτώμενο ταυτόχρονα μονόπλευρα στόν ντετερμινισμό τοῦ «ἀντικειμενικοῦ παράγοντα», ητοι τής ἀνάπτυξης τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων (Korsch 1975: 155-6, 200)⁸. Ίδού ή πρώτη ἀπόδειξη ως πρός τήν ἀνεπάρκεια τοῦ ἀπλουστευτικοῦ διπόλου: αἵτιοκρατία (συντηρητικοί) ≠ διαλεκτική (ἐπαναστάτες)⁹! Οἱ μαρξιστές θεωρητικοί τής κοινωνίας ἀποποιήθηκαν σχεδόν αὐτόματα τήν καταγωγή τοῦ μαρξισμοῦ, δηλαδή τήν ὄντολογία τοῦ Hegel, διαλαμβάνοντας πάραυτα τό θετικιστικό «διπλοστάσιο» τής ἀναδυόμενης κοινωνιολογίας ως δικό τους κτῆμα¹⁰. Αποτέλεσμα: τό μεθοδολογικό σύνορο μεταξύ ἀρνητῶν καί ὑποστηρικτῶν τής ὑπάρχουσας κοινωνίας νά γίνει ἀσαφές. Δέν θά ἀσχοληθῶ περαιτέρω μέ τήν συγκεκριμένη παραλλαγή η διαστρέβλωση τής μεθόδου τοῦ Hegel, καθώς θά ὑπεισέλθουμε σέ ίστορικο-φιλοσοφικοῦ χαρακτῆρα λεπτομέρειες πού σχετίζονται μέ τήν ἐξ ἀριστερῶν κριτική ἀπέναντι στά ἔργα καί τίς ἡμέρες τοῦ μαρξιστικοῦ κράτους¹¹. Αντιθέτως, εἶναι ἀπαραίτητο νά ἀνατρέξουμε στοιχειωδῶς στίς θεωρητικές ρίζες τής διαλεκτικῆς, προκειμένου νά κατανοήσουμε τήν διείσδυση τής ἀρνητικότητας στίς κοινωνικές ἐπιστήμες· εἶναι ἀλλωστε οίκεια ή εἰκόνα τῶν μελετητῶν πού διαγκωνίζονται στήν κονίστρα τής διαλεκτικῆς, ἐνῶ εἴτε συγχέουν ἀρχαία καί σύγχρονη ἐκδοχή τής έννοιας εἴτε ἀπλῶς δέν γνωρίζουν τό περιεχόμενό της...

Η γνώση τής ἐγελιανῆς φιλοσοφίας εἶναι σήμερα ἐλλιπής, παρά τήν σπουδαιότητά της, προκειμένου νά γίνει κατανοητός -ἄλλα καί νά μεταμορφωθεῖ!- ὁ κόσμος τῶν καιρῶν μας. Τό φαινόμενο δέν εἶναι πρωτοφανές, οὔτε ἐμφανίζεται μόνον στήν 'Ελλάδα¹²: τά τελευταῖα 200 χρόνια, ο Hegel ἔχει συζητηθεῖ πολλάχις ἀπό στοχαστές πού προέρχονται ἀπό διάφορες περιοχές τῶν ἐπιστημῶν τής κοινωνίας καί ὅχι μόνον,

οι όποιοι δύμως είχαν συχνά μόνον έπιπλαιη γνώση του έπιδικου άντικειμένου. Ής έκ τούτου, θά ξεχινήσω μέ μιά στοιχειώδη άλλα άκριβη άνασυγχρότηση του κυκλικού¹³ σχήματος της διαλεκτικής, δημος παρουσιάζεται άπό τόν Γερμανό φιλόσοφο στήν Φαινομενολογία του Πνεύματος καί τήν Λογική. Ή άρχη τής κίνησης τίθεται άπό τόν Hegel στό έν δρμονία κείμενο Πνεῦμα. Σύμφωνα μέ τήν πλειοφηφία τῶν έρμηνευτῶν, ή άρχική «άταραξία» του καθολικοῦ θά πρέπει νά τοποθετηθεῖ ιστορικά στήν άρχαία 'Ελλάδα -στήν «παιδική ήλικια τῆς ἀνθρωπότητας», κατά τήν άμφιλεγόμενη διατύπωση του Marx, πού έλκει τήν καταγωγή της άπό τόν πλατωνικό Τίμαιο-, δύμως ή πρόκληση του ὄντολογικοῦ ταξιδιοῦ ἐμφωλεύει στό ίδιο τό Πνεῦμα¹⁴. Θά πρέπει άρχικά νά διευκρινίσουμε πώς τό Πνεῦμα συνιστᾶ μιά αἰνιγματική, ἀσφῆ καθολικότητα στήν θεωρία του Hegel, ένα εἶδος σύμπαντος ίδεων καί παραστάσεων, ούσιων καί φαινομένων, πού δέν ταυτίζεται κατά τήν γνώμη μου μέ τό ὀνώτερο πνεῦμα τῆς θεολογίας, παρ' οἵτι τά πρώιμα θεωρητικά κείμενα του Γερμανοῦ ίδεαλιστή δηλώνουν μιά θεολογική ἀφετηρία. Ο Hegel διακατέχεται μέ βεβαιότητα άπό τήν πίστη στόν δρθό λόγο, χωρίς αὐτό νά σημαίνει οἵτι ή έπιδραση του ρομαντισμοῦ στήν θεωρία του είναι ήσσονος σημασίας. Ή διαφοροποίησή του άπό τόν καθαρό λόγο του Διαφωτισμοῦ ἔγκειται στήν νέα σημασία πού λαμβάνει ο ορος: ο Λόγος γιά τόν Hegel δέν δρίζεται πλέον ώς ἀπρόσβλητη άπό τόν χρόνο σφαῖρα «αἰώνιων ἀληθειῶν», άλλα ταυτίζεται μέ τό γίγνεσθαι καθ' έαυτό, τήν Ιστορία ώς συμφιλίωση τῶν ἀντιθέσεων (Kosik 1975: 98), ώς έκ τῶν ἔσω διάνοιξη στόν κόσμο του ἑνιαίου άρχικά Πνεύματος¹⁵. "Ενας νηφάλιος μελετητής μπορεῖ νά διαπιστώσει εὔκολα πώς, ἐνῶ μέ τά ἔργαλεῖα τῆς γνωσιοθεωρίας του 20οῦ αἰώνα, ή σύγκρουση καντιανισμοῦ καί ἔγελιανισμοῦ, σέ σχέση μέ τήν ὄρθολογικότητα, κατανοεῖται μέ βάση τά διαφορετικά ἀξιώματα τῶν δύο θεωριῶν, ή ἔλλειψη ἐπικοινωνίας μεταξύ τους, πού συνεπάγεται μιά ἀδιάκοπη πολεμι-

κή, καλά κρατεῖ έδω καί 200 χρόνια, ἐνδεχομένως διότι ή συγκεκριμένη διαμάχη ἀναζωπυρώνεται άπό τό ἀναπάντητο ἐρώτημα: «ποιός νίκησε;»... Τουλάχιστον, στήν ἀντίστοιχη διελκυστίνδα Hegel - Marx, οι διαφιλονικούμενες περιοχές είναι δύο, ή θεωρία καί ή πράξη, συνεπῶς οι δύο ἀντίπαλοι μποροῦν νά μοιραστοῦν τά λάφυρα τῆς νίκης!

Στερούμενη ἐνδιαφέροντος είναι ἐν προκειμένω ή ἀνάλυση του πρώτου σταδίου άπό τήν φαινομενολογία του έν δρμονία Πνεύματος, ήτοι τῆς ἀταραξίας τῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητας· ἐν τούτοις, ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ή στιγμή ὅπου τό Πνεῦμα ἔξερχεται άπό τόν έαυτό του, ἔξωτερικεύεται στόν κόσμο τῶν φαινομένων. Σύμφωνα μέ τήν ἔγελιανή διαλεκτική, πρόκειται σαφῶς γιά ἀρνηση τῆς προϋπάρχουσας ἡρεμίας, προκειμένου τό Πνεῦμα νά κατανοήσει έαυτόν πλήρως. "Ητοι, ή ἀρνητικότητα του Πνεύματος, ή ἀποξένωσή του, ἀποτελεῖ ἔσωτερική καί ζωοποιό τάση γιά τό ίδιο, καθώς ή διαφορά δυναμικοῦ μεταξύ μή καθαρῶν ἐννοιῶν καί φαινομένων ἀποτελεῖ μιά φυσιολογική ροπή του καθολικοῦ νά ἀναπτυχθεῖ ἐν χρόνῳ. Οι λεπτομέρειες τῆς ἀνάπτυξης του Πνεύματος στά ἀντι-κείμενα δέν θά μᾶς ἀπασχολήσουν έδω, ούτε τό πέρασμα άπό τήν καθ' έαυτό στήν ἀτομική συνείδηση κατά τόν Διαφωτισμό, ὅπως τό θέτει ιστορικά ὁ Hegel. 'Ἐν τούτοις, τό πέρας τῆς διαδικασίας, ή ἐπίευξη τῆς καθ-έαυτό καί δι-έαυτό συνείδησης, συνιστᾶ προκείμενη ἀπαραίτητη γιά νά ἀντιληφθοῦμε τήν συνολική διαδικασία: διά μέσου τῆς ἀρνητικότητάς του, τῆς τάσης του δηλαδή νά ἀρνεῖται τόν έαυτό του σέ κάθε στάδιο, τό Πνεῦμα ὀλοκληρώνει τήν πορεία τῆς ἀποξένωσής του στήν Ιστορία, προκειμένου νά κατακτήσει τήν πληρότητα τῆς έαυτοῦ συνείδησης. Τό συγκεκριμένο σημεῖο τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου ἀπεδείχθη κρίσιμο γιά τίς ἐπαναστατικές ἀναγνώσεις τῆς ἔγελιανής θεωρίας: πράγματι, έάν ή κοινωνία κατανοηθεῖ ώς δλότητα ὅπου κυριαρχεῖ μιά ριζική ἀντιθέση ὑπό τήν μορφή ἀρνησης, π.χ. τῆς ἐνεργοῦ ὑπάρξεως μιᾶς τάξης

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ἀπό μιά ἄλλη, τότε ἡ ἀρνηση τῆς ἀρνησης μπορεῖ νά ἐκληφθεῖ δυνητικά ως προοίμιο μιᾶς νέας κοινωνίας χωρίς τάξεις¹⁶! Όστόσο, ἐπειδή ἡ κοινωνία ως ὅλον συνήθως δέν μεταβάλλεται ριζικά χωρίς βίαιες ρήξεις, ἡ ἐπανάσταση καθίσταται ιστορικά ἐφικτή, διαρρηγνύοντας τόν μυθικό κλωβό τῆς οὐτοπίας¹⁷.

Συμπερασματικά, μποροῦμε νά συνοφίσουμε τά δεδομένα τῆς ἑγελιανῆς μεθόδου ως ἔξης: α) στήν διαγκαία ἀποξένωση τῆς καθολικότητας τῶν φαινομένων, ἡ ἀρνηση πού ἐπιτελεῖται ἀποτελεῖ τήν μείζονα διακύβευση γιά τήν κατανόηση τῆς Ιστορίας στόν Hegel, β) ὁ χρόνος καθίσταται τό ἀποκλειστικό μέτρο τῆς καθαρῆς Ἰδέας καί τῶν παραστάσεων τοῦ ἐμπειρικοῦ κόσμου, ἐνῶ, τέλος, γ) ἡ διαλεκτική περιγράφει τήν συμπλοκή ούσιῶν καί φαινομένων, ὅπου ἐκπληρούται τελεολογικά ἡ νέα ἰσορροπία τοῦ καθολικοῦ.

Σέ λιγοστές γραμμές ἐπεχείρησα νά σκιαγραφήσω τήν διαλεκτικής τριάδας: θέση - ἀντίθεση - ἀναίρεση, σχῆμα γιά τό ὅποιο τό ἐσχατολογικό πέρας δέν συνιστᾶ ἀπλῶς σύνθεση, κατά τό ὅτι περιλαμβάνει ἐμπλουτισμένη καί ἐσωτερικευμένη ὅλη τήν ἐμπειρία τῆς ἀρνητικό-

τητας. Πρόκειται βεβαίως γιά ἔνα σχῆμα ἀφηρημένο καί καθαρά θεωρητικό, τό ὅποιο ἀποσκοπεῖ ώστόσο στήν δυσπρόσιτη κατανόηση τοῦ γίγνεσθαι δίχως τήν προσφυγή σέ ἔξωτερικές σταθερές, ἐπί τῆς παραδοχῆς ὅτι στήν ἀδιάκοπη κίνηση τῆς Ιστορίας τό πᾶν ρευστοποιεῖται, ὅτι τό μόνο τελικά σταθερό μέτρο ἀποτίμησης τῆς ὀλότητας είναι ἡ ἴδια ἡ ἐν χρόνῳ κίνηση. Θά παραμείνουμε στήν συγκεκριμένη περίοδο τῆς σκέψης τοῦ Hegel, δεχόμενοι πώς ἐδῶ ἀκόμη τό σχῆμα τῆς ἔξελιξης είναι κυκλικό, σάν τήν ἀδιαπέραστη ἀπό τήν γραμμή τοῦ χρόνου «κυκλική» συνείδηση τῆς ἀρχαιότητας -ό Marx παρατήρησε ὅρθως ὅτι στήν μεταγενέστερη καθαρή

Παύλος Βανεγκέμ

Φιλοσοφία τῆς Ιστορίας τοῦ Γερμανοῦ ἰδεαλιστῆ, τό συγκεκριμένο σχῆμα μεταπίπτει σέ μιά εύθειά τῆς ιστορικῆς ἔξελιξης ἀπό τήν Ἀνατολή στήν Δύση (πρβλ. Marcuse 1985: 219). Οὕτως, θά κρατήσουμε ἀπό τά παραπάνω τήν μέθοδο, τίς σχέσεις δηλαδή μεταξύ τῶν κατηγοριῶν, χωρίς τήν εύρυτητα τῶν ἴδιων τῶν κατηγοριῶν πού ἐπικαλεῖται ὁ Hegel, ἀναζητώντας τήν διείσδυση τῶν ἀρμῶν κίνησης στήν ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν τῆς κοινωνίας. Ἀπαραίτητο ἐργαλεῖο στήν ιστορική καί διεπιστημονική κατά μία ἔννοια ἀνασυγχρότηση πού ἀποπειρῶμαι ἐδῶ, ἀποτελεῖ ἡ κοινωνιολογία τοῦ ὕριμου Marx.

Ἀρνητικότητα καί ταξική πάλη

Πολλοί κοινωνικοί ἐπιστήμονες -γιά παράδειγμα ὁ T. B. Bottomore¹⁸- ἀλλά καί φιλόσοφοι -ἐπί παραδείγματι, ὁ Κώστας Παπαϊωάννου, μέ τήν ἴδιαζουσα θέση του στήν οἰκεία διαμάχη¹⁹ ἡ ὁ Henri Lefebvre μέ τήν ἐμμονή του στήν «κοινωνική ὀλότητα καί τόν ὀλικό ἀνθρωπό»²⁰ (ἀμφότεροι σέ στενή σχέση μέ τίς θεωρητικές ἀναζητήσεις τῶν καταστασιακῶν)²¹- ἀποδέχονται τήν κοινωνιολογική συνεισφορά τοῦ ὕστερου κυρίως Marx (πρβλ. Lallement 2004: 98-100), ἐάν δέν τήν ἀναβιβάζουν σέ θέση δεσπόζουσα ἔνοντι τής ἡμιτελοῦς ούτως ἡ ἄλλως φιλοσοφικῆς του θεωρίας. "Αν συνυπολογίσουμε τήν χαρισματική ἀποδόμηση τοῦ καπιταλισμοῦ πού διατύπωσε γιά πρώτη φορά μέ τόσο ἀποφασιστικό τρόπο ἔνας ἐπαναστάτης, μήτε συμπτωματική μήτε ἀδιάφορη θά πρέπει νά ἐκληφθεῖ ἡ μαρξική ἐπιχειρηματολογία ἀπέναντι στήν αὐτονόμηση τῶν διαλεκτικῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν ἀπό τήν διλιστική ὁμπρέλα τῆς φιλοσοφίας (Maus 1971: 31).

‘Ως γνωστόν, ὁ Marx διαμόρφωσε τήν σκέψη του καί ἐν συνεχείᾳ ἀπομακρύνθηκε ἀπό τήν «ἰδεαλιστική φλυαρία» τῶν ἀριστερῶν νεοεγελιανῶν -δικοί του οἱ χαρακτηρισμοί-, ἐπομένως

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ή έπιρροή του Hegel είναι ως ένα σημείο τουλάχιστον παραδεκτή καί από τὸν ἴδιο. Στὸν κόσμο ἵδεῶν, ἀπ' ὅπου ἀλιεύει ὁ Marx, ή κριτική ἰσοδυναμεῖ μέ τὴν ἄρνηση, συγκεκριμένα μέ τὴν εὐρύτερη οἰκογένεια ἀντιθέσεων -καί ὅχι ἀπλῶς «ἀντιφάσεων»- τῆς ἐγελιανῆς φιλοσοφίας· γιά τὸν Marx δέ ή πρακτική αὐτή στοχεύει στὴν ἀντιστροφή τῆς «πορείας ἀπό τὴν γῆ στὸν οὐρανό». Πρός τοῦτο, είναι ἰδιαιτέρως ἐνδεικτική ή συνήθεια τῶν στοχαστῶν τῆς ἐποχῆς νά ἀντιστρέψουν θέσεις τύπου: ὑποκείμενο - κατηγόρημα. Ἡ συγκεκριμένη συνήθεια ἀναπαράγεται στὸν ἐπικριτικό λόγο τῶν καταστασιακῶν, ὅχι ἀπλῶς ως διανοητική ἀναβίωση ἐνός «παιχνιδιοῦ», ὅπως ἀρέσκονταν οἱ ἴδιοι νά ἀποκαλοῦν τίς ἀστικές παρεμβάσεις τους, ἀλλά ως κραυγαλέα ἐνδειξη τοῦ πνευματικοῦ χώρου τοῦ ἀριστεροῦ ἐγελιανισμοῦ, ἀπ' ὅπου ἐπέλεξαν νά ξεκινήσουν ἐκ νέου τὴν ἔνταξη τῆς ἀρνητικότητας στίς συνθῆκες τοῦ θεάματος.

Σύμφωνα μέ τὸν Marx, φορέας τῆς κοινωνικῆς ἀρνητικότητας είναι τό προλεταριάτο, φύσει καί θέσει προσανατολισμένο στὴν ἄρνηση τῆς ταξικῆς κοινωνίας. Στὴν μαρξική θεωρία, ὅπως καί σέ ἄλλες σύγχρονές της ἐπαναστατικές ἀναγνώσεις τοῦ Hegel, ή ἐγελιανή μέθοδος συνιστᾶ μείζονα κοινωνική συνιστῶσα, πού δέν ἔχαντειται στὴν ἀναζήτηση τῶν γνωσιοθεωρητικῶν θεμελίων τῆς συνείδησης, ἀλλά στοχεύει στὴν βούληση καί χυρίως στὴν πράξη γιά τὴν μεταμόρφωση τῆς κοινωνίας, σύμφωνα μέ τὴν περίφημη XIη «Θέση γιά τὸν Feuerbach». Ἀσχέτως τῆς θεωρητικῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἐγχειρήματός του -ή συστηματική ἐπάρκεια τῆς κοινωνιολογικῆς θεωρίας τοῦ Γερμανοῦ ἐπαναστάτη ἀποτέλεσε καθ' ὅλον τὸν 20ό αἰῶνα ζητούμενο- ὁ Marx ἐπιθυμοῦσε μετά βεβαιότητος τὴν ἀπαγκίστρωση τῆς διαλεκτικῆς ἀπό τὸ ἀφηρημένο σύμπαν τῆς ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας. Πρός ὑποστήριξη μιᾶς νέας θεωρίας γιά τὴν κοινωνία, ὁ ἴδιος εἰσηγήθηκε μὲν τὴν μέθοδο σύμφωνα μέ τὴν ὅποια φιλοδοξοῦσε νά ἀποκαταστήσει τὴν διαλεκτική, χωρίς ώστόσο νά ἐπιτύχει τὴν ὄριστική

ἀποκοπή ἀπό τὸν ὅμφαλο λῶρο τῆς φιλοσοφικῆς καθολικότητας²².

Γιά τὴν πραγμάτευση πού παρουσιάζεται στὸ παρόν ἄρθρο, μείζον ἐνδιαφέρον ἔχει δι μετασχηματισμός τῆς σύζευξης πού ἐπεχείρησε ὁ Marx μεταξύ ἰδεαλισμοῦ καί ἐμπειρισμοῦ, τοῦ ἴστορικοῦ ὑλισμοῦ, σέ καθαρή κοινωνική θεωρία, δίχως νά ἀποκόπτεται ή ἐγελιανή ὑποδομή. Τοῦτο δέν ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς γενικό χαρακτηριστικό τοῦ μαρξισμοῦ ἐν συνόλῳ. Ἡ περίπτωση τοῦ Lukács είναι ἀντιπροσωπευτική τῆς ἐγελιανῆς τάσης τοῦ μαρξισμοῦ²³, καθώς ὁ Ούγγρος φιλόσοφος ἀπεδείχθη πρωτοπόρος ἀπολογητής τοῦ ἐγελιανισμοῦ ἔναντι τῶν θετικιστικῶν ἐμμονῶν τῶν ὀρθοδόξων μαρξιστῶν περὶ φιλοσοφίας τῆς φύσης. "Οπως ἀφήνει ὁ ἴδιος νά ἐννοηθεῖ στὰ αὐτοβιογραφικά τελευταῖα κείμενά του, ή συγκεκριμένη τάση τῆς «ὅρθιοδοξίας» ἀποδυναμώνει τήν θεώρηση τῆς κοινωνικῆς μεταμόρφωσης καθ' ἔαυτή. Ἡ κριτική τοῦ Lukács χρησιμοποιεῖθηκε στὴν συνέχεια ἀπό τοὺς καταστασιακούς, προκειμένου νά συγκροτηθεῖ ἡ καινοφανής ἀντίληφη περὶ «συγκεντρωμένου θεάματικοῦ» στὴν γραφειοκρατία.

"Ἀρνηση τῆς Κοινωνίας καί Ὑποκειμενική Μέθοδος

Δέν θά ἀσχοληθῶ ἐκτενῶς μέ τὴν ρωσσική κοινωνιολογική σχολή, παρ' ὅτι τό θέμα είναι ἐντελῶς ἄγνωστο στὴν ἐλληνική βιβλιογραφία²⁴. Ἡ ὅμαδα στοχαστῶν πού εἰσηγεῖται στὴν ρωσσική κοινωνική θεωρία τὸν ὑποκειμενισμό, τοποθετεῖται κριτικά στὸν ἀντίποδα τῆς καθολικότητας τοῦ Hegel. Ἰσορροπεῖ ἀνάμεσα στίς ἀξιώσεις τῆς μαρξιστικῆς αἵτιοκρατίας τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί στὴν ἐπ' ἀπειρον ἐπεκτεινόμενη συνείδηση τοῦ ἐγελιανοῦ Συστήματος - σάν νά προϊδεάζει γιά τὴν ἐξέγερση τοῦ ὑποκειμένου στὸν ὑπαρξισμό. Παρά ταῦτα, ή ἐπιρροή τοῦ Hegel στὴν ρωσσική σχολή είναι ἐμφανής. Τό κέντρο βάρους μετατοπίζεται ἀπό τὴν κίνηση τοῦ «καθ' ἔαυτό» Πνεύματος στὴν σημασία τῆς «δι-έαυτό» ἀτομικῆς συνείδη-

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

σης, γιά νά μεταχειριστοῦμε τήν όρολογία του Hegel, ένω στήν έπιχειρηματολογία εἰσάγεται ἐκ νέου ἡ Ἡθική καί ὁ κόσμος τῶν ἀξιῶν, τά ὅποια ὁ Γερμανός φιλόσοφος ἔξορισε διά παντός ἀπό τήν Ἰστορία. Ἀξίζει νά ἀναφερθεῖ ἐδῶ ἐπιγραμματικά τό σχετικό ἐπιχείρημα του Hegel: μέ τήν ἀταλάντευτη πίστη του στό γίγνεσθαι, τροφοδοτημένη ἀπό μιά αἰσιόδοξη τελεολογία, ὁ συγγραφέας τῆς *Φαινομενολογίας* ἀναθέτει στό «Δικαστήριο τῆς Ἰστορίας» τό μέτρο τῆς ἐμπειρίας. Ἀρνούμενος κατ' ἀνάγκην κάθε ἔξω-ἱστορική δύμαδα ἀμετάβλητων ἀξιῶν, ὅπως εἶναι οἱ κανόνες τῆς Ἡθικῆς, ὁ Hegel συλλαμβάνει τήν Ἰστορία ὡς ἀέναη καί διαρκῶς ἀναπτυσσόμενη κοινωνική ἐλευθερία.

Γιά τήν συνέχεια τῶν ἰδεῶν πού μᾶς ἐνδιαφέρει, εἶναι σημαντική ἡ ἔμμεση ἐπίδραση τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς ὑποκειμενικῆς κοινωνιολογίας Πέτερ Λαβρώφ²⁵ στόν «νεαρό» Lukács, διά μέσου τῆς ὑπόδειξης τοῦ μέντορα τοῦ τελευταίου Ervin Szabo. Σύμφωνα μέ τήν ἐρμηνεία τῆς οὐγγρικῆς διανόσης, μέ τόν ὑποκειμενισμό τῆς κοινωνιολογίας τοῦ Λαβρώφ²⁶ πληροῦται τό ἔλλειμμα τοῦ ἴστορικοῦ ὑλισμοῦ (Σέργης 2006β: 43-44), καθώς ἔκεī κατοχυρώνονται τόσο τό ἔγκυρον τῆς ἡθικῆς ἐπερώτησης ὅσο καί ἡ ἴσοσκέλιση τοῦ ὑποκειμενικοῦ παράγοντα ἀπέναντι στήν λατρεία τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ὅπου ὑπέπεσε ὁ μαρξιστικός θετικισμός. «Οσον ἀφορᾶ στό πρῶτο, ἔκκινώντας ὁ Λαβρώφ ἀπό τήν θετικιστική κριτική τῆς μεταφυσικῆς στήν γραμμή τοῦ Comte, καταλήγει σέ μιά μορφή καντιανοῦ ἀνθρωπολογισμοῦ, ὅπου ἡ «αὐτονομία τῆς ἡθικῆς συνείδησης ἀκολουθεῖ τήν ἔμπνευση τοῦ Kant» (Scanlan 1967: 29). «Ἐτσι, χωρίς νά προβαίνει σέ ἀνορθολογική ὑπονόμευση τοῦ θετικισμοῦ, ὑποστηρίζει τόν ἀγροτικό σοσιαλισμό τῶν ποπουλιστῶν²⁷, προσδίδοντάς του τήν χροιά ἐνός ἡθικοῦ φαινομένου (Scanlan 1967: 40-41). τό ὄραμα τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ 19ου αἰώνα ἀποκτοῦσε, ἐκτός ἀπό ὑλιστική δικαίωση στό πεδίο τῆς κοινωνικῆς ἀρνησης, καί μιά σαφή ἔμφαση στόν ρόλο τοῦ

ὑποκειμένου. Τό ἡθικολογικό ζήτημα πού ὑπέφωσκε στήν ἐπιχειρηματολογία τοῦ Λαβρώφ, ἥτοι ἡ δύσβατη διαχύβευση τῆς συμφιλίωσης τῶν μέσων μέ τόν σκοπό, ἥταν ἡδη ὁρατό στήν πράξη τῶν Ρώσων τεροριστῶν -μέ τούς ὅποιους οὕτως ἡ ἄλλως συνδέθηκαν οἱ ποπουλιστές-, ὡστόσο ἔμελλε νά πάρει ἐκρηκτικές διαστάσεις στήν μπολσεβίκικη τακτική. Καίτοι ἡ ἴδια ἀντιτάχθηκε στόν λενινισμό, ἀντιπροσωπευτική εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ κριτική τῆς Luxembourg στήν «ἀπλοϊκή Φιλοσοφία τῆς Ἰστορίας», πού ἀναπτύχθηκε στό πλαίσιο τοῦ «αὐτόχθονος ποπουλιστικοῦ σοσιαλισμοῦ τῆς Ρωσίας» (Luxembourg τ. 2 1975: 145-147)²⁸.

Τό πολιτικό δίλημμα, τό ὅποιο ἡ ἴδια ἡ Ἰστορία ἔλυσε ἀποφασιστικά, ἀγροτικός σοσιαλισμός ἡ καπιταλιστική συσσώρευση ὡς προϋπόθεση τῆς κοινωνικῆς ἐπανάστασης, ἥταν αὐτό πού χώρισε τούς Ρώσους μαρξιστές ἀπό τούς ὑποστηρικτές τῶν ἰδεῶν πού ἐκπροσωποῦσε ὁ Λαβρώφ, σέ τέτοιον βαθμό ὡστε ὁ ρωσικός μαρξισμός νά διαμορφωθεῖ σταδιακά διά μέσου τῆς ἀντιπαράθεσης μέ τόν ποπουλισμό (Kolakowski 2005: 611). «Η ἀπόλυτη βεβαιότητα γιά τό ὄριστικό ἔπερασμα τοῦ Hegel ἀπό τόν ἴστορικο ὑλισμό, σέ συνδυασμό ἀφ' ἐνός μέ τήν ρητή κατάφαση τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου στήν ὑποκειμενική κοινωνιολογία τοῦ Λαβρώφ καί ἀφ' ἐτέρου μέ τήν συνεργασία Λαβρώφ - Μπακούνιν στήν Ζυρίχη (1872-1874), ὥθησαν τούς μαρξιστές νά κατηγορήσουν συλλήβδην τούς θεωρητικούς τοῦ ποπουλισμοῦ γιά ὑποκειμενισμό (Kolakowski 2005: 617)· τοῦ Τκάτσεφ συμπεριλαμβανομένου, μολονότι φαίνεται πώς ὁ ἰδιος ὑπῆρξε μακρινός πρόδρομος τοῦ λενινισμοῦ, κατά τό ὅτι ὑποστηρίξει σφοδρότατα τήν ἀνικανότητα τοῦ λαοῦ νά σωθεῖ μόνος του καί τήν ἀναγκαιότητα τῆς ἀποστολῆς τῆς ἐπαναστατικῆς μειοφηφίας (Παπαϊωάννου 1980: 134-135, Maus 1971: 59). «Ομως, λίγα χρόνια πρίν ὁ Λένιν κληθεῖ νά ἐφαρμόσει στήν πράξη τήν θεωρία περί ἀνεπάρκειας τῆς κοινωνίας νά ὄρισει τόν ἔαυτό της ἐλεύθερα, ἡ οὐγγρική διανόηση

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

έπεχείρησε νά κινηθεῖ στήν μεθόριο τῆς συγκεκριμένης διαιμάχης, καθώς κλήθηκε νά διπαντήσει στό ίδιο ἀπαιτητικό ἔρωτημα πού ταλάνισε τούς Ρώσους ριζοσπάστες: πῶς ή οὐγγρική κοινωνία, ὅπου πλειοφηφοῦσαν οἱ ἀγροτες, θά μποροῦσε νά περάσει στό καθεστώς τῶν Συμβουλίων, χωρίς νά πληροῖ τίς στοιχειώδεις προϋποθέσεις τοῦ μαρξικοῦ σχήματος γιά τίς παραγωγικές δυνάμεις; Στήν οἰκονομικά καθυστερημένη -ἀλλά καί πνευματικά καθυστερημένη στήν κυριολεξία - Οὐγγαρία, τό αίτημα τοῦ ἐκμοντερνισμοῦ στίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αιώνα παρουσιάζει ἀρκετές διμοιότητες μέ τό διμόλογο αίτημα τῶν Ρώσων ποπούλιστῶν. - "Αρα δέν θά πρέπει νά θεωρηθεῖ τυχαία ή πνευματική ἐπικοινωνία τῶν Οὐγγρων μέ τήν ρωσική ριζοσπαστική διανόηση, τουλάχιστον μέχρι τό 1919. "Ισως μάλιστα νά μήν εἶναι ἀστήρικτος ὁ ἴσχυρισμός, σύμφωνα μέ τόν διποτοίο ή Οὐγγρική Ἐπανάσταση τῶν Συμβουλίων ἀποτελεῖ τήν μόνη εύρωπαϊκή ἐπανάσταση τῆς ἐποχῆς πού παρουσιάζει, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, τά ίδια ποιοτικά χαρακτηριστικά μέ τήν Ὁχτωβριανή...

Καρπός αύτοῦ τοῦ ἐκλεκτικιστικοῦ²⁹ ἀμαλγάματος ίδεων, συνυφασμένων μέ τήν ἀρνηση πού στοχεύει στήν νέα κοινωνία (ἰστορικός ὑλισμός, ήθικό δικαίωμα τοῦ ὑποκειμένου, ἀγροτικά - ἐργατικά συμβούλια, τεροιστικές πρακτικές κ.λ.π.) ὑπῆρξε ή θεωρία τοῦ Lukács. "Ἐτσι μποροῦν νά ἔρμηνευθοῦν σέ κάποιον βαθμό οἱ ἀμφιταλαντεύσεις τοῦ Οὐγγρου φιλοσόφου, μπροστά στήν σύνθεση Φιλοσοφίας τῆς Ιστορίας καί Πολιτικῆς Οἰκονομίας, πού οἰκοδόμησε ώς θεωρητικό ἐργαλεῖο τῆς ἐπαναστατικῆς θεωρίας. Παρά τήν ἀπροθυμία τοῦ ίδιου νά τό δεχθεῖ, ἀνέλπιστα πολύτιμη ἀπεδείχθη ή ἐν λόγῳ θεωρητική πρόταση τοῦ Οὐγγρου φιλοσόφου, τόσο

Γκύ Ντεμπόρ

γιά τήν κριτική θεωρία ὅσο καί γιά τούς Situationnistas, πού ἔξέφρασαν τήν ἐπανάκαμψη τῆς ἀρνητικότητας στίς κοινωνικές ἐπιστήμες. "Ισως δέ ἀκριβῶς αὐτή ἡ πολυδιάστατη σύνθεση στό ὄνομα τῆς ἐγελιανῆς ὄλότητας -κοινό χαρακτηριστικό τῶν περισσοτέρων μορφῶν τοῦ ἀριστεροῦ ἐγελιανισμοῦ-, τήν διποτοία ὁ Lukács ἔφερε εἰς πέρας μέ ἀξιοθαύμαστη συνεκτικότητα, συναιρώντας διαλεκτικά ὄλες τίς συνιστώσες τῆς προϊστορίας τοῦ σοσιαλιστικοῦ ίδεώδους, νά ἀποτελεῖ τό αἴτιο γιά τήν ἐπικαιρότητα πού προσέλαβε ή λουκατσική Φιλοσοφία τής Ιστορίας. 'Αλλά περί αὐτῶν θά γίνει λόγος στήν συνέχεια.

'Η ἀρνητικότητα ως ἀποξένωση

"Η ἀπομάκρυνση τῶν μαρξιστῶν ἀπό τό θεωρητικό λίκνο τοῦ μαρξισμοῦ, τό «Σύστημα» τοῦ Hegel, ίσοδυναμεῖ ὅπως προανέφερα μέ ριζική τροποποίηση τῆς διαλεκτικῆς σέ μιά αὐστηρά αἰτιοχρατική καί ὑλιστική ἐκδοχή. Η ἀναγέννηση τοῦ Hegel θά ἐπιτευχθεῖ μέ τήν παρέμβαση τοῦ Lukács, ἐνός φιλοσόφου μᾶλλον παρά κοινωνικοῦ ἐπιστήμονα, ὁ διποτοίς μαθητεύει ὅμως δίπλα στόν Max Weber καί ἐπηρεάζει ἐν συνεχείᾳ, ρητῶς η ὥχι, τίς ὑστερες διαλεκτικές θεωρίες για τά κοινωνικά φαινόμενα. Λόγω τής πίστης του στήν «όλότητα», στό ἔργο του, τήν «σπάνια σύνθεση πού ἔγχαθιδρυσε ἔνα νέο Παράδειγμα στή σκέψη» (Jay 1984: 103), ητοι στήν περίφημη μελέτη του πού ἔφερε τόν τίτλο: Ιστορία καί ταξική συνείδηση, ὁ Lukács ἀντιμετωπίζει μᾶλλον ἀρνητικά τήν ἐπιστημονική αὐτονόμηση τῆς κοινωνιολογίας. 'Αντιτιθέμενος στήν ἄκρως θετικιστική θεμελίωση τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν (στάση πού ἔκπρευται ἀπό τήν διαφωνία του ἀπέναντι στήν ἐνγκελσιανή διαλεκτική τῆς φύσης - ή διολίσθησε σταδιακά στό ἀπόλυτο κριτήριο τοῦ δια-

λεκτικοῦ ὑλισμοῦ), δος Οὐγγρος μαρξιστής ἐκκινεῖ ἀπό τὸν Hegel, προχειμένου νά σχηματίσει ἔνα κοσμοεἰδῶλο μέ κέντρο τὴν ταξική συνείδηση τοῦ προλεταριάτου. Ἰσορροπώντας ἀνάμεσα στὸν ἐγελιανισμό καὶ τὴν μαρξιστική Πολιτική Οἰκονομία, ὁ Lukács ὄριοθετεῖ καὶ ταξινομεῖ τὴν καταπιεζόμενη μερίδα τῆς κοινωνίας ὡς φορέα τῆς κοινωνικῆς ἀρνητικότητας.

Μέ γνώμονα τὴν ἐγελιανή διαλεκτική, ἡ ἀρνητικότητα στὸν Lukács ταυτίζεται μέ τὴν μαρξική ἀποένωση -δίχως ἀσφαλῶς ὁ Lukács νά ἔχει ἀκόμα λάβει γνώση τῶν Χειρογράφων τοῦ 1844 τοῦ Marx, καθὼς δημοσιεύθηκαν 10 περίπου χρόνια μετά τό Ἰστορία καὶ ταξική συνείδηση- καὶ μετασχηματίζεται στὴν ἔννοια τῆς ἀντικειμενοποίησης, στὴν ἀπίσχνανση δηλαδή τῆς ἐργατικῆς δύναμης λόγω τῆς μετατροπῆς τῶν προϊόντων τῆς ἐργασίας σέ διαμεσολαβημένα ἀπό τὸν καπιταλισμό «ἄψυχα» ἀντικείμενα³². Ἡ τελευταία ἔννοια ἀπεδείχθη σημαντική γιά τὴν κριτική ἀπέναντι στὸν ἀνεπτυγμένο ἐμπορευματικό καπιταλισμό. Καίτοι ἐνεργός κομμουνιστής, στό : Ἰστορία καὶ ταξική συνείδηση ὁ Lukács ἀποφεύγει νά ἀποθεώσει τὸν ρόλο τοῦ κόμματος, θέτοντας τὴν αἰχμή στὴν μόνη δυνατή συνείδηση τῆς ὀλότητας, στὴν προλεταριακή συνείδηση, ἡ ὅποια «ἀκόμη καὶ στὰ λάθη τῆς κρύβει μιά πρόθεση γιά ἀλήθεια»³³. Λόγω τοῦ πολυσχιδοῦς χαρακτῆρα τοῦ ἔργου τοῦ Lukács, τῶν συνεχῶν ἀντιμαχιῶν του ἐντός καὶ ἐκτός τῆς μαρξιστικῆς «όρθοδοξίας» καὶ, τέλος, τῆς ἀπόπειράς του νά συζητήσει ποικίλα θέματα πού ἀπτονται μιᾶς γενικῆς κοσμοθεωρίας³⁴, δέν ἔχει νόημα σέ αὐτό τό ἀρθρο νά θιγετ τό ζήτημα ἐν συνόλῳ. «Ἄς ἀρκεστοῦμε στίς βασικές θέσεις τοῦ Ἰστορία καὶ ταξική συνείδηση»³⁵, παραχάμπτοντας κατ' ἀνάγκην τίς ποικίλες συνιστῶσες τῆς σχέσης μαρξισμοῦ καὶ κοινωνιολογίας πού ὑποφάσκουν στὴν διαμόρφωση τοῦ κειμένου. Πάντως, φαίνεται ὅτι τό ἀνωτέρω πόνημα ἵσως νά κατέλαβε τόσο κυρίαρχη θέση στὴν Ἰστορία τῆς μαρξιστικῆς κοινωνικῆς θεωρίας, ἀκριβῶς λόγω τοῦ ὅτι στὴν διαμόρφωσή του ὑπεισῆλθαν ἀφ' ἐνὸς ὁ ἀπόγειος τῆς ὑποκειμενικῆς κοινωνιολογίας στὸν ἀντί-

ποδα τοῦ ἴστορικοῦ ὑλισμοῦ καὶ ἀφ' ἐτέρου ὁ προβληματισμός ἀπό τό ἡθικολογικό ἔλλειμμα στό δόποιο ὁδηγήθηκε ὁ ἐγελιανός μαρξισμός.

Ἡ διευρυμένη ἰσχύς τῆς Διαλεκτικῆς

Θά ἔξετασουμε στὴν συνέχεια τὴν ἰδιαίτερη περίπτωση τοῦ Georges Gurvitch, πού ἀποκλίνει σέ σχέση μέ τὴν ἔξελιξη τῆς μαρξιστικῆς κοινωνικῆς θεωρίας, καὶ ἔπειτα τὴν Σχολή τῆς Φραγκφούρτης. Ὡς γνωστόν, τό κύριο μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Gurvitch ἔπειται τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ἐνῶ ἡ κριτική θεωρία τῆς Σχολῆς τῆς Φραγκφούρτης προηγεῖται, ἀλλά συνεχίζεται μεταπολεμικά μέ νέες κατευθύνσεις στὶς H.P.A. Τά ἀνωτέρω βήματα θά χρησιμοποιηθοῦν ὡς γέφυρα πρός τὴν κοινωνική θεωρία -ἄν μοῦ ἐπιτρέπεται ὁ ὄρος- τῶν καταστασιακῶν. Ὁ Gurvitch ὑπῆρξε εἰσηγητής τῆς «ὑπερ-ἐμπειρικῆς» ἢ «ἐμπειρικο-ρεαλιστικῆς» διαλεκτικῆς (Τσαούσης 1994: 16-18). Ἀποτελεῖ μία ἀπό τίς ἐλάχιστες περιπτώσεις κοινωνιολόγων πού, ἐνῶ θεώρησε τὴν ἐγελιανή μέθοδο ὑπόβαθρο τῆς θεωρίας του, ἀσκησε ταυτόχρονα κριτική καὶ διαφοροποιήθηκε ἀπό τὸν μαρξισμό. Ὡστόσο, ὁ Gurvitch ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀξία τοῦ Marx ὡς κοινωνιολόγου (πρβλ. Lefebvre 1982: 62 σημ.), καὶ ξαναπιάνει τό νῆμα ἀπό τὴν ἀρχή. Διαφωνεῖ τόσο μέ τὸν μηχανιστικό θετικισμό στὶς κοινωνικές ἐπιστῆμες ὅσο καὶ μέ τὴν «όρθοδοξη» μαρξιστική ἀντίληφη γιά τὴν διαλεκτική. Ὁ Gurvitch ἀποσκοπεῖ στὴν ἀποφυγή τῶν στερεοποιημένων, ἐκτός χρόνου, συλλήφεων. Θεμελιώνει μιά νέα μέθοδο, προχειμένου νά ἀρει τὴν ἀντίθεση ἀνάμεσα στὶς ἀποκρυσταλλωμένες παραστάσεις τῆς συνειδήσεως καὶ τά ἀενάως μεταβαλλόμενα φαινόμενα τῆς κοινωνίας. Διευρύνοντας τὴν διαλεκτική σέ 5 διαφορετικές περιπτώσεις «διαλεκτικῶν ἔξελιξεων» (Gurvitch 1962: 190-218), ἀπορρίπτει τόν ντετερμινισμό ὡς δυνατότητα σύνθεσης τῶν νόμων τῆς ἔξελιξης. Παρά τό ὅτι ὁ ἴδιος στρέφεται πρός τὴν διαμεσολαβημένη ἐμπειρία, ἡ θεωρία του πάσχει ὡς πρός τὴν ἐπαρχῆ ἐμπειρική τεκμηρίωση, θέτει δηλαδή ἐκ

νέου τήν έπιστήμη τής κοινωνιολογίας στήν οίκογένεια τοῦ ἀφηρημένου φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, ὑπό τό κράτος μιᾶς δλιστικῆς ἀντίληψης γιά τήν κοινωνία (Τσαούσης 1994: 45, 48). Ἡ ἄρνησή του νά συμπλεύσει μέ τήν μαρξιστική νομοτέλεια (Gurvitch 1994: 99-100) ἀφαιρεῖ ἀπό τήν θεωρία του τό ἰσχυρότερο ὅπλο τοῦ μαρξισμοῦ -μεταφυσική ἀρχή, κατά πολλούς ἐρμηνευτές- δηλαδή τήν ἴδεα τῆς ἀναπόφευκτης κοινωνικῆς ἀνατροπῆς ἀπό τό προλεταριατο...

Ἐτσι, γεννᾶται σήμερα τό ἔξης ἐπιστημολογικό ἔρωτημα: εἶναι δυνατόν νά ὁριστεῖ μεθοδολογικά μιά μορφή ἀντι-θετικισμοῦ, ἡ ὁποία δέν θά θεμελιώνεται στήν ἐπαναστατική δυναμική τῆς κοινωνικῆς ὀλότητας καί κατά συνέπεια θά ἀπαγκιστρώνεται ἀπό τήν ἄρνηση στήν κοινωνία³⁵; Τό ζήτημα ἀντιμετωπίστηκε ἀποτελεσματικά στήν μετέπειτα ἔξελιξη τοῦ ἀριστεροῦ ἐγελιανισμοῦ: γιά τήν κριτική θεωρία ἀσφαλῶς δέν ὑφίσταται τό θέμα, στόν βαθμό πού γενικῶς γίνονται δεκτές οἱ ἀρχικές παραδοχές τῆς μαρξιστικῆς ἐπαναστατικῆς θεωρίας³⁶. Ὁσον ἀφορᾶ τούς καταστασιακούς, ἡ ἐπιθετική κριτική τους στό ἐμπόρευμα - θέαμα ἔχει ώς προϋπόθεση ἀκριβῶς τήν γενεαλογία τοῦ ζεύγους ἐννοιῶν: ὀλότητα - ἄρνηση!

Ἀρνηση καί κριτική

Ἡ κριτική θεωρία συγχροτήθηκε, λίγο πρίν τόν πόλεμο, ἀπό τόν M. Horkheimer, καί ἔξελιχθηκε στήν συνέχεια χάρις κυρίως στήν συνεργασία του μέ τούς T. Adorno καί H. Marcuse, θεωρεῖται δέ ἀπό ἀρκετούς σύγχρονους κοινωνιολόγους μιά ἀκόμη ἀπόπειρα ἀναθέρμανσης τοῦ ἐγελιανισμοῦ³⁷. Ἡ κριτική θεωρία ἐδράζεται στήν ἴστορική ἀνάπτυξη τῆς ἀντίθεσης: κοινωνία ≠ φύση. Ἀντιπαρατίθεται τόσο στήν παραδοσιακή θεωρία καί στήν τυπική λογική ὅσο καί στήν μηχανική λειτουργία τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας (Horkheimer 1984: 36, 53, 1987: 96). Οὕτως, στήν κριτική θεωρία διακρίνεται κατ' ἀρχάς ἡ διαφοροποίηση τοῦ ἴδιου τοῦ

Hegel ἀπό τό διαφωτιστικό πρόταγμα τοῦ Λόγου. Ἡ συγκεκριμένη ἔνσταση ἀπέναντι στήν δεσποτική κυριαρχία τοῦ Λόγου, ἡ ὁποία ἔχει-νησε ἀπό τόν ρομαντισμό γιά νά κορυφωθεῖ στήν πολεμική τοῦ Nietzsche, μετασχηματίζεται στόν 20ό αἰώνα σέ «ἀσθένεια ἀπό τήν ὁποία ἔχει προσβληθεῖ ὁ Λόγος» λόγω τῆς ἔξελιξης τοῦ πολιτισμοῦ (Horkheimer 1987: 13-19, 215)⁸⁰. Ἐμφισβητώντας παράλληλα τήν αἰσιοδοξία τῆς ἐγελιανῆς τελεολογίας, οἱ Γερμανοί κοινωνιολόγοι ἀντιτιαμβάνονται τόν Λόγο σέ μία κατεύθυνση ἀποκλίνουσα τοῦ θετικισμοῦ, ἐν ὅψει τῶν ἀδιεξόδων στά ὁποῖα ὀδηγήθηκε ἡ φιλοσοφία κατά τήν καπιταλιστική ἔξελιξη, φτάνοντας στό σημεῖο νά ταυτιστεῖ ἡ ὀρθολογική ἀνάπτυξη μέ τήν ὥριμη κεφαλαιοκρατία καί νά «συρρικνωθεῖ ὁ Λόγος σέ ἀπλό ἐργαλεῖο» (Horkheimer 1987: 70). Ἡ Σχολή τῆς Φραγκφούρτης ἔχει ἐπικριθεῖ γιά τήν ὑποβάθμιση τοῦ ταξικοῦ παράγοντα στήν ἀνάλυση τῶν κοινωνικῶν ἐκρήξεων, λόγω τῆς προσκόλλησής της στήν δυναμική τῆς διανόησης, κάτι πού ισοδυναμεῖ μέ ἀπομάχυνση ἀπό τόν μαρξισμό. Ὡστόσο, ἡ ἀφετηρία τῆς Σχολῆς βασίσθηκε ἀκριβῶς στήν ἐκ νέου θεμελίωση τῆς κοινωνιολογίας πρός τήν μαρξιστική κατεύθυνση.

Στήν μορφή πού ἔτεινε νά λάβει ἡ κοινωνική θεωρία, οἱ Γερμανοί διανοητές ἀντιπαρέβαλαν τήν κριτική, ἔχεινώντας ἐν τούτοις ἀπό ἔναν δσαφῆ προσδιορισμό τοῦ ρόλου τῆς ἐπιστήμης. Στοχεύοντας σταθερά σέ μιά νέα κατανόηση τῆς ἐγελιανῆς διαλεκτικῆς, τό ζήτημα τῆς ὑπερταξικῆς ὁμάδας τῶν διανοούμενων ώς μηχανισμοῦ κοινωνικῆς μεταβολῆς (Horkheimer 1984: 41) ἐπανῆλθε στήν αἰχμή. Ἀλλά ἡ ἄρνηση τοῦ τύπου συσκοτίζεται μέσα στό ἔλλειμμα τῆς ταξικῆς ἐρμηνείας πού παρουσιάζει ἡ Σχολή τῆς Φραγκφούρτης (πρβλ. Horkheimer 1987: 223-225)³⁹.

Ἐξαίρεση ἀσφαλῶς ἀποτελεῖ ὁ Marcuse⁴⁰, μέ τό μεῖζον ἔργο του Λόγος καί Ἐπανάσταση, τό ὁποῖο ἀποτελεῖ ἔνα ἀπό τά θεμελιώδη κείμενα τοῦ ἀριστεροῦ ἐγελιανισμοῦ κατά τόν 20ό

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

αιώνα. "Οπως δηλώνει και ο ίπποτίτλος της μελέτης ('Ο Χέγκελ και ή γένεση της κοινωνικής θεωρίας'), τούτη διπαρτίζεται άπο δύο μέρη: στό πρώτο γίνεται άνασυγχρότηση της έγειλιανής φιλοσοφίας - έχω ήδη σημειώσει ότι πρόκειται γιά μία άκρως κατατοπιστική Είσαγωγή στήν θεωρία του Hegel. 'Εν συνεχείᾳ, ο Marcuse άναφέρεται ειδικώτερα στήν κοινωνιολογία, ένω στό Συμπέρασμα έπιχειρει νά περασπιστεῖ τόν εισηγητή της ξενοιας της άρνητικότητας έναντι τῶν κατηγοριῶν σύμφωνα μέ τίς όποιες ή συνηγορία του ύπερ τοῦ πρωσικοῦ κράτους άποτέλεσε ίδεολογικό προοίμιο τοῦ έθνικοσσιαλισμοῦ." Ήδη άπο τὸν Πρόλογο, ο Marcuse ξεκαθαρίζει ότι τό βιβλίο του γράφτηκε μέ σκοπό νά συνεισφέρει «στήν άναγέννηση της δύναμης της άρνητικής σκέψης», ή όποια κινδύνευε νά έξαφανιστεῖ (Marcuse 1985: 9) - σέ μεταγενέστερο κείμενό του κάνει λόγο γιά «άκινητοποίηση της διαλεκτικής της άρνητικότητας» (Marcuse 1971: 35). Αντιπαραβάλλοντας τήν διαλεκτική (κατανόηση καιί άπόρριψη στήν πράξη τοῦ άπλου γεγονότος, βάσει της άρχης της έλευθερίας) μέ τόν θετικισμό ή άλλιως μέ τήν έπιστημονική μέθοδο (διαπίστωση της μαθηματικο-λογικής δομῆς της πραγματικότητας) (Marcuse 1985: 11)⁴¹, ο Γερμανός φιλόσοφος έπιχρίνει τό σχίσμα θεωρίας καιί πράξης. 'Εν τέλει, στόν άνελεύθερο κόσμο τοῦ κατεστημένου Λόγου, πού δημιουργεῖ αύτόν τόν διαχωρισμό, μόνον ή άπελευθερωτική δύναμη της διαλεκτικής, ή λογική καιί ή γλώσσα της άντιθεσης συνιστοῦν τήν προϋπόθεση γιά τήν «πιθανή έπανένωση» (Marcuse 1985: 14-15). Δέν θά άπειχαμε άπο τήν άληθεια έάν ισχυριζόμαστε ότι τό έν λόγω βιβλίο άποτελεῖ τό μανιφέστο τοῦ άντι-θετικισμοῦ γιά τόν 20ό αιώνα⁴², άπο έναν στοχαστή πού έπιτέθηκε μέν στόν Λόγο - άπολογία της ίπάρχουσας κοινωνίας, δίχως ώστόσο νά άρνεῖται ότι «στόν Λόγο καιί μόνο στόν Λόγο περιέχονται οι δυνατότητες της έπανόρθωσής του!»

Οι πολέμιοι τοῦ έγειλιανισμοῦ τόν βάφτισαν άρνητική φιλοσοφία, είσαγοντας στόν άντιποδα

τό σύστημα θετικής φιλοσοφίας (Marcuse 1985: 307-311), ίμως ή θετικιστική άντεπίθεση άποτελεῖ γιά τόν Marcuse μᾶλλον τίτλο τημῆς πού άπονεμήθηκε στόν Hegel. 'Η ίδια ή έγειλιανή φιλοσοφία προετοιμάζει τήν κατάργηση της φιλοσοφίας πρός διφελος της αύθεντικής ίστορικής πρακτικής, ήτοι τήν κοινωνικής θεωρίας καιί πρακτικής: ή πλήρωση της φιλοσοφίας άδηγει στήν άπελευθέρωση άπο τό ίδεατό, στήν δριτική συμφιλίωση μέ τήν πραγματικότητα, πού είναι ταυτόχρονα καιί άρνηση της φιλοσοφίας (Marcuse 1985: 45). "Ας παραχολουθήσουμε τήν λύση πού δίνει ο Marcuse στό περίφημο αύτό μαρξιστικό ζήτημα, μέσω τοῦ έπιχειρήματος πού άκολουθεῖ: ή διαμόρφωση τοῦ καθολικοῦ (της δλότητας στήν γλώσσα της διαλεκτικής κοινωνιολογίας) άποτελεῖ ίστορική διαδικασία, ή όποια ίσοδυναμεῖ μέ τήν άρνηση κάθε ίστορικής μορφής ίπαρξης τοῦ άνθρωπου, ήτοι μέ τήν διαρκῶς διευρυνόμενη συνείδηση της έλευθερίας, έτσι ώστε ο άνθρωπος νά άποτελεῖ παράδειγμα τοῦ διαλεκτικοῦ σχηματισμοῦ τοῦ καθολικοῦ (Marcuse 1985: 132-133).

Στό δεύτερο μέρος της έργασίας του, ο άποκαλούμενος μέντωρ της νέας άριστερᾶς τοῦ '70 άσχολεῖται μέ τίς θετικιστικές όψεις της κοινωνιολογίας, όλοκληρώνοντας τήν μελέτη του μέ τήν άνάλυση της άντιπαλότητας έθνικοσσιαλισμοῦ καιί έγειλιανισμοῦ. Γιά τόν Marcuse άποτελούσε σοβαρό κίνδυνο ο συσχετισμός πού έπιχειρήθηκε μεταξύ φασιστικής ίδεολογίας καιί διαλεκτικής, μιᾶς μεθόδου ή όποια κατάφερνε νά ξεπεράσει τά πορίσματα πού ή ίδια προσέφερε στήν κοινωνική έπανάσταση (Marcuse 1985: 248). Τό ζήτημα άσφαλως παρέμενε έπίκαιρο τόν καιρό πού δημοσιεύθηκε τό βιβλίο (1941). ή προσεκτική άνάγνωση δέ τοῦ τελευταίου κεφαλαίου, τό άποτελεῖ ίπεράσπιση της έπαναστατικής άρνητικότητας σέ καιρούς δύσκολους καιί έχθρικούς άπεναντι σέ αύτόν τόν κόσμο ίδεων, δικαιώνει έτι περαιτέρω τήν συνέπεια της μετέπειτα στάσης τοῦ Marcuse στό πλευρό τῶν άναδυόμενων κινημάτων, συνέπεια

πού δέν τηρήθηκε άπό τά ύπόλοιπα μέλη της Σχολής της Φραγκφούρτης ή άπό τους αύτοαποκαλούμενους συνεχιστές της... Παρά ταῦτα, δξίζει νομίζω νά έπαναξιολογηθεῖ ή κριτική θεωρία, ύπό μία συνολική έρμηνευτική ἀνασυγχρότηση πού θά έξετάζει τίς ρίζες της στόν Hegel, δεδομένου θτι ή συγκεκριμένη κοινωνιολογική θεωρία άποτελεῖ μέχρι σήμερα έπίκαιρη έποπτεία της κρίσης καί της ἀνατροπῆς τοῦ έμπορευματικοῦ καπιταλισμοῦ.

‘Η τελευταία ἀλλά ὅχι ἔσχατη ἀρνηση τῆς κοινωνίας

‘Η ριζοσπαστική πρωτοτυπία τῶν Situationniste, πού τόλμησαν νά διαπραγματευθοῦν ἐκ νέου τήν ἀρνητικότητα ύπό τό πρῆσμα τῶν νέων ἔκδοχῶν τοῦ φετιχισμοῦ τοῦ έμπορεύματος καί σέ συνθήκες κοινωνικῆς ἔκρηξης, άποτελεῖ κατ’ ἔχοχήν ἔνδειξη ἐπιβίωσης τοῦ ἑγελιανισμοῦ στήν κοινωνική θεωρία στά τέλη τοῦ 20οῦ αἰώνα. Παρ’ θτι πρόκειται γιά θεωρητικό λόγο πού έμπίπτει προδήλως στήν περιοχή τοῦ ἀριστεροῦ ἑγελιανισμοῦ, μοιάζει ἵσως βιβλιογραφικά παρακινδυνευμένο νά συμπεριληφθεῖ ή φιλοσοφική - καλλιτεχνική θεωρία τῶν καταστασιακῶν στήν ὄμάδα τῶν κοινωνικῶν θεωριῶν· ὡστόσο, δέν ἔχουν μέχρι σήμερα ἔξεταστε ἐπαρκῶς οἱ ὄψεις τῆς κοινωνιολογίας στήν θεωρία περί θεάματος -μοναδική ἵσως ἔξαιρεση άποτελεῖ τό φιλο-καταστασιακό: Εἰσαγωγή στήν Κοινωνιολογία τοῦ θεάματος (Αρανίτσης χ.χ.⁴³⁾. ‘Υπέρ τούτου συνηγορεῖ ἐπίσης ή ἐνεργός παρουσία στήν καταστασιακή θεωρία ὅλων σχεδόν τῶν φάσεων τοῦ ἀριστεροῦ ἑγελιανισμοῦ πού συζητήθηκαν παραπάνω, ητοι τοῦ Hegel πρωτίστως, τῆς πρώτης ἔκδοχῆς τοῦ νεο-έγελιανισμοῦ διά τοῦ Feuerbach, τῆς μαρξιστικῆς ἀνάλυσης τῆς ἀποξένωσης καί, τέλος, τοῦ μετασχηματισμοῦ της στήν λουκατσική ἔννοια τῆς πραγμοποίησης, ὅπου εἶναι διαχριτή ή ὑποκειμενική κοινωνιολογία τοῦ Λαβρώφ. Παρά τό θτι ή κριτική θεωρία έμφιλοχωρεῖ

ἐνίστε στίς ἰδέες τῶν Situationniste, οί σχετικές ἀναφορές παραμένουν περιορισμένες⁴⁴.

Τό έμπόρευμα - θέαμα άποτελεῖ ὡς γνωστόν τήν θεμελιακή ἰδέα αὐτοῦ τοῦ ρεύματος. Μέ τά πολιτικο-οίκονομικά ἔργαλεῖα τοῦ Marx, οί Situationniste μελετοῦν τήν συσσώρευση τοῦ κεφαλαίου ὡς τό στάδιο τῆς ἀναγκαίας πλέον ἀναπαραγωγῆς του ύπο τήν μορφή εἰκόνας, συνθήκη δέ πού ἐπικυρώνει καθαρά μαρξιστικά τήν αὐτονόμηση τῆς οίκονομίας ἀπό τήν πολιτική. Τό δίπολο βάση - ἐποικοδόμημα ἐπιβιώνει ἐδῶ μέ ἔμφαση, ἐνῶ τά κοινωνικά φαινόμενα καί ή ταξική σύγκρουση ἀναλύονται ἐνδελεχῶς στό πλαίσιο τοῦ θεαματικοῦ καπιταλισμοῦ.

Οι καταστασιακοί ἀπεδείχθησαν ἔτσι διαπρύσιοι ὑποστηρικτές τῆς μεθόδου τοῦ Hegel. ‘Η διαλεκτική, οί ἀντιθέσεις καί οἱ ἀντιστροφές πού παρουσιάστηκαν παραπάνω ἀποτέλεσαν διαρκεῖς στήν ἀνάλυση τῶν Situationniste, σέ μιά παραδοσιακή θά λέγαμε ἀπόπειρα ἐφαρμογῆς τῆς ἔννοιας τῆς ἀρνητικότητας στήν μοντέρνα μορφή τῆς ταξικῆς κοινωνίας. Διαβλέποντας καί αὐτοί τό πρόβλημα πού προκύπτει ἀπό τήν μετάλλαξη τοῦ δυνητικά (ἀλλά μόνον δυνητικά) ἐπαναστατικοῦ προλεταριάτου, ἐπιστρέφουν στούς διανοούμενους ὡς φορεῖς τῆς ἀρνητικότητας. ‘Η ἀποξένωση - ἀντικειμενοποίηση, μέ ἔμφανεῖς ἀναφορές στόν Lukács καί στόν Feuerbach, ἐντοπίζεται πλέον ἔμφαντικά στόν ἀστικό χῶρο, στήν καταστολή τῆς πολεοδομίας· ή ἀπόπειρα θραύσης τοῦ θεαματικοῦ κλωβοῦ ἔκεινα ὡς ἐκ τούτου σάν ἔνα παιχνίδι, ὡς μιά παραγωγή τέχνης πού θά γελοιοποιεῖ ἐμπράκτως ή θά ἀντιστρέφει τούς κανόνες τοῦ ἀστικοῦ τόπου. Διά μέσου μιᾶς σειρᾶς ὀξυδερκῶν ἀναλύσεων γιά τό τέλος τῆς τέχνης καί τό θεαματικό ἀντίτυπο τῆς ζωῆς πού δέν βιώνεται, οἱ καταστασιακοί ὅδηγγήθηκαν τελικά σέ ἀδιέξοδο, καθώς οἱ θέσεις τῆς κοινωνικῆς θεωρίας τους δέν κατάφεραν νά συνδεθοῦν μέ τούς φορεῖς τῶν κοινωνικῶν φαινομένων ἔξω ἀπό τήν διανόηση - πλήν ἵσως τῆς ἐπονομαζόμενης «γενιας τοῦ Μάη»⁴². ‘Η κίνηση πού

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ἀπαιτεῖ ή ἀρνητικότητα παραμένει στεῖρα ἐάν δέν ἐπεκταθεῖ σέ μιά ἐμπειρικά ἐλεγχόμενη κοινωνική ὁμάδα, κατά τὴν δρολογία τοῦ Gurvitch.³ Εν τέλει, καίτοι πρωτότυπη, ρηξικέλευθη καί ἔξοχως καταγγελτική, ή ἐπιχειρηματολογία τῶν καταστασιακῶν -εἶδος ὑπό ἔξαφάνιση στίς μέρες μας-, ἐπανέρχεται μέ παλαιομοδίτικο θά λέγαμε τρόπο στίς κλασσικές μαρξιστικές ἀναλύσεις περὶ ταξικῆς πάλης. Παρ' ὅτι οἱ Situationnistes πέτυχαν νά συλλάβουν τὴν μεταμόρφωση τοῦ κεφαλαίου στήν ὡρίμανση τοῦ καπιταλισμοῦ, δέν κατάφεραν νά συγχροτήσουν τὴν ἀντίστοιχη κοινωνική δυναμική πού ἀπαιτεῖται γιά νά ἐκφραστεῖ ἐμπειρικά ή νέα ἀρνητικότητα ἐνάντια στό διογκωμένο ἐμπόρευμα - ή πρόταση τοῦ Guy Debord γιά τά ἐργατικά συμβούλια εἶναι ἐμφανῶς ἀτελῆς καί μερικές φορές ἀμήχανη.

Κλείνοντας, θά ἥθελα νά σημειώσω πώς μᾶλλον δέν ὑφίσταται ιστορικά κάποιο εἶδος ἐγειλιανῆς κοινωνικῆς θεωρίας μέ ένιαία μορφή. Ή διαλεκτική μέθοδος τοῦ Hegel ἐπανακάμπτει καί περιπίπτει σέ ӯφεση ἀρκετές φορές κατά τὴν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης, παρά τὴν συνεπή προσπάθεια δρισμένων ἐρευνητῶν νά τὴν καθιερώσουν ὡς σταθερό σύστημα ἀναφοράς. Τοῦτο εἶναι ἀναμενόμενο, στόν βαθμό πού ρεύματα διαφορετικῆς μεθοδολογίας διαγκωνίζονται στήν κονίστρα τῆς νέας ἐπιστήμης. Ἀλλωστε, ἀκόμα καί στόν 21ο αἰώνα δέν νομίζω νά διαφίνεται ένιαία μέθοδος. Ταυτόχρονα, εἶναι δύσκολο ἀπ' ὅτι φαίνεται νά ἀνιχνεύσουμε τὴν ἐπιρροή τῆς ἀρνητικότητας στήν κοινωνιολογία, ἀλλά καί στίς ὑπόλοιπες ἐπιστήμες τῆς κοινωνίας, χωρίς νά ἔχουμε μιά ἀποφατική ἔστω ἀναφορά στόν μαρξισμό. Κατά τὴν γνώμη μου, οἱ ἐγειλιανές ρίζες στόν Marx καί τὸν μαρξισμό ἀποτελοῦν δεδομένο πού ή ἔρευνα δέν κατάφερε νά κλονίσει, παρά τίς συναφεῖς ἀντεγκλήσεις τῶν μαρξιστῶν. Ή ἀρνητικότητα ἀσφαλῶς ίσοδυναμεῖ μέ ἀρνηση τῶν κοινωνικῶν δομῶν, μέ τὴν προοπτική ἀνατροπῆς τῶν ὑπαρχουσῶν σχέσεων

καί ἔξαρτήσεων, πού συνδέονται μέ ἔξουσιαστικά φαινόμενα· κατά συνέπεια, στήν συζήτηση παρεισφρέει ἀναγκαστικά ή προοπτική ἀρνησης τοῦ κράτους, ή ὅποια ἐπιφέρει καί τίς περισσότερες διχογνωμίες, εἴτε μεταξύ ἀναρχικῶν καί μαρξιστῶν εἴτε στούς κόλπους τοῦ ἴδιου τοῦ μαρξισμοῦ (Lefebvre 1982: 123-125, 150-153). Θά πρέπει νά διαχωρίσουμε τήν θεωρία ὑπό μορφήν ἀπλῆς καταγγελίας - διαμαρτυρίας, διό τήν συγχροτημένη ἀρνηση μέ προοπτική ἐμπειρικοῦ περιεχομένου, προκειμένου ή ἀρνητικότητα νά μήν καταστεῖ στίς κοινωνικές ἐπιστήμες μιά ἀπλή ἀντίδραση, μηδενιστικοῦ ἵσως περιεχομένου. "Ομως, εἶναι ἀλήθεια ταυτόχρονα ὅτι ὁ μηδενισμός ἀπέκτησε ἀρκετές φορές μείζονα σημασία στίς ἰδέες τοῦ προηγούμενου αἰώνα, ἐνῶ σήμερα τείνει νά καταστεῖ ἀποτελεσματική μορφή ἀντίδρασης στήν καπιταλιστική ἀφαίμαξη τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀξιῶν: ἀπέναντι στήν δράση τοῦ «πραγματοποιημένου μηδενισμοῦ», πού ἔξήγγειλε θεωρητικά ὁ Nietzsche γιά νά λάβει στίς μέρες μας ἀπροσδόκητες διαστάσεις στήν πράξη, εἶναι ἀναμενόμενη ή «ἀντίδραση» τοῦ μηδενός! Τό πρόβλημα, λοιπόν, πού ἀναδύεται ἐν προκειμένῳ, σχετίζεται μέ τό κατά πόσον εἶναι προτιμότερη ή καταστροφή τῶν μέσων παραγωγῆς ἀντί τῆς παραδοσιακῆς μαρξιστικῆς ἀντίληψης γιά τὴν ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Τοῦτο, ώστόσο, εἶναι ἀδύνατον νά συζητηθεῖ στό παρόν. Ἀπό τὴν ἀλλη πλευρά, τό σύστημα ἀξιολόγησης ὡς πρός τὴν 'Ιστορία τῶν 'Ιδεῶν δέν μπορεῖ ἐπ' οὐδενί νά ταυτιστεῖ μέ τήν πολιτική ἀξιολόγηση τοῦ ἀκτιβισμοῦ, δισοδήποτε «μηδενιστικός» καί ἐάν αὐτός ἐμφανίζεται... 'Ἐφ' ὅσον τό εύκτατο εἶναι ή ἀμεση δημοκρατία τοῦ λόγου στίς ἐπιστήμες τῆς κοινωνίας, πιστεύω ὅτι ή ἀρνητικότητα κατέχει θεμελιώδη σημασία στούς καιρούς πού ἔπονται, γιά τὴν κατανόηση καί μεταμόρφωση μιᾶς παγκόσμιας πλέον κοινωνίας, μέ κάθε ἄλλο παρά εύοιώνα προγνωστικά δόσον ἀφορᾶ στόν ἀνθρωπο καί τίς συλλογικές δομές πού οίκοδομεῖ.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γιά τίς άνάγκες τοῦ διφερώματος τῆς Νέας Κοινωνιολογίας στούς καταστασιακούς συνέγραφα τό κείμενο αὐτό.

2. Παρά τό διτί ό Γάλλος κοινωνιολόγος δέν άνήκει στήριξη διάδικτων θεωρητικῶν πού ἀρνήθηκαν ἀνοιχτά τήν ὑπάρχουσα κοινωνική δομή, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά ἀντιμετωπίσουμε συνοπτικά στό παρόν τήν θεωρία του, ἔνεκα τῆς δεδηλωμένης ἀφετηρίας του, τῆς διαλεκτικῆς.

3. Η διολίσθηση πρός τόν ὑπερβατικό ἀνορθολογισμό, ὁ διόποιος δέν ἐρείδεται σέ αὐστηρῶς καθορισμένες κατηγορίες ἐντός τοῦ χώρου τοῦ καθηροῦ φιλοσοφεῖν, ἐπομένως ὁδηγεῖται στήν αὐξήση της φεύδο-προβλημάτων κατά τήν αὐστηρή προσέγγιση τοῦ Λογικοῦ Θετικισμοῦ, ἐλλογεύει διαρκῶς, γιά νά μετατρέψει τήν φιλοσοφία ἀπό μήτρα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν σέ ἔκ νέου θεραπαινίδα τῆς θεολογίας. Ωστόσο, ὅστις ἀμφισβητεῖ τήν ἔξω-Ιστορική ἀνωτερότητα τοῦ ὀρθολογισμοῦ σήμερα, δέν είναι ἀπαραίτητο νά συμφωνεῖ μέ τήν σύγχρονη θεοκρατικοῦ χαρακτήρα μεταφυσική! Ο ἀναγνώστης πού γνωρίζει στοιχειωδῶς τήν πολεμική τοῦ νεοκαντιανισμοῦ ἐναντίον ὁποιασδήποτε θεώρησης παρεκκλίνει ἀπό τόν Ιστορικο-φιλοσοφικά ἀνηρημένο ἐγκλωβισμά τοῦ διαφωτιστικοῦ λόγου στόν ἑαυτό του, μπορεῖ νά ἐκλάβει τήν παρούσα μελέτη ὡς ὑποστήριξη τῶν ποικίλων αἰρέσεων στήν Φιλοσοφία τῶν Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν...

4. Γιά μιά ὑποδειγματική ἀναφηλάφηση τῆς γενεαλογίας τοῦ ὅρου, βλ.: Jay 1984: 21-80.

5. Στήν παρούσα ἔργασία, τό νόημα τοῦ ὅρου: «ἀριστερός ἔγελιανισμός» θά διευρυνθεῖ, θά χρησιμοποιηθεῖ δηλαδή διχι μόνον μέ τήν τυπική του σημασία, ὅπου δηλώνεται ή διάδικτα τῶν Γερμανῶν στοχαστῶν πού ἀνέπτυχαν τήν ἔγελιανή φιλοσοφία ἀμέσως μετά τόν θάνατο τοῦ Hegel, στίς ἐπαναστατικές της προσπικές καί σέ ἀντίθεση μέ τούς πιο συντηρητικούς ἐρμηνευτές. Μέ τόν συγκεχριμένο ὄρο θά ἐνοποιήσουμε ἰδῶν ὅλες τίς ἐρμηνείες τοῦ ἔγελιανισμοῦ ὡς σήμερα πού συμμερίζονται τό αἵτημα τῆς κοινωνικῆς μεταμόρφωσης, ἀξιοποιώντας τό δίδυμο: διάλετη - ἀρνηση στήν θεωρία τῆς κοινωνίας. Ἀσφαλῶς ὁ ὅρος: «ἀριστεράς» δέν ἐκλαμβάνεται μόνον μέ τήν κυριολεκτική πολιτική σημασία του! Η συγκεχριμένη ἐπιλογή ἔγινε, καθώς ἀλλοι ὅροι, ὅπως: «μαρξιστική κοινωνιολογία», «διαλεκτικές κοινωνικές θεωρίες», «δυτικός μαρξισμός» κ.λπ. - δι τελευταῖος διατυπώθηκε ἀπό τόν Perry Anderson στό διάδικτο βιβλίο του, ἐνώ θεωρεῖται περισσότερο διαλεκτική παρά διάστική ἐδαρχή τοῦ μαρξισμοῦ (Jay 1984: 3), - εἴτε μπορεῖ νά ὁδηγήσουν σέ σύγχρονη εἴτε ἀκρωτηριάζουν τό περιεχόμενο. Εὐχαριστῶ τόν μεταπυχιακό φοιτητή τοῦ Τμήματος Πολιτικής Ἐπιστήμης τοῦ 'Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Κωστή Γούση γιά τήν τόσο εύστοχη παρατήρησή του.

6. Η ἀποφυγή γενικεύσεων δέν καταρρίπτει τόν ισχυρισμό τοῦ Goldmann διτί οι περιγραφικές μέθοδοι τῆς κοινωνιολογίας «τοποθετούνται [έστω καί] ἀσφαδῶς ὑπέρ τῆς σημερινῆς κοινωνικῆς τάξης», ἐν ἀντιθέσει μέ τήν ἐφαρμογή τῆς ἀρνητικότητας εἴτε στόν μαρξισμό εἴτε ἀλλοῦ (Goldmann 1971: 68-69). Ο Γάλλος κοινωνιολόγος, δυνατός ἐρμηνευτής τῆς λουκατσικῆς θεωρίας, στρέφεται ἐν γένει ἐναντίον ἔκεινων τῶν ἐρευνητῶν πού «ἀντικαθιστοῦν τήν κοινωνιολογία μέ ἔνα εἶδος φευτο-φυχολογία», καθιστώντας «τήν

ψυχική ζωή τῶν ἀτόμων τό ἐπεξηγηματικό κλειδί ὅλων τῶν φαινομένων» (Goldmann 1971: 104-105). Ο ίδιος πέθανε λίγο πρίν διμετα-μοντέρνος σχετικισμός κυριεύσει διλοχληρωτικά τήν συζήτηση περί κοινωνίας στήν δεκαετία τοῦ '70, φαινόμενο γιά τό διόποιο φέρουν εὐθύνη καί διρισμένοι φιλόσοφοι -μερικοί δέ ἐξ αὐτῶν ἐλληνικῆς καταγωγῆς...

7. «Οντας ἐνήμερος γιά τίς βασικές ἰδέες τῶν Situationnistas, ὁ Lefebvre ἀντιμετωπίζει τήν ἰδεολογία ὡς ἀντίστροφη ἐκδοχή τῆς ὀλότητας, ὡς Weltanschauung - σύστημα τῆς φευδοῦς ὀλότητας πού ἐπιτάσσει ἐκ μέρους τῶν φορέων τής τόν προσηλυτισμό μιᾶς ὀλόκληρης τάξης. «Ετοι ή ἰδεολογία καταλήγει σέ συνηγορία τῆς φεύδο-πραγματικότητας (Lefebvre 1982: 83-84). Ως τυπικό παράδειγμα τῆς συγκεχριμένης κοινωνικῆς διαδικασίας, ὁ φιλόσοφος ἐπικαλεῖται τήν 'Ηθική (Lefebvre 1982: 86-89).

8. Τό διντίβαρο ὑπέρ πού διόποιος θά ἔπρεπε νά προνοήσει ζωσ περισσότερο δι Marx, ἀποκαλεῖται ἀπό τόν Korsch «ὑπόκειμενικός παράγων» καί ταυτίζεται μέ τήν ταξική συνείδηση, χρησιμοποιώντας τόν ὄρο μέ τό περιεχόμενο πού τοῦ προσέδωσε δ Lukács τήν ίδια περίπου περίοδο (1922) στό διάδικτο βιβλίο του. Ο Korsch παραδέχεται διτί ἐν προκειμένῳ ὑφίσταται διαχωριστική γραμμή ἀνάμεσα στήν θεωρία τοῦ Marx - Engels καί στήν «δρόθιδοξη» πρόσληψή της. Πρβλ. τήν κριτική τοῦ ίδιου στήν τάση τῶν μαρξιστῶν νά μεταμορφώσουν τήν διάστική διαλεκτική, καθώς ἐπιμένουν στήν αἵτιώδη ἀλληλούσσης τῶν ιστορικῶν φαινομένων, παραμερίζοντας τήν μεθοδολογική εὐλυγίσια τῆς μαρξικῆς διαλεκτικῆς πρός δηφελος μιᾶς ἐμμηνείας τοῦ κοινωνικοῦ γίγνεσθαι ἐντελῶς μήδιαλεκτικῆς (Korsch 1981: 40).

9. Πρβλ. τήν τοποθέτηση ἐνός Γάλλου φιλοσόφου, πού μέχρι κάποια στιγμή ἔκινετο κοντά στήν κοινωνική θεωρία τῶν καταστασιακῶν: «ἡ θετικιστική κοινωνιολογία πού μιλάει στό διάδικτο μαρξισμοῦ ἔτεινε πάντα πρός τόν μεταρρυθμισμό [...]. Η κοινωνιολογία αὐτή, πού ἀκολουθεῖ τόν θετικισμό, γίνεται σήμερα [1968] ἀπροκάλυπτα συντηρητική» (Lefebvre 1982: 27).

10. «Η σύλληφη τῆς ιστορίας πού ἀποδόθηκε στόν Μάρκος [στό πλαίσιο τοῦ «δρόθιδοξου» μαρξισμοῦ] βρίσκεται στόν Πλεχάνωφ» (Ellul 2007: 86)!

11. Στόν βαθμό πού διαλεκτικός διάμορφωθηκε καί ἔξειλήθηκε κατά τέτοιον τρόπο ὥστε νά συνηγορήσει ὑπέρ τοῦ ἀναδύμενου σταλινικοῦ δεσποτισμοῦ, ἡ ἐν λόγω τάση τοῦ μαρξισμοῦ ἔχει ἀσφαλῶς ίδιαίτερο ἐνδιαφέρον διαφορᾶ στήν λειτουργία τῆς φιλοσοφίας ὡς «ἐποικοδομήματος» μιᾶς συγκεχριμένης κοινωνικῆς δομῆς, σύμφωνο μέ τήν μαρξιστική δρολογία, ὅμως τοῦτο δέν κατοχυρώνει οὔτε τόν συντηρητικό οὔτε τόν ἐπαναστατικό χαρακτήρα τῆς διαλεκτικῆς καθ'έαυτῆς. «Ἀλλωστε, ἐάν μιά ἔξουσία ἐπιαίρεται γιά τό διτί ἔχει ἐπί τέλους κατακτήσει τήν τελειότητα στίς κοινωνικές σχέσεις, είναι ἀναμενόμενο νά καθαιρέσει διπό τόν ιδεολογικό της μανδύα τήν ἀρνητικότητα, ἀκρωτηριάζοντας ἔτσι τήν διαλεκτική καί διδηγώντας τήν, «ύλιστικά» δῆθεν, στήν ἀπώλεια τῆς ούσιας της. Είναι ἐν τέλει σαφές πώς ἡ ἀξιολόγηση ὡς πρός τό «ἐπαναστατικό» περιεχόμενο μιᾶς μεθόδου τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν δέν ἀφορᾶ στό «ἄκμανθοθικό» ὑπέρ κάποιου καθεστῶτος...

12. Είναι χαρακτηριστικό διτί, ἀκόμη καί σήμερα, στά ἐλληνικά κυκλοφοροῦν μόλις 2 (!) ἀξιοπρεπεῖς Εἰσαγωγές στήν φιλοσοφία τοῦ Hegel (Παπαϊωάννου 1992, Marcuse 1985), ή δεύτερη δέ ἐξ αὐτῶν

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

σχετίζεται καταφανώς μέ το θέμα τής παρούσας έργασίας, ούτως θά έξεταστεί ώς πρός τήν συγκεκριμένη διάσταση στήν έννοτητα πού θά άφιερωσουμε στήν κριτική θεωρία. Ή έρμηνευτική άνασυγκρότηση τής έγελιανής θεωρίας, πού άναπτύσσεται έδω, είναι βασισμένη ώς έπι τό πλείστον στίς έκτενες οίκετες άναλύσεις πού έχω έπιχειρήσει στό βιβλίο μου γιά τόν Παπαϊώννου (Σέργης 2006a).

13. Σέ πρώτη άνάγνωση, δύκαλος τής έγελιανής μεθόδου άντιτίθεται στήν γραμμική συσσώρευση πού έπιτάσσει ή θετικιστική έπιστημολογία. Η τελική σύνθεση τού «Συστήματος» καταδεικνύει έν τούτοις τόν άναμφιβόλιο προσανατολισμό υπό τήν μορφή εύθειας, όπως έπιβάλλεται άπό τήν καθολική δικιολόγηση τού Ιστορικού γίγνεται: άπό τόν «Γολγοθᾶ τού Πνεύματος» στήν Φαινομενολογία, δύ Γερμανός φιλόσοφος καταλήγει στήν έφαρμογή τού Λόγου στήν Ιστορία (ετού δονομάζεται συνήθως τό έπειχεργασμένο κείμενο τής Εισαγωγής στήν Φιλοσοφία τής Ιστορίας). Η τελευταία προσαρμογή δέν διέφυγε τῶν παρεμπηγιών, ώστόσο ή άκριβής μελέτη τῶν πηγῶν τεκμηριώνει τού λόγου τό δληθές. Έπομένως, ή σπειρά άποτελεται μάλλον τήν έγγυτηρη προσέγγιση στήν δομή τού έγελιανού «Συστήματος», σχῆμα τό δόποτο τελικά ένσωματώνει καί έμπλουτίζει διαλεκτικά τήν γραμμική άποτίμηση τού γίγνεται.

14. Ό φιλόσοφος τό δονομάζει «Οδύσσεια» ή «Γολγοθᾶ τού Πνεύματος». Η συγκεκριμένη μεταφορά (τό «καθολικό» ή τό υποκείμενο ή άκρομα καί ή υπό έκμετάλλευση τάξη έχουν καταγεγραμμένο στόν δυτολογικό «γενετικό κώδικά» τους τό «ταξίδι», προκειμένου νά πληρωθεί ή συνείδηση έαυτού) υπερβαίνει τήν καθιερωμένη γνωσιοθεωρητική προσέγγιση τού Διακριτισμού, έφ' ίσον «ρευστοποιεί» στήν Ιστορία τά δεδομένα τής συνείδησης (Horkheimer - Adorno 1986: 61-99, Χρόνης 1993: 123-126). Δέν είναι έσφαλμένη ή έκτιμηση πώς αύτή ή συμβολική άφορμή σκέψης άποτελετεί έπιπροσή τής περιρρέουσας ρομαντικής άντιδρασης έναντιν τού θετικιστικού πνεύματος, έπιδραση πού πέρασε άπό τόν Hegel στόν Marx (Kosik 1975: 163), παρά τίς θετικιστικές έμμονές τού τελευταίου, συνεπώς άποτελετεί τεκμήριο τού έγελιανισμού τού Marx άκομή καί στό ίστερο έργο του. ΠΡΟΣΟΧΗ: ή «Οδύσσεια τού Πνεύματος» ή τού προλεταριάτου δέν προϋποθέτει άποραιτήτως τήν έσχατολογία! Ό ρομαντικός Hegel, πού τελούσε άρχικά υπό τήν έπιδραση τού θρησκευτικού μυστικισμού, ή δέ έπαναστάτης Marx, πού «όφειλε» νά είναι αισιόδοξος γιά τήν έκβαση τής ταξικής πάλης, ύπεκυφαν δσφαλώσ στήν σαγήνη τού Ιστορικού τέλους, ήμως ή διαλεκτική τού κοινωνικού γίγνεσθαι δύναται νά λάβει «δάσθενή» τελεολογικό προσανατολισμό, παραμένοντας στήν περιοχή τού άριστερού έγελιανισμού, όπως έπι παραδέιγματι στήν περίπτωση τού Κώστα Παπαϊώννου (Σέργης 2008: 398-402), ή νά μετονομασθεί σέ «διάρκεια» άνευ έσχατολογικής κατεύθυνσης -υποκρύπτοντας μάλιστα τήν συνάφεια μέ τόν έγελιανισμό- όπως στήν έκδοχό τού Bergson (Σέργης 2007), είτε νά έπικυρώσει τήν διαλεκτική κατανόηση τής κοινωνίας ώς άντιβαρο στήν κυριαρχία τού θετικισμού στίς οίκετες έπιστημες, χωρίς ώστόσο τήν «ύποχρέωση» τής έσχατολογίας, όπως στήν «ύπερ-έμπειρική διαλεκτική» τού Gurvitch.

15. Πρβλ. τήν θεμελιώδη θέση τού Marcuse: «Ο Kant είχε κάνει τήν θεμελιώδη διάκριση άναμεσα στόν Λόγο (Vernunft) καί τήν Διάνοια (Verstand). Ο Hegel έδωσε καί στίς δύο έννοιες κανούριο νόημα καί τίς έκανε διφετηρία τής μεθόδου του» (Marcuse 1985: 59).

16. Πρβλ. τήν έρμηνεία πού προτείνει ή Marcuse στό συγκεκριμένο σημείο τής Λογικής τοῦ Hegel, σύμφωνα μέ τήν όποια ή «δρυηση τής άρνησης» ήσοδυναμεῖ μέ τήν «ένότητα τοῦ πράγματος μέ τόν έκατο τού» (Marcuse 1985: 138-139). Εάν άντικαταστήσουμε τό «πράγμα» μέ τήν «κοινωνία» καί τήν «ένότητα» μέ τήν «όλότητα», λαμβάνουμε ένα παράδειγμα έφαρμογής τής έγελιανής μεθόδου στήν έπιστημη τής κοινωνίας, όπου παρακάμπτεται ή άφηρημένος χαρακτήρας τῶν κατηγοριών τοῦ Hegel, γιά τόν όποιον έγκαλεστηκε σφρόδρατα καί σχι πάντα δίκαια από τούς μαρξιστές (πρβλ. Marcuse 1985: 89). «Οσον άφορά στήν γόνιμη έννοια τοῦ «μηδενός» στό πλαίσιο τοῦ έγελιανού «Συστήματος», βλ. έπισης: Σέργης 2006a: 133-134 σημ.

17. Στήν παρούσα έργασία, παραλήφθηκε ή άναφορά στήν περίπτωση τοῦ Γάλλου μαρξιστή Georges Sorel, κυρίως διότι ή συνεισφορά του έντασσεται περισσότερο στό πεδίο τής φιλοσοφίας, καίτοι οι θέσεις του γιά τόν άναρχο-συνδικαλισμό ζητούνται τῶν κοινωνικῶν έπιστημῶν. Ο Sorel διαπραγματεύεται έκ νέου τήν θετικιστική δικιολόγηση τής κοινωνικής έξιλιξης καί τίς συναφεῖς ίδεες τοῦ Marx (Ellul 2007: 34-39), μέ γνωμόνα μάλιστα τήν θεωρία τοῦ Bergson γιά τό «γίγνεσθαι», θεωρώντας τήν έπανασταση άναποφέυκτη συνέπεια τής γενικής άπεργίας -διότι στόν άναρχισμό άποκαλείται «άγρια άπεργία»- ή όποια άποτελεται γιά τίς προλεταριακές μάζες τόν γονιμοποιού μαθι. Τέλος, διό Γάλλος μαρξιστής παρεκκλίνει άπό τήν ιστορική γενέα δύο αιώνων, έκεινων τῶν έπαναστατῶν πού στογάζουνται στό δύναμα τής έγελιανής διαλεκτικής, καθώς ή δύοις σαρκάζει συχνά τήν θεωρία τοῦ Hegel έκ μέρους τοῦ μαρξιστικού «ξεπεράσματός» του, παραδέξως άκολουθώντας τῶν θεωρητικών μέντορων Bergson, διό όποιος ούδεποτε (;) συνειδητοποίησε τήν συγγένεια ίδεων πού παρουσίαζε ή θεωρία του μὲ τόν έγελιανισμό. Έπίσης, είναι βέβαιον διό στήν παρούσα μελέτη άδικειται τρόπον τινά ή συνεισφορά τοῦ Karl Korsch στό άριστερό έγελιανισμό, ίδιως δέ αν συνυπολογιστεῖ διό δυνητικά ξεφέγγει άπό τά στενά ζητικά τοῦ μαρξισμού (Giles-Peters 1973). Έν τέλει, θά ήθελα νά ζητήσω τήν κατανόηση τού άναγνώστη γιά τυχόν παραλείψεις αέ πλλες έλλασσονες άναφορές πού σχετίζονται μέ τήν κοινωνική διάσταση τής «άρνητικης», καθώς διώρος είναι περιορισμένος.

18. Ό Bottomore ίσχυρίζεται πώς ύφισταται «φανερή κυριαρχία μιᾶς ντετερμινιστικής κοινωνιολογίας» στά μεταγενέστερα τής νεότητας έργα τοῦ Marx (π.χ. στά Grundrisse), παρά τό διότι δέχεται τελικά διό τό Γερμανός έπαναστάτης κατάφερε νά συνδυάσει στό συνολικό έργο του τίς «δύο [συγκρουόμενες] γραμμές τής σκέψης του: θετικιστική καί έγελιανή» (Bottomore 1976: 13-16).

19. Ό Ελληνας φιλόσοφος άποδιδει στήν μαρξική θεωρία έναν δυϊσμό, μεταξύ νεανικής μηδενιστικής φιλοσοφίας καί δρθών κατά βάση κοινωνιολογικῶν υποθέσεων τής ώριμότητας (Παπαϊ-ώαννου 1983: 93-94). Υπενθυμίζω διό τό Παπαϊ-ώαννου παρενέβη στό διάλογο περί άνθρωπισμού τοῦ νεαρού Marx ήτοι διαφοροποιήθηκε τόσο άπό τόν «ρεβιζιονισμό», πού βρήκε στά χειρόγραφά του σανίδα σωτηρίας προκειμένου νά περισώσει τόν μαρξισμό άπό τήν βαρβαρότητα τοῦ σταλινικού δεσποτισμού, διό καί άπό τήν στράτευση στόν «άντικειμενικό παράγοντα» τής μαρξικής κοινωνιολογίας, διόπου προσκολλήθηκε διό δρθώδειος μαρξισμός, προτείνοντας τίς ύγιεις ζήτεις τής ίστερης Πολιτικής Οίκονομιας άντι τού φιλοσοφικού μηδενισμού τής νεότητας.

20. Σύμφωνα μέ τήν προσέγγιση τοῦ Γάλλου φιλοσόφου, διό

Marx «δέν είναι κοινωνιολόγος» με τήν σύγχρονη θετικιστική προσέγγιση, άφουν ή σκέψη του δέν «μπορεῖ νά χωρέσει σέ στενές κατηγορίες». Έν τούτοις, ή μαρξική σκέψη άποσκοπεῖ στήν «άναζήτηση μιᾶς διαφοροποιημένης άλοτητας», στήν διαύγαση «τῆς διαλεκτικής σχέσης διάμεσα στόν ένεργο κοινωνικό άνθρωπο καί στά λόγα του», όπερ σημαίνει ότι ή άλοτητα, πού ίποβάλλεται κακῶς στόν διαχωρισμό τῶν ἐπιμέρους ἐπιστημῶν ἐλέω τῆς ἀφαρμογῆς ἐνός ἔξωτερικοῦ ὡς πρός τήν ἐποχή τοῦ Marx διεπιστημονικοῦ κριτηρίου ἔρμηνεας, ἀφορᾶ σέ ξνα σύνολο όπου σαφῶς ἐμπεριέχεται ή κοινωνική ἐπιστήμη (Lefebvre 1968: 27-29). Γιά τήν ἐμμονή τοῦ Lefebvre στήν ἔννοια τῆς άλοτητας, βλ.: Jay 1984: 295-299.

21. Γιά τήν σχέση τοῦ Παπαϊώνου μέ τούς καταστασιακούς γίνεται λόγος σέ ἄλλα ἀρθρα μου, ἐνδό ή ἐπιρροή τοῦ Lefebvre στής ίδες πού ὑποκινήσαν τὸν Παρισινό Μάη είναι μᾶλλον κοινῶς ἀποδεκτή (π.χ. Jay 1984: 298-299 σημ.).

22. Οἱ μαρξιστές φιλόσοφοι: καί θεωρητικοί τοῦ κοινωνικοῦ μετασχηματισμοῦ διέχαστηκαν δριακά μέ ἐπίκεντρο τό πόσο ἐγελιάνος ὑπῆρχε στήν ἔξελιξή του ὁ μαρξισμός. Σίγουρα δέν ἐνδιαφέρουν τόν ἀναγνώστη τοῦ παρόντος οἱ ποικίλες τάσεις τῆς ἐν λόγῳ σύγκρουσης· ἐν τούτοις ἀξίζει νά σημειωθεῖ ότι ὁ Marcuse τοποθετεῖται στό πλευρό τῶν ἀκραίων ἐγειλιανῶν μαρξιστῶν, ἐγείροντας τόν ἰσχυρισμό πώς ὁ μόνος γνήσιος κληρονόμος, μέ ἐλεύθερη διατύπωση, τῆς ἐγειλιανῆς φιλοσοφίας, είναι ή μαρξική κοινωνική θεωρία (Marcuse 1985: 244).

23. Κατά βάσιν ἔξ αἰτίας τοῦ περίφημου βιβλίου του *Τστορία καὶ Ταξική Συνείδηση*, ὁ Lukács κατέχει δεσπόζουσα θέση στήν συζήτηση τοῦ προηγούμενου αἰώνα, σχετικά μέ τό πῶς ή ἐγειλιανή ἀρνητικότητα προδῆλως διεισδύει στά φαινόμενα τῆς κοινωνίας.

24. Η μοναδική συγγενῆς ἀναφορά πού ἔχω συναντήσει, βρίσκεται στό βιβλίο: *Τστορία Κοινωνιολογικῶν Θεωριῶν* (Timashoff - Theodorson 1983: 168-174), ή όποια μάλιστα ἔχει ἐντελῶς εἰσαγωγικό χαρακτήρα. Οἱ ὑπόλοιπες ἀναφορές (π.χ. Gombin 1997: 24-26, Frolich 1981: 42-45) σχετίζονται κυρίως μέ τήν ιστορική συγκυρία καί τά πολιτικά συμφραζόμενα τῆς ὑποκειμενικῆς κοινωνιολογίας. Κι ὅμως, στά ἀγγλικά ἔχουν γραφεῖ ἐκατοντάδες ἀρθρα, ἐνῶ γνωρίζω τουλάχιστον 3 ἔνεργλωσσες μονογραφίες γιά τό θέμα ἀπό τήν δεκαετία τοῦ '60 ὡς τίς μέρες μας. Προτίθεμαι νά διλοκληρώσω συντόμως μιά μονογραφία σχετικά μέ τήν ἐπίδραση τοῦ ρωσικοῦ ὑποκειμενισμοῦ στήν οικεία συζήτηση στήν Οὐγγαρία, πού διεξάγεται περί τίς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰώνα, καί κατά συνέπεια στόν σημαντικώτερο ἐκπρόσωπό της, τόν György Lukács. Ἐκτιμῶ ότι μιά ἀνάλογη ἐργασία είναι ἀπαραίτητη στήν ἐγχώρια βιβλιογραφία, ἀφοῦ, μοιονότι οἱ σχετικές μελέτες στό ἔξωτερικό είναι πολυάριθμες, στήν Έλλάδα τό ζήτημα ἔχει παραδόξως ἀγνοηθεῖ καί μιά σημαντική φηφίδα ἀπουσιάζει ἀπό τήν ὅμιδα τῶν πνευμάτων ἐκείνων πού προσέκειτο στόν ἀριστερό ἐγειλιανισμό.

25. Ἐπειδή δέν θέλω νά ἐπεκταθῶ σέ λεπτομέρειες τῆς δευτερεύουσας βιβλιογραφίας περί τής θεωρία τοῦ Lefebvre, ή όποια γιά τό ἐλληνικό κοινό είναι οὕτως ή ἄλλως δυσπρόσιτη ἐν μέρει λόγῳ δημοσίευσης στά ρωσικά, θά ἀναφερθῶ ἐδῶ μόνον στήν ἀγγλική μετάφραση τοῦ μείζονος ἔργου του: *Historical Letters* (= *Τστορίκες Επιστολές*) -τό διότι, ζώντας στήν παρανομία, δημοσίευσε μέ τό φευδώνυμο: Muptóφ- καθώς καί στήν ίδιαιτέρως διαφωτιστική

Εἰσαγωγή τοῦ J.P. Scanlan στό ίδιο. Παράλληλα, θά δξιοποιήσω τήν κριτική τῆς Luxembourg καί τοῦ Τσερνιτσέφσκι, προκειμένουώνα.

26. «Ο πολιτισμός μιᾶς κοινωνίας [...] ἀπειλεῖται μέ καταστροφή ἔάν μετατραπεῖ σέ [...] ίδιοκτησία μιᾶς μικρῆς μειοψηφίας. Συνεπῶς, ὃσοδήποτε περιορισμένη καί ἄν ἀποδειχθεῖ ἡ πρόσδοση τῆς ἀνθρωπότητας, ή όποια πρόδοση ἔχαρταται ἀποκλειστικά ἀπό τά κριτικά σκεπτόμενα ὑποκειμένα» (Λαβρώφ 1967: 141). Ή ἐν λόγῳ ίδεα (τό σκεπτόμενο ὑποκειμένο ἐνάντια στήν αὐθαιρεσία τῆς μειοψηφίας), διαμεσολαβημένη ἀπό τήν κριτική δξιοποίηση τοῦ Szabó, διαχρίνεται στήν ὑποδομή τόσο τῆς ἀρχικῆς θεωρίης ἀπόρριψης τοῦ μπολσεβικισμοῦ ἀπό τόν Lukács οσο καί στήν κριτική τῶν Situationnisteς ἐναντίον τοῦ σοβιετικοῦ «συγκεντρωμένου θεαματικοῦ».

27. «Ἄκομη καί ἔάν ἐπερόκειτο νά φανταστοῦμε τόν κόσμο ὡς σύνολο ἀπό διαφορετικές, αὐτόνομες κομμοῦνες, δέν θά είχαμε κανέναν λόγο νά ὑποθέσουμε [...] οτι προβάλλουμε ὑφεση στήν πρόσδοση» (Λαβρώφ 1967: 249). Ο εἰσηγητής τῆς ὑποκειμενικῆς κοινωνιολογίας ὑποστήριζε μέν τήν κοινότητα τοῦ χωριοῦ ὡς πιθανόν ίδριδιο τοῦ ρωσικοῦ σοσιαλισμοῦ, ἀλλά δίχως νά μνει τήν τεχνολογική καί οίκονομική καθυστέρηση τῆς ἀχανούς χώρας (Kola-kowski 2005: 613).

28. «Η «ὑποκειμενική μέθοδος στήν κοινωνιολογία» ἀνήγαγε τό κριτικό πνεῦμα σέ ἀποφασιστικό παράγοντα τῆς κοινωνικῆς ἔξελιξης ή, ἀκριβέστερα, ήθελε νά στέψει τήν «ντεχλασέ» ἵντελιγκέντια σέ φορέα τῆς ιστορικῆς προσδόσου».

29. «Ἐνδεχομένως νά μήν είναι τυχαίο ότι καί ὁ Τσερνιτσέφσκι, διαπρύσιος ὑποστηρικτής τοῦ ὑλισμοῦ, μεμφόταν μέ ἐπιείκεια τό σύστημα τοῦ Lukács γιά ἐκλεκτικισμό, παρ' ότι ἀναγνώριζε στόν συμπατριώτη του πώς «χωρίς ἀμφιβολία» ήταν «προσδεμενός στο χαστήρα» (Τσερνιτσέφσκι 1953: 54-55). Οι κατηγορίες ἐναντίον τοῦ Lukács γιά ἀκριτερίστικη παρέκκλιση ἀπό τό δόγμα τοῦ δρθόδοξου μαρξισμοῦ δέν ήχον πολύ διαφορετικές! Ό μέντοράς του Szabó πρόλαβε τουλάχιστον νά πεθάνει προτοῦ ή προτομή του στήν Βουδαπέστη ἀποκαθηλωθεῖ...

30. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ πώς, στήν ἀναγκαστική αὐτοκριτική του, θέτερα ἀπό τήν ἀπόρριψη τοῦ βασικοῦ θεωρητικοῦ κειμένου του δέπο τούς μαρξιστές καί τήν ἐρήμην μετάφραση καί διάδοσή του στόν δυτικό μαρξισμό, ὁ Lukács ἐπιμένει στήν δρθότητα τῆς κριτικῆς του δέπεναντι στήν περίφημη «διαλεκτική τῆς φύσης», διαχωρίζοντας ἐν τούτοις δρθώς τήν «ἀντικειμενοποίηση» ἀπό τήν «ἀποκένωση»: ή πρώτη ἀφορᾶ στό ἔργο τῆς «ἀρνητικότητας» ὡς κοινωνικό φαινόμενο ἐνώ ή δεύτερη ἀποτελεῖ ἐπιμέρους σύμπτωμα τῆς κοινωνικῆς δισθένειας πού στήν σύγχρονη ἐποχή ἀποκαλεῖται «ἀποκένωση». Δέν είναι ἀσφαλῶς ἐδῶ ὁ τόπος όπου θά συζητήσουμε τό κατά πόσον τοῦτο ἀποτελεῖ νίκη τοῦ Hegel ἐναντίον τοῦ Marx στήν πράξη!

31. «Οπως δρθῶς καταδειχνύει ὁ Παπαϊώνου (Σέργης 2006a: 251-252), τό συγκεκριμένο σημεῖο ἀποτελεῖ τρόπον τινά τήν «ἀχιλλειο πτέρνα» τῆς κομφότατης κατά τά ἄλλα κοινωνικῆς θεωρίας τοῦ Lukács (πρβλ. Horkheimer 1984: 34). Έπαιξάνοντας τήν ἐν λόγῳ κριτική, θά μπορούσαμε νά πονμένο ότι, μέ τήν εἰσαγωγή αὐτοῦ τοῦ δξιώματος, ὁ φιλόσοφος προσφεύγει στό ἔδαφος τῆς μεταφυσικῆς, προκειμένου νά θεμελιώσει τήν λειτουργία τοῦ προλεταριάτου στόν κοινωνικό ίστο.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

32. Η δψιμη αισθητική θεωρία του Lukács, έπι παραδείγματι, περί της άναγκης άξιολόγησης της τέχνης ως «άντανακλασης» τῶν κοινωνικῶν σχέσεων, έξι αιτίας τῆς όποιας δὲ Ούγγρος φιλόσοφος ήρθε σε σύγχρονη μέ τὸν φίλο τοῦ Ernst Bloch, παρουσιάζει έκαστος τῶν διλλών ίδιαιτέρω ἐνδιαφέρον στό πλαίσιο τῶν ἐπιστημῶν τῆς κοινωνίας.

33. Πρόσφατα ἐπανεκδόθηκε ἡ παλαιά, ἀτυχής καὶ ἐν πολλοῖς ἔπειρασμένη μετάφραση τοῦ βιβλίου (Lukács 1975). Ωστόσο, πρὶν ἀπὸ μερικά χρόνια, κυκλοφόρησε σέ ίδιαιτέρω ἀξιοπρεπῆ μετάφραση, συνοδευόμενη μάλιστα ἀπό Εἰσαγωγὴν τοῦ μεταφραστῆ, ὅπου ἔγινε ἐπισκόπηση τῆς τρέχουσας ἐν Ἑλλάδι ἐρευνας, ἔνα βιβλίο τοῦ ὅποιο φιλοξενεῖται μόνο ἔνα κεφάλαιο (!) τῆς πραγματείας τοῦ Lukács, ὃντας τό πλέον σχολιασμένο στήν βιβλιογραφία (Lukács 2006). Γιά τούς μελετητές τοῦ Ούγγρου φιλοσόφου, ἡ κίνηση εἶναι ἀκατανόητη, δεδομένης τῆς βιβλιογραφικῆς ἔνδειας περὶ τοῦ θέματος στήν χώρα μας. Σύγουρα στήν κατεύθυνση αὐτή ἔχουν νά γίνουν πολλὰ ἀκόμα, προκειμένου νά ἀλλάξει τό «συγχείμενο» τῆς συναφοῦς μελέτης...

34. Πρός τοῦτο, εἶναι ἀντιπροσωπευτική ἡ κριτική του στήν μεταφυσική τῆς προλεταριακῆς τάξης πού διατύπωσε κατ' αὐτὸν ὁ Lukács, ὃντας δέσμιος τοῦ «Ἐγελιανοῦ μυστικισμοῦ» (Gurvitch 1994: 146-151, 157). Πρέβλ. τήν κριτική τοῦ Goldmann σχετικά μέ τήν ἔνδεια τῆς ταξικῆς ἀνάλυσης τοῦ Gurvitch (Goldmann 1971: 150-151, 155).

35. Τό σκέλος τοῦ ἐρωτήματος πού ἀφορᾶ στήν σύμφυτη μέ τόν μαρξισμό τελεολογία, ἀπαντήθηκε σέ προτηρούμενη ὑποσημείωση. Ωστόσο, ἡ ἀπάντηση δέν καλύπτει καὶ τήν ἀπουσία τοῦ διδύμου: δλότητα - ἀρνηση στής διαλεκτικές κοινωνικές θεωρίες.

36. Στήν κριτική θεωρία, ἡ δλότητα θεωρήθηκε ως τό ἀπολύτως ἀπαραίτητο ἐργαλεῖο τοῦ μαρξισμοῦ ἀπέναντι στά ἐπιχειρήματα τοῦ ἀστικοῦ κόσμου (Jay 1984: 198).

37. Γιά τήν προσήλωσή της στόν ἐγελιανισμό καθώς καὶ γιά ἔναν πλήρη ὄρισμό τῆς κριτικῆς θεωρίας, βλ.: Horkheimer 1984: 166.

38. Ἐπί τοῦ θέματος ἔχω ἥδη κάνει ἀναφορά σέ προηγούμενη ἐνότητα.

39. Ἐδώ ἐκφράζονται καὶ οἱ δισταγμοί τοῦ Horkheimer ἀπέναντι στόν πολιτικό ἀκτιβισμό. Ὁμως, ἐάν δέν ἐκφραστεῖ στήν πρόσῃ, τότε ἡ δρηνηση κινδυνεύει νά ὑπαχθεῖ μέ τήν σειρά της στήν κατηγορία τοῦ ἐργαλειακοῦ Λόγου, ἔστω καὶ ἂν τό δεύτερο συνθετικό διαθέτει πλέον ἄλλη, εὐρύτερη σημασία! Ο Marcuse ξεπέρασε τό ἐν λόγῳ πρόβλημα, τασσόμενος ἀνοιχτά ὑπέρ του ἀκτιβισμοῦ τῶν κινημάτων.

40. Γιά τίς διαφωνίες μεταξύ τοῦ Horkheimer καὶ τοῦ Marcuse ὡς πρός τήν σχέση κριτικῆς θεωρίας καὶ φιλοσοφίας, βλ.: Χρόνης 1993: 72-74.

41. Δέν ἀποτελεῖ ἵσως σφάλμα νά ὑποθέσουμε ὅτι στό στόχαστρο τοῦ Marcuse βρίσκεται ἡ ἄγονη πολιτικά συζήτηση τοῦ Λογικοῦ Ἐμπειρισμοῦ (πρβλ. Horkheimer 1984: 151) -ό ὅποιος είχε ἐμφανεῖς καντιανές καταβολές ἀκόμη καὶ ἂν αὐτό δέν γινόταν ρητῶς ἀποδεκτό-, ὅπου ἀπουσίας σέ πρώτη τουλάχιστον ἀνάγνωσης ἡ ἀξιολογική κρίση γιά τήν κοινωνία.

42. «Η διαλεκτική ἀντιπροσωπεύει τήν ἀντεπίθεση ἐναντίον κάθε εἰδούς θετικισμοῦ» (Marcuse 1985: 44).

43. Η περιορισμένη βιβλιογραφία σχετικά μέ τούς καταστασιακούς σχολιαζεται στό ἄλλο ἄρθρο μου πού περιέχεται στό ἀφιέρωμα.

44. Η θεωρητική ἐγγύτητα πού παρατηρεῖται ἀνάμεσα στούς καταστασιακούς καὶ στόν Παπαϊωάννου μόνον ἀναμενόμενη μπορεῖ νά θεωρηθεῖ, δεδομένου ὅτι ὑπάρχουν σοβαρές ἐνδείξεις καὶ μαρτυρίες όσον ἀφορᾶ στήν συνεργασία του μέ μέλη τῆς ὥμαδας, ἐνώ ταυτόχρονα δὲ "Ελληνας φιλόσοφος ἀποτέλεσε τυπική περίπτωση ἐγελιανοῦ μαρξιστή" (Σέργης 2006α: 16 σημ., 27 σημ., 275).

45. Ομως καὶ στήν συγκεκριμένη συγκυρία τῆς Εξέγερσης, οἱ καταστασιακοί ἀντιμετώπισαν πολλές κατηγορίες γιά ἐλιτίστικη συμπεριφορά καὶ ἐσκεμμένη ἀπομόνωση σέ σχέση μέ τίς μᾶζες.

Βιβλιογραφία

- Αρανίτσης Εύγ., *Εἰσαγωγή στήν κοινωνιολογία τοῦ θεάματος*, ἐκδ.
 «Ἄκμων», Αθήνα χ. χ.
 Bottomore T., *Κοινωνιολογία καὶ Μαρξισμός*, μτφ. N. Κολοβός,
 ἐκδ. «Πύλη», Αθήνα 1976.
 Ellul J., *Οι δάδοχοι τοῦ Μάρξ*, μτφ. B. Τουμανᾶς, ἐκδ. «Νησίδες»,
 Θεσσαλονίκη 2007.
 Zeitlin I. M., *Ideology and the Development of Sociological Theory*, ἐκδ.
 «Prentice-Hall», New Jersey 1968.
 Frolich P., *Ρόζα Λούξεμπουργκ*, μτφ. A. Στίνας, ἐκδ. «Τύφιλον»,
 Αθήνα 1981.
 Giles-Peters A. R., «Karl Korsch: A Marxist Friend of Anar-

- chism», *Red and Black* 5 (1973).
 Goldmann L., *Ανθρωπιστικές Επιστήμες καὶ Φιλοσοφία*, μτφ. E.
 Καφετζέλλη, ἐκδ. «70», Αθήνα 1971.
 Gombin R. et al., *H Pωστική Έπανάσταση*, μτφ. N. B. 'Αλεξίου,
 ἐκδ. «Ελεύθερος Τύπος», Αθήνα 1997.
 Gombin R., *Η ριζοσπαστική παράδοση στήν Ρωσσία*, στό: Gombin
 R. et al., *H Pωστική Έπανάσταση*, 1997.
 Gurvitch G., *Dialectique et Sociologie*, ἐκδ. «Flammarion», Παρίσι
 1962.
 Gurvitch G., *Μελέτες γιά τίς κοινωνικές τάξεις*, μτφ. M. Λυκούδης,
 ἐκδ. «Gutenberg», Αθήνα 1994.
 Horkheimer M., *Φιλοσοφία καὶ Κοινωνική Κριτική*, μτφ. 'Α.
 Οίκονόμου, Z. Σαρίκας, ἐκδ. «Τύφιλον», Αθήνα 1984.
 Horkheimer M., Adorno T., *H Διαλεκτική τοῦ Διαφωτισμοῦ*, μτφ.
 Z. Σαρίκας, ἐκδ. «Τύφιλον», Αθήνα 1986.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

- Horkheimer M., *Η Ἐκλειφη τοῦ Λόγου*, μτφ. Θ. Μίνογλου, ἐκδ. «Κριτική», Ἀθῆνα 1987.
- Jay M., *Marxism and Totality*, ἐκδ. «Polity Press», Νέα Υόρκη 1984.
- Kolakowski L., *Main Currents of Marxism*, ἐκδ. «W. W. Norton & Company», Νέα Υόρκη - Λονδίνο 2005.
- Korsch K., *Κάρλ Μάρξ*, μτφ. T. Μυλωνόπουλος, ἐκδ. «Οδυσσέας», Ἀθῆνα 1975.
- Korsch K., *Μαρξισμός καὶ φιλοσοφία*, μτφ. M. Λαμπρίδης, Γ. Λυκιαρδόπουλος, ἐκδ. «Ψύλον», Ἀθῆνα 1981.
- Kosik K., *Η Διαλεκτική τοῦ Συγχεκριμένου*, μτφ. Λ. Χατζηπρόδομηδης, ἐκδ. «Οδυσσέας», Ἀθῆνα 1975.
- Lallement M., *Ιστορία τῶν κοινωνιολογικῶν ίδεων*, μτφ. M. Λυκούδης, ἐκδ. «Μεταίχμιο», Ἀθῆνα 2004.
- Lavrov P., *Historical Letters*, ἐκδ. «University of California Press», Berkeley - Los Angeles 1967.
- Lefebvre H., *Κοινωνιολογία τοῦ Μάρξ*, μτφ. T. Αναστασιάδης, ἐκδ. «Gutenberg», Ἀθῆνα 1982.
- Lukács G., *Ιστορία καὶ Ταξική Συνειδήση*, μτφ. Γ. Παπαδάκης, ἐκδ. «Οδυσσέας», Ἀθῆνα 1975.
- Lukács G., *Η πραγματοίηση καὶ ἡ συνειδήση τοῦ προλεταριάτου*, μτφ. K. Καβουλάκος, ἐκδ. «Έκχρεμές», Ἀθῆνα 2006.
- Luxembourg R., *Η Συσσώρευση τοῦ Κεφαλαίου*, τ. 2, μτφ. Θ. Μιχαήλ, ἐκδ. «Διεθνής Βιβλιοθήκη», Ἀθῆνα 1975.
- Márkobitits M. et al., *Διαλεκτική*, μτφ. Γ. Βαμβαλής, ἐκδ. «Ἐπίκουρος», Ἀθῆνα 1973.
- Márkobitits M., *Ἐπίκαιρα προβλήματα τῆς διαλεκτικῆς*, στό: Márkobitits M. et al., *Διαλεκτική*, 1973.
- Marcuse H., *Γιά τὴν ἔννοια τῆς ἄρνησης στή διαλεκτική*, στό: Márkobitits M. et al., *Διαλεκτική*, 1973.
- Marcuse H., *Λόγος καὶ Ἐπανάσταση*, μτφ. Γ. Λυκιαρδόπουλος, ἐκδ. «Ψύλον», Ἀθῆνα 1985.
- Maus H., *A Short History of Sociology*, ἐκδ. «Routledge & Kegan Paul», Λονδίνο 1971.
- Παπαϊωάννου K., *Η Γένεση τοῦ Όλοκληρωτισμοῦ*, ἐκδ. «Imago», Ἀθῆνα 1980 (;).
- Παπαϊωάννου K., *De Marx et du Marxisme* (εἰσαγωγή - ἐπιμέλεια: R. Aron), ἐκδ. «Gallimard», Παρίσι 1983.
- Παπαϊωάννου K., *Χέρχελ*, μτφ. Γ. Φαράκλας, ἐκδ. «Ἐναλλακτικές», Ἀθῆνα (α' + β' ἔκδοση) 1992.
- Σέργης N. Τζ., *Ἀπό τὴν Φιλοσοφία τῆς Ιστορίας στήν Ιστορία τῆς Φιλοσοφίας*, ἐκδ. «Νησίδες», Θεσσαλονίκη 2006α.
- Σέργης N. Τζ., «Γιά τὴν πατρότητα τῆς Οὐγγρικῆς Ἐπανάστασης τῶν Συμβουλίων. Ὁ Ervin Szabó καὶ ἡ πνευματική πορεία τοῦ Gyorgy Lukács», *Πανοπτικόν 9* (2006β) 38-48.
- Σέργης N. Τζ., «Bergson καὶ Sorel: μιὰ παράδοξη συγγένεια στό μεταίχμιο τῶν ίδεων», στήν Διεθνή Ἐπιστημονική Ἡμερίδα: *Η Φιλοσοφία τοῦ Μπερζέν* καὶ ἡ κληρονομιά της, Τομέας Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Γαλλικό Ινστιτούτο Ἀθηνῶν, 8-11-2007 (ἀδημοσίευτο).
- Σέργης N. Τζ., «Ἀναζητώντας τὰ δριτα τοῦ μηδενισμοῦ. Ἡ ἐσχατολογία στό θεμέλιο τοῦ οὐμανισμοῦ», στό: «Σύγχρονη Δελφική Ἀμφικτυνονία», *Καβάφεια 2006* - Ἀφιέρωμα στὸν φιλόσοφο Κώστα Παπαϊωάννου, Ἀθῆνα 2008, σσ. 391-413.
- Scanlan J. P., «Peter Lavrov. An Intellectual Biography» στό: Lavrov

Η Κριτική Θεωρία στόν Σύγχρονο Κόσμο

Γιώργος Ε. Σκουλᾶς

“Τόση όμιχλη σκεπάζει τό κάθε τί σήμερα! Δέν έχω έγκαταλείψει τήν έλπιδα ότι ή όμιχλη αύτή μπορεῖ νά διαλυθεῖ. Θά ήταν *Iustitia àn* θά μποροῦσα νά συμβάλω σ’ αύτό”.

Γ. Χάμπερμας

Εισαγωγή

Ο στόχος αύτοῦ τοῦ κειμένου είναι νά κατανοηθεῖ ή άντιληφη τῆς κριτικῆς θεωρίας τῆς δεύτερης γενιάς στοχαστῶν, τῆς όποίας ήγειται ή σκέψη καί ή στάση τοῦ σύγχρονου θεωρητικοῦ της Jürgen Habermas. Η ἐπιλογή αύτή, γίνεται κυρίως γιά νά φωτιστοῦν οἱ πτυχές ἑκεῖνες πού θά δειξουν τήν συνέχεια ή δχι τῆς κριτικῆς θεωρίας στήν περίοδο πού διανύουμε. Η στάση του διπέναντι στήν κοινωνική πραγματικότητα, κατά τήν διάρκεια τοῦ δεύτερου ήμισεως τοῦ είκοστού αιώνα, δσο καί ή συγγραφική συμβολή του ἀναδεικνύουν καί φωτίζουν ἀρκετές φιλοσοφικές καί πολιτικές πτυχές στήν ἔρμηνεία τῶν κοινωνικῶν φαινομένων. Μέ άλλα λόγια, ἐγκαλοῦμε τήν σκέψη τοῦ θεωρητικοῦ αύτοῦ, ὡστε νά φωτιστοῦν περισσότερο τά σημεῖα καί οἱ πτυχές τῆς σύγχρονης περιόδου μέ τά ἀναδυόμενα προβλήματά της, ἀναδεικνύοντας ἔτσι τήν ἔξελισσόμενη κριτική σκέψη.

Ο Χάμπερμας, λοιπόν, είναι ο βασικός ἐκπρόσωπος τῆς ἀποκαλούμενης “δεύτερης γενιάς” τῆς σχολῆς τῆς Φρανκφούρτης. Στήν μεταπολεμική περίοδο μαθήτευσε δίπλα στὸν ’Αντόρνο,¹ ἀλλά πῆρε τίς ἀποστάσεις του. Πορεύθηκε τελικά ἔναν ξεχωριστό δρόμο, ἀφοῦ διαφοροποιήθηκε ἀπό τήν ἀπαισιοδοξία τῶν προηγούμενων μελῶν τῆς σχολῆς. Έμφάνισε τόσο εύαισθησία δσο καί κριτική στάση ἀπέναντι στούς προκατόχους του, σέ όρισμένες πλευρές τοῦ μαρξισμοῦ καί στήν ὑπάρχουσα πραγματικότητα πού διαμόρφωσε δ ἀστικός πολιτισμός στούς τομεῖς τῆς κοινωνικῆς καί πολιτικῆς ὑπαρξης.

Είναι ο μόνος, λοιπόν, ἀκόμη ἐν ζωῇ θεωρητικός καί φιλόσοφος τῆς σχολῆς, ο δόποιος δείχνει μιά δυναμική παρουσία καί ἔνα μεγάλο ἔργο. Ας δοῦμε, ὅμως, ἄν με τό σπάνιο ἐνδιαφέρον πού φαίνεται νά ἔχει γιά τά κοινωνικά καί πολιτικά πράγματα, τένει νά «κοσκινίζει» τόν μῆθο ἀπό τήν πραγματικότητα γιά νά ἀναδεικνύει τίς ὅποιες ἀλήθειες τῆς ἐποχῆς μας. Ἐπίσης, ἄς δοῦμε σέ τί τελικά θά μποροῦσε νά ὠφελήσει ἔνας τέτοιος κριτικός στοχασμός, ὅταν σημειώνεται μιά μεταβολή τῶν κοινωνικῶν καί πολιτικῶν συνθηκῶν σήμερα;

Η ἔξελιξη τῆς Κριτικῆς Σκέψης

Παρά τό γεγονός δτι μπορεῖ κανείς νά διαγνώσει συγκλίσεις καί ταυτίσεις στήν σκέψη τοῦ θεωρητικοῦ μέ τίς ἀντιλήψεις τῶν προκατόχων του, πού ἐκδηλώνονται στό συγγραφικό του ἔργο, δείχνει νά πορεύεται σέ τολμηρά διαφορετική κατεύθυνση. Τό συγγραφικό του ἔργο μπορεῖ νά είναι μεγάλο, ἀλλά αύτό δέν σημαίνει δτι δέν είναι ποιοτικό ὡστε νά συμβάλει ἀποτελεσματικά στήν διαμόρφωση μιᾶς νέας σημαντικῆς ἐνότητας τῆς κριτικῆς θεωρίας. Απεναντίας, ο συγγραφικός του λόγος ἔχει κριθεῖ ὡς ἀριστος ἀπό ἐπιστημονικῆς καί γλωσσικῆς πλευρᾶς καί καινοτόμος μέ μιά αἰσιοδοξία πού ἀπουσίαζε ἀπό τοὺς θεωρητικούς τῆς πρώτης γενιάς, μέ ἔξαίρεση τόν Μαρκοῦζε. Οπως γιά παράδειγμα: *The Structural Transformation of the Public Sphere*.² Ο Φιλοσοφικός Λόγος τῆς Νεωτερικότητας,³ *The Knowledge and Human Interests*,⁴ *Theory and Practice*,⁵ *The Theory of Communicative Action*,⁶ *Legitimation Crisis*,⁷

*Communication and the Evolution of Society*⁸ κ.λπ.

Διαπιστώνεται, συνεπώς, ότι τά παραπάνω κείμενα έμπεριέχουν μιά έπαναστατικότητα καθώς και πρακτικότητα στό σημεῖο που δύοτερος θεωρητικός νά συλλαμβάνει τό έργο του ώς «προσπάθεια νά ἀναπτυχθεῖ μία θεωρία τῆς κοινωνίας μέ πρακτικό σκοπό, που θά δύνηται στήν ἀπελευθέρωση τῶν ἀνθρώπων ἀπό τήν ὅποια κυριαρχία».⁹ «Ἐτσι, δύο κύριοις στόχοις τῆς κριτικῆς θεωρίας, κατά τήν χαμαγενασιανή σκέψη, πρέπει νά τείνει δύοένα στήν διαφώτιση, στήν διεύρυνση τῶν πνευματικῶν δριζόντων καί γενικότερα στήν πληρέστερη κατανόηση τῶν κοινωνικῶν δμάδων, κυρίως τῶν ἐργαζομένων πολιτῶν, ὥστε νά καθίστανται ίκανοί νά μεταβάλλουν τίς ὑπάρχουσες συνθῆκες. Εἶναι ἀδύνατο νά σημειωθεῖ μετασχηματισμός τῆς κοινωνίας χωρίς τήν παραπάνω ἀφύπνιση καί διεύρυνση τῆς γνώσης τῶν πολιτῶν, που θά μποροῦσε νά τούς ἐνισχύσει μέ συνειδητοποίηση τῆς πραγματικότητας καί μέ μιά ἀποτελεσματική ἐπικοινωνιακή σχέση μεταξύ τους. Μονάχα μέ οὐσιαστική γνώση γιά τήν κοινωνία, καθώς : αἱ μέ ἀποτελεσματική καί οὐσιαστική ἐπικοινωνία μεταξύ τους, οἱ ἀπλοὶ ἀνθρωποι σήμερα θά μποροῦσαν νά μεταβάλλουν τίς κοινωνικές πρακτικές, δομές καί τήν βασική ὄργανωση τῆς κοινωνίας. Η χαμπερμασιανή αὐτή ἀποφη γιά τήν κοινωνική ἀλλαγή, έμπεριέχει πλήρη σεβασμό στίς ἀρχές τῆς δημοκρατίας. Δηλαδή, σέβεται τίς ἀρχές του πολιτεύματος γιά τήν συμμετοχή τῶν πολιτῶν στήν λήψη ἀποφάσεων μέ ἐλευθερία καί ἰσότητα, ὥστε νά ἐπιτυχάνεται δημοκρατικός σοσιαλισμός, ἐκεῖνος δύοτερος έχει τό ἀνθρώπινο πρόσωπο.

Κατά συνέπεια, τό συγγραφικό έργο του θεωρητικοῦ, καί ίδιοιτερα ἐκεῖνο που δίνει τήν διάσταση τῆς ἐπικοινωνιακῆς θεωρίας τῆς κοινωνίας, πραγματεύεται ἀναλυτικά τίς διάφορες κοινωνικές, πολιτικές καί οἰκονομικές δομές ώς οὐσιώδεις λειτουργοῦσες ἐπικοινωνιακές δομές. Μ' ἀλλα λόγια, οἱ σχέσεις παραγωγῆς καί οἱ σχέσεις ἔξουσίας δέν μεταφέρουν ή δέν παράγουν μονάχα πληροφορία, ἀλλά σχηματίζουν ἐπίσης καί μορφές ἐπικοινωνίας μέ ἔννοιες-κλειδιά στήν πολιτική καί στήν κοινωνία. Τέτοιου εἰδούς βασι-

κές ἔννοιες, γιά παράδειγμα, στήν νέα μορφή ἐπικοινωνίας που διαμορφώνεται ἀπό τήν ἔξουσία καί τίς σχέσεις παραγωγῆς, συνδέονται μέ τήν συναίνεση καί τήν ἐμπιστοσύνη. Τό περιεχόμενο τῆς κριτικῆς θεωρίας θά πρέπει νά ἐπικεντρώνεται στήν ἀνάλυση τῶν ἐπικοινωνιακῶν συστημάτων. Δηλαδή, νά βασίζεται στήν ἀνάλυση τῶν συστηματικῶν ἐπικοινωνιῶν που σχηματίζουν δλες τίς θετικές καθώς καί τίς ἀρνητικές πλευρές τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων στίς προηγμένες βιομηχανικά κοινωνίες.

'Αρκετοί ἔχουν ὀναφερθεῖ στόν Χάμπερμας, εἴτε θετικά εἴτε ἀρνητικά, ὅπως γιά παράδειγμα δ Bronner. 'Υπογραμμίζει, λοιπόν δτι, «στόν Χάμπερ μας ἔχει ἀσκηθεῖ κριτική καί μάλιστα δριμύτατη, ἀπό δλες τίς ἀκαδημαϊκές πλευρές που θά μποροῦσε αὐτή νά γίνει».¹⁰ Η προσέγγιση που ἔπιχειρετται ἐδῶ, εἶναι νά διερευνήσουν σφαιρικά οἱ ἀπόφεις του τόσο στόν χῶρο ὅσο καί στόν χρόνο πού αὐτές ἐκφράστηκαν, χωρίς νά παραληφθεῖ η νά ὑποτιμηθεῖ οὔτε η ἀφετηρία οὔτε δ σκοπός τους. "Ἐνας λόγος πού μιά τέτοια θεωρητική ἀντίληφη συνδέεται σ' αὐτό τό κείμενο μέ τήν ἐπικοινωνία, εἶναι γιατί ὁ ίδιος ἀσχολήθηκε ἀρχετά μέ τήν βαθύτερη ἔννοια τῆς ἐπικοινωνίας, ὅπως ὀναφέρθηκε παραπάνω, σέ δλους τούς τομεῖς κοινωνικῆς καί πολιτικῆς ὑπαρξης. "Ἐνας δεύτερος λόγος εἶναι γιατί διαφέρει ἀπό δλους τούς σύγχρονους μαρξιστές θεωρητικούς εἴτε τῆς προηγούμενης γενιᾶς τῆς κριτικῆς θεωρίας εἴτε τούς σύγχρονους Γερμανούς πού ἀσχολοῦνται μέ τό κράτος, καί αὐτούς ἀκόμα τούς προοδευτικούς τῆς Γαλλίας καί M. Βρεταννίας.

'Εάν δλοι αὐτοί, ἀπό τόν Offe μέχρι τούς Βαλλερστάϊν, Tourain, Μπουρτιέ, Πουλαντζά ή "Αντερσον, είδαν νά χάνεται η διαρθρωτική δύναμη τῆς ἐργασίας, παρά τήν συνεχιζόμενη ἔξαρτηση τῆς πλειονότητας τῶν λαῶν ἀπό τόν μισθό, η ἀποφη του ίδιου ώς σέ μιά συνέντευξή του, ηταν διαφορετική. «Πρότεινα», παρατηρεῖ ὁ ίδιος, «τήν ἔννοια τῆς ἐπικοινωνιακῆς δράσης ώς κλειδί γιά τήν κατασκευή μιᾶς θεωρίας, ὥστε νά μπορέσουμε νά συλλάβουμε καλύτερα τίς δομές τοῦ βιοκόσμου. Καί πάνω ἀπ' δλα, νά συλλάβουμε

καλύτερα τό γεγονός ότι αὐτός ὁ βιόκοσμος ἀπειλεῖται ἀπό γραφειοκρατικές καί οἰκονομικές ἐπιταγές, ἀπό κινδύνους πού δφείλονται στό ότι δλο καί περισσότερες προσωπικές σχέσεις, ὑπηρεσίες καί φάσεις τῆς ζωῆς μετατρέπονται σέ ἀντικείμενα διοίκησης ἡ σέ ἐμπορεύματα»¹¹.

Μιά σειρά ὀπό ερωτήματα ἀναδύονται ἐπομένως, ὥστε νά ἔκτιμηθετόσο ή στάση τοῦ θεωρητικοῦ ἀπέναντι στίς συνθήκες τοῦ καιροῦ του, δσο καί οἱ ἰδέες του, ὅπως αὐτές ἔξελιχθηκαν στήν πορεία τοῦ χρόνου. Συγχειριμένα, ποιά εἶναι ἔκείνη ἡ κοινωνική πραγματικότητα πού καλεῖται ὁ στοχαστής αὐτός νά κρίνει καί ποιά στάση θά κρατήσει στήν μεταπολεμική ἐποχή. Ποιά εἶναι ἡ κατάσταση πού διαμορφώνεται ἀμέσως μετά τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στήν δοία οἱ ἀντιλήψεις του θά δώσουν μιά ἔρμηνεα γιά τήν διατάραξη τῶν διεθνῶν ίσορροπιῶν στήν περίοδο αὐτή, καθώς καί γιά τίς συγκρούσεις πού ξεσποῦν στίς ἀνατολικές εύρωπαϊκές χῶρες γενικώτερα; Τέτοια ἐρωτήματα ἔγειρονται κυρίως ἐπειδή μέ τό τέλος αὐτοῦ τοῦ πολέμου ὁ ἴδιος βρίσκεται σέ μιά τόσο νεαρή ἡλικία ως βοηθός ἐρευνητῆ, δίπλα στόν ὄρμο Χορκχάιμερ, βιώνοντας τήν μετα-ναζιστική Γερμανία. Στήν συνέχεια, πρέπει νά διαγνώσει μέ ἀκρίβεια τήν ἐποχή πού ἀναφέρουν οἱ ιστορικοί, ως ἐποχή τοῦ ἀκραίου ἀτομικισμοῦ. Νά ἔξετάσει ἔκείνη τῆς ρευστότητας καί τῆς διατάραξης τῶν διεθνῶν ίσορροπιῶν, τόσο κατά τήν φυχροπολεμική περίοδο δσο καί ἀργότερα, μέ τίς ἀλλαγές καί συγκρούσεις στίς χῶρες τῆς Ἀνατολικής Εύρωπης. Στήν πρόσφατη περίοδο, δέ, καλεῖται νά διαγνώσει τό κυνήγι τῆς τρομοκρατίας πού γίνεται ἀπό τήν Δύση, χαρακτηριστικά ως κυνήγι «μαγισσῶν», γιά νά ἔξετάσει τούς παράγοντες ἔκείνους πού δημιουργοῦν τήν τρομοκρατία.

Στήν δεκαετία τοῦ 1960, ὁ Χάμπερμας βιώνει τήν ἀντίσταση τοῦ φοιτητικοῦ κινήματος μέ τόν Μάη τοῦ 1968 στήν Γαλλία, καθώς καί τήν ἀφύπνιση τῆς παγκόσμιας νεολαίας. Συγχρόνως, παρακολουθεῖ τά διαδραματιζόμενα γεγονότα στήν Τσεχοσλοβακία μέ τόν αὐταρχισμό τῆς ΕΣΣΔ ἀπό τήν μιά πλευρά καί τήν σθεναρή ἀντίσταση τῆς δημοκρατικῆς ἀριστερᾶς ἀπό τήν

ἄλλη. Γιά νά γίνει δυνατόν, ὅμως, νά ἔξεταστει καί νά ἀξιολογηθεῖ ἡ στάση καί ἡ δράση του σφαιρικά, ἐπιβάλλεται νά γίνει μιά ἀνάλυση τῶν συνθηκῶν τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου. Μέ αὐτό τόν τρόπο, μποροῦμε νά ἔχουμε πληρέστερη εἰκόνα τῶν καταστάσεων, ιστορικά, οἰκονομικά καί κοινωνικο-πολιτικά. »Ετσι, θά εἶναι δυνατόν νά παρακολουθήσουμε καί νά κρίνουμε ἀποτελεσματικά τήν ἔξελιξη τῆς σκέψης του, ἡ δοπία ἐνδεχομένως νά ἀντανακλᾶ τίς ἔξελιξεις τοῦ σύγχρονου κόσμου.

Η σύγχρονη πραγματικότητα σέ ἔξελιξη

Ἐάν ὁ αἰώνας πού μόλις πέρασε ἦταν σύντομος γιά τούς ιστορικούς, ἐπειδή ἔκεινησε τό 1914 καί τελείωσε μέ τήν κατάρρευση τοῦ σοσιαλιστικοῦ μοντέλου τῶν ἀνατολικῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν στίς ἀρχές τῆς τελευταίας δεκαετίας, ἦταν ἐπίσης ὁ αἰώνας πού διατάραξε τίς διεθνεῖς ίσορροπίες. Οἱ ίσορροπίες διαταράχθηκαν διεθνῶς, τόσο στήν περίοδο τῆς Κοινωνίας τῶν Εθνῶν στίς ἀρχές του αἰώνα ὅσο καί μετά μέ τήν δημιουργία τοῦ ΟΗΕ. Ἡταν ὁ αἰώνας ἔκεινος πού ἡ σύγκρουση ἡ ἀντιπαράθεση τῶν λαῶν μεταφέρεται στήν ἀντιπαράθεση τῶν ἰδεολογικῶν καί ἀπό τίς ἰδεολογίες στούς πολιτισμούς, ὅπως ἔχει ἄλλωστε παρατηρήσει καί ὁ Σ. Χάντιγκτον.¹² Ο σύντομος είκοστός αἰώνας ἦταν ἔκεινος πού δημιουργήσε δύο διαφορετικούς καί ἀντίπαλους κόσμους, δσον ἀφορᾶ τήν ὀργάνωση καί λειτουργία τῆς οἰκονομίας καί τήν διαφορετικότητα τῶν διακυβερνήσεών τους, μέ διαφορετική ἰδεολογία καί κουλτούρα.

α. Ιστορικά, ἡ ἀφετηρία τοῦ περασμένου αἰώνα, λοιπόν, θεωρεῖται τό 1914 ὅταν ξέσπασε ὁ μεγάλος πόλεμος. »Ενας πόλεμος πού σηματοδότησε τήν διάλυση τοῦ πολιτισμοῦ πού εἶχε ἀναπτυχθεῖ στόν προηγούμενο αἰώνα.¹³ Πολιτισμός πού κατά τόν Χομπσμπάουμ, «ἀπόφη οἰκονομίας ἷταν καπιταλιστικός, φιλελεύθερος στήν νομική καί συνταγματική του δομή, ἀστικός στήν ἡγεμονική του κοινωνική τάξη καί ἔνδοξος ἀπό πλευρᾶς ἐπιστημονικῆς προόδου». Μετά ἀπό αὐτήν τήν διάλυση ἔρχεται μιά πρωτόγνωρη θύελλα κοινωνικῆς συντριβῆς καί παραλο-

γιασμοῦ. Ή περίοδος πού μεσολάβησε μέχρι και τό τέλος του έπομενου μεγάλου πολέμου ήταν χωρίς άμφιβολία καταστροφική γιά τήν άνθρωπότητα.

Στίς τέσσερις αύτές δεκαετίες τοῦ είκοστοῦ αιώνα, ή σύγχρονη κοινωνία συγκλονίστηκε γενικά άπό τους δύο αὐτούς πολέμους. Τάχα πομεινάρια τους ήταν μόνον ἐρείπια, μιά άπερίγραπτη κατάσταση φθορᾶς, δύσκολα διεθνοῦς έξέγερσης πού «*έφεραν στήν έξουσία* ἔνα διαφορετικό σύστημα ίσχυριζόμενο διάποτελούσε ἐναλλακτική λύση στόν καπιταλισμό».¹⁵ Ή πρόσκαιρη και ίδιόρρυθμη συμμαχία τοῦ καπιταλισμοῦ και τοῦ κομμουνιστικοῦ-σοσιαλιστικοῦ μοντέλου ήταν ἀμυνα διάπεντα στίς σκοτεινές δυνάμεις τῆς φασιστικῆς ἀπειλῆς. Κατά αὐτόν τόν τρόπο, περισώθηκε ή δημοκρατία, και αὐτή ή νίκη ἐνάντια στόν φασισμό γιά τοὺς ιστορικούς ήταν νίκη τοῦ λαοῦ τῆς τότε Σοβιετικῆς «Ενωσης. Χωρίς μιά τέτοια νίκη, δο Χομπουμάουμ ύποστηρίζει, θά μποροῦσε ὑποθετικά δυτικός κόσμος νά ήταν σήμερα μιά σειρά διάποτε φασιστικά καθεστῶτα».¹⁶

Η ἐπανάσταση τῶν μπολσεβίκων διέσωσε τόν ἀντίπαλο καπιταλισμό δχι μόνο στήν περίοδο τοῦ πολέμου ἀλλά και στήν περίοδο τῆς εἰρήνης. Μέ ἀλλα λόγια, τό μοντέλο αὐτό ἔδωσε τήν εύκαιρία στόν ἀντίπαλο ἀστικό σχηματισμό νά αύτορυθμισθεῖ μετά τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Άρχικά δο καπιταλισμός ξεπέρασε τήν πρόκληση τῆς οίκονομικῆς ψφεσης τοῦ '30, στήν συνέχεια βοηθήθηκε ἀπό τόν σοσιαλιστικό ἀντίπαλο τῆς ΕΣΣΔ νά ἀντιμετωπίσει τήν πρόκληση τῆς φασιστικῆς ἀπειλῆς και τοῦ καταστροφικοῦ πολέμου. Τέλος, κατάφερε νά σταθεῖ ἀντιμέτωπος στόν ἀντίπαλό του, δο ὅποιος στήν μεταπολεμική φάση μέ ἀρκετές δυνάμεις συσπειρωμένες γύρω ἀπό τίς ίδιες και πρακτικές μιᾶς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασης, ἀναδεικνύεται σέ ύπερδύναμη.¹⁷

Οι δύο ύπερδυνάμεις τοῦ σύγχρονου κόσμου συνεπῶς, στήν μεταπολεμική περίοδο, ἐνεπλάκησαν σέ μιά φυχροπολεμική διαμάχη, δο ὅποια είχε ἀσχημες συνέπειες, μέ ύπέρμετρο τόν τρόμο τῆς πυρηνικῆς ἀναμέτρησης. Φαλκιδευμένος δο κόσμος σέ παγκόσμια κλίμακα στά δύο ἔκεινα ἀντίπαλα μέρη, βίωνε καθημερινά τό δρᾶμα μιᾶς

τέτοιας ἀπειλῆς, μέ μιά εύνουχισμένη δημοκρατία και παραποιημένη κοινωνική ἐλευθερία. Όστόσο, δο καπιταλισμός στήν μεταπολεμική περίοδο σημείωσε μιά οίκονομική πρόοδο πού μέ ἔκπληξη τους οι ιστορικοί τήν χαρακτήρισαν «Χρυσή Έποχή».¹⁸ Μιά τέτοια ἐποχή δημιούργησε ἀναμφίβολα μιά ἐνιαία και πιό ἀποτελεσματικά ἐνσωματωμένη παγκόσμια οίκονομία, πού οι λειτουργίες της περνοῦσαν τά σύνορα τῆς κρατικῆς ίδεολογίας.

Κατά αὐτόν τόν τρόπο, ύπονομεύθηκαν οι ἀδραιωμένες ίδεες τῶν θεσμῶν τῶν περισσοτέρων ἔκεινων καθεστώτων και συστημάτων, ὥστε στά μισά σχεδόν τῆς δεκαετίας τοῦ '70, μέ διάφορα συσσωρευμένα προβλήματα, κοινωνικά και οίκονομικά, ήταν δρατή ή παρακμή πλέον τῆς χρυσῆς ἐποχῆς. Οι καπιταλιστικές χῶρες ἀντιμετώπισαν μιά σειρά διάποτε κοινωνικά και οίκονομικά προβλήματα, ὅπως μαζική ἀνεργία, ἀλλά πρός ἔκπληξη ὅλων τά ξεπέρασαν. Ό σοσιαλισμός, ἀπό τήν ἀλλη, ὅπως αὐτός παρουσιάστηκε, παρά τό διάποτε δέν είχε καμμιά δύμοιότητα μέ τίς μαρξιστικές ίδεες γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπου, τήν κοινωνική του ἐλευθερία, τήν δημοκρατία και τήν λειτουργία τῶν θεσμῶν, είχε μονοπωλήσει διεθνῶς τήν σοσιαλιστική ἔννοια. Οι χῶρες αὐτές τοῦ τότε ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ, μέ ἀνίσχυρες τίς οίκονομίες τους, ἀρχισαν μιά ρήξη μέ τό παρελθόν τους μέ ρηξικέλευθο τρόπο, ὥσπου δόηγήθηκαν τελικά στήν γνωστή κατάρρευση τοῦ 1991, καταστρέφοντας μαζί τους και τό διεθνές σύστημα πού είχε οίκοδομήσει μιά κάποια σταθερότητα στίς διεθνεῖς σχέσεις γιά σαράντα τόσα χρόνια.

Β. Οίκονομικά, στήν μεταπολεμική περίοδο σημειώνεται ἔκεινη ή θεαματική ἀνάπτυξη τοῦ καπιταλισμοῦ στήν κρατικο-μονοπωλιακή του μορφή πού όνομάστηκε «χρυσή Έποχή», τόσο στίς χῶρες τῆς Δυτικῆς Εύρωπης δο και στήν Βόρεια Αμερική, ΗΠΑ και Καναδᾶ. Ό βαθμός συγχέντρωσης τοῦ ίδιωτικοῦ κεφαλαίου και γενικώτερα τῆς οίκονομικῆς ίσχύος αύξανεται ἀξιοσημείωτα. Ό ἐντατικός αὐτός τρόπος συσσωρευσης στηριζόταν κυρίως στήν μαζική κατανάλωση, δο ὅποια είχε εύρεως διαδοθεῖ μέ ἔναν νέο μονοπωλιακό τρόπο ρύθμισης, ἐνσωματώνοντας τήν αὔξηση τῆς

λαϊκής κατανάλωσης διάλογα μέ τήν αύξηση τῆς παραγωγικότητας.¹⁹ Ό τρόπος αὐτός εἶναι ἀπόρροια ἐκείνου που ἀποκαλεῖται φορντισμός καὶ ἀνάγεται πίσω στὸν Γκράμσι, ὁ ὅποιος κατά τήν περίοδο τοῦ Μεσοπολέμου διέγνωσε τήν λειτουργία τῆς Ἐταιρίας Φόρντ, που ἐνῶ διήνυε τήν κρίση τοῦ '30 όχι μόνο ἔπειρασε τήν κρίση ἀλλά βρίσκοντας σταθερούς καταναλωτές τούς ἴδιους τούς ἐργαζόμενους αὔξησε τήν κατανάλωση. Παράλληλα, τήν ἴδια περίοδο στίς ΗΠΑ καὶ στήν Εύρωπη εἶχε διαδοθεῖ μιά ἐπαναστατική μέθοδος δργάνωσης ἐργασίας, ὁ «τεϋλορισμός», που ἤταν προϊόν τῆς μεγάλης ἔξαπλωσης τοῦ ἐργοστασιακοῦ συγκροτήματος, τῆς ἀνόδου τῆς τεχνολογίας καὶ τῆς αὐτοματοποίησης. Στά πλαίσια τῆς διαδικασίας τῆς ἐργασίας, αὐτή ἡ μέθοδος εἶχε σκοπό νά ἀποσπάσει ἀπό τὸν συλλογικό ἐργάτη τήν τεχνογνωσία του. Μιά τεχνογνωσία, που μετά συστηματοποιήθηκε ἀπό μηχανικούς καὶ τεχνικούς μέσω μεθόδων ἐπιστημονικῆς δργάνωσης τῆς ἐργασίας. Αὐτή ἡ συστηματοποίηση καὶ ἡ ἐνσωμάτωση τῆς τεχνογνωσίας ὅδηγησε τελικά σέ αὐτόματα συστήματα μηχανῶν στόν χῶρο ἐργασίας, ὅδυνηρές συνέπειες γιά τὸν ἐργαζόμενο, ἀλλά θετικά ἀποτελέσματα γιά τήν παραγωγικότητα καὶ τό κέρδος τῶν Ἐταιριῶν καὶ γενικά γιά τό κεφάλαιο.²⁰ Στήν μεταπολεμική ἐποχή, διαπιστώνεται ἔνα νέο κῦμα νεωτερισμῶν. Οἱ νέες μορφές τοῦ κρατικοῦ καπιταλισμοῦ, συνδυαζόμενες μέ τίς ἔξελίξεις στήν τεχνολογία, συνέβαλλαν ἀποτελεσματικά στήν σταθεροποίηση τοῦ συστήματος τόσο στόν χῶρο ἐργασίας ὅσο καὶ στόν τομέα τῆς οἰκονομίας, τῆς ἀγορᾶς καὶ τῆς κατανάλωσης γενικώτερα.

Παρόμοια θεαματική οἰκονομική ἀνάπτυξη σημειώθηκε στήν Εύρωπη ἔναν αἰώνα πρίν, μετά τίς Ἐπαναστάσεις τοῦ 1848-49. Δηλαδή στό τρίτο τέταρτο τοῦ 19ου αἰώνα, ἀφοῦ ἔχαλείφονται τά ἐμπόδια τοῦ προηγούμενου τρόπου παραγωγῆς που δέν ἤταν ἀλλος ἀπό τὸν φεουδαρχικό, σημειώνεται ἐκπληκτική ἀνοδος μέ τήν λειτουργία τοῦ πλήρως ἀνταγωνιστικοῦ κεφαλαίου.²¹ Εἶναι τά χρόνια τῶν νέων γιγάντων βιομηχανιῶν, κυρίως στήν Γερμανία, καὶ τῆς ὥθησης τοῦ ἐνδιαφέροντος γιά τὸν ἡλεκτρισμό καὶ τήν

χημεία, πού μετασχημάτισαν τά ἐργαλεῖα παραγωγῆς σ' ὀλόκληρη τήν Εύρωπη, χαράζοντας ἀνιση βιομηχανική ἀνάπτυξη, χωρίς νά σημαίνει ὅτι χῶρες ὅπως ἡ Μ. Βρεταννία, Γαλλία καὶ ἡ Ρωσία δέν σημείωσαν καὶ αὐτές οἰκονομική ἀνοδο.²² «Ἡταν ἡ ἐποχή τῶν νέων ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνολογικῶν ἐπιτευγμάτων ἀλλά καὶ τῶν γιγάντων βιομηχανικῶν μονάδων, πού ἡ ἐμφάνισή τους ἀλλαξει διάλοκληρο τόν κοινωνικό σχηματισμό σέ μιά νέα μορφή κράτους καὶ κοινωνίας. Τό πρόβλημα ὅμως πού προκύπτει ἀπό αὐτήν τήν ἀλλαγή εἶναι κυρίως ἡ φιλελεύθερη ἀντίληψη γιά τό μή παρεμβατικό κράτος, τήν στιγμή κατά τήν ὅποια ἡ παρέμβασή του αὐτή δχι μόνον εἶναι ἀναγκαία ἀλλ.. ἥδη παρατηρεῖται καὶ ἐπιβεβαιώνεται σέ πολλούς τομεῖς».²³ Ένω, ἔναν αἰώνα ἀργότερα, ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη συνοδεύεται ἀπό μιά ἐπέκταση τῶν μονοπωλιακῶν μεθόδων καὶ ἐνεργειῶν καὶ ἀπό αὔξηση τῶν διηγοπωλιακῶν μονάδων μέσα στήν οἰκονομική ζωή, ἡ κρατική αὐτή παρέμβαση εἶναι ἀναμφισβήτητη καὶ θεωρεῖται πλέον φυσιολογικά ἀναγκαία.

Παρόμοια οἰκονομική ἀνάπτυξη, στά τέλη τοῦ 19ου αἰώνα, ὅδηγησε σέ μιά διαδικασία συσώρευσης τοῦ κεφαλαίου, στήν συγχώνευση τοῦ τραπεζικοῦ κεφαλαίου καὶ στό χρηματιστικό κεφάλαιο τῶν μεγάλων τράστ, πού εἶναι βασικά χαρακτηριστικά τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τά ὅποια στήν συνέχεια ὅδηγοῦν στόν ἴμπεριαλισμό. Θά περιμένει καὶ τήν σφραγίδα τῆς ἐπικύρωσης τῆς ἀλλαγῆς μέ τό ἔσπασμα τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου, γιά νά μετασχηματιστεῖ ἐπίσημα ἀπό κεφαλαιοκρατικό σύστημα τοῦ ἀνταγωνιστικοῦ κεφαλαίου σέ καπιταλιστικό σύστημα τοῦ κρατικο-μονοπωλιακοῦ κεφαλαίου. Τό ἔθνος-κράτος ἐπεκτείνεται σέ ἀγορές τῶν διποικιακῶν χωρῶν, δημιουργώντας ζῶνες ἐπιρροῆς, ὑποστηριζόμενο ἀπό τόν ἴμπεριαλισμό, χωρίς ὅμως νά δύναται νά ἀποφύγει τήν ἐμπλοκή του σέ ἐμπόλεμη ἀναμέτρηση μέ ἀλλες ἴμπεριαλιστικές χῶρες, ὅπως αὐτό συνέβη στόν Α' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Ο Μεσοπόλεμος θά μεσολαβήσει ώς περίοδος μετάβασης ἀπό τήν μιά μορφή κεφαλαίου στήν

ձλλη. Δηλαδή, ἀπό τήν μορφή του ἀνταγωνιστικοῦ κεφαλαίου σέ ἐκείνη τοῦ μονοπωλιακοῦ, γιά τήν ούσιαστική καί τελική ἐδραίωση τοῦ κρατικο-μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ χυρίως μετά τὸν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Στήν μεταπολεμική ἐποχή, γίνεται πλέον σαφές ὅτι ὁ μῆθος τοῦ πλήρους ἀνταγωνισμοῦ, πάνω στὸν ὅποιο ἡ φιλελεύθερη πολιτική ἰδεολογία οἰκοδομήθηκε, ἀνήκει στό παρελθόν. Δηλαδή, τό σύστημα ἐκεῖνο τό ὅποιο στηρίχθηκε στήν αὐτορυθμιζόμενη ἀγορά, ἔχοντας τό κράτος ὡς φύλακα νά τήν προστατεύει χωρίς νά παρεμβαίνει, ὥστε νά λειτουργεῖ μέ τούς δικούς της οὐδέτερους καί φυσιολογικούς μηχανισμούς τῆς προσφορᾶς καί τῆς ζήτησης, ἔχει μεταβληθεῖ. Ἔνω, πρίν τόν μεγάλο μετασχηματισμό ἀπό τήν φεουδαρχία στόν καπιταλισμό, «δέν ὑπῆρξε» σύμφωνα μέ τόν Karl Polanyi, «καμιά οἰκονομία, πού νά ἐλεγχόταν ἀπό τίς ἀγορές, ὅλα τά γνωστά οἰκονομικά συστήματα ἦταν ὀργανωμένα μέ βάση τίς ἀρχές εἴτε τῆς ἀμοιβαιότητας εἴτε τῆς ἀναδιανομῆς εἴτε τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας ἡ κάποιου συνδυασμοῦ καί τῶν τριῶν».²⁴ Ὁ οἰκονομικός φιλελεύθερισμός, ὅμως, ἐρμήνευσε τήν ιστορία τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ παγκόσμιου πολιτισμοῦ μέ βάση τίς ἀρχές πού διέπουν τήν ἀγορά, διαστρεβλώνοντας στήν πορεία τόν πραγματικό χαρακτῆρα τοῦ ἐμπορίου, τῶν ἀγορῶν, τοῦ χρήματος καί γενικώτερα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

Μέ τήν λειτουργική διαδικασία τῆς ἀγορᾶς, στήν μετασχηματισμένη καπιταλιστική κοινωνία διακρίνουμε τρεῖς κύριες ιστορικές φάσεις, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Φωτόπουλος.²⁵ «Στήν πρώτη, διακρίνεται ἡ φιλελεύθερη φάση, ἡ ὅποια, μετά ἀπό μιά μεταβατική περίοδο προστατευτισμοῦ ὁδήγησε στήν δεύτερη φάση τήν κρατικιστική, καί, στήν συνέχεια, στήν τρίτη φάση, τήν σημερινή νεοφιλελεύθερη, ἡ ὅποια διακρίνεται ἀπό τήν διεθνοποίηση τῆς οἰκονομίας καί τήν κατάρρευση τοῦ κρατισμοῦ».²⁶ Ἡ τρίτη αὐτή φάση χαρακτηρίζεται ἀπό τήν διεθνοποίηση τῆς ἀγορᾶς σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο, τήν γνωστή σήμερα παγκοσμιοποίηση, συνδυαζόμενη μέ τίς τεχνολογικές ἔξελίξεις. Ἡ ἀγοραιοποίηση ὅμως τῆς οἰκονομίας καί ὁ διεθνής καταμερισμός ἐργασίας δημιουρ-

γοῦν γιά τίς ἀνεπτυγμένες χῶρες μιά εύνοϊκή ἵσορροπία εύκαιριων. Πράγμα πού τίς κάνει νά ἔχωρίζουν ἀπό τόν ὑπόλοιπο κόσμο, λόγ {ω τοῦ ὅτι ἔξαγάγουν χυρίως δευτερογενῆ ἀγαθά. Ἔνω οἱ ὑπανάπτυκτες χῶρες κάνουν ἔξαγωγή σέ πρωτες ψλες τῶν ὀρυκτῶν καί ἀγροτικῶν προϊόντων, καθώς καί μεταναστευτικό ἐργατικό δυναμικό.

Σύμφωνα μέ τίς φιλελεύθερες ἀπόφεις πού χυριάρχησαν στήν οἰκονομική ἐπιστήμη, νάι μέν ὑπῆρχε καί ὑπάρχει μιά κάποια καθυστέρηση στήν ἀνάπτυξη τῶν χωρῶν πού ἀποκαλοῦνται σήμερα Τρίτος Κόσμος, ἀλλά κάποια στιγμή θά βροῦν τόν ἀναπτυξιακό τους βηματισμό καί αὐτό εἶναι θέμα χρόνου.²⁷ Ούσιαστική, βέβαια, ἔθερειτο ἡ συμβολή τῶν διεθνῶν οἰκονομικῶν σχέσεων ὥστε νά ἐπιτευχθεῖ αὐτή ἡ ἐπίσπευση. Ἔνω, ἀντίθετα, τά διάφορα μαρξιστικά ρεύματα ὑποστήριζαν ὅτι αὐτές τελικά οἱ διεθνεῖς σχέσεις εἶναι ἐκεῖνες οἱ ἴδιες «σχέσεις μεταξύ κέντρου καί περιφέρειας πού ἔχουν ἀποκλείσει ὅλοσχερῶς ὅποιαδήποτε δυνατότητα «κανονικῆς καπιταλιστικῆς ἀνάπτυξης στόν Νότο», πού ἀντί νά μειώνουν ἀναπτύσσουν τήν ὑπανάπτυξην.²⁸ Με ἄλλα λόγια, μέσα ἀπό αὐτές τίς διαμορφούμενες σχέσεις παγκοσμίως, προέκυψε ἡ μέθοδος ἐκείνη τῆς ὑπονόμευσης τῶν χωρῶν τῆς περιφέρειας, ὥστε νά ἔχαρτωνται ἐν πολλοῖς ἀπό τό μητροπολιτικό κέντρο. Ἐπειδή οἱ σχέσεις αὐτές οἰκοδομοῦνται καί στηρίζονται στήν ἀντίληφη καί ἔξουσία-ἡγεμονία τοῦ Ισχυροῦ.

Ἡ διεθνοποίηση τῆς οἰκονομίας τῆς ἀγορᾶς ἐνισχύθηκε ἀπό τίς προηγμένες βιομηχανικά χῶρες ἐπειδή, χωρίς ἐνδοιασμούς, τίς ὡφελεῖ πολύπλευρα. Υπάρχουν ὅμως ἀρκετές ἀρνητικές ἐπιδράσεις ἀκόμη καί στίς ἀνεπτυγμένες καπιταλιστικές χῶρες ἀπό τήν παγκοσμιοποίηση: αὐτές εἶναι ἡ αὔξηση τῶν οἰκονομικῶν ἀνισοτήτων ἐντός τῶν ἔθνικῶν τους συνόρων. Ἡ παγκοσμιοποίηση διευρύνει ἐπίσης τίς περιφερειακές ἀνισότητες στό ἐσωτερικό τῶν χωρῶν αὐτῶν, ἐφ' ὅσον οἱ κεντρικές ὑπηρεσίες διαθέτουν κατάλληλη ὑποδομή, γεωγραφική θέση καί ἀναγκαῖες ἐργατικές δεξιότητες. Ἔνω, στίς περιοχές τῆς περιφέρειας, οἱ ἀνθρώποι πού καλοῦνται νά ἀνταποχρι-

θοῦν στίς διάφορες ύπηρεσίες δέν διαθέτουν τήν ἀπαιτούμενη ἐμπειρία καί δεξιότητα μέ διποτέλεσμα νά ἐγχλωβίζονται σέ ἔναν κύκλο παραχμῆς. Τό βασικώτερο ὅμως μειονέκτημα τῆς παγκοσμιοποίησης εἶναι ὅτι ύπάρχει μιά ἀνισότητα στούς παράγοντες παραγωγῆς στήν οἰκονομία. Δηλαδή, ὁ παράγων ἐργασία δέν τυχαίνει τῆς ἴδιας μεταχείρισης ὅπως τό κεφάλαιο, πού μπορεῖ νά ἐδραιώνεται, νά δραστηριοποιεῖται, νά ὀργανώνεται, νά μετακινεῖται καί νά συσσωρεύεται παγκόσμια. Ἐπίσης, αὐτή ἡ μορφή διεθνοῦς οἰκονομίας «ύποβαθμίζει τίς δραστηριότητες τῶν ἐπιμέρους ἐλεύθερων ἀγορῶν, ἀφοῦ τίς καθιστᾶ τρωτές μπροστά στήν δράση ἀσύδοτων καί παράνυμων στοιχείων σέ ἀτομικό καθώς καί σέ συλλογικό ἐπίπεδο». ²⁹

γ. Πολιτικά, ἐκεῖνο πού παρατηρεῖται στό πολιτικό πεδίο τοῦ σύγχρονου κόσμου, εἶναι μιά ἀλλαγή στήν διάρθρωση τῆς πολιτικῆς ἔξουσίας καί κυριαρχίας. Συγκεκριμένα, στήν μεταπολεμική περίοδο, ἡ παγκόσμια κοινότητα γνώρισε ἀρκετές πολιτικές ἀλλαγές, οἱ ὅποιες διήρκεσαν μέχρι καί σαράντα χρόνια, δηλαδή ἔως τήν τελευταία δεκαετία τοῦ αἰώνα. «Ἀρχικά, μέ τήν διαδικασία τῆς ἀπο-ἀποικιοποίησης, ὁ κόσμος τῶν αὐτοκρατοριῶν ἔδωσε τήν θέση του σέ ἔναν κόσμο κρατῶν. Στή συνέχεια, πολλά ἀπό αὐτὰ τά νέα ἀνεξάρτητα κράτη βίωσαν τήν ἐμπειρία τῶν στρατιωτικῶν πραξικοπημάτων, μέ τόν στρατό νά καταλαμβάνει τήν ἔξουσία, συχνά μέ τήν ρητή ἡ ἔμμεση ύποστήριξη κάποιας ύπερδύναμης». ³⁰ Ἐνῶ, ὑπό αὐτές τίς συνθήκες, τά πολιτικά κόμματα παρέμειναν ἀνίσχυρα γιά νά ἐπηρεάσουν προοδευτικά τό πολιτικό σύστημα, ὥστε νά ἐδραιωθεῖ πολιτική σταθερότητα μέ δημοκρατία. «Ἄς δοῦμε παρακάτω συνοπτικά μιά ἀνάλυση κομμάτων καί κινημάτων γιά μιά πιό σφαιρική κατανόηση».

Κόμματα, Κινήματα καί Όμάδες Πίεσης

Ἡ ἔννοια τῶν πολιτικῶν κομμάτων, πού διαφοροποιοῦνται στήν δομή, δργάνωση καί λειτουργία ἀπό τίς ὄμάδες πίεσης καθώς καί ἀπό τά κινήματα, ἀπαιτεῖ ἐν τούτοις μιά ἴδιαίτερη μελέτη, ἐπειδή συνδέεται μέ τήν ἔννοια καί τήν λει-

τουργία τῆς δημοκρατίας. Ἀναλύοντας τά πολιτικά κόμματα, ὅπως αὐτά διαμορφώνονται μεταπολεμικά, διαχρίνεται ἀναμφίβολα μία διαφορετική τάση ἀπό προηγούμενες ἐποχές τόσο στήν λειτουργία ὅσο καί στόν τρόπο πού ὀργανώνονται καί ἀπευθύνονται στόν λαό τῆς κάθε χώρας. Τέτοια πολιτικά σχήματα εἶναι κυρίως σύγχρονο φαινόμενο πού ταυτίζεται μέ τήν διεύρυνση τῶν κοινοβουλίων μέ δημοκρατικές διαδικασίες. Ἐνῶ, σέ προηγούμενες περιόδους ἡ στίς πρώιμες κλασσικές δημοκρατίες τῆς Εύρωπης, ἡταν ὄμάδες πού ἀποτελοῦνταν ἀπό ἀντιπροσώπους στίς τοπικές κοινότητες. Παρά τό γεγονός ὅτι τό κόμμα, σύμφωνα μέ τούς La Palombara καί Weiner,³¹ εἶναι μιά σταθερή δργάνωση προσώπων ἡ ὄμάδων τοπικοῦ ἡ ἐθνικοῦ ἐπίπεδου, πού στόχο ἔχει τήν κατάκτηση τῆς ἔξουσίας καί γι' αὐτό ἐπιδιώκει τήν υποστήριξη τοῦ λαοῦ,³² μεταβάλλεται στήν σύγχρονη δημοκρατία. Γι' αὐτόν τόν λόγο, ἡ ἀνάλυση τοῦ Duverger θεωρεῖται ἀναγκαία γιά τήν πλήρη κατανόηση αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς.³³ Αναφέρει, λοιπόν, ὅτι, ἀρχικά ὁ σηματισμός τῶν κομμάτων γινόταν σέ κάθε ἐκλογική περιφέρεια ἀπό ἀτομα κύρους καί προύχοντες, δίνοντας ἔμφαση περισσότερο στήν ποιότητα τῶν μελῶν παρά στόν ἀριθμό τους. «Ἐτσι, ὁ ἀπώτερος στόχος τους ἡταν νά προσελκύσουν ἀτομα ὡς ἡθικές προσωπικότητες μέ γόητρο νά εἶναι ὑποφήφιοι ἀντιπρόσωποί τους στό κάθε κοινοβούλιο». ³⁴ Τά ἀτομα αὐτά, ὡς ἰσχυρές προσωπικότητες μέ τήν συμμετοχή τους καί τήν οἰκονομική κατάστασή τους, προφανῶς θά μποροῦσαν νά ἐνισχύσουν τό κόμμα στήν κάλυψη τῶν δαπανῶν πού ἀπαιτοῦνται σέ ἐκλογικές ἀναμετρήσεις καί στήν διατήρηση τῶν ἐκδηλώσεων καθώς καί στήν πολιτική προπαγάνδα τῶν ἰδεῶν του. Ἐκεῖνο πού κέρδιζαν ἐπιπλέον τά ἀτομα κύρους ἡταν ἡ αἴγλη τοῦ κόσμου ὅπου βοηθοῦσε ούσιαστικά στήν αὔξηση τῶν ποσοστῶν φήφων στίς διάφορες ἐκλογικές ἀναμετρήσεις.

Ἡ δργάνωση τέτοιων κομμάτων στελεχῶν ἡ προσώπων ἡταν ἀτελής στό ἐσωτερικό τους καί λόγω τοῦ ὅτι εἶχε διάκριση στήν ἐπιτροπή του υπῆρχε καί μιά σχετική ἀνεξαρτησία ἀπό τό ἴδιο τό κόμμα. Πάνω σέ αὐτό τό μοντέλο μέ

τέτοια δομή στήν όργάνωση παρατηρήθηκαν τά περισσότερα συντηρητικά καί φιλελεύθερα κόμματα στήν Εύρωπη καί στίς ΗΠΑ. Τά κόμματα μαζών ἀπό τήν ἄλλη, παρουσιάζονται ἀπό τότε πού ἀνοίγουν οἱ πόρτες τοῦ κοινοβουλίου νά προσέλθουν ἐκπρόσωποι τῶν λαϊκῶν μαζῶν καί χυρίως τῆς ἑργατικῆς τάξης.³⁵ Ήταν φαινόμενο, ἐπομένως, τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα, ὅταν οἱ σοσιαλιστές ἔρευνώντας ἔναν ἄλλο τρόπο πολιτικῆς διάρθρωσης καί ὄργάνωσης κόμματος κατέληξαν σέ αὐτό. Δηλαδή, κόμματα μαζών χαρακτηρίζεται ἔνα ούσιαστικά δημοκρατικό κόμμα γιά τόν τρόπο πού παίρνονται οἱ ἀποφάσεις του. Ἐπειδή, ὁ τρόπος ἔκεινος πού παίρνονται οἱ ἀποφάσεις του εἶναι ὁ δημοκρατικός, δηλαδή, ἀπό κάτω πρός τά πάνω καί ὅχι ἀντίστροφα ὅπως συμβαίνει μέ τό κόμμα στελεχῶν. Συγκεκριμένα, μέ τήν συμμετοχή ὅλων, μέ τήν ἀρχή τῆς πλειοφηφίας, μέ τήν ἀρχή τῆς ισότητας, καθώς καί τόν τρόπο πού συλλέγεται ἡ χρηματοδότηση, χυρίως μέ τήν συνδρομή τῶν μελῶν του.

Ἡ διεύρυνση ὅμως τοῦ κοινοβουλίου στήν μεταπολεμική περίοδο, μέ τήν κατάκτηση τοῦ ἐκλογικοῦ δικαιώματος τῶν γυναικῶν στίς περισσότερες χῶρες, ἡ ἀποδοχή κάθε διαφορετικότητας νά ἐκφραστεῖ πολιτικά καθώς καί μέ τήν ἐπικρατοῦσα ἀποφή τοῦ μονοκομματισμοῦ στίς ἀνατολικές χῶρες τοῦ ὑπαρκτοῦ τότε σοσιαλισμοῦ, συνιστᾶ μιά διαφορετική προσέγγιση. Οἱ δύο δεκαετίες πού ἀκολουθοῦν τόν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, θά γεννήσουν πολλές ἐλπίδες γιά περισσότερη δημοκρατική συμμετοχή τῶν λαϊκῶν μαζῶν καί τήν δημιουργία κινημάτων πού ἀμφισβήτησαν τόσο τίς ἰδέες ὅσο καί τά ἔργα τοῦ φιλελεύθερου καπιταλισμοῦ. Τά κινήματα αὐτά ἔχουν τήν ἀμέριστη συμπαράσταση δρισμένων προοδευτικῶν πολιτικῶν κομμάτων, χωρίς νά ἀποσκοποῦν στήν ὅποια ὑπονόμευση τῆς αὐτονομίας τους.

“Ομως, ἡ ἴδια ἐποχή θά γεννήσει καί πολλές ἀπογοητεύσεις στήν πλειονότητα τῶν πολιτῶν γιά τήν ἴδια τήν δημοκρατία. Κυρίως γιά τό ἄν μπορεῖ νά διατηρήσει τήν πολιτική σταθερότητα ἡ ἀκόμη τίς ἴδιες τίς ἀρχές της. Τό κεφάλαιο, ὡς παράγων πού δραστηριοποιεῖται πίσω ἀπό τίς

διάφορες διμάδες συμφερόντων καί μέ τίς ἰδέες τοῦ φιλελεύθερισμοῦ ὡς ἀσπίδα, τροφοδοτεῖ κάθε λογῆς πολιτικό λόγο πού ἐκπροσωπεῖ ἐπάξια τά συμφέροντά του. Γι' αὐτόν τόν λόγο, ἐμφανίζονται στίς περισσότερες χῶρες πάνω ἀπό δύο πολιτικά σχήματα νά τό ἐκπροσωποῦν, ἐνῶ ἡ σοσιαλδημοκρατία οὔτε φαίνεται νά εἶναι ἀπειλή ἄλλα οὔτε καί νά διαφοροποιεῖται ριζικά ἀπό τά ἄλλα ἀστικά κόμματα. Ἐπομένως, σημειώνεται ἔνας δικομματισμός στήν σύγχρονη αὐτή περίοδο στό πολιτικό πεδίο, εἴτε μέ φιλελεύθερα καί συντηρητικά ἀστικά κόμματα εἴτε μέ σοσιαλδημοκρατικά. Ἡ στρατηγική πού υἱοθετεῖται βασικά εἶναι ὑπέρ τῆς πολυσυλλεκτικότητας, προωθώντας ἐπίκαιρα ἔθνικά καί κοινωνικά θέματα, ὅπως παιδείας ἡ ἑργασίας, πού προσελκύουν ὀπαδούς χωρίς νά θίγονται τά διάφορα δημιουργούμενα προβλήματα ἀπό τό πάγιο χάσμα λόγων καί ἔργων στίς φιλελεύθερες δημοκρατίες. Τά ἀριστερά δημοκρατικά καί τά ὀρθόδοξα μαρξιστικά κόμματα, ἐνῶ ἀρκετά ἀπό αὐτά εἶναι βαθειά δημοκρατικά στήν διάρθρωση καί στήν λειτουργία τους, ἀδυνατοῦν νά πείσουν τίς μᾶζες τοῦ μόχθου γιά τά ὀράματά τους. Κυρίως ἐπειδή ἐμένουν περισσότερο στήν ἰδεολογία παρά στήν σύζευξη ἰδεολογίας καί κατάληλης ἀγωνιστικότητας γιά τήν ἀνάδειξη καί ἐπίλυση τῶν διαφόρων βασικῶν προβλημάτων ἡ τῆς ἀποτελεσματικῆς ἐπικαιροποίησης τῆς καθημερινῆς ζωῆς πού οἱ ὀπαδοί τους μποροῦν νά κατανοοῦν. Οὔτε μποροῦν νά ἐπηρεάσουν τά συνδικάτα ούσιαστικά, ἐπειδή αὐτά γίνονται συνήθως λεία τῶν μεγάλων ἀστικῶν κομμάτων. Τά κινήματα δέ πού δημιουργήθηκαν στήν δεκαετία τοῦ '60, τόσο τά οἰκολογικά καί φεμινιστικά, ὅσο ἔκεινα τῆς εἰρήνης καί τά φοιτητικά, ἀποδείχθηκαν κινήματα διαμαρτυρίας καί ἀμφισβήτησης γιά τά διάφορα κοινωνικά καί περιβαλλοντολογικά προβλήματα.” Οχι δόμως καί ἀπειλή τοῦ συστήματος, στό ὅποιο ἀργότερα ἐνσωματώθηκαν.

Στό μεγαλύτερο μέρος τοῦ δευτέρου μισοῦ τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα, αὐτό πού ὑπαγόρευε τίς παγκόσμιες ισορροπίες, ἐπιβάλλοντας τήν συγκεκριμένη μορφή τήν δόποια ὁ διεθνής πολιτικός στίβος ἔλαβε, ήταν ἡ ἀντιπαράθεση τῶν ὑπερδυνάμεων

πού δνομάστηκε Ψυχρός Πόλεμος. Αύτος ὁ πόλεμος ήταν στήν ούσια μιά γεωπολιτική ἀντιπαράθεση ἀνάμεσα σέ δύο πρωταγωνιστές που δέν ἐμπιστεύονταν ό ἔνας τὸν ἄλλον, ἐνῶ παράλληλα τούς χώριζαν θεμελιώδεις ἰδεολογικές διαφορές.³⁶ Η ὁμοιότητα πού παρατηρεῖται καί στά δύο ἀντίπαλα μέρη εἶναι ὅτι ἡ ἀσκηση ἔξουσίας εἶναι κυριαρχική παρά τὴν ρητορική σημασία πού δίνουν στήν ἔννοια τῆς δημοκρατίας καί ἐλευθερίας. Δύο βασικά χαρακτηριστικά διέχριναν τὶς δύο ὑπερδυνάμεις. Ἀπό τὴν μιά πλευρά, ὅτι ηταν θεωρητικά ἰσοδύναμες καί ἀπό τὴν ἄλλη ὅτι διέθεταν περίπου ἰσοδύναμο πυρηνικό ὅπλοστάσιο ἡ κάθε μιά, πού ηταν μιά μόνιμη ἀπειλή γιά τὴν παγκόσμια εἰρήνη.

Τόσο ἡ μία ὅσο καί ἡ ἄλλη εἶχαν ἐγκλωβίσει τοὺς πολίτες τους σέ δύο διαφορετικούς κόσμους ἰδεολογικά, οἰκονομικά, κοινωνικά καί πολιτικά. Η μέν Δύση, μέ τίς ΗΠΑ, ὑπερηφανεύεται ἀκόμη μέχρι σήμερα γιά τὴν ἐλευθερία ἔκεινη πού παρέχει τὸ καπιταλιστικό σύστημα τοῦ φιλελευθερισμοῦ. Μιά ἐλευθερία πού στήν ούσια δέν εἶναι γιά ὅλους καί γιά μιά δημοκρατία ἡ ὅποια εύνουχίζεται, ἀφοῦ τῆς ἀφαιρεῖται ἡ μία ἀρχή της, ἔκεινη τῆς ἰσότητας. Η δέ Ἀνατολή, μέ τὴν ΕΣΣΔ, μέχρι τὴν τελευταία δεκαετία τοῦ είκοστου αἰώνα ὑπερηφανεύοταν γιά τὸν σοσιαλισμό πού εἶχε πετύχει μέ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1917 καί τὴν ἀταξική κοινωνία πού ὀνειρεύοταν. Ομως, οὔτε οἱ κοινωνικές τάξεις ἔξαλειφθηκαν οὔτε ἡ ἰσότητα σημειώθηκε τελικά ἀπό τὴν κρατικοποίηση τῶν μέσων παραγωγῆς ὡς βασικό μέτρο γιά τὴν ἔξαλειψη τῆς ἐκμετάλλευσης τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τὸν ἄνθρωπο. Ὁσο γιά τὴν πολυπόθητη δημοκρατία, τὴν σοσιαλιστική, αὐτή μεταμορφώθηκε σέ μία μονοχοματική λειτουργία τοῦ κράτους, τοῦ ὅποιου ἡ διόγκωση κάλυψε ὅλη τὴν κοινωνία καί τοὺς πολίτες πού δέν ἀνήκαν στό κόμμα.

Τά γεγονότα πού ἀκολούθησαν, ἡ κατάρρευση τῆς Σοβιετικῆς "Ενωσης καί τῶν ἄλλων ἀνατολικῶν χωρῶν, ἔφεραν καί τό τέλος τοῦ Ψυχροῦ Πολέμου, δίνοντας παράλληλα μιά πιο γνήσια μορφή στά ἀνεξαρτησίας δορυφορικά κράτη τῆς Σοβιετικῆς "Ενωσης.³⁷ Μέ αὐτὸν τὸν τρόπο, οἱ

"Ηνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς παρέμειναν ὡς ἡ μόνη ὑπερδύναμη στὸν κόσμο. Σέ ποιόν βαθμό, ὅμως, αὐτή ἡ ὑπερδύναμη εἶναι σέ θέση νά ἥγειται τοῦ πλανήτη ἔχοντας πλήρη ἡγεμονία; Πρόκειται για εἶναι ἔνα ἐρώτημα μείζονος σημασίας. Ἐπειδή, ἀδυνατεῖ νά ἔχει ἡγεμονία χωρίς νά ἔντείνει δικτατορικά τὴν κυριαρχία τῆς παγκόσμια ἡ χωρίς νά ἐπιβάλλεται διά τῆς ἴσχυος, παρακάμπτοντας τοὺς κανόνες τοῦ διεθνοῦ δικαίου. Τό παράδοξο ἐδῶ εἶναι, ὅτι, ἐνῶ ἡ Δύση διακρίνεται ὡς ὑπέρμαχος καί ὑποστηρικτής τῆς ἐλευθερίας καί τῆς δημοκρατίας, ἡ ἴδια ἡ διεθνοποίηση τῆς οἰκονομίας τῆς ἀγορᾶς συνοδεύεται ἀπό μιά συνεχῆ παρακμή τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας, ὅπως εὔστοχα παρουσιάζει ὁ Τάκης Φωτόπουλος.³⁸ «Ἡ ἀδυναμία τοῦ κράτους νά ἐλέγχει ἀποτελεσματικά τὶς δυνάμεις τῆς ἀγορᾶς, γιά νά ἀντιμετωπίσει τὰ προβλήματα τῆς μαζικῆς ἀνεργίας, τῆς φτώχειας, τῆς συγκέντρωσης τοῦ πλούτου, καθώς καί τῆς συνεχίζομενης καταστροφῆς τοῦ περιβάλλοντος, ἔχουν ὀδηγήσει σέ μαζική πολιτική ἀπάθεια καί κυνισμό. Ὡς ἀποτέλεσμα, σήμερα ὅλα τὰ κόμματα συναγωνίζονται γιά τὴν φήφο τῆς μεσαίας τάξης (τοῦ 40 %), ἡ ὅποια εἶναι ἡ τάξη πού καθορίζει τὴν πολιτική διαδικασία».³⁹

Η δεύτερη γενιά τῆς Κριτικῆς Θεωρίας

Σύμφωνα μέ τὴν ἀνάλυση γιά τὸν σύγχρονο κόσμο πού προηγήθηκε, ἐκεῖνος πού καλεῖται νά ἔξετάσει αὐτή τὴν πραγματικότητα στό δεύτερο μισό τοῦ αἰώνα, λαμβάνοντας ὅπ' ὄφιν τὶς θεωρητικές προσεγγίσεις τῆς πρώτης γενιᾶς τῆς σχολῆς τῆς Φρανκφούρτης, εἶναι ὁ Χάμπερμας. Η στάση του εἶναι κριτική καί οἱ ἔρευνές του διεισδυτικές. "Οχι μόνον ἀνέλυσε σφαιρικά τὴν κριτική θεωρία ἀλλά ἀσκησε κριτική σέ διάφορες πλευρές ἡ θεωρητικές τῆς σχολῆς. Κατά τὸν Χέλντ, ὁ θεωρητικός αὐτός δέν ταυτίστηκε μέ τὶς ἀντιλήφεις τῶν Χορχχάϊμερ, Ἀντόρνο καί Μαρκούζε στήν φιλοσοφία.⁴⁰ Συγκεκριμένα, ἐνῶ ὁ Ἀντόρνο ὑποστήριξε ὅτι δέν ὑπάρχουν βασικά θεμέλια γιά γνώση καί ἀξίες, ὁ ἴδιος ὑπεραμύνθηκε τοῦ ἀντιθέτου. Έπομένως, ἀπορρίπτει τὴν ἀντιπάθεια πού εἶχαν δείξει οἱ θεωρητικοί τῆς κριτικῆς θεωρίας γιά τὴν

συστηματική σκέψη. Ή έμφαση πού δίνεται στό έργο του σέ διάφορες διαταγωνιστικές παραδόσεις της φιλοσοφίας καί κοινωνικής σκέψης, όπου διαδιατυπώνονται τά θεμέλια της κοινωνικής θεωρίας καί παρουσιάζεται ή ανωτερότητα τῶν θέσεών του, ἀντιτίθεται ούσιαστικά στίς βασικές ἀρχές τῶν θεωρητικῶν τῆς σχολῆς.⁴¹

Ἐκεῖνο πού ὑποστηρίζει σθεναρά καί αἰτιολογεῖ ἐπίσης τήν κριτική στάση του ἀπέναντι στήν πρώτη γενιά θεωρητικῶν, εἶναι τό παραδειγματῆς θεμελιώδους κριτικῆς τοῦ Μάρκ γιά τίς ἀστικές ἐπαναστάσεις. Δηλαδή, ή θεωρητική πολιτική μαρξιστική ἀντίληψη γιά τίς παραδόσεις τῶν ἀστικῶν ἐπαναστάσεων καί τίς θεωρητικές ἐπεξεργασίες πού αὐτές σημειώθηκαν ἀπό τό 1789 ἔως τό 1848-49, ἥταν σημαντική γι' αὐτούς. Μπορεῖ λοιπόν κάποιος νά μείνει σ' αὐτές τίς παραδόσεις μονάχα ὃν τούς ἀσκήσει ούσιαστική κριτική καί τίς μεταβάλει ὡστε νά προσαρμόζονται στίς μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθῆκες.⁴² Γι' αὐτόν τόν λόγο, διάδοσης τῆς διεύτερης γενιάς τῆς κριτικῆς θεωρίας προσπάθησε νά ἐλευθερώσει τόν ιστορικό ὄλισμό ἀπό τά ιστορικά καί φιλοσοφικά του ἐπουσιώδη. Γιά νά γίνει ὅμως αὐτό θά πρέπει νά διαχρίνουμε τήν ἀνάπτυξη τῶν γνωστικῶν δομῶν ἀπό τήν ιστορική δυναμική τῶν συμβάντων καί τήν ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας ἀπό τήν ιστορική συγκεχριμενοποίηση τῶν μαρφῶν ζωῆς. Τόσο ή ἀνάπτυξη τῶν γνωστικῶν δομῶν δισούσια καί τήν κοινωνική ἐξέλιξη στό νά προχωρήσουμε πέρα ἀπό τή σύγχυση τῶν βασικῶν κατηγοριῶν στίς διαφορές ή φιλοσοφία τῆς ιστορίας ὁφείλει τήν ὑπαρξή της.⁴³

Τό ἐρευνητικό πρόγραμμα τῆς κριτικῆς θεωρίας στίς ἀρχές τοῦ 1930, κατά τόν ἴδιο, θεμελιώθηκε, στήθηκε καί ἔπεσε μέ τήν ιστορικοφιλοσοφική ἐμπιστοσύνη στήν λογική δυνατότητα τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ, μιά δυνατότητα πού θά μποροῦσε νά ἀναδειχθεῖ στά κοινωνικά κινήματα κάτω ἀπό τήν πίεση τῶν ἀνεπτυγμένων δυνάμεων παραγωγῆς.⁴⁴ Ωστόσο, οἱ θεωρητικοί τῆς σχολῆς ἐπικύρωσαν τήν πεποίθηση ὅτι διαφορά τήν αὐτονομία του στίς σύγχρονες κοινωνίες μέ νεο-φιλελεύθερο καθεστώς καί ἐνσωματωνόταν μέσα στόν μηχανισμό τοῦ οἰκονομικοῦ καί διοικητικοῦ, διευθυντικοῦ συστήματος. Ή ἀνάπτυξη τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καί ἡ ἴδια ή κριτική σκέψη κινοῦνταν περισσότερο μέσα σέ μιά προοπτική ἀφομοίωσης τῶν ἀντιθέτων του. Ή ἐργαλειακή λογική ἐπεκτάθηκε μέσα στήν διάστημα. Συνεπῶς, τό τί ἐπικράτησε καί τί παραμορφώθηκε ἀπό αὐτές τίς ἀφαιρετι-

κές ἰδέες ή καλύτερα τίς ἀφηρημένες ἔννοιες ξέφυγε τῆς ἐμπειρικῆς ἀναζήτησης.⁴⁵

Ἡ κριτική θεωρία θά μποροῦσε νά διασφαλίσει τά κανονιστικά της θεμέλια, μονάχα στήν φιλοσοφία τῆς ιστορίας. "Ομως, αὐτή ή θεμελίωση δέν ἥταν σέ θέση νά ὑποστηρίξει ἔνα πρόγραμμα ἐμπειρικῆς ἔρευνας. Αὐτό ἥταν ἐπίσης προφανές στήν ἔλλειψη ἐνός καθαρά ὁροθετημένου χώρου τοῦ ἀντικειμένου, ὅπως τήν ἐπικοινωνιακή πρακτική τῆς καθημερινότητας, τοῦ καθημερινοῦ βιοκόσμου. Οι βασικές ἔννοιες τῆς κριτικῆς θεωρίας τοποθέτησαν τήν συνείδηση τῶν ἀτόμων ἄμεσα καί διαμετρικά ἐνάντια στούς κοινωνικούς μηχανισμούς τῆς κεφαλαιοκρατικῆς διοκλήρωσης ή διποία ἐπεκτάθηκε καί στήν συνείδηση τῶν ἀνθρώπων. Σέ ἀντίθεση μ' αὐτό, ή θεωρία τῆς ἐπικοινωνιακῆς δράσης μπορεῖ νά διαβεβαιώσει τό περιεχόμενο τῶν ἀνθρωπολογικά βαθειά ἐγκατεστημένων δομῶν μέ μιά ἀνάλυση ή ὁποία προχωράει σέ μορφές ἀναδόμησης.

Μ' αὐτόν τόν τρόπο, διαχρίνουμε τήν ιστορική συγκεχριμενοποίηση τῶν μαρφῶν ζωῆς. Τόσο ή ἀνάπτυξη τῶν γνωστικῶν δομῶν ἀπό τήν ιστορική δυναμική τῶν συμβάντων καί τήν ἐξέλιξη τῆς κοινωνίας ἀπό τήν ιστορική συγκεχριμενοποίηση τῶν μαρφῶν ζωῆς. Τόσο ή ἀνάπτυξη τῶν γνωστικῶν δομῶν δισούσια καί τήν κοινωνική ἐξέλιξη στό νά προχωρήσουμε πέρα ἀπό τή σύγχυση τῶν βασικῶν κατηγοριῶν στίς διαφορές ή φιλοσοφία τῆς ιστορίας ὁφείλει τήν ὑπαρξή της.⁴⁶

Τά κυριώτερα σημεῖα πού φανερώνουν τήν ἀδυναμία τῶν προηγούμενων θεωρητικῶν τῆς σχολῆς σέ ἀντίθεση μέ τήν χαμηλεμαστική σφαιρική σκέψη, κατά τόν Χέλντ, εἶναι οἱ ἀπόφεις τους γιά τήν ἀστική κοινωνία μέ τήν στενή σύνδεση τοῦ κράτους καί τής οἰκονομίας.⁴⁷ Η ἐξουσία τῆς κυριαρχηστάξης καί διεγχος τοῦ συστήματος παρουσιάζεται ώς ἔκδηλο ή ἀκόμη καί ώς ἀναγκαῖο ἀποτέλεσμα τοῦ κοινωνικοῦ ἀγῶνα.⁴⁸ Δεύτερον, ἀποτυγχάνουν νά ἐξετάσουν τήν ἀνάπτυξη τῶν μεταρρυθμίσεων, θεωρώντας τις ώς ἐκ τῶν ἀνω ἐλιγμούς, κατά τόν Χορχάϊμερ.

Τρίτον, ύπάρχουν πολιτικές πού έχουν ύλοποιηθεῖ ἀπό τήν δημόσια διοίκηση, γιά παράδειγμα ἐσωτερικές μεταρρυθμίσεις, οἱ ὁ-ποῖες ἀδυνατοῦν νά ἔρμηνευθοῦν ἀπό τήν κριτική θεωρητική σκέψη. Τέταρτον, τό ἔργο τῶν οἰκονομολόγων τῆς σχολῆς θεωρεῖται ἀνεπαρκές γιά νά ἔξηγήσει τήν ἐπίμονη συνέχιση τῶν πολιτικῶν καί ἐπιχειρηματικῶν κύκλων καθώς καί τήν ἀνεργία καί τόν πληθωρισμό πού ἀντιμετωπίζουν οἱ προηγμένες ἀστικές κοινωνίες.⁴⁸

Γιά τόν Χάμπερμας, ή διόγκωση τοῦ κράτους σήμερα στήν ἀστική κοινωνία ὀδηγεῖ σέ συγχώνευση ἐπιστήμης, τεχνολογίας καί βιομηχανίας καί σέ μιά ἀνάδυση νέας μορφῆς ἰδεολογίας.⁴⁹ Μ' ἄλλα λόγια, ή ἰδεολογία βασίζεται πλέον, κατά τήν χαμπερμασιανή σκέψη, καί σέ μιά τεχνοκρατική δικαίωση τοῦ κατεστημένου. Ἡ ἀλληλεξάρτηση τῶν οἰκονομικῶν ἀποτελεσμάτων μέ τήν καθημερινή κατανόησή τους ἔχει ἀνεπαρκῶς ἀναπτυχθεῖ ἀπό τούς στοχαστές τῆς κριτικῆς θεωρίας ἀλλά δέν εἶναι τά μόνα μειονεκτήματά της. Κατά τήν ἴδια αὐτή ἀντίληψη, ή κύρια ἀδυναμία τῆς σχολῆς μπορεῖ νά συνοφιστεῖ σέ τρία βασικά σημεῖα. Πρῶτον, ή βασική ἀδυναμία τής νά ἀποδεσμευτεῖ ἀπό τήν χεγκελιανή φιλοσοφική ἔννοια τῆς ἀλήθειας. Δεύτερον, ή ἀδυναμία τής νά προχωρήσει σέ ὅποιαδήποτε μορφή ἐμπειρικῆς ή καί διαλογικῆς ἀνάλυσης τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν. Καί τρίτον, ή μεγάλη ἀδυναμία τῆς σχολῆς νά ἀναλύσῃ μέ σοβαρό τρόπο στό ἐπίπεδο τῆς πολιτικῆς θεωρίας τήν ἀστική δημοκρατία.⁵⁰

Γιά νά κατανοήσουμε τήν παραπάνω ἀδυναμία, θά πρέπει νά ἀναλύσουμε περισσότερο τήν χεγκελιανή ἔννοια τῆς φιλοσοφίας καθώς καί τήν ἔρμηνεία τῆς ἔννοιας αὐτῆς γενικώτερα. Γιά παράδειγμα, ὁ Ruge ἔγραφε στά Γερμανικά Χρονικά τό 1841, ὅτι «ἡ χεγκελιανή φιλοσοφία στό πρῶτο στάδιο τῆς ἱστορικῆς τῆς πορείας, ἔχει νά ἐπιδείξει ἔναν χαρακτῆρα πού διαφέρει οὐσιωδῶς ἀπό ὅλα τά προηγούμενα συστήματα. Εἶναι ή πρώτη πού δηλώνει ὅτι κάθε φιλοσοφία δέν εἶναι παρά ή σκέψη τῆς ἐποχῆς τῆς. "Οτι οἱ παλαιότερες φιλοσοφίες ἦταν ἀσυνείδητες καί ἀφηρημένες αὐτή εἶναι συνειδητή καί συγχειριμένη".⁵¹ "Ομως, ή χεγκελιανή φιλοσοφία εἶναι σκέψη πού πρέπει νά προ-

χωρήσει καί νά γίνει πράξη. «Τύπο αὐτή τήν ἔννοια», συνεχίζει ὁ Ruge, «ἡ χεγκελιανή φιλοσοφία εἶναι ή φιλοσοφία τῆς ἐπανάστασης καί γενικά ή τελευταία ὅλων τῶν φιλοσοφιῶν».⁵² Κατά τήν χαμπερμασιανή σκέψη, γύρω ἀπό τήν συζήτηση γιά τή νεωτερικότητα πού συνεχίζεται σήμερα, ὀλήκει ἐπίσης καί ή συνείδηση ὅτι ή φιλοσοφία βρίσκεται στό τέλος τῆς εἴτε γίνεται αἰσθητό ώς ἔνασμα εἴτε ώς πρόκληση. Αὐτό πού κάνει ὁ Μάρξ εἶναι νά καταργήσει τήν φιλοσοφία, ἀφοῦ τήν πραγματοποιήσει μέσω τοῦ προλεταριάτου. Δηλαδή, ἀφοῦ ή φιλοσοφία εἶναι ή κατανόηση καί γενικά ή συνείδηση τοῦ κόσμου πού ζοῦμε καί ἀφοῦ γίνει συνείδηση τοῦ προλεταριάτου, ὡστε νά ἐπαναστατήσει καί μέ τήν ἀπελευθέρωσή του νά καταργήσει τίς κοινωνικές τάξεις ὅπως καί τή δική του, καταργεῖται παράλληλα καί ή φιλοσοφία. Μέ ἄλλα λόγια, ή φιλοσοφία καταργεῖται συγχρόνως μέ τήν ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ τῆς. Ἡ ἀπόρριψη, ὅμως, τῆς φιλοσοφίας ή ή ἀρνησή της ἀπό τούς θεωρητικούς τῆς σχολῆς τῆς Φρανκφούρτης δέν σήμαινε καί τήν πραγματοποίηση τῆς φιλοσοφίας μέ τούς παραπάνω ὅρους. Ἐκεῖνο πάντως πού πρόσεξαν ὅτι ἔκανε ὁ Χέγκελ ηταν ὅτι συγχώνευσε τήν κοσμική ἔννοια μέ τήν ἀκαδημαϊκή σημασία τῆς φιλοσοφίας, παρά τόν διαχωρισμό της ξανά μετά τό θάνατό του.

Κατά τήν χαμπερμασιανή σκέψη, οἱ θεωρητικοί τῆς σχολῆς ἴδιαίτερα οἱ συγγραφεῖς τῶν ἔργων: "Ἐκλειψή τοῦ Λόγου καί Διαλεκτική τοῦ Διαφωτισμοῦ ἀνέπτυξαν τολμηρά καί ἔξηγήσαν εὔκρινῶς τά παράδοξα μιᾶς τέτοιας κατασκευῆς. 'Ἐπίσης, μετέφρασαν τό Κεφάλαιο σέ θεωρία τῆς πραγματικότητας καί ἀποκατέστησαν τήν σύνδεση μεταξύ οἰκονομίας καί φιλοσοφίας. Εἶναι, ὅμως, αὐτό ή ἴδια ή φιλοσοφία; θά ἀναρωτηθεῖ ὁ Χάμπερμας, ὁ ὅποιος ὑπερβαίνει ἐδῶ τήν διαφοροποίησή της σέ ἀκαδημαϊκή καί κοσμική; 'Ο Χέγκελ παραμέρισε ἀκριβῶς αὐτό πού ἔπρεπε νά ἐνδιαφέρει ἀπόλυτα τήν νεωτερικότητα".⁵³

"Οταν ἀναφερόμαστε, ώστόσο, στήν φιλοσοφία ὡς ἐπιστήμη, κατά τή χαμπερμασιανή σκέψη, ἔχουμε νά κάνουμε μέ ἀξιώσεις ἀλήθειας, πού δημιουργούν συνήθως διλήμματα τόσο ήθικά καί αἰσθητικά ὅσο καί ἀπό κοινωνικές, κριτικές καί

θεωρητικές πλευρές. Τό εργο τῶν προηγούμενων θεωρητικῶν τῆς σχολῆς, ὅπως τοῦ Ἀντόρνο στήν Ἀρνητική Διαλεκτική, ἀντιμετωπίζει κατά τὸν Χάμπερμας τίς ἐμπειρικές μεθόδους μέ μιά ἀμηχανία, ἀφοῦ ἀπορρίπτει τίς κοινωνικές ἐπιστῆμες, οἱ δοποῖς ἔξειδικεύονται σέ ζητήματα ἀλήθειας.⁵⁴

Τὸ δεύτερο σημεῖο εἶναι ἡ ἀδυναμία τῆς κριτικῆς θεωρίας νά προχωρήσει σέ ἐμπειρική καί διαλογική ἀνάλυση τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν. Κατά τὴν θεωρητική σκέψη τῆς δεύτερης γενιᾶς, αὐτή ἡ ἀδυναμία μπορεῖ νά ἀντιμετωπιστεῖ μέ τὴν ἀποδοχή τῆς ἐρμηνευτικῆς καί τῆς ἀναλυτικῆς τάσης τῆς γλωσσολογικῆς θεωρίας, καθώς καί μέ τὴν ἀναλυτική φιλοσοφία.⁵⁵ Κι αὐτό ἐπειδή ὁ σκοπός τῆς ἀμοιβαίας κατανόησης, κατά τὸν θεωρητικό τῆς δεύτερης γενιᾶς, βρίσκεται στὴν γλωσσική ἐπικοινωνία. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο, θά πρέπει νά περιφρουρηθεῖ αὐτή ἡ ἐπικοινωνία μέ ἔναν ἰδιαίτερο τρόπο ὁρθολογικό, ὥστε ἡ ἔννοια τῆς ἐπικοινωνιακῆς ὁρθολογικότητας νά εἶναι ἐφαρμόσιμη στίς κοινωνικές σχέσεις. Αὐτό μᾶς ὀδηγεῖ στὸ τρίτο σημεῖο ἀδυναμίας, πού ἀναφέρεται στὴν ἀστική δημοκρατία. Ὁ ἴδιος ὁ στοχαστής βλέπει μιά διαφορά στὸ πῶς διντιλαμβανόμαστε τὴν ἐπικοινωνιακή ὁρθολογικότητα στὴν καθημερινή πρακτική ἡ σέ αὐτό πού ἀποκαλεῖται βιόκοσμο καί στούς παραδοσιακούς τρόπους ζωῆς. Ὁ θεωρητικός διερωτᾶται ἐδῶ, ἐάν ἡ κριτική θεωρία ἐγκαταλείπει τὰ κριτήρια μέσω τῶν

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Σημείωση: στὸ βιβλίο του, μεταφρασμένο στὴν Ἑλληνική: Ὁ Φιλοσοφικός Λόγος τῆς Νεωτερικότητας, Ἐκδ. Ἀλεξάνδρεια, Ἀθήνα 1993, ἀναφέρεται ὅτι ὁ ἴδιος ἐργάστηκε στὸ Ἰνστιτοῦτο Κοινωνικῆς Ἔρευνας τῆς Φρανκφούρτης ὑπό τὴν διεύθυνση τοῦ M. Χορχάχιμερ καί τοῦ T. Ἀντόρνο, ὡς βοηθός-ἔρευνητής στὸ δεύτερο ίμιο τῆς δεκαετίας τοῦ 50.

2. Habermas J., *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, Cambridge: MIT Press, 1989.

3. Χάμπερμας Γ. Ὁ Φιλοσοφικός Λόγος τῆς Νεωτερικότητας, Ἐκδ. Ἀλεξάνδρεια, Ἀθήνα, 1993.

4. Χάμπερμας Γ. *Knowledge & Human Interests*, Cambridge: Polity Press, Cambridge 1987.

5. Habermas J. *Theory and Practice*, London 1976.

6. Habermas J. *The Theory of Communicative Action*, Polity Press, Cambridge Berkeley, 1984.

7. Habermas J., *Legitimation Crisis*, Beacon Press, Boston 1975.

8. Habermas J., *Communication and the Evolution of Society*, Beacon Press, Boston 1979.

9. Held D. *Introduction to Critical Theory*: University California Press,

όποίων μπορεῖ νά ἀσκήσει κριτική σέ διάφορους τομεῖς τῆς κοινωνίας γιά τίς βασικές ἀντιφάσεις τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος.⁵⁶

5. Συμπέρασμα

Ἡ χαμπερμασιανή σκέψη ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς κριτικῆς θεωρίας. Σέ πολλά σημεῖα τὴν ἐνισχύει, ἐφ' ὅσον τὴν ἀνανεώνει ἀσκώντας της δριμύτατη κριτική. Ἀπό μιά πλευρά, θεωρεῖ στό διτὶ ἡ τάση ἐκείνη πού πρακτικά προβλήματα ὡς τεχνικά ζητήματα, ἀπειλεῖ μιά ούσιαστική πλευρά τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Δηλαδή, ἡ τεχνοκρατική συνείδηση ὅχι μόνον δικαιώνει τὴν κυριαρχία συγκεκριμένων ταξικῶν συμφερόντων, ἀλλά ἐπηρεάζει ἐπίσης τὴν ἴδια τὴν δομή τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων.

Ἀπό μιά ἄλλη πλευρά, ὁ θεωρητικός τῆς νέας γενιᾶς ἐρευνᾷ τὸν τρόπο πού ὁ ἐργαλειακός λόγος ἔχει κυριαρχήσει στὴν νεώτερη θεωρητική σκέψη. Ἐστιάζει ἔτσι στὴν πλάνη τῆς ἐπιστημολογίας καί στὴν ἀρνητική κληρονομιά πού ἀφησε ὁ ἐρχομός τοῦ θετικισμοῦ κατά τὴν διάρκεια τοῦ περασμένου αἰῶνα. Ὅποστηρίζει, λοιπόν, ὅτι ἐάν ἡ ἀπαλλαγή ἀπό τὴν κυριαρχία, καί ἡ ἀπελευθερωση εἶναι τὸ ἔργο τῆς ἀνθρωπότητας, εἶναι ἀπαραίτητο νά ἐπαναβεβαιώσει τὴν ἀναγκαιότητα τὰ τῆς κατανόησης τοῦ ἕαυτοῦ μας.

1980, p. 250.

10. Bronner St. *Of Critical Theory and its Theorists*, Blackwell Publishers, Oxford 1994, p. 284.

11. Χάμπερμας Γ. Ἀύτονομία καί Ἀλληλεγγύη, Ἐκ. "Ψύλον / Βιβλία", Ἀθήνα, 1987, σ. 96.

12. Huntington S. *The Clash of Civilizations and the Making of World Order*, Simon & Schuster, New York, 1996.

13. Χομπαμπάουμ Ε. Ἡ Ἐποχή τῶν Ἀκρων, Ὁ Σύντομος Εἰκοστός Αἰῶνας 1914-1991, Ἐκδόσεις Θεμέλιο, Ἀθήνα 2004, σελ. 20.

14. ἔ.ἄ, σ. 20-21.

15. ἔ.ἄ, σελ. 21.

16. Χομπαμπάουμ Ἐρ. Ἡ Ἐποχή τῶν Ἀκρων, Ἐκδόσεις Θεμέλιο, Ἀθήνα 2004, σελ. 22.

17. ἔ.ἄ, σελ. 22.

18. ἔ.ἄ, σελ. 23.

19. Lipietz Alain, Αύταπάτες καί Θαύματα: Προβλήματα τοῦ Περιφερειακοῦ Φορητισμοῦ, Ἐκδόσεις Ἐξάντας, Ἀθήνα 1990, σελ. 73.

20. ἔ.ἄ, σ. 73-74.

21. Σκουλάς Γ., *Κοινωνικές Τάξεις & Κράτος*, Μορφές

- Κράτους & Πρακτικές Κοινωνικῶν Τάξεων στήν Νεώτερη Εύρωπη, Έκδόσεις Παπαζήση, 1996, Αθήνα, σσ. 301-305.
22. ί.ά., σελ. 302.
 23. ί.ά., σελ. 303.
 24. Polanyi K., *The Great Transformation, the Political and Economic Origins of Our Time*, Beacon Press, Boston, 1944/1957, pp. 55-56.
 25. Φωτόπουλος Τ. Περιεκτική Δημοκρατία, Έκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1999, σελ. 47.
 26. ί.ά., σελ. 72.
 27. Αύταπάτες καί Θαύματα, ί.ά., σελ. 30.
 28. ί.ά., σελ. 30.
 29. Calvocoressi P., Διεθνής Πολιτική 1945-2000, Έκδόσεις Κωνσταντίνου Τουρίκη, Αθήνα, 2004, σελ. 25.
 30. Hague R. & Harrop M., Συγχριτική Πολιτική καί Διακυβέρνηση, Έκδ. Κριτική, Αθήνα, 2005, σελ. 58.
 31. LaPalombara J. & Weiner M., *Political Parties and Political Development*, Princeton University Press, Princeton 1966.
 32. Κουσκουβέλης Ή. Ελσαγωγή στήν Πολιτική Επιστήμη καί τή Θεωρία τῆς Πολιτικῆς, Έκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1997, σελ. 114.
 33. Duverger M., Ε' Έκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1985 κεφάλαιο II.
 34. ί.ά., σελ. 102.
 35. Σπουρδαλάκης Μ., Γιά τή θεωρία καί τή μελέτη τῶν πολιτικῶν κομμάτων, Εξάντας, Αθήνα 1990, σελ. 160.

36. Διεθνής Πολιτική 1945-2000, ί.ά., σελ. 25.
37. Hague R., Harrop M., ί.ά. σ. 58
38. Φωτόπουλος Τ. ί.ά. Κεφ. 7.
39. ί.ά., σελ. 489.
40. Ελσαγωγή στήν Κριτική θεωρία, ί.ά., σελ. 253.
41. ί.ά., σελ. 253.
42. Χάμπερμας Γ. Αύτονομία καί Άλληλεγγύη, θπ. διν. παρ. σελ. 44.
43. Volker Meja, D. Misgeld, N. Stehr, (eds) *Modern German Sociology*. Chapter by Habermas J. «The Tasks of a Critical Theory of society», Columbia University Press, New York, ελ. 1987.
44. ί.ά., σ. 187.
45. ί.ά., σσ. 187-88.
46. Ελσαγωγή στήν Κριτική Θεωρία, ί.ά., σελ. 366.
47. ί.ά., σελ. 366.
48. ί.ά., σσ. 366-367
49. ί.ά., σελ. 250.
50. Χάμπερμας Γ., Αύτονομία καί Άλληλεγγύη, ί.ά. σελ. 47.
51. Χάμπερμας Γ., Ο Φιλοσοφικός Λόγος τῆς Νεωτερικότητας, ί.ά. σελ. 73.
52. ί.ά., σελ. 73.
53. ί.ά., σελ. 76.
54. Χάμπερμας Γ., Αύτονομία καί Άλληλεγγύη, ί.ά., σελ. 49.
55. ί.ά., σελ. 48.
56. ί.ά., σελ. 51.

Βιβλιογραφία

- Arato A., Eike G., *The Essential Frankfurt School Reader*, Continuum, N. York, 2000.
- Bronner St., *Of Critical Theory and its Theorists*, Blackwell Publishers, Oxford 1994.
- Γκίντενες Α., *Οι Συνέπειες τῆς Νεωτερικότητας*, Έκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2001.
- Craig I., *Σύγχρονη Κοινωνική Θεωρία*, Έκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998,
- Calvocoressi P., *Διεθνής Πολιτική 1945-2000*, Έκδόσεις Κ. Τουρίκη, Αθήνα 2004.
- Duverger M., *Ελσαγωγή στήν Πολιτική*, Έκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1985.
- Habermas J., *Towards a Reconstruction of Historical Materialism*, Frankfurt Suhrkamp, 1976, trans. as *Communication and the Evolution of Society*, Polity Press, Cambridge, 1991.
- Habermas J., *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, MIT Press, Cambridge 1989.
- Habermas J., *Knowledge & Human Interests*, Polity Press, Cambridge 1987.
- Habermas J., *The Theory of Communicative Action*, Polity Press, Cambridge, 1984.
- Χάμπερμας Γ., Ο Φιλοσοφικός Λόγος τῆς Νεωτερικότητας, Έκδόσεις Άλεξάνδρεια, Αθήνα 1993.
- Χάμπερμας Γ., Αύτονομία καί Άλληλεγγύη, Έκ. "Ψίλον / Βιβλία", Αθήνα, 1987.
- Held D., *Introduction to Critical Theory*, University California Press, 1980.
- Χομπαπάουν Ε., Η Εποχή τῶν Αχρων, Ο Σύντομος Ελκοστός Αἰώνων 1914-1991, Έκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2004.
- Κουσκουβέλης Ή., *Ελσαγωγή στήν Πολιτική Επιστήμη καί τή Θεωρία τῆς Πολιτικῆς*, Έκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1997.
- LaPalombara J. & Weiner M., *Political Parties and Political Development*, Princeton University Press, Princeton 1966.
- Lipietz Alain, Αύταπάτες καί Θαύματα: Προβλήματα του Περιφερειακού Φορντισμοῦ, Έκδ. Εξάντας, Αθήνα 1990.
- McCarthy C., *The Critical Theory of Jürgen Habermas*, Polity Press, Cambridge 1978.
- Outhwaite W., *Habermas: a Critical Introduction*, Polity Press, Oxford 1994.
- Polanyi K., *The Great Transformation, the Political and Economic Origins of Our Time*, Beacon Press, Boston 1944/1957.
- Σκουλάς Γ., *Κοινωνικές Τάξεις & Κράτος: Μορφές Κράτους & Πρακτικές Κοινωνικῶν Τάξεων στή Νεώτερη Εύρωπη*, Έκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1996.
- Σπουρδαλάκης Μ., Γιά τή θεωρία καί τή μελέτη τῶν πολιτικῶν κομμάτων, Εξάντας, Αθήνα 1990.
- Φωτόπουλος Τάκης, Περιεκτική Δημοκρατία, Έκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1999.

'Επίκαιρες Παρεκβάσεις

'Οργανισμός 'Ηνωμένων 'Εθνών: τά νέα διλήμματα μιᾶς παλαιᾶς ιδέας

'Ιωάννης Μαθιουδάκης

Τό παρόν κείμενο άποτελεῖ τό τελευταίο μέρος τῆς σειρᾶς τῶν σχετικῶν κειμένων τῶν «Έπίκαιρων Παρεκβάσεων». Τήν φορά αὐτή παρουσιάζονται άπόφεις δύο σύγχρονων στοχαστῶν, τοῦ J. Habermas καὶ τοῦ A. Wellmer.

III. Σύγχρονοι προβληματισμοί: J. Habermas καὶ A. Wellmer

Όπως εἶδαμε στό προηγούμενο κείμενό μας, στό δοκίμιό του «Zum ewigen Frieden» («Για τήν αἰώνια εἰρήνη»), ὁ Γερμανός φιλόσοφος I. Kant ἔθεσε στό κέντρο τοῦ προβληματισμοῦ του τήν δυνατότητα γιά τήν δημιουργία μιᾶς παγκόσμιας δημοσπονδίας δημοκρατικῶν κρατῶν, ὡς προϋπόθεση γιά τήν χυριαρχία τῆς εἰρήνης στήν διεθνῆ πραγματικότητα.

Παρ' ὅτι ὁ Kant συνέγραψε τό ἐν λόγῳ δοκίμιο τό 1795, μέ κανέναν τρόπο ἡ θεματολογία καὶ τό περιεχόμενό του δέν εἶναι ξεπερασμένα, ἀκόμη καὶ σήμερα, ὑστερα ἀπό δύο αἰώνες. "Ετοι, σύγχρονοι στοχαστές ἔχουν ἀναλάβει νά συνεχίσουν τίς προσπάθειές του, ἰδιαίτερα μάλιστα μετά τήν δημιουργία τοῦ OHE, ἀλλά καὶ τήν ἀνάδυση τῆς νέας ἐποχῆς τῆς παγκοσμιοποίησης.

Στό ἔργο του 'Ο μεταεθνικός ἀστερισμός'¹ ὁ Γερμανός στοχαστής J. Habermas ἀσχολεῖται, μεταξύ ἄλλων, μέ τό ἐρώτημα ἂν οἱ ὑπερεθνικές ἐνώσεις πού σχηματίστηκαν στήν ἐποχή μας, ὅπως εἶναι ἡ Εὐρωπαϊκή "Ενωση", «μποροῦν νά ἔνισχύσουν, στό πλαίσιο τοῦ OHE, τό χαλαρό ἀκόμη δίκτυο τῶν ὑπερεθνικῶν διευθετήσεων, ὥστε νά καταστεῖ δυνατή μιά ἀλλαγή πλεύσης πρός μιά παγκόσμια ἐσωτερική πολιτική χωρίς παγκόσμια κυβέρνηση».² Η ἀποφή του εἶναι ὅτι,

ἄν καὶ ἐντός τῶν σύγχρονων ὑπερεθνικῶν ἐνώσεων, ὅπως εἶναι ἡ Εὐρωπαϊκή "Ενωση, εἶναι δυνατόν νά σημειωθοῦν βαθειές πολιτικές τομές πρός τήν διαμόρφωση ἐνός διεθνοῦς ὁργανισμοῦ μέ τά χαρακτηριστικά ἐνός ὑπερ-κράτους, «σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο λείπει τόσο ἡ πολιτική ίκανότητα δράσης μιᾶς παγκόσμιας κυβέρνησης ὅσο καὶ ἡ ἀνάλογη βάση νομιμοποίησης. 'Ο OHE εἶναι μιά χαλαρή κοινότητα κρατῶν. Δέν ἔχει τόν χαρακτῆρα μιᾶς κοινότητας κοσμοπολιτῶν, οἱ ὅποιοι θά μποροῦσαν, στήν βάση μιᾶς δημοκρατικῆς διαμόρφωσης γνώμης καὶ βούλησης, νά νομιμοποιήσουν πολιτικές ἀποφάσεις μέ αισθητές συνέπειες καὶ ἔτσι νά τίς κάνουν ἀποδεκτές. 'Αμφίβολο εἶναι ἀκόμη καὶ τό ἐπιθυμητό ἐνός τέτοιου παγκόσμιου κράτους».³

Γιά νά συνεχίσει ὡς ἔξης: «Οἱ ὑποστηρικτές μιᾶς "κοσμοπολιτικῆς δημοκρατίας" ἐπιδιώκουν τρεῖς στόχους: πρῶτον, τήν δημιουργία κοσμοπολιτῶν ὡς πολιτικοῦ καθεστώτος, οἱ ὅποιοι δέν θά ἀνήκουν στόν παγκόσμιο ὁργανισμό μόνον μέσω τῶν κρατῶν τους, ἀλλά θά ἀντιπροσωπεύονται σέ ἔνα παγκόσμιο κοινοβούλιο ἀπό τούς ἐκλεγμένους ἐκπροσώπους τους, δεύτερον, τήν ἴδρυση ἐνός διεθνοῦς δικαστηρίου μέ ὅλες τίς συνήθεις ἀρμοδιότητες, οἱ ἀποφάσεις τοῦ ὅποιου θά εἶναι δεσμευτικές καὶ γιά τίς ἐθνικές κυβερνήσεις καὶ, τρίτον, τήν ἐπέκταση τοῦ Συμβουλίου 'Ασφαλείας στίς διαστάσεις μιᾶς ίκανῆς γιά δράση ἐκτελεστικῆς ἔξουσίας. 'Αλλά ἀκόμη καὶ

ένας παγκόσμιος όργανισμός ένισχυμένος μέ αυτόν τόν τρόπο καί στηριζόμενος σέ εύρυτερη βάση νομιμοποίησης, θά μποροῦσε νά ένεργει λιγώτερο ή περισσότερο άποτελεσματικά μόνον στά περιορισμένα πεδία άρμοδιότητας μιᾶς άπλως άντενεργού πολιτικής γιά τήν άσφαλεια καί τά άνθρωπινα δικαιώματα, καθώς καί μιᾶς προληπτικής πολιτικής γιά τό περιβάλλον».⁴

Καθίστανται, λοιπόν, έμφανη στά άνωτέρω παρατιθέμενα άποσπάσματα, τά προβλήματα καί τά δρια πού θά ύπηρχαν, κατά τήν όποιαδή- ποτε μελλοντικά προσπάθεια δ ΟΗΕ ή κάποιο διάδοχο σχῆμα του νά άποκτήσει έναν διευρυμένο διεθνή ρόλο, άναλαμβάνοντας αύξημένα καθήκοντα καί άρμοδιότητες στό πλαίσιο μιᾶς «κοσμοπολιτικής δημοκρατίας». Από τήν μία, ύπάρχουν προβλήματα νομιμοποίησης, καθώς ένας τέτοιος ρόλος θά έπρεπε νά πηγάζει άπό τήν έκπεφρασμένη βούληση μιᾶς παγκόσμιας κοινότητας πολιτῶν, ή όποια ίσως θά έπαιρνε τήν μορφή ένός παγκόσμιου κοινοβουλίου. Από τήν άλλη, τό έγχειρημα θά ξέβρισκε τά δριά του στό πλαίσιο μιᾶς «άμυντικής πολιτικής», πού θά είχε ώς στόχο τήν διαφύλαξη τής διεθνούς άσφαλειας, τήν ύπεράσπιση τῶν άνθρωπινων δικαιωμάτων καί τήν προστασία τού περιβάλλοντος.

‘Ακόμα καί υπό αύτές τίς προϋποθέσεις, οἵμως, θά μπορούσαμε νά είμαστε σίγουροι δτι οί έγγενεις άντιφάσεις καί ή κίνδυνος πιθανῶν αύθαιρεσιῶν πού ύποκρύπτονται σέ ένα τέτοιο έγχειρημα θά μποροῦσαν νά ξεπεραστοῦν; Πῶς δηλαδή μποροῦν ταυτόχρονα νά έπιδιωχθοῦν ή άρχικός στόχος τής διαφύλαξης τής παγκόσμιας ειρήνης, ή όποιος δέν μπορεῖ παρά νά σημαίνει τήν προάσπιση τής άκεραιότητας τῶν κρατῶν στόν διεθνή στίβο, καί τό αίτημα γιά τήν ύπεράσπιση τῶν δικαιωμάτων τού άνθρωπου, τό δποτο, ίδιαίτερα στό πλαίσιο ένός θεσμικά ένισχυμένου ΟΗΕ, μπορεῖ νά άδηγήσει σέ άναμιξη στίς έσωτερικές ύποθέσεις τῶν κρατῶν, σέ σημεῖο ίσως πού νά άπειλεῖται ή χαρακτήρας τους ή άκόμη καί ή ίδια ή ύπόστασή τους; Σέ ο,τι άφορα, μάλιστα, πιό συγχεκριμένα, τίς σχετικές μέ τόν ΟΗΕ έξελίξεις, θά μπορούσαμε νά έντάξουμε πρός αύτήν τήν κατεύθυνση τήν θετική

άνταπόκριση τῶν ήγετῶν τῶν κρατῶν-μελῶν πρός τήν άρχη τής συλλογικῆς εύθύνης καί τήν πρακτική τῶν «προληπτικῶν χτυπημάτων», γεγονός πού χαρακτήρισε τήν 60ή Σύνοδο Κορυφῆς τοῦ ΟΗΕ τό 2005.⁵ Μπορεῖ, άραγε, στά πλαίσια τοῦ ΟΗΕ αύτή ή πρακτική νά δικαιολογεῖ μελλοντικά έπειμβασεις πού θά κυμαίνονται άπό τήν προστασία τῶν προσφύγων ένός έμφυλίου πολέμου έως τήν άντικατάσταση ένός δικτατορικοῦ καταπιεστικοῦ καθεστώτος τύπου Σαντάμ από μία δημοκρατία; Νά προσθέσουμε, άκομη, δτι τό θέμα αύτό περιπλέκεται περισσότερο, έάν προσθέσουμε καί τήν μετακίνηση τοῦ κέντρου βάρους άπό τήν έννοια τής παγκόσμιας ειρήνης στήν έννοια τής διεθνούς άσφαλειας, στήν σημερινή έποχή τής παγκοσμιοποίησης καί τής διεθνούς τρομοκρατίας, έννοια ή δποία μπορεῖ νά συνεπάγεται τήν έπειμβαση τής διεθνούς κοινότητας άκομη καί σέ περιπτώσεις πού δέν έχουμε κανέναν πόλεμο σέ έξελιξη.

‘Ας δοῦμε οἵμως, στό σημεῖο αύτό, πῶς θά μπορούσαμε νά συμβουλευθοῦμε τίς άπόφεις ένός άλλου Γερμανοῦ στοχαστή, τοῦ A. Wellmer, σχετικά μέ τούς παραπάνω προβληματισμούς. Ξαναγυρίζοντας στόν Κάντ, ή Wellmer γράφει:⁶ «ό οίκουμενισμός τῶν άνθρωπινων δικαιωμάτων άπαιτεῖ έναν οίκουμενισμό τῶν δημοκρατικῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτη· τά άνθρωπινα δικαιώματα μποροῦν νά γίνουν προστατευμένα καί άξιωσιμα δικαιώματα μόνον σέ μιά παγκόσμια κοινωνία πολιτῶν. Αύτή είναι ή καντιανή βαθειά γραμματική τοῦ δημοκρατικοῦ διαλόγου - κάθε νεωτερικοῦ δημοκρατικοῦ διαλόγου· καί ή πρόχληση γιά τίς δημοκρατικές κοινωνίες, πού σήμερα περιλαμβάνεται στήν ίδεα τῶν άνθρωπινων δικαιωμάτων, έγκειται μεταξύ άλλων στό δτι ή πολιτική τους θά πρέπει νά λάβει ήπ’ ζψι της αύτή τήν άναγκαιότητα.

‘Αυτό τό “πρέπει” είναι prima facie ένα -έστω καί άκαθόριστο- ήθικό πρέπει. Άλλα ίσως θά έπρεπε νά δώσουμε καί σ’ αύτό δίκιο στόν Kant, δτι ή έλπιδα γιά μιά δυνατή πολιτική-ιστορική έξελιξη στήν κατεύθυνση μιᾶς παγκόσμιας κοινωνίας πολιτῶν δέν μπορεῖ νά θεμελιωθεῖ μόνον στήν έμπιστοσύνη άπέναντι στήν ήθική έπίγνωση

καί στήν ήθική βούληση ἔκεινων πού θά μποροῦσαν νά δράσουν πολιτικά πρός τήν ἀνάλογη κατεύθυνση, ἀλλά ὅτι ἀκόμα κι ἔνας λαός -θά ἔπρεπε ἵσως νά πῶ ἔνα γένος- ἐφ' ὅσον διαθέτει ἀπλῶς διάνοια, θά μποροῦσε νά διηγηθεῖ σ' ἔνα παγκόσμιο κοσμοπολιτικό δικαιϊκό σύνταγμα. Μέ αὐτό θέλω, μεταξύ ἄλλων, νά πῶ ὅτι τό νά ἐργασθοῦν γιά τήν ἐπιβολή τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων παντοῦ στόν κόσμο ἔχει γίνει σήμερα ζήτημα ἐπιβίωσης γιά τίς δημοκρατικές κοινωνίες - πρᾶγμα πού, ἐφ' ὅσον δέν θά πρόκειται ἀπλῶς γιά μιά νέα ἡμεριδιακή ιδεολογία, θά ἥταν ἔνα χωρίς νόημα ἐγχείρημα χωρίς δραματικές ἀλλαγές στούς τομεῖς τῆς οἰκονομίας καί τῆς περιβαλλοντικῆς πολιτικῆς. Ωστόσο, ἡ ἐναλλακτική λύση θά ἥταν ἡ ὁχύρωση τῶν πλούσιων δημοκρατικῶν κοινωνιῶν, πού -ὅσο μπορῶ νά δῶ- θά σήμαινε τό προβλέψιμο τέλος τῶν νεωτερικῶν δυτικῶν δημοκρατιῶν, δηλαδή τήν ἀνασύσταση ἔκεινης τῆς πολιτικῆς φυσικῆς κατάστασης μεταξύ τῶν ἔθνῶν, ἔθνοτήτων καί θρησκειῶν τήν ὅποια ὁ Καρλ Σμίτ θεωροῦσε τήν οὔσια τοῦ πολιτικοῦ».

‘Ο Wellmer, λοιπόν, θεωρεῖ ὅτι ἡ ὑπεράσπιση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καί ἡ προώθησή τους διεθνῶς εἶναι θέμα ἐπιβίωσης γιά τίς σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες, ἐάν τουλάχιστον ἐπιθυμοῦν νά ἀποτρέψουν τήν ὑπαναχώρηση τῆς διεθνοῦς κατάστασης στήν πολιτική φυσική κατάσταση.

Συνεχίζει, ὅμως, προτείνοντας κάτι τέτοιο νά συντελεστεῖ πολύ προσεκτικά, ἐφ' ὅσον «δέν

εἶναι ἀνάγκη νά φάξει κανείς βαθειά στήν ίστορία γιά νά δεῖ ὅτι οἱ κίνδυνοι τῆς ἡμεριδιακῆς κηδεμονίας καί τῆς πολιτικῆς/οἰκονομικῆς/στρατιωτικῆς βιαιοπραγίας εἶναι τρόπον τινά ἐγγεγραμμένοι στόν οἰκουμενισμό τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων».⁷

«Ἐάν ὅμως ἔτοι ἔχουν τά πράγματα», συνεχίζει ὁ Wellmer, «τότε εἶναι ἀκόμα σημαντικότερο μιά πολιτική πού προσανατολίζεται μέ βάση τά ἀνθρώπινα δικαιώματα νά περιοριστεῖ τρόπον τινά ἐκ τῶν ἔσω. Μέσω μιᾶς πολιτικῆς τῆς διαφορᾶς, ἡ ὅποια θά ἀναγνωρίζει τό δικαίωμα ὅχι μόνον τῆς διαφορετικότητας τοῦ ἐκάστοτε ἀτομικά διαφορετικοῦ (αὐτό ἀνήκει ἡδη στήν ἰδέα τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων), ἀλλά καί τῆς διαφορετικότητας τῶν ἄλλων πολιτισμῶν. Ωστόσο, ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι αὐτές οἱ δύο σκοποίες μποροῦν κάποτε νά ἔρθουν σέ σύγκρουση μεταξύ τους, σύγκρουση τήν ὅποια θά μποροῦσε κανείς νά χαρακτηρίσει “τραγική”»⁸.

‘Ἐν κατακλεῖδι, λοιπόν, μέ ἀφοριμή τό παραπόνω ἀπόσπασμα, ἀς συγκρατήσουμε τό ἔξης, ὃς θέση πρός περαιτέρω διερεύνηση: ἡ διακηρυκτική ἀρχή γιά τήν προστασία τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, πού τοποθετεῖται στό πλαίσιο ἴδρυσης τοῦ ΟΗΕ καί πού τείνει νά μετατραπεῖ πλέον σέ πρακτικό πρόταγμα, θά πρέπει νά περιοριστεῖ ἀπό μία πολιτική τῆς διαφορᾶς, ἡ ὅποια θά ἀποτελεῖ τό ἀντίθαρο πού θά προστατεύει, ἐν τέλει, τήν ἰδιαιτερότητα καί τήν ἀκεραιότητα τῶν κρατῶν ἐντός τῆς διεθνοῦς πραγματικότητας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Habermas Jürgen, «Ο μεταεθνικός ἀστερισμός καί τό μέλλον τῆς δημοκρατίας», στό ἔργο τοῦ ίδιου, ‘Ο μεταεθνικός ἀστερισμός, μτφ. Λευτέρης Ἀναγνώστου, ’Εκδ. Πόλις, Ἀθήνα 2003.
2. “Οπ. παρ., σ. 146.
3. “Οπ. παρ., σ. 148.
4. “Οπ. παρ., σ. 150.
5. Βλ. Γιάννης Μαθιουδάκης, «Η σχεδιαζόμενη ἀναμόρ-

φωση τοῦ ‘Οργανισμοῦ ‘Ηνωμένων Ἐθνῶν», στήν *Nέα Κοινωνιολογία*, τ. 43, ’Εκδ. Παπαζήση, Χειμώνας 2006-07, σ. 219.

6. Wellmer Albrecht, «Ἀνθρώπινα δικαιώματα καί δημοκρατία», στό ἔργο τοῦ ίδιου, ‘Η ἐλευθερία στό νεωτερικό κόσμο, μτφ. Κωνσταντίνος Καβουλάκος, ’Εκδ. Ἀλεξάνδρεια, Ἀθήνα 2001, σσ. 155-56.

7. “Οπ. παρ., σ. 158.

8. “Οπ. παρ., σ. 159.

Βιβλιο- φορίες

«Στοῦ Χατζηφράγχου» τοῦ Κοσμᾶ Πολίτη

Τό μυθιστόρημα «Στοῦ Χατζηφράγχου» είναι ένα άπό τά πιό σημαντικά έργα τῆς νέας ήλιηνικής λογοτεχνίας. Τό πραγματικό όνομα τοῦ συγγραφέα ήταν Παρασκευᾶς Ταβελούδης, έμεινε όμως στήν ίστορία ως Κοσμᾶς Πολίτης. Τό έπαγγελμά του ήταν τραπεζικός ύπαλληλος. "Αν καί δέν εἶχε καταγωγή ἀπό τήν Σμύρνη (γεννήθηκε στήν Ἀθήνα καί ὁ πατέρας του καταγόταν ἀπό τήν Μυτιλήνη), πέρασε ἐκεῖ τά παιδικά καί νεανικά του χρόνια καί ἥλθε στήν Ἀθήνα μετά τήν Καταστροφή, μεγάλος ἄνδρας, παντρεμένος καί μέ παιδί. Μέ τό «Στοῦ Χατζηφράγχου» ἀναπαριστᾶ μέ ίδιαίτερα πειστικό τρόπο τήν Σμύρνη πρίν τήν Καταστροφή.

"Οταν ἔγραψε αὐτό τό βιβλίο, ὁ Ταβελούδης/Πολίτης ήταν ἥδη μέλος τοῦ ΚΚΕ καί ὑποφήφιος βουλευτής τῆς ΕΔΑ. Ή ἐπίδραση τῶν ἀριστερῶν ίδεῶν είναι ἐμφανής. Ο συγγραφέας διντιμετωπίζει μέ περιφρονητικό τρόπο τήν ἐκκλησία καί τήν θρησκεία (δι μόνος σωστός ιερέας ἐμφανίζεται νά παραιτεῖται ἀπό τό σχῆμα του), τά «προσώπατα» τῆς «καλῆς κοινωνίας», τούς καθαρευουσιάνους καί ἀρχαιολάτρες δασκάλους τοῦ σχολείου, καθώς καί τά «ἀφεντικά», δηλαδή τούς ίδιοκτῆτες βιομηχανιῶν καί ἐπιχειρήσεων πού ἐπιβάλλουν στούς ἐργάτες «νηστεία ὅλο τό χρόνο» καί δέν προστατεύουν τά θύματα τῶν ἐργατικῶν ἀτυχημάτων καί τίς οἰκογένειές τους.

Ωστόσο, τό βιβλίο δέν ἀκολουθεῖ τά πρότυπα τοῦ «σοσιαλιστικοῦ ρεαλισμοῦ». Ο «λαός» καί ἡ «ἐργατιά» δέν παρουσιάζονται μέ ἔξιδανικευμένο τρόπο. Ο «λαός» πού περιγράφει ὁ Κοσμᾶς Πολίτης είναι δειλός, μοιχός, ὑπουλός, μισαλλόδοξος καί μέ ροπή πρός τήν ἀπάτη. Οι γυναῖκες τοῦ «λαοῦ» παρουσιάζονται κουτσομπόλες, δεισιδαίμονες καί μοχθηρές. Επιδιώκουν υπερικά νά

παντρευτοῦν, ἀλλά δέν δείχνουν στοργή. Διεκπεραιώνουν τίς καθημερινές ὑποχρεώσεις τους χωρίς ἀγάπη. Παρουσιάζονται νά ἀναπτύσσουν πραγματικά αισθήματα μόνο ὅταν χάνουν ἕνα παιδί ή ὅταν ἀποκτοῦν ἔνα ἀνάπτηρο παιδί.

Παρά τήν φαινομενικά κομμουνιστική ίδεολογία του, ὁ συγγραφέας δέν μοιάζει νά ἐφαρμόζει τίς ἀρχές τῆς Μαρξιστικῆς σκέψης σέ αὐτό τό βιβλίο: τά ἐλαττώματα τῶν ἀνδρῶν καί τῶν γυναικῶν τοῦ λαοῦ δέν παρουσιάζονται ως ἀποτέλεσμα τῶν δυσμενῶν υλικῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τους. 'Αντίθετα, οι υλικές συνθῆκες ζωῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς Σμύρνης παρουσιάζονται ως πολύ καλές. Ο ίδιος ὁ συγγραφέας δηλώνει σέ σχετική συνέντευξη (πού περιλαμβάνεται στήν ἔκδοση τοῦ βιβλίου πού ἔχανε ἡ 'Εστία τό 1996) ὅτι οι Σμυρνιοί ζοῦσαν σέ μία αἰσθηση ἀφθονίας καί εὐημερίας τουλάχιστον μέχρι τό 1914. Πραγματικά, μέσα στό βιβλίο κανείς δέν περιγράφεται ως ἀνεργος ή ἐνδεής. Γιά παράδειγμα, οι ἐργάτες τῆς γειτονίας δροῦνται νά δουλέψουν στήν κατασκευή τοῦ τοπικοῦ δρόμου, γιά νά μήν τούς δοῦν οἱ κοπέλες νά κουβαλῶνται πέτρες καί λάσπη καί ἔτοι χάσουν τήν ὑπόληφή τους. 'Ετσι, οι Σμυρνιοί παρουσιάζονται νά μήν ἔχουν ἀνάγκη νά δουλέψουν. Τόν δρόμο τους θά τόν φτιάξουν ἐργάτες ἀπό τήν Μυτιλήνη.

Ο βασικός «μῆθος» τοῦ βιβλίου σημαδεύεται ἀπό τό σέξ, τήν ὁμοφυλοφιλία, τήν αίμομιξία καί τόν θάνατο. Ο ἐπιστάτης ζητᾶ ὁμοφυλοφιλική ἐπαφή ἀπό τόν ἐργάτη, ὁ τελευταῖος τόν μαχαιρώνει καί πρίν φύγει γλύφει τό αἷμα ἀπό τό μαχαίρι. Ο περαστικός μέ τό «πράσινο γιλέκο» πού συναντοῦν τά δύο μικρά ἀγόρια ἐνδιαφέρεται γιά «κουλουράκι». Η σαραντάρα 'Εβραία μοιχεύεται μέ τόν δεκαοκτάχρονο 'Ελληνα κάτω ἀπό τήν εἰκόνα τῆς τίμιας Σωσάννας, ἐν ὅσῳ ὁ 'Εβραίος σύζυγος

της κινδυνεύει τήν ζωή του για νά σώσει τήν κόρη τους ἀπό τούς ἄλλους "Ελληνες πού ἔχουν ἔξαπολύσει ἀντι-Έβραικό πογκρόμ". Ο δεκαοχτάχρονος τήν ἀποκαλεῖ «μανούλα μου» κατά τήν διάρκεια τῆς ἐρωτικῆς πράξης. Η ἀνύπαντρη κόρη ἔχει τέτοια ὑστερική ἀνάγκη γιά σέξ, πού φωνάζει στούς γονεῖς της ὅτι θά γίνει πόρνη ἐάν δέν τῆς βροῦν ἀντρα νά τήν παντρέψουν ἄμεσα. Τά δύο μικρά ἀγόρια κοιτοῦν μέ ἐπιμονή τά γυμνά στήθη καί σκέλια τῆς νεκρῆς πού πλέει πνιγμένη μέσα στήν θάλασσα. Καί τό ἔνα ἀγόρι πνίγει τό ἄλλο ἀγόρι κρατώντας μέ μανία τό κεφάλι του μέσα στό νερό, τήν ὥρα πού ὁ σκύλος πεθαίνει δηλητηριασμένος ξερνώντας αἴμα καί χολή.

Η ἐπιμονή τοῦ συγγραφέα στήν περιγραφή «ἀμαρτωλῶν» σκηνῶν θά μποροῦσε νά ἐντάξει τό βιβλίο στήν σχολή τοῦ «νατουραλισμοῦ», πού θεωροῦσε ὅτι ἡ τέχνη ὀφείλει νά παρουσιάζει τόν ἀνθρωπό ὅπως είναι, μέ δλα τά ἐλαττώματα, τά πάθη καί τίς ἀνωμαλίες πού γεννᾶ ἡ φύση του καί πού τελικά τόν ὁδηγοῦν στό ἀναπόφευκτο τέλος του.

Ομως, στόν κόσμο τοῦ «Χατζηφράγκου», ἡ ἀμαρτία φέρνει τήν τιμωρία. Ο δολοφόνος τοῦ ὁμοφυλόφιλου ἐπιστάτη θά «τυραγνιστεῖ σέ τούτη τήν ζωή» καί θά σκοτωθεῖ στούς Βαλκανικούς πολέμους. Η μοιχαλίδα πού θά ἀκολουθήσει τόν Ἰταλό διπλωμάτη θά γυρίσει, γιά νά πεθάνει μορφινομανής. Η ἴδιοκτήτρια τῆς εἰκόνας τῆς «Πικραμένης Παναγιᾶς», πού ἔκμεταλλεύεται οίκονομικά τήν δεισιδαιμονία τῶν γυναικῶν, θά πέσει καί ἡ ἴδια θύμα οίκονομικῆς ἔκμετάλλευσης ἀπό τόν νταή πού θά παντρευτεῖ τήν κόρη της. Τό ἔγγονι τοῦ συφιλιδικοῦ μοιχοῦ γεννιέται τυφλό. Ο δολοφόνος τοῦ μικροῦ ἀγοριοῦ θά χάσει τό ἔνα του μάτι ἀπό ἔνα κτύπημα μαστίγιου, λίγο πρίν αὐτοκτονήσει καί ὁ ἴδιος. Καί, στό τέλος, ἡ φωτιά θά κάψει ὀλόκληρη τήν ἐλληνική πόλη τῆς Σμύρνης σάν μία βιβλική τιμωρία σταλμένη ἀπό τόν ούρανό, ὅπως στά Σόδομα καί τά Γόμορρα ἡ ὅπως στό μεγάλο βιβλικό κατακλυσμό.

Πραγματικά, ἐάν δέν γνωρίζαμε ὅτι ὁ Παρασκευᾶς Ταβελούδης/Πολίτης ήταν μέλος τοῦ KKE, θά καταλήγαμε στό συμπέρασμα ὅτι τό «Στοῦ Χατζηφράγκου» είναι γραμμένο ἀπό ἔναν συγγραφέα πού πιστεύει στήν ὑπαρξή τοῦ Θεοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί στή βεβαιότητα τῆς θείας τιμωρίας γιά τίς ἀμαρτωλές ἀνθρώπινες πράξεις σέ τούτη τήν ζωή.

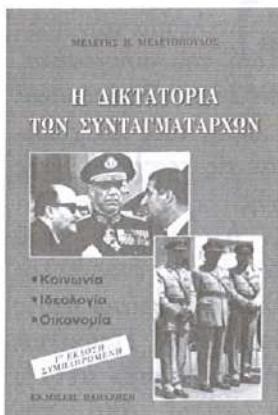
"Ισως, ομως, αὐτή ἡ ἔντονη ἀπαισιοδοξία γιά

τήν ἀνθρώπινη ζωή νά είναι ἀποτέλεσμα τῶν προσωπικῶν δυστυχιῶν στήν ζωή τοῦ συγγραφέα. "Οταν ἔγραφε τό βιβλίο τό 1962 ήταν 74 ἔτῶν καί εἶχε ἥδη δεῖ τόν θάνατο τῆς κόρης του, τόν χωρισμό ἀπό τήν σύζυγό του καί τίς τραγωδίες τῆς Καταστροφῆς καί τῆς Κατοχῆς.

Σέ κάθε περίπτωση, ὁ «μυθος» τοῦ «Χατζηφράγκου» βοηθάει νά διαλυθεῖ ἔνας ἄλλος μυθος πού κυκλοφορεῖ τά τελευταῖα χρόνια στούς κύκλους τῶν Ελλήνων διανοούμενων. Πρόκειται γιά τόν μυθο τῆς «ειρηνικῆς συμβίωσης» μεταξύ Ελλήνων καί Τούρκων κάτω ἀπό τήν Όθωμανική Αύτοκρατορία.

Στοῦ «Χατζηφράγκου», "Ελληνες καί Τούρκοι ζοῦν στήν ἴδια χώρα, ἀλλά δέν ζοῦν μαζί. Ή κάθε κοινότητα ἔχει τίς γειτονιές της καί τήν ζωή της. Τά ἐλληνόπουλα δέν παιζουν μέ τά τουρκόπουλα καί, ἐάν τύχει ποτέ νά συναντηθοῦν, πιάνονται στόν πετροπόλεμο. "Οταν περνοῦν τά παιδιά τοῦ ἐλληνικοῦ σχολείου, οἱ Τούρκοι μαγαζάτορες φτύνουν ξοπίσω τους. Η Τούρκικη χωροφυλακή παρακολουθεῖ ἄγρυπνη τίς χριστιανικές συνοικίες, ἐνῶ οἱ "Ελληνες κρύβουν στά σπίτια τους τά «γκραδάκια» τους, ἐλπίζοντας πώς κάποια μέρα θά τά χρησιμοποιήσουν ὅταν φτάσουν τά ἐλληνικά πολεμικά πλοῖα καί ὁ ἐλληνικός στρατός. "Οπου καί ὅταν συναντιῶνται, "Ελληνες καί Τούρκοι μιλᾶνε μεταξύ τους μέ προσποίηση καί ὑστεροβουλία. "Ολοι περιμένουν τό ἔκαθάρισμα τῶν λογαριασμῶν, ὅπως οἱ Τουρκοκρητικοί πρόσφυγες πού κοιτοῦν τά ἐλληνόπουλα μέ μίσος, κρατώντας τό μαχαίρι τους.

Ο συγγραφέας, ὡς αὐτόπτης μάρτυρας καί ὅχι ὡς μυθιστοριογράφος, δηλώνει στήν σχετική συνέντευξη πού δημοσιεύεται μαζί μέ τό βιβλίο ὅτι οἱ "Ελληνες Σμυρνιοί ζοῦσαν «σέ ἄγνοια τῶν Τούρκων», τουλάχιστον μέχρι τό 1914. "Αραγε, ὑπάρχει καλύτερη ἐπιβεβαίωση ἀπό αὐτή τήν δήλωση γιά τό ὅτι οἱ "Ελληνες καί οἱ Τούρκοι δέν «συμβίωναν εἰρηνικά» στήν ὁθωμανική Μικρά Ασία; Η «συμβίωση» προϋποθέτει τήν καθημερινή ἐπαφή καί συνεργασία. Δύο κοινότητες πού ζοῦν χωρίς καμμία ἐπαφή μεταξύ τους, σέ ὀμοιβαία «ἄγνοια» τῆς ὑπαρξής τοῦ ἄλλου, δέν «συμβιώνουν». Αντίθετα, ζοῦν χωριστά, ἡ κάθε μιά στό δικό της τόπο. Καί περιμένουν τήν στιγμή πού μέ τόν ἔνα ἡ ἄλλο τρόπο θά λογαριαστοῦν τελειωτικά.

Κυκλοφόρησε άπό τίς έκδόσεις Παπαζήση ή τρίτη συμπληρωμένη έκδοση του έργου του Μελέτη Η. Μελετόπουλου:

‘Η Δικτατορία τῶν Συνταγματαρχῶν

Κοινωνία, Ιδεολογία, Οίκονομία

‘Η πρώτη έκδοση (πού βασίζεται στήν διδακτορική διατριβή πού πραγματοποίησε ὁ συγγραφέας στό Πανεπιστήμιο τῆς Γενεύης μέ τόν καθηγητή JEAN ZIEGLER) κυκλοφόρησε τό 1996 καί ή δεύτερη (διορθωμένη καί συμπληρωμένη) τό 2000. Η κυκλοφορία τῆς τρίτης έκδοσης συμπίπτει μέ τήν 41η ἐπέτειο τοῦ πραξικοπήματος τῆς 21ης Απριλίου 1967, πού κατέλυσε τούς δημοκρατικούς θεσμούς καί προκάλεσε τήν ἔθνική καταστροφή τῆς Κύπρου.

Ο συγγραφέας, στόν πρόλογο τῆς τρίτης έκδοσης, ἐπισημαίνει ὅτι ούσιαστικά ἔχκρεμετ ἀκόμη ἔνας σοβαρός ἐπιστημονικός διάλογος γιά τήν Δικτατορία τῆς 21ης Απριλίου καί ὅτι μόνον μεμονωμένες καί ἀποσπασματικές προσεγγίσεις ἔχουν γίνει. Παραδείγματος χάριν, δέν ὑπάρχει μία ὀλοκληρωμένη ἔρευνα γιά τίς ἀντιστασιακές ὄργανώσεις ή γιά τήν πολιτική τῆς Δικτατορίας στόν πολιτισμό. Ἐπίσης παραμένει τό κενό μιᾶς τεκμηριωμένης, βασισμένης σέ πηγές καί ξένα ἀρχεῖα, μελέτης γιά τίς διεθνεῖς σχέσεις τῆς χώρας κατά τήν περίοδο ἐκείνη.

Στήν τρίτη έκδοση, ὁ συγγραφέας ἔχει προσθέσει ἔνα συμπλήρωμα γιά τήν ἔξωτερική πολιτική τῆς Δικτατορίας, στό ὅποιο ἀπορρίπτει τίς ἀπλουστεύσεις καί τίς μονοσήμαντες ἐρμηνεῖες τῶν ἑλληνοαμερικανικῶν σχέσεων. Η στρατιωτική χούντα, ἐπισημαίνει, διασυνδέθηκε ἀσφαλῶς μέ ἔνα μέρος τοῦ ἀμερικανικοῦ συστήματος, δύπως μέ ἔνα ἄλλο μέρος (τήν φιλελεύθερη διανόηση) συνδέθηκε ὁ Ἀνδρέας Παπανδρέου. Ἐπίσης, ἀποκαλύπτονται οἱ συστηματικές πιέσεις πού ἀσκοῦσε ἀνεπισήμως ή ἀμερικανική πολιτική πρός τήν κατεύθυνση τῆς πολιτικοποίησης καί τῆς ἀποχώρησης τῶν στρατιωτικῶν ἀπό τήν ἔξουσία, τήν ἴδια στιγμή

πού ἄλλα κέντρα στό ἐσωτερικό τῆς ὑπερδύναμης ἐργάζονταν πρός τήν ἀντίθετη κατεύθυνση.

Τό συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ ἀμερικανική πολιτική δέν ὑπῆρξε ποτέ ἔνιαία, ἐνῶ βαρύνοντα ρόλο ἔπαιξαν οἱ ἐγχώριοι παράγοντες: ἡ πολιτική καί κοινωνική ὑπανάπτυξη, ἡ ὀλιγαρχική καί τριτοκοσμική δομή τοῦ μεταπολεμικοῦ πολιτικοῦ συστήματος, ἡ ἀνευθυνότητα τῆς δυναστείας, ἀλλά καί ἡ ἀνιση κατανομή τοῦ ἔθνικοῦ εἰσοδήματος, πού γέννησε στούς ἀξιωματικούς-θεματοφύλακες τοῦ μεταπολεμικοῦ καθεστῶτος αἰσθήματα ταξικοῦ μίσους ἔναντι τοῦ κοινωνικο-πολιτικοῦ κατεστημένου. Αὐτό τό τελευταῖο στοιχεῖο προσδίδει στήν στρατιωτική δικτατορία ἔναν χαρακτήρα συγκεκαλυμμένης κοινωνικῆς διαμαρτυρίας καί μία ἰδιότυπη ταξική διάσταση.

Τό έργο τοῦ Μελέτη Η. Μελετόπουλου περιλαμβάνει μία πλήρη χαρτογράφηση τῶν ἰδεολογικῶν τάσεων στό ἐσωτερικό τῆς Δικτατορίας, μία ἐπισκόπηση τῆς οίκονομικῆς της πολιτικῆς καί μία κοινωνιολογική ἀνάλυση τοῦ στελεχικοῦ τῆς δυναμικοῦ. Ἀναλύονται μεταξύ ἄλλων οἱ «κανταφικές» καί «νασερικές» τάσεις τῆς Χούντας, καταρρίπτεται ὁ μῦθος της «Ἐπανάστασης» πού ἡ ἴδια ἡ Δικτατορία καλλιέργησε ἀλλά καί ὁ ὑποτιθέμενος φασιστικός χαρακτήρας της πού καλλιέργησε ἡ Ἀριστερά, διερευνῶνται οἱ ἐπιρροές τῆς δικτατορίας τοῦ Μεταξᾶ στούς συνταγματάρχες, σχολιάζονται οἱ ἐπιτυχίες καί οἱ ἀποτυχίες τῆς οίκονομικῆς πολιτικῆς, ἡ λαϊκιστική της δομή, ἡ πραγματική σχέση της μέ «τό κεφάλαιο καί τίς μερίδες του», καθώς καί ἡ κοινωνική βάση τῆς ἀντίστασης.

“Αν καί ἀπό τήν πρώτη έκδοση τοῦ βιβλίου ἔχουν περάσει δώδεκα χρόνια, οἱ ἐπισημάνσεις τοῦ ἔκδοτη Βίκτωρα Παπαζήση στόν πρόλογό του παραμένουν

έπίκαιρες: στούς νέους έκεινους πού ἀνατράφηκαν μέτην ἀποφή ότι «τή χούντα τήν ἔφεραν οἱ Ἀμερικᾶνοι καὶ τήν ἀνέτρεψαν οἱ ἀγωνιστές τοῦ Πολυτεχνείου», γράφει, ἀπευθύνεται τό βιβλίο αὐτό. «Τή χούντα», ἐπισημαίνει δ. Β. Παπαζήσης (πού ἐπί Δικτατορίας ὑπῆρξε μέλος ἀντιστασιακῆς ὄργάνωσης μέ πραγματικῆ δράση, παρέμεινε πέντε χρόνια στήν φυλακή καὶ βασανίσθηκε ἄγρια), «τήν ἔκαναν οἱ Ἑλληνες, τήν ἀνέχθηκαν οἱ Ἑλληνες καὶ τήν ἀνέτρεψαν οἱ Τούρκοι».

Σήμερα, ή Ἑλληνική Δημοκρατία δέν κινδυ-

νεύει πιά ἀπό συνταγματάρχες ἀλλά ἀπό ἀθέατους καὶ ἵσως πιό ἐπικίνδυνους παράγοντες, ὅπως ή ἀπο-πολιτικοποίηση, ή διαφθορά, ή εύνοιοκρατία καὶ ή οἰκογενειοκρατία, τά συντεχνιακά καὶ πελατειακά φαινόμενα. Σέ μία ἐλεύθερη κοινωνία, ή ἐνδεδειγμένη ἀπάντηση στά ἐκφυλιστικά συμπτώματα εἶναι ή ἐμβάθυνση τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν πρός τήν κατεύθυνση τῆς ἀμεσης δημοκρατίας.

Χρῆστος Π. Μπαλόγλου

‘Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος καὶ ή ‘Ιστορία τοῦ Εύρωπαϊκοῦ Πνεύματος

“Οταν δὲ Παναγιώτης Κανελλόπουλος ἔπαφε νά εἶναι παίκτης στήν πολιτική ζωή τῆς Ἑλλάδας, τήν 21η Ἀπριλίου 1967, ή γενιά μου δέν εἶχε πάει ἀκόμα σχολεῖο. Ἐπομένως δέν εἴχαμε ἀμεσες ἐντυπώσεις ἀπό τὸν Κανελλόπουλο ὡς ἡγέτη τῆς σκληρῆς μετεμφυλιακῆς Δεξιᾶς. “Ἐτσι, ὅταν τὸν προσέγγισα δεκαετίες ἀργότερα ὡς πνευματικό ἀνθρωπο, ἀποστασιοποιημένο ἀπό τήν τρέχουσα πολιτική, δέν διακατεχόμουν ἀπό προκαταλήφεις, καὶ μπόρεσα νά δῶ σ' αὐτόν κάπι πολύ σημαντικώτερο ἀπό ἔναν πολιτικό τῆς «Δεξιᾶς»: ἔναν χαρισματικό συγγραφέα καὶ δάσκαλο.

‘Ο Κανελλόπουλος (1902-1986) εἶναι κυρίως γνωστός γιά τό opus magnum του, τήν ‘Ιστορία τοῦ Εύρωπαϊκοῦ Πνεύματος (εἶχα τήν τιμή νά ἐπιμελήθω τόν τελευταῖο, μεταθανατίως ἐκδοθέντα, τόμο της). Πρωτοεκδόθηκε σέ δίτομη μορφή ἀπό τίς ἐκδόσεις ΑΕΤΟΣ τό 1941, καὶ δὲ Κανελλόπουλος συνέχισε νά τό ξαναγράφει, νά τό διορθώνει, νά τό ἐμπλουτίζει καὶ νά τό ἐπανεκδίδει σέ δλο καὶ περισσότερους τόμους μέχρι τόν θάνατό του, ὅπως συνήθως συμβαίνει μέ τά μεγάλα ἔργα. Εἶναι ἀναμφισβήτητα ἔνα «καταφύγιο σέ δύσκολους καιρούς», ὅπως τό χαρακτηρίζει δ. Γεώργιος Π. Μαλοῦχος στό εἰσαγωγικό σημείωμά του στόν πρώτο τόμο τοῦ ἔργου, πού ἐπανεκδίδει ἡ ἐφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ. Εἶναι ἔνα ἔργο κολοσσιαῖο καὶ σέ δύκο καὶ σέ ποιότητα, ἀντίστοιχο ή

καὶ ὑπέρτερο κλασσικῶν εύρωπαϊκῶν συγγραμμάτων. Ή μελέτη του μετασχηματίζει τά κριτήρια, ἐμβαθύνει τήν δύντολογία, δύσνει τήν κρίση, διευρύνει τήν ἀντίληψη, προσδίδει ίστορικό βάθος στήν σκέψη. ‘Απελευθερώνει τόν ἀνθρωπο ἀπό διανοητικούς περιορισμούς καὶ ἐγκλωβισμούς, τόν ὡθεῖ σέ ὑποκατάσταση τῶν ποσοτικῶν προσανατολισμῶν ἀπό ποιοτικούς. Τέλος, θέτει τήν Ἑλληνική συνείδηση στό εύρωπαικό της πλαίσιο. Καὶ τό ἀντίστροφο. ‘Αποτελεῖ ἔναν χρυσό δεσμό μεταξύ τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Εύρωπης.

Πρίν συγγράψει τήν ‘Ιστορία τοῦ Εύρωπαϊκοῦ Πνεύματος, δ. Κανελλόπουλος εἶχε προλάβει νά δλοκληρώσει, σέ νεαρότατη ἡλικία, ἀπό τό 1923 μέχρι τό 1940, σημαντικό κοινωνιολογικό ἔργο (ἔχει ἐπανεκδοθεῖ ἀπό τίς ἐκδόσεις Γιαλλελή στήν πεντάτομη ἐκδοση ‘Απαντα Κοινωνιολογικά Παναγιώτη Κανελλόπουλου). Γυρίζοντας ἀπό τήν Γερμανία τής Βαϊμάρης, κι ἔχοντας γνωρίσει ἀπό κοντά δλους τούς πνευματικούς γίγαντες τής ἐποχῆς ἔκεινης, δ. Κανελλόπουλος ἔφερε μαζί του ὡς σκευή δλον τόν τότε σύγχρονο κοινωνιολογικό στοχασμό τής ἐποχῆς του. Στήν διδασκαλία του στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ἀπό τό 1929 ἔως τό 1935, καθώς καὶ σέ δεκάδες μελέτες καὶ συγγράμματα, τόν ἀναπαρήγαγε μέ ἀπίστευτη εύχερεια καὶ πολυμάθεια, κριτικά καὶ δημιουρ-

γικά. Αντιμετωπίζει όλες τις κοινωνιολογικές θεωρίες ίσοτιμα, τις σχολιάζει μέ αύτοπεποίθηση, υιοθετεῖ άρκετές μεθοδολογικές άρχες της μαρξιστικής σχολής ένω καταρρίπτει άλλες, γενικά είναι έκλεκτικός καί άντικειμενικός. Μέγα μέρος του κοινωνιολογικού έργου του Κανελλόπουλου άφορα τήν Κοινωνιολογία του Πνεύματος, δηλαδή τήν άνάλυση των πνευματικών έπιτευγμάτων μέ βάση τό κοινωνικό καί ιστορικό τους πλαίσιο. Αύτό ουπήρξε βασικό έφόδιο του Κανελλόπουλου, πού τοῦ έπειτρεφε στήν συνέχεια νά συγγράψει τήν Ιστορία του Εύρωπαϊκού Πνεύματος, στήν όποία συσχετίζει τά πνευματικά καί καλλιτεχνικά ρεύματα τής Εύρωπαϊκής ιστορίας μέ τό πολιτικοκοινωνικό τους πλαίσιο.

Μετά τήν Ιστορία του Εύρωπαϊκού Πνεύματος, ο Κανελλόπουλος δέν έπανηλθε στήν Κοινωνιολογία. Τό μεσοπολεμικό του κοινωνιολογικό έργο, άλλωστε, είναι τεράστιο, καί θεωρώ δτι μετά άπό αύτό δέν ουπήρξε κάτι άντιστοιχο στήν Έλλάδα. Τό ένδιαφέρον του Κανελλόπουλου στράφηκε μεταπολεμικά στήν Φιλοσοφία, χώρο στόν όποιο έπισης διέπρεφε, συγγράφοντας έργα μέ άνθρωπιστικό καί ίδεαλιστικό προσανατολισμό.

Έπανέρχομαι στήν άντιφαση τοῦ πνευματικοῦ άνθρωπου μέ τόν πολιτικό ήγέτη. Ο Κανελλόπουλος ήταν σταθερά άντιθετος μέ κάθε μορφής δικτατορία, διώχθηκε άπό τό Πανεπιστήμιο διότι άρνηθηκε νά δηλώσει πίστη στό Στέμμα κατά τήν παλινόρθωση τής Μοναρχίας τό 1935, ένω έξορίστηκε άπό τήν δικτατορία Μεταξᾶ. Μπορούσε, ώς άνιψιός του ίδρυτον τοῦ Λαϊκού Κόμματος Δ. Γούναρη, νά σταδιοδρομήσει άκοπα στήν πολιτική, προτίμησε ζώμας νά ίδρυσει μόνος του, τό 1935, τό Έθνικόν Ένωτικόν Κόμμα, ένα πολιτικό σχῆμα μέ έξαιρετική ποιότητα καί στελέχη, πού φιλοδοξούσε νά πραγματοποιήσει ίπέρβαση τοῦ μεσοπολεμικοῦ δικομματισμοῦ. Ίδεολογικά πρότεινε έναν τρίτο δρόμο μεταξύ του κοινωνισμοῦ καί του καπιταλισμοῦ καί είχε ώς σύνθημα «μαῦρο στά κοράκια του έθνικου διχασμοῦ». Ή έπιδοσή του στίς έκλογές του 1936 ήταν άσήμαντη, άλλα ή άπηχησή του στήν νεολαία τής έποχής της τεράστια.

Τό 1940 ο Κανελλόπουλος πολέμησε έθελοντής στήν Αλβανία καί τό 1941 ίδρυσε τήν άν-

τιστασιακή άργάνωση ΠΕΑΝ, ή όποία συσπείρωσε τό μεγαλύτερο μέρος τῶν νέων πού δέν έντάχθηκαν στό ΕΑΜ. Καταδικάστηκε σέ θάνατο άπό τίς άρχες κατοχῆς, καί τό 1942 διέφυγε στήν Μέση Ανατολή, όπου διορίσθηκε άντιπροδρός καί ίπουργός Στρατιωτικῶν στήν έξοριστη Έλληνική κυβέρνηση. Προσπάθησε νά πρωθυπόουργός είτε τήν έθνική συμφιλίωση, μάλιστα συνάντησε στήν Τρίπολη, τό 1944, πρίν τήν Απελευθέρωση, τόν Βελουχιώτη, καί έξασφάλισε τήν άναίμακτη άποχώρηση του ΕΛΑΣ άπό τήν περιοχή. Συμμετεῖχε στήν κυβέρνηση Έθνικής Ένότητας υπό τόν Γ. Παπανδρέου, έγινε πρωθυπόουργός γιά λίγες έβδομαδες τόν Νοέμβριο του Εύρωπαϊκού Πνεύματος, συνεργάσθηκε έκλογικά μέ τόν Σοφοκλῆ Βενιζέλο καί τόν Γεώργιο Παπανδρέου στίς έκλογές του 1946 πραγματοποιώντας τήν πιό γενναία ίπέρβαση του Έθνικού Διχασμοῦ, καί συμμετεῖχε στίς έθνικές κυβερνήσεις τής περιόδου 1946-50, τασσόμενος άνεπιφύλακτα έναντίον τής κομμουνιστικής άνταρσίας.

Άπό τό 1951, πού ένταχθηκε στόν Συναγερμό του Στρατάρχη Παπάγου, ο Κανελλόπουλος έγινε βασικός παράγων τής μεταπολεμικής Δεξιαίς παρατάξεως, διετέλεσε κατ' έπαναληφή ίπουργός, άντιπροδρός τῶν κυβερνήσεων Παπάγου καί Καραμανλῆ, άρχηγός τής ΕΡΕ μετά τήν παραίτηση του Καραμανλῆ τό 1964, πρωθυπόουργός γιά λίγες έβδομαδες τό 1967, μέχρι τήν βίαιη άνατροπή του άπό τήν χούντα τῶν συνταγματαρχῶν. Ως ήγέτης τής Δεξιαίς, ο Κανελλόπουλος άναμφισβήτητα καί σφάλματα διέπραξε καί ίπερβασίες καί άστοχίες. Πολιτεύθηκε ζώμας σ' ένα πολιτικό περιβάλλον πελατειακό, φαυλοχρατικό, διχαστικό, τριτοχοσιμικό, μέ έντονη τήν δύνη τής ίδεαλιστής, φίλος, άκροατής ή μαθητής του Ferdinand Tönnies, του Karl Jaspers, του Alfred Weber. Είχε ένδιαφέρον Κομματική συνείδηση σέ μία κοινωνία μέ βαλκανικά χαρακτηριστικά, πίστευε στήν πνευματική άναπτυξή στήν έποχή του έργολαβισμοῦ καί ήταν μετριοπαθής καί ένωτικός σέ περίοδο σφοδρῶν κοινωνικοπολιτικῶν συγκρούσεων.

Η συγγραφή, έπομένως, ήταν τό δικό του καταφύγιο. Τό σπουδαῖο έργο του μπορεῖ νά γίνει τό δικό μας, στήν χρίση πού μόλις άρχισε.

Μελέτης Η. Μελετόπουλος

Σπύρος Κουτρούλης

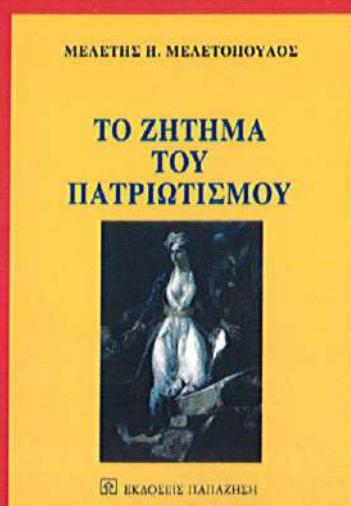

ο κόσμος ο μικρός, ο μέγας

Αισθητική και ιδεολογίες
του Νέου Ελληνισμού

Εναλλακτικές εκδόσεις - δοκίμιο 19

ΜΕΛΕΤΗΣ Η. ΜΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΩΤΙΣΜΟΥ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ-ΑΘΗΝΑ 2010-227 σελίδες

Στό νέο του βιβλίο, ο Μελέτης Μελετόπουλος αποδομεῖ τόν έθνομηδενισμό, τίς θεωρίες της έθνογένεσης και τήν προσπάθεια διαστρέβλωσης της Ελληνικής ιστορίας, αποδεικνύοντας ότι πίσω τους κρύβονται ίδεοληψίες, στερεότυπα και θεωρητική σύγχυση. Αναφέρει δέ συγκεκριμένα παραδείγματα πανεπιστημιακών καθηγητών, δημοσιογράφων, κριτικών κ.λπ., στούς όποιους άπαντα μέ ίσχυρή τεκμηρίωση, έπιστημονική αύστηρότητα και παραπέμποντας διαρκώς στίς πηγές και σέ διεύνη βιβλιογραφία.

Στήν συνέχεια άναλύει τήν προσπάθεια κατασκευής άνυπαρκτων μειονοτήτων, όπως και άνυπόστατου ρεύματος άντιστημιτισμού στήν έλληνική κοινωνία, και άπομυθοποιεῖ τό ίδεολόγημα της πολυπολιτισμικότητας. Έπίσης άσχολείται μέ τήν έπιχειρηση ωραιοποίησης της Τουρκοκρατίας από όρισμένους πανεπιστημιακούς, ή όποια καταλήγει άναπόφευκτα στήν άμβλυνση τῶν άμυντικῶν άντανακλαστικῶν ἔναντι τοῦ τουρκικοῦ ἐπεκτατισμοῦ.

Σημαντικό μέρος τῆς μελέτης καταλαμβάνει μία άλοκληρωμένη, θασισμένη σέ διεύνη βιβλιογραφία, κριτική τοῦ Σχεδίου Άναν, καθώς και μία άναλυτική τεκμηριωμένη άναφορά στό πρόβλημα τῆς ὀνομασίας τῶν Σκοπίων.

Στό κεφάλαιο γιά τήν πραγματικότητα τῶν έλληνοτουρκικῶν σχέσεων, παρουσιάζεται ή μακροϊστορική φύση τῆς χιλιετοῦς έλληνοτουρκικῆς διαμάχης, καταρρίπτονται μέ έπιχειρήματα οι ψευδαισθήσεις γιά τήν ξένταξη τῆς Τουρκίας στήν Εύρωπαϊκή Ένωση και τίς γεωπολιτικές και δημογραφικές της συνέπειες, ἐνώ παρουσιάζεται τό χρονικό τῶν παραβιάσεων τῆς Συνθήκης τῆς Λοζάνης από τήν ύπογραφή τῆς τό 1923 μέχρι σήμερα. Έπίσης παρουσιάζεται άναλυτικά ή ιστορία τῶν τουρκικῶν διεκδικήσεων και σχεδιασμῶν στήν Δυτική Θράκη και ή σχετική τουρκική προπαγάνδα στό διαδίκτυο, καθώς και τό πρωτοφανές γιά εύρωπαϊκό κράτος μεσαιωνικό καθεστώς τῆς μουφτείας. Τέλος, παρουσιάζεται ή περίφημη θεωρία τοῦ Παναγιώτη Κονδύλη γιά τό σενάριο έλληνοτουρκικῆς σύγκρουσης.

Άλλα ο συγγραφέας δέν προσγωρεῖ στήν λογική τῶν λεγομένων ύπερπατριωτῶν, στούς όποιους άποδίδει έπαρχιωτικό έθνικισμό, τριτοκοσμικές άντιλήψεις, φοβίες και άνασφάλειες, άθεράπευτες άντιφάσεις, ἄγνοια τοῦ διεύνους περιβάλλοντος και τυχοδιωκτικές πρωτοβουλίες στά έθνικά θέματα.

Στό τελευταίο κεφάλαιο άναδεικνύεται ή άκατάλυτη σχέση μεταξύ Πατριωτισμοῦ και Δημοκρατίας, πού άναγεται στόν όρο τῶν ἀρχαίων Αθηναίων ἐφήβων. Η μελέτη άλοκληρώνεται μέ μία άναλυση τῆς ἔννοιας τῆς έθνικης συνείδησης.

